

యాజుషాపరపయోగ రత్నాకరః

(పరిభాష)

—ॐ॥—

మరణకాలేయాతిథి సైన్యవ శ్రాద్ధాదౌజ్ఞేయా

ఉత్పత్తౌ చ విపత్తౌ చ మైథునే దస్తధావనే । అభ్యజ్ఞే
ఽవ్యుదధిస్నానే తిథిస్తాత్కాలికిస్మృతా ॥ పారణే మరణేచైవ
తిథిస్తాత్కాలికిమతా ॥ ఇత్యాది వచనైః కాలనిర్ణయాత్ ॥

ప్రాక్చాన్తి కర్మణః ప్రాచీనావీతం దక్షిణాముఖత్వమ్

సంకల్ప ప్రభృతి దశాహా హోమాత్ప్రాచీనేషు కర్మసు
ప్రాచీనావీతీ దక్షిణాముఖశ్చ భవేత్కర్తా । ప్రాచీనావీతం పితృ
ణామ్ ఇతి శ్రుతేః ॥ పితృణామితి మృతానామేవేదమితి ।
పితృకార్యేష్వపి ప్రాచీనావీతప్రాప్త్యర్థంచ, పితృగ్రహణమ్ ॥
శునఃపుచ్ఛః - ప్రేతకృత్యేషు పితృకృత్యేషు ప్రాచీనావీతమిష్యతే ।
దక్షిణాగ్రాశ్చదర్భాస్సస్యస్సచవై దక్షిణాముఖి ఇతి । మనుషి -
ప్రాచీనావీతినా సర్వమవసవ్యమతందిగ్గా । పితృమానిధనా
త్కార్యం విధివద్దర్భపాణినా ॥ అనిధనాత్ - మరణమారభ్యేత్యర్థః ॥
బోధాయనీయేచ । ప్రాచీనావీతినా కార్యం ప్రేతకర్మచ సైత్యకమ్ ।

నివీతి నోవహేయస్తే జ్ఞాతయోఽనేచ వాహకాశతి ॥ అతః -
సదోవవీతినాభావ్యంసదాబద్ధశిఖనచ విశిఖోవ్యవవీతశ్చయత్క-
రోతినతత్కృతమితివచనవిషయభేదాదవిరుద్ధమ్ ॥

కర్మకర్తురాద్యన్త యోద్విరారాచమనమాహ భరద్వాజః

కర్మావసానే కర్మాదావేనమాచమనం పునః । కుర్యా
త్ప్వకర్మ సిద్ధ్యర్థం సర్వదా స్వకర్మసు ॥

ప్రాచీనావీతత్వ దక్షిణాముఖత్వే ప్రాణాయామే వజ్ర్యమ్

శుద్ధ్యర్థత్వాదాచమనాదావివ సర్వత్ర ప్రాణాయామేషు
యజ్ఞోపవీతీస్యాత్ । సర్వత్ర - దేవకార్య పితృకార్య ప్రేతకార్యే
ప్విత్యర్థః । దేవార్చనేజపేహోమేస్వాధ్యాయేశాద్ధకర్మణి । సానే
దానే తథాధ్యానే ప్రాణాయామాస్త్రయస్త్రయః ॥ తతోఽభ్య-
న్తర్ శుద్ధ్యర్థం ప్రాణాయామా సమాచరేదితియాజ్ఞవల్క్యః ॥

ప్రాణాయామ ప్రకారః

ప్రణవేనతు సంయుక్తావ్యాహృతీ స్సప్త నిత్యశః । గాయ-
త్రీం శిరసాసార్ధం మనసాత్రిజ్పెద్ద్విజః ॥ ప్రాణాయామః -
ముఖనాసికాబిలసంచారిణః ప్రాణవాయోర్నిరోధః ॥ తత్కాల

ఏవ జపం కుర్యాన్నతుచేచక పూరకయోః । కుంభకేన జపం
కుర్యాత్ప్రణాయామస్య లక్షణమితిస్మృతేః ।

సంకల్ప ప్రకారః

‘సదర్భహస్తా జానూర్ధ్వో దక్షిణే దక్షిణోత్తరా ।
కృత్వాజానుని కర్తవ్యమేతత్కర్మ కరోతియత్ ॥ స్వమానసేన
స్మరణం యత్తత్సం కల్పయతిః । ఇతి భరద్వాజః ॥ దక్షిణో
త్తరాకరావితి శ్లేషః ॥ దక్షిణేజానుని దక్షిణోత్తరాకరాకృత్యేతి
నియమాన్నాస్యథాకార్యః ॥

సంకల్పాదౌ నియమమాహ స్మృత్యర్థసారే

అవాహనేఽర్ఘ్యే సంకల్పే పిండదానే తిలోదకే । అక్ష
యాసనయోః పాద్యేగోత్రం నామప్రకీర్తయేదితి ॥

నియమాంతరమాహ

ఏకంవాసో దక్షిణాగ్రా దర్భాః ప్రసవ్యం తూక్ష్ణిం
సమస్తం పరిషేచనం పితృతీర్థేనోదక పిండబలిప్రదానమ్ ॥ సిగ్భిర
వధూన్వంతః - తేషు జ్ఞాతయః ఇత్యాది బహువచనేన సర్వే
జ్ఞాతయః ప్రత్యేకం సమస్తం తత్తత్కర్మ కుర్యుః ॥

జ్ఞాతిబాహుళ్యే ధూననాద్యనుష్ఠానక్రమమాహ

ధూననాదిషు సర్వత్ర కనిష్ఠః ప్రథమం ఇతరేషు ధ్యే
యథావృద్ధం కర్తాపశ్చాత్ స్త్రియోఽగ్రే సర్వేషామ్॥ తాశ్చ
కనిష్ఠ ప్రథమా ఏవేతి బోధాయనః॥ సర్వత్రా విరుద్ధానుక్తా
ర్థస్తు సంగ్రహీతపవ ॥ సర్వశాఖాప్రత్యయ న్యాయేన సాకాం
క్షాణా మాకాంతౌ పూర్ణస్యాన్యతః కర్తుముచితత్వాత్ ॥
ధూననాదిషు—‘ధూననేఽన్వారంభణే సంగాహనే సంసర్పణ
ఉదకోపస్పర్శన ఆరోహణ ఇతి॥ సర్వత్రా ఏవం ప్రకారేష్వేవేతి
సూత్రార్థః । ఏవమానుపూర్వాత్త్వత్కర్మ కుర్యురితి నియ
మ్యతే ॥ తదేవం మధ్యేకేషాంచిత్రనిష్ఠానుక్రమ కల్పనమజ్ఞాన
విజృంభితమేవ ॥ ఇతి శబ్దాదవగాహన తర్పణాదిష్వేనం ప్రకార
ఇత్యర్థః ॥

॥ ఇతి పరిభాషా ॥

—ॐ—

అపత్కాలే ముమూక్షుభిశ్చాస్త్ర ప్రత్యయైరనుష్ఠేయాని

(౧) అథ శాస్త్రాదినా నిశ్చిత మరణసంభావనాయాం
పాపభీరురాదా శరీర శుద్ధ్యర్థం సముద్రగ మహానద్యాం

స్నాయాత్ | తస్యాశక్తస్వార్థం అన్యేన పుత్రాదినా వాకారయేత్ |
 సమీపస్థపుణ్యతీర్థేనావగాహయేత్ | అసామర్థ్యాచ్ఛరీరస్య
 మంత్రపూతోష్ణోదకేన వా స్నాయాత్ | దేశకాల వైషమ్యా
 స్మంత్రస్నానం మానసిక స్నానం వా యథాశక్తిమనఃపూతం
 కృత్వాఽఽచమ్య ధృత శుద్ధవస్త్ర శ్రిపుణ్డ్రోధ్వపుణ్డ్రో
 వా స్వస్వాచారానుగుణం రుద్రాక్షాది మాలాం ధారయిత్వా
 పవిత్రపాణిః తాత్కాలికాని నిత్యకర్మాణ్యనుష్ఠాయ ఔపాస
 నాగ్నిం సంధార్య భగవదారాధనం గీతోపనిషదాదీనాం
 పారాయణం చ యథాయోగ్యం చరిత్వా తులసీదళ సంమిత్రం
 భగవత్తీర్థం గంగాతీర్థం చ నిషేవ్య శరీరేఽపి సేచయేత్
 తతో భగవన్నామాని సంకీర్తయ శ్రోత్రియైశ్చుద్ధైశ్చమహా
 ద్భిరవలోకనస్య పాత్రంభవేత్ ||

యథాసంభవదానాని

(౨) అన్నపానాశ్వ గోభూతిల హిరణ్య కాపాసాయః
 సింహవస్త్రాదిదానాని యథాసంభవం కృత్వా బ్రాహ్మణానన్నాదినా
 తపయిత్వా యథాశక్తి దక్షిణా తాంబూలాని దద్యాత్ |

అథ మరణసంశయే

(3) స్నానాదినా శుద్ధస్థా గణపతిపూజాం పుణ్యాహ
 వాచనంకృత్వా-ప్రా...మ్య=మమ శరీరశుద్ధ్యర్థం పంచగవ్య
 ప్రాశన యోగ్యతా సిద్ధ్యర్థం ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్ణం హిరణ్య
 రూపేణ కరిష్యే - ఇతి సంకల్ప్య తత్కృత్వా ॥ పంచగవ్య
 ప్రాశనం చ కుర్యాత్ | తత్ప్రయోగస్తు=గోమూత్రం గోమయం
 క్షీరం దధి సపిః కుశోదకమ్ - ఇతి పదార్థాః పురస్తాదా
 రభ్య ప్రదక్షిణం స్థాపయిత్వా తేషు యథాక్రమం వరుణ
 హవ్యవాహన సోమ వాయు రవయ ఇతి దేవతాధిష్ఠితంధ్యాత్వా
 యథా సంభవం సంపూజ్య - గాయత్ర్యో గోమూత్రం, గంధ
 ద్వారామితిగోమయం, ఆప్యాయస్వేతి క్షీరం, దధిక్రాన్త ఇతి
 దధి, శుక్రమసీత్యాజ్యం, దేవస్యత్వేతి కుశోదకంచాదాయైక
 స్మిన్నాత్రే యథాక్రమం సంసృజ్య సప్త దభఃపవిత్రేణ ఓమిత్యా
 లోఽఽప్రణవేనోద్ధృత్య “యత్వగస్థిగతం పాపం దేహేతిష్ఠతి
 దేహినామ్ | ప్రాశనం పంచగవ్యస్య దహత్వగ్నిరివేంధనమ్ ”
 ఇతి, ప్రణవేనచ, ప్రాశ్యాచామేత్ ॥

అథ సర్వ ప్రాయశ్చిత్తమ్

(౪) పాపవిమోచన కామస్సభ్యానాహూయ యథాశక్తి పరిషద్దక్షిణాం గృహీత్వా త్థాయ సభ్యాన్ప్రదక్షిణీకృత్య 'నమ స్సదసే...నమః పృథివ్యై' నమస్కృత్య 'అశేషే, హేపరి షత్...స్వీకృత్య, గోత్రస్య శర్మణః మమ (అముకస్య) పితుః అవస్థాత్రయేషు కాయిక వాచిక మానసికాది సమస్త పాపపరిహారాధం యథాశక్తి హిరణ్యరూపేణ సర్వప్రాయశ్చిత్తం కర్తుం యోగ్యతా సిద్ధి మనుగృహణ, ఇతి ప్రాధ్యం దక్షిణాందద్యాత్ - యోగ్యతాసిద్ధిరస్తు - ఇతి ప్రతివచనమ్ ॥ ఉపవిశ్య, త్రిః ప్రాణానాయమ్య దేశకాలా సజ్జీత్య - గోత్రస్యేత్యాది - మమ (అముక పితుః) జన్మ ప్రభృత్యేతావత్తాలవర్తనం, బాల్య యౌవన వాధాకేషు జ్ఞానతోఽజ్ఞానతశ్చ కర్మేంద్రియ జ్ఞానేంద్రియ వ్యాపారై స్సంభావితానాం స్వస్వకాలే యథాశాస్త్రం సన్నిసంధ్యాది నిత్యకర్మాకరణేన నిషిద్ధకర్తాచరణేన నిషిద్ధపదార్థ భక్షణేన వా సంభావితానాం విశేషతః కలియుగే బ్రహ్మచర్యా ద్యాశ్రమ విహిత కర్మణామననుష్ఠానేన, తత్ప్రతియోగ్యనుష్ఠానేన వా సంజాత మహాపాతకోపపాతకాది సంకీర్ణజానామేవం

ఉక్తానుక్తానాం రహసి కృతానాం ప్రకాశ కృతానాం బహు
విధానాం పాపానాం సద్యః అపనోదనద్వారా శరీర శుద్ధ్యథాం
సర్వ ప్రాయశ్చిత్తం యథాశక్తి హిరణ్యరూపేణకరిష్యే (కరి
ష్యామి) ఇతి సంకల్ప్య ॥ పరిషదుపదిష్టం స్వపాపానుగుణం
హిరణ్యం సతాంబూలం గృహీత్వా 'హిరణ్యగర్భగర్భస్థం...
ప్రయచ్ఛమే, ఇదంహిరణ్యం మమ (అముకస్య) జన్మప్రభృతి
సంభావితానాం సంకల్పోక్తానామనుక్తానాంచ సర్వేషాం పాపా
నాం పరిహారం కామయమానః మహావిష్ణు ప్రీతింకామయమానః
బ్రాహ్మణేభ్య స్సంప్రదదే (నమమ) ఇదం నీవ్యకృత్య మమ
(అముకస్య) ఉక్తానుక్తసమస్త పాపపరిహారద్వారా శరీర
శుద్ధిరస్త్వితి భనంతోబ్రువన్తు - ఇతి ప్రార్థయేత్ - తథాస్తు - ఇతి
తేషాం ప్రతినచసమ్ ॥

—ॐ:०:ॐ—

అనాహితాగ్నేః పితృమేధ ప్రయోగః

(౫) అథ కర్తాపుత్రాదిః మ్రియమాణం పిత్రాదికం
దృష్ట్వా యథాయోగ్యం స్నాపయిత్వా పుండ్రాది ధారయిత్వా

శుచిస్థలే గోమయేనోపలిప్య తులసీ సాలగ్రామ సన్నిధౌ దక్షి
ణాగ్రాఢ దర్శనాస్తీర్థ తిలాన్పృక్షిప్య తేషేనముత్తాసం
దక్షిణా శిరసం శాయయేత్ ||

ఉత్క్రాంతి గోదానమ్

(౬) ఉత్క్రాంతికాలే కర్తా తముద్దిశ్య ప్రా...మ్య=
గోత్రస్యేత్యాది - ఉత్క్రాంతికాలే సుఖేన ప్రాణోత్క్రాంత
సిద్ధ్యర్థం ఉత్క్రాంతిగోదానంకరిష్యామి-ఇతి సంకల్ప్య! శ్రోత్రియం
కుటుంబినం బ్రాహ్మణమభ్యచ్య=పయస్విసీం సవత్సాం గాం సం
పూజ్య కాంస్యదోహనపాత్రం దక్షిణాతాంబూలం వస్త్రం
గోపుచ్ఛంచ గృహీత్వా'అత్యుత్క్రాంతా ప్రవృత్తస్య సుఖోత్క్రా
ంతసిద్ధయే । తుభ్యం సంప్రదదే ధేనుమిమాముత్క్రాంతి సంజ్ఞ
కామ్ || గవామం గేషుతిష్ఠంతి భువనానిచతుర్దశ । యస్మా
త్తస్మాద్భివంమేస్యా దతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛమే || ఇమాము
త్క్రాంతి సంజ్ఞకాం దక్షిణా తాంబూలాది సహితాం గాం
మమ (అముకస్య) ఉత్క్రాంతికాలే సుఖేన ప్రాణోత్క్రాంత
సిద్ధ్యర్థం మహావిష్ణు ప్రీతింకామయమాన స్తుభ్యమహం సంప్ర

దదే (నమమ) - ఇత్యుదక ధారాపూర్వకం గోపుచ్ఛాదికం
బ్రాహ్మణహస్తే దద్యాత్ - తథాఽస్త్వితి ప్రతిపచనమ్ ॥

తిలపాత్రోదానమ్

(2) ప్రా...మ్యు=గోత్రస్యేత్యాది-మమ (అముకస్య)
మనోహక్తాయజ సకలపాపక్షయార్థం సకాంస్యపాత్రం తిలదానం
కరిష్యామి, అస్మిన్నాప్రిప్తాణే మహావిష్ణుమావాహయామి, ఇత్య
భ్యర్చ్య । దక్షిణాతాంబూలసహితం తిలపూర్ణం కాంస్యపాత్ర
మాదాయ “ యానిపాపాన్యనేకాని కామోత్థాని కృతానివై ।
తిలకాంస్య ప్రదానేన తాని నశ్యన్తు మే సదా ॥ తిలాఃపాప
హరానిత్యం విష్ణోర్దేహసముద్భవాః । తిలదానాదసహ్యం మే
పాపంనాశయ కేశవ ” ఇదం తిలపూరితకాంస్యపాత్రం దక్షిణా
తాంబూలసహితం (అముకస్య) పూర్వోక్త సమస్త పాపపరిహారం
కామయమానస్తుభ్యమహం సంప్రదదేనమమ ॥ ఇత్యుదకసహి
తం దద్యాత్ ॥ అత్రవా యథాశక్తి పూర్వోక్త దానానికుర్యాత్ ॥

కర్ణమస్త్రీ జపః

(౮) పుత్రాదికర్తా పిత్రాదీనాం ప్రాణసంశయ పాదా

ప్రక్షాళ్యాచమ్య 'ఇతరస్య' అబ్రహ్మవిదః (అవేదాధ్యాయినః)
 స్త్రియూవా దక్షిణకణే ఆయుషః ప్రాణమిత్యనువాకం జపేత్ ॥
 బ్రహ్మవిదః, "బ్రహ్మవిత్, భృగుః" ఇత్యనువాకౌచ ॥

ఆయుషః ప్రాణాన్ సన్తను | ప్రాణాదప్రాసన్ సన్తను |
 అప్రానాద్వ్యాసన్ సన్తను | వ్యానాచ్ఛ్చక్షుసన్తను | చక్షుషః
 శ్శోత్రాన్ సన్తను | శ్శోత్రాన్మనసన్తను | మనసో వాచన్
 సన్తను | వాచ ఆత్మాన్ సన్తను | ఆత్మనః పృథివీన్ సన్తను |
 పృథివ్యా అన్తరిక్షన్ సన్తను | అన్తరిక్షాద్దివన్ సన్తను | దివ
 సుప్తసన్తను | భగవన్నామాని సంకీర్తయేత్ ॥ ఏతత్సర్వం
 స్నానాది కర్ణజపాంతం జీవదశాయామనన్తరం వా పుత్రాదిభిః
 అన్యూనాతిరేకం కర్తవ్యమ్ ॥

అథ ప్రేతస్య స్నానాలంకరణాది

(౯) హరిః ఓమ్ = సంత్యాసించామి యజ్ఞహ ప్రజా
 మాయుధానంచ ॥ ఓం శాన్తిశాన్తిశాన్తిః ॥

సూ = అథాతః పెత్తమేధికం దహనం పురుషాహుతి
 హ్యస్య ప్రీయతమేతి విజ్ఞాయతే ॥ యది ప్రేతి,
 ప్రేతేమాత్యాః ప్రాచీనావీతినః కేశాన్ప్రకీర్యపాం

సూనావపన్తే సబాంధవాః కర్తాః (ప్రేతం) సం
 సాప్య గ్రామ్యేణాలంకారేణాలంకృత్యేతి, వస్తు
 మానుషాభరణాదినా దేవతా సమర్పిత గంధమా
 ల్యాదినా చ ప్రేతాలంకరణం కుర్యుః ॥

దహనకర్తుః పైత్తమేధిక కర్మానుష్ఠాన యోగ్యతాసిద్ధయే
 ప్రాయశ్చిత్తమ్

(౧౦) కర్తాసాత్వాత్చమ్యపరివద్దక్షిణాంగృహీత్వా
 'సమస్పదనే' సభ్యాన్ ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య 'అశేషే' గోత్ర
 స్యేత్వాది... అముక పితుః (ప్రేతస్య) పైత్తమేధిక విధినా సం
 స్కారం కర్తుం మమయోగ్యతా సిద్ధిర్థం ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్ర
 త్రయంవా యథాశక్తి హిరణ్యరూపేణకర్తుం మామనుగృహాణ
 ఇతిప్రార్థ్య దక్షిణాందద్యాత్, యోగ్యతాసిద్ధిరస్తితి ప్రతివచ
 నమ్ । ఉపవిశ్య ప్రా...మ్య దేశకాలా సంకీర్త్య గోత్రస్యే
 త్యాది * అముష్య పైత్తమేధసంస్కారంకర్తుం మమ అధికార
 సిద్ధయే బ్రాహ్మణ వాక్యాత్ ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రత్రయం హిరణ్య
 రూపేణ కరిష్యే । ఇతి సంకల్ప్య - గోత్రయప్రతినిధియథాశక్తి

* ఇత ఊర్ధ్వం అముష్య ఇత్యస్య ప్రేతస్యేత్యర్థః ॥

హిరణ్యం దక్షిణాసహితం గృహీత్వా ' హిరణ్యగర్భగర్భస్థం...
ప్రయచ్ఛమే=ఇదంగోత్రయప్రతినిధి హిరణ్యం మమపై తృమేధిక
కర్మానుష్ఠానయోగ్యతాసిద్ధిం కామయమానః మహావిష్ణు ప్రీత
యే బ్రాహ్మణేభ్యస్సంప్రదదే నమమ-యోగ్యతాసిద్ధిరస్తు ॥

మృతస్య వణ్ణిమిత్ర ప్రాయశ్చిత్తమ్

(౧౧) ఊర్ధ్వోచ్చిష్టమ్, అథోచ్చిష్టమ్, అస్తరామర
ణమ్, ఆశౌచమరణమ్, అన్నానమరణమ్, పర్యుషితమ్, ఏతేషు
సంభావితానాం ప్రత్యేకమేకైకస్య ఏకైకం ప్రాజాపత్య కృచ్ఛం
గోహుపేణ శక్య ప్రత్యామ్నాయహుపేణవా కర్తవ్యమ్ ॥ తది
త్థమ్-ప్రా...మ్య గోత్రస్య... (అముక్త్య) మరణకాలే సంభావి
తస్య ఊర్ధ్వోచ్చిష్ట దోషస్య పరిహారార్థం ప్రాజాపత్య కృచ్ఛం
ప్రత్యామ్నాయమేకం గోమూల్యదానం కరిష్యామి - సపాద
హువ్యం వా దక్షిణాసహితం గృహీత్వా ' హిరణ్యగర్భ...
మే ' ఇదం గోప్రతినిధి హిరణ్యం అముక్త్య మరణకాలే సంభా
వితోర్ధ్వోచ్చిష్టదోషపరిహారార్థం మహావిష్ణు ప్రీతయే తుభ్య
మహం సంప్రదదే నమమ, ఉక్తదోషపరిహారోఽస్తు॥ ఏవంప్రతి
నిమిత్రం తత్తద్దోషమనూద్య ప్రాయశ్చిత్త మనుష్ఠేయమ్ ॥

సంస్కార సంకల్పః

(౧౨) ఏకపవిత్రపాణిః, ఉ . . తీ = బ్రహ్మదండ ద్రవ్యమాదాయ సభాం ప్రదక్షిణీకృత్య 'నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయ గో బ్రాహ్మణ హితాయచ| జగద్ధితాయ కృష్ణాయ గోవిందాయ నమో నమః|' (కేచిత్ సమస్త సంపదిత్యాద్యుక్త్యా) బ్రహ్మదండద్రవ్యం శక్తితో నిధాయ సమస్కృత్య (అశేషే హే పరిషదిత్యాద్యుక్త్యా బ్రాహ్మణానుజ్ఞాం నీవృతృత్య) దర్భేషూపవిశ్య-ప్రా . . . మ్య = శ్రీగోవిందేతి త్రిరుక్త్యా 'దేశకాలా సంకీర్త్య-పుణ్యతిథౌ ప్రాచీ . . . తీ = (అముక పితరం) అముకగోత్రం . . . ప్రేతం (అముక గోత్రామముకదా మిమాంప్రేతామితి నా) (౧౩) అముకాగ్నినా పైతృమేధికేన విధినా (౧౪) సంస్కరిష్యామితి సంకల్ప్య. దక్షిణాపవర్గ ముల్లిఖ్య ఔపాసనాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ప్రజ్ఞాప్య.

అథ యదిగృహస్థస్యాపాసనం విచ్ఛిద్యేత కర్తా ప్రేతాగ్ని.

సంధానం కుర్యాత్

(౧౫) కర్తా, ఉ . . . తీ = బ్రహ్మదండం నిధాయ, ప్రా . . . మ్య = పూర్వవత్సంకల్ప్య. ప్రా . . . తీ = గోత్రస్య . . . అముకస్య విచ్ఛిన్న మాపాసనాగ్నిం ప్రేతాధానవిధినా సంధాస్యామి - దక్షిణాప

వర్గముల్లిఖ్య తాకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ప్రజ్వాల్య దక్షిణా వ్రా
గక్రైదక్షాః పరిస్తీర్యాగ్నేదక్షిణతో దక్షిణాగ్రేషు
దర్భేషు ఏకైకశ ఉదుంబరదర్వీమాజ్యస్థాలీం ప్రోక్షణీమితర
దర్వీంచ దక్షిణాపవర్గంసాదయిత్వా, ఏక పవిత్రేణ ప్రోక్షణీ
సంస్కృత్య పాత్రాణ్యుత్తానాని కృత్వా త్రిప్రోక్ష్యావరేణా
గ్నిం పవిత్రాంతహితాయామాజ్యస్థాల్యామాజ్యం నిరుప్య
దక్షిణతోంగారాన్నిరూహ్య తేష్వధిశ్రిత్య జ్వలతా ౨వద్యు
త్యైక చర్భాగ్రం ప్రచ్ఛిద్యప్రత్యాశ్యప్రత్యస్యాపసవ్యం త్రి పర్య
గ్నికృత్వా దక్షిణత ఉద్వాప్యాంగారాన్ప్రత్యాహ్యవరేణాగ్నిం
దక్షిణాగ్రేణ పవిత్రేణ త్రిరుత్పాయ గ్రంథిశ్చేద్విస్రస్యాగ్నా
ప్రహరితి ॥ యేనజుహోతి తదగ్నా ప్రతితప్య దర్భేణ సంమృజ్య
పునః ప్రతితప్య ప్రోక్ష్యనిధాయ దర్భమద్భి సంస్కృత్యాగ్నా
ప్రహరితి । తూష్ణీం సమంతమప్రదక్షిణంసరిషిచ్య, ద్వాదశగృహీ
తేన స్రుచంపూరయిత్వా, ప్రజాపతిం మనసాధ్యాయతూష్ణీం
జుహోతి ? ప్రజాపతయథిదమ్ ॥ ఉ...తీ=సర్వప్రాయశ్చిత్తార్థం
ఓం భూభువస్సువస్సాన్వహః ? ప్రజాపతయథిదమ్ ॥ వ్రా...తీ=
పూర్వవదుత్తరం పరిషిచ్య, సంకల్ప్య తూష్ణీమూపాసనహూమం

తాత్కాలికం కుర్యాత్ ॥ ఉభయతః పరిషేచనం పూర్వవత్ ।
 అస్మిన్నాశీ, మరణకాలే సంభావిత దుష్టనక్షత్రాయన వక్ష్యతిథి
 వారాది దోషపరిహారార్థం ప్రతినిమిత్తం ప్రత్యేకం ప్రాయశ్చిత్త
 మాచరేత్ ॥ తతః కృతసంకల్పః కర్తా అముకాగ్నిం పూర్వవత్పరి
 స్తీర్యాజ్యం దర్శించ సంస్కృత్య పరిషేచ్య (౧౬) అగ్నేః
 పశ్చాద్దక్షిణాగ్రేషు దర్శేషు దక్షిణాశ్రింసంప్రేతంసంశాయయ
 న్త్యమాత్యాదయః - సర్వస్య ప్రతిశీవణీతి ।

సర్వస్య ప్రతిశీవరీ భూమిస్తోవనస్థ ఆధిత । స్తోనాస్తే
 నుషదా భవయచ్చాస్తే శ్రమప్రథాః ॥

(౧౭) తతః కర్తాప్రేతమన్వారభ్య అముకాగ్నోస్రవా
 హుతిం జహోతి పరేయవాంసమితి ॥

ప్రరేయవాగ్ం సంప్రవతో మహీరసు బహుభ్యఃపథా
 మసపస్పశానమ్ । వై వస్త్రతగ్ం సంగమనం జనానాం యమగ్ం
 రాజానగ్ం హవిషాదువస్యత్రస్వాహా? యమాయేదమ్ ॥

(౧౮) శుక్లసూత్రేణై కేన, పృథగ్వా, హస్తాంగుష్ఠే
 పాదాంగుష్ఠేచ బధ్వా శిరసి నశదమాలామాబధ్య । (౧౯)

ఆసంద్యామేనం దక్షిణాశ్రింసముత్తానం నిపాత్య, (౨౦) పత్తోద
శేనాహతేనవాససా ప్రోణోఽతీదంత్యా వస్తుమితి ॥

ఇదంత్యా వస్తుం ప్రథమం న్యాగః ।

యథా పాదదేశే వసన సమాప్తి దేశోభవతి తథా అని
వసితేన వస్త్రేణాచ్ఛాదయేత్ ॥ (౨౧) అపై తదూహేతి శవస్య
పూర్వమాచ్ఛాదితం వస్తుమాదాయ ధృత్వాఽఽచామేత్ -
ఆ జరోత్పత్తేః, ఆ దినశేషాద్వా వసేత్ ॥

అపై తదూహా యదిహాభిభః పురా । ఇష్టాపూర్తమను
సంపశ్యదక్షిణాం యథాతేదత్తం బహుధావిబంధుషు ॥

(౨౨) తస్మిన్నగ్నౌ జీవతంశులమివచరుం శ్రవయిత్వా
దక్షిణత ఉద్వాసయేత్ ॥ (౨౩) ఇహాయునజ్మిత్యేషః అనసావ
హనపక్షే అనడుహార్యోజనమంత్రః, సపష మనుష్యయానే
ఽపిభవతి । ఇహాయునజ్మితివాహకాననుమంత్ర్య,

ఇహాయునజ్మితేవహ్ని అసునీథాయవోధవే యాభ్యాం
యమస్యసాదనగ్ం సుకృతాం చాపిగచ్ఛతాత్ ॥

(౨౪) అథ కర్తాఽగ్నిం నిరవశేషమాదాయ, అగ్రే

ఁగ్నిం ప్రథాప్య, తత్పశ్చాన్ముక్తశిఖః, అగ్నిశవయోర్మధ్యే
 గచ్ఛేత్ | తతశ్శిలాస్తండులాంశ్చరం పలాశశాఖోష్ఠాని హిరణ్య
 శకలాన్యాజ్యం పాత్రాణి దర్శాన్మేక్షణమశ్మనస్సికతా ఉదకుంభ
 మిత్యానీ స్పదార్థా న్బ్రహ్మణై రేవహరియేన్న శూద్రైః ||
 తై రాదీయమానం పేతమనుమంత్రయతే, పూషాత్వేతశ్చాప్య
 వయత్వితి ||

పూషాత్వేతశ్చాప్యవయతు పృవిద్వాననష్ట పశుభువ
 నస్యగోపాః | సత్త్వేతేభ్యః పరిదదాత్ప్రిత్యభ్యోఽగ్నిర్దేవేభ్య
 సువిదతేభ్యః ||

తతోజ్ఞాతయో ఽన్యేచ వాహకా నివీతినో మానినశ్చ
 గ్రామానభిమఃఖం పేతమానంద్యా సహనిహారేయుః | జ్ఞాతి
 నోజ్యేష్ఠ క్రమేణ పశ్చాద్గచ్ఛెయ్యుర్నాగ్రే పాశ్వయోశ్చ |
 అతోఽన్యే యథేచ్ఛ మనుగచ్ఛేయుః |

(౨౫) తురీయమధ్వనోగత్వానిధాయ (గ్రామశ్మశానయో
 రస్తరం మాగం చతుర్థా కృత్వా తత్రాద్యం చతుర్థాంశం
 గత్వా దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు దక్షిణాశిరసంపేతం నిధాయ)

తస్య దక్షిణతః మృత్పిండానుత్థాయ (సమూహ్యా) తేషు చరు
 ఘ్నీం ప్రతిష్ఠాప్య అగ్నిదోజ్ఞాతయ శ్చైక వాససోద్వేధాకేశాన్వి
 భజ్య దక్షిణాన్కేశపక్షానుద్గ్రథ్య సవ్యాన్విస్రస్య దక్షిణానూ
 రూఽ దక్షిణైః పాణిభిస్తాడయమానా అథో వస్త్రాంచలై శ్శవో
 పరివీజయంతః కనిష్ఠ ప్రథమా అపనశ్శో శుచదఘమితి ముత్రం
 సకృదుక్త్వా త్రిస్రదక్షిణం శవం పరితోగచ్ఛన్తి ॥ తతస్సవ్యా
 న్కేశపక్షానుద్గ్రథ్య దక్షిణాన్విస్రస్య సవ్యానూరూఽ సన్తైః
 పాణిభిస్తాడయమానాః ధూననమకుర్వంతో యథేష్టం (కనిష్ఠప్రా
 థమ్యనియమం వినా) ప్రాచీనావీతిన ఏన సకృన్మంత్రకం త్రి
 స్రదక్షిణం శవం పరితోగచ్ఛన్తి ॥

అపనశ్శో శుచదఘమగ్నే శుశుభ్యార్థయమ్ । అపనశ్శో
 శుచదఘమ్ ॥

అథాగ్నిదస్సవ్యం జాన్వాచ్య పూర్వనిహితేషూత్థా తేషు
 వాత్రిషు మత్పిండేషు తిరోదకం నినీయ మేక్షణేన చరోస్తృతీ
 యాంశమాదాయ లోష్టేషు సకృదేన ప్రక్షిప్య, ప్రక్షిప్తం చరుం
 మేక్షణేన లోష్టేషు త్రిమిశ్రయిత్యా 'ప్రథమాధ్వని పథివాసిభ్యో
 భూతేభ్యః పిశాచాదిభ్యః ఇమం (పిండం) బలిం ధదామి' తదు

పరి తిలోదకం దదామీతి దత్వా (బలిసాద్గుణ్యార్థం యథాశక్తి
దక్షిణాం దదామీతి దద్యాత్)

సూ=ఆదీయమాన మనుమంత్రయతే, పూషేమా ఆశా ఇతి ॥

పూషేమా ఆశా అనువేద సర్వాసోస్తి అస్మాగ్ం అభ
యతమేన నేషత్ । స్వస్తిదా అఘృణిస్సర్వవీరోఽప్రయుచ్ఛ
న్పుర ఏతు ప్రవిద్యాత్॥

తురీయమధ్వన ఇతి తత్ర ద్వితీయాంశం గత్వా పూర్వ
వన్నిధాయ తస్య దక్షిణతఇత్యాది దక్షిణాదానాన్తజ్ఞుర్యాత్ ।
ద్వితీయాధ్వనీతివిశేషః ।

సూ=ఆదీయమాన మనుమంత్రయత ఆయుర్విశ్వాయురితి ।

ఆయుర్విశ్వాయుః పరిపాసతిత్వా పూషాత్వాపాతు ప్ర
పథే పురస్తాత్ । యత్రాసతే మకృత్తోయత్రైతేయయుస్తత్రత్వా
దేవస్సవితాదధాతు ॥

తురీయమధ్వన ఇతి తత్ర తృతీయాంశం గత్వాపూర్వవన్ని
ధాయేత్యాది, తృతీయాధ్వనిపథివాసిభ్య ఇత్యాదిదదామీత్యన్త
ముక్త్యా, చరుస్థాలీమవాచీనబిలాంప్రాస్య నిర్భింద్యాత్ (చరుస్థాలీ
ప్రా)ననెనై వ తృతీయం చరుప్రయవణం కుర్యాదిత్యర్థః) అథాస్య

కపాలాని సుసంభిన్నాని సంభినత్తి యథైషూదకం నతిష్ఠేత్ |
 (౨౬) తూష్ణీం చతుర్థమాదాయ శ్మశానదేశం నీత్వా దహన
 దేశస్య పశ్చాద్భాగే ప్రేతం దక్షిణాశిరసం దక్షిణాగ్రేషుదర్శేషు
 నిధాయాగ్నించ-శుచిస్థలేనిధాయకపీచీదిశం కర్తా)సహ వోఢా
 రోఽనూత్త్రామన్తి ఏషావై దేవమనుష్యాణాం శాంతాదిక్తా
 మేవైనామ (స) నూత్త్రామన్తి” ఇతిమంత్రముక్త్వా శాంతింగ
 చ్చన్తి || తతః ప్రత్యాగత్యాగ్నిదః అర్ద్రాయా పలాశశాఖయా
 శమీశాఖయావా ఊషరామేధ్యాన్యదాహరహితం, అగ్నిదారు
 చితిపర్వాప్తం శ్మశానదేశం దక్షిణాపవర్గం సంమాప్త్వా ‘అపేతపీ
 తేతి’ సంహితాపాఠేనారణ్యపాఠేన వా ||

అపేతపీత విచసర్పతాతో యేఽత్రస్థ పురాణాయేచ
 నూతనాః | అదాదిదం యమోఽప్రసానం పృథివ్యా అక్రన్నిమం
 పితరో లోకమస్మై || ఏవం సంహితాపాఠః ||

అపేతపీత...నూతనాః, అహోభి రద్భి రక్తుభిర్యక్తం
 యమో దదాత్ప్రసానమస్మై : ఇత్యారణ్యపాఠః || దక్షిణత
 శ్చాఖాముదసిత్యాఽపడపస్పృశ్య-అన్యేన శకలేనోద్ధత్యావోక్ష్య
 మధ్యే హిరణ్యశకలం నిధాయ తస్మిన్ దక్షిణాగ్రా దర్భాన్

సంస్తీర్య తేషుదక్షిణాగైర్వాజ్ఞయైః కాష్ఠైరారుచితిం చిత్వా
(కల్పయిత్వా) చితేఃపురస్తాదౌపాసనం దక్షిణాపనర్గముల్లిఖ్య
నిధాయ దక్షిణాప్రాగగైర్దర్భైర్గ్నిం దారుచితించనహ పృథ
గ్వాప్రదక్షిణం పరిస్త్పణీయాత్ ।

అగ్నేర్దక్షిణతో దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు దక్షిణాప్రాంచ్యే
కైకశః పాత్రాణి న్యంచి ప్రయునక్త్యాజ్యస్థాలీం ప్రోక్షణీ మితర
దర్శిమితి । (౨౭) రజ్జూఽవకృత్యాసందీమప విధ్యన్తి-రజ్జూశ్చిత్వా
౭౭సంద్యాః ఏకైకం వంశమపసీయ యథారజ్జుషు ప్రేతశ్శ
యీత తథోత్తానం నిదధాతి । ఏకపవిత్రేణప్రోక్షణీస్సంస్కృత్య
అంగుష్ఠబంధన సూత్రే ఛిత్వా ప్రేతముత్తానాని పాత్రాణి, దారు
చితంచ, ప్రత్యేకం ప్రోక్ష్యాజ్యందర్శించ సంస్కృత్య (౨౮) నా
త్ర నైష్పురీష్య, రాజగవీ, పత్న్యపనిపాతనానాం ప్రసక్తిః)
సువర్ణేన ప్రేతస్య హస్తానంమాప్త్వా సువర్ణాగ్ంహస్తాదితీ-సకృ
దేవమన్తః ॥ స్త్రియాఅప్యేవమవికారేణ మన్తా వక్తవ్యాః ॥
సువర్ణాగ్ంహస్తాదాదదానా మృతస్య శ్చియై బ్రహ్మజే
తేజస్తే బలాయ । అత్యైవత్వ మిహవయగ్ం సుశేవా విశావీ
స్సృభో అభిమాతీర్జయేమ । (౨౯) అథైవంప్రేతమమాత్వాః

దక్షిణాశ్చిసముత్తానం దారుచితౌ రజ్వాదినహితమధివిదధ్యుః ।
 అథాస్య ప్రాణాయతనేషు తూష్ణిం సప్తహిరణ్యశకలాస్పృత్యస్య
 త్యాజ్యబిందూన్వాఽవనయేదాస్యనేత్ర శ్రోత్రఘ్రాణేషు దక్షిణ
 సవ్యేషుక్రమాత్ । (30) అథాగ్నిశనహితా అమాత్యాస్సర్వే
 (దధ్యాజ్య) తిల తండులాన్వేతస్య ముఖే నిక్షిపతి । అథాగ్నిదః
 ఏక దేశమగ్నిమాదాయాదిత్యాభిముఖస్థిత్వా, ఉరోదేశే దారు
 చితౌ ప్రేతముపోషతి మైనమగ్నే శృతంయదేతి ద్వాభ్యామ్ ।
 న నగ్నందహేత్ ॥ పుంసః కాపీనమ్ । స్త్రీయాః కర్పటమ్ ।
 తేనగుహ్యస్థాన మాచ్ఛాద్య దహేత్ ॥ శవసస్త్రైకదేశంప్రేతా
 చ్ఛాదన వస్త్రాదుతక్రూతం కించిద్వస్త్రం ఖండమ్) శ్మశానవా
 సిభ్యశ్చండాల్లమేచ్ఛాదిభ్యః పరిత్యజేత్ ॥

మైనమగ్నే విదహోమాభిశోచామాస్త్యత్వచం చిక్షిప్తో
 మాశరీరమ్ । యదాశృతం కరవోజాతవేదోఽథేమేనం ప్రహిణు
 తాత్ప్రిత్యభ్యః ॥ శృతంయదాకరసిజాతవేదోఽథేమేనం పరిదత్తా
 త్ప్రిత్యభ్యః । యదాగచ్ఛాత్య సునీతిమేతా మథాదేవానాం
 వశనీభవాతి ॥

ఏవం మంత్రోవద్దగ్ధాఽవశిష్టమగ్నిం నిరవశేషం చితౌ

సాగాదిక్రమేణ ప్రక్షిపేత్ ॥ (౩౦) అథ చితేరుత్తరతోదక్షిణా
ముఖస్తిష్ఠ్వా ప్రేతముపత్తిష్ఠతే । సూర్యస్తే చక్షురితి ।

సూర్యస్తే చక్షుర్గచ్ఛతువాతమాత్మాద్యాం చ గచ్ఛ
పృథివీం చ ధర్మణా । అప్రోవాగచ్ఛ యదితత్రతేహితమోష
ధీషు ప్రతితిష్ఠా శరీరైః ॥

ఉరస్థమగ్నిం హోమాధానం తులనీ కాష్ఠైర్యాజ్ఞేయైర్వా
ప్రజ్వాల్య । (౩౧) అత్రాజానయన బంధనాదేన్న ప్రసక్తిస్తస్య
సోమయాజి విషయత్వాత్ । చితేః పశ్చాత్ప్రాక్షుభిస్థినిత్వా స
వచసువాహుతీజ్ఞాహోతియపతస్యపథోగోష్ఠార ఇతి ॥

యప్తతస్యప్రథోగోష్ఠారస్తేభ్యసాన్వహః - పథోగోష్ఠౌభ్య
ఇదమ్ । యప్తతస్య ప్రథోరక్షితారస్తేభ్యసాన్వహః - పథోరక్షి
తౌభ్య ఇదమ్ । యప్తతస్య ప్రథోభిరక్షితారస్తేభ్యసాన్వహః -
పథోభిరక్షితౌభ్య ఇదమ్ । ఆఖ్యాత్రేసాన్వహః - ఆఖ్యాత్రౌ
ఇదమ్ । అప్రాఖ్యాత్రేసాన్వహః - అప్రాఖ్యాత్రౌ ఇదమ్ । అభి
లాలపత్రేసాన్వహః - అభిలాలపత్రఇదమ్ । పలాలపత్రేసాన్వహః -
పలాలపత్ర ఇదమ్ । అగ్నయేకర్మకృతేసాన్వహః - అగ్నయే కర్మ

కృత ఇదమ్ । యమత్రినాధీమస్తస్మైస్వాహా - యమాయే
దమ్ । (అగ్నయ ఇదమ్) అత్యోభయం ప్రహరతి యేన
జుహోతి, ఆజ్యస్థాలీం సువివంచాగ్నా ప్రహరేత్ ॥

(33) అవరేణాగ్నిం ప్రాజ్ఞుఖండపవిశ్యాత్ సం యామ్యే
న సూక్తేన నవర్చేన పరాచానుశంసతి ప్రకేతునేతి ।

దహనదేశస్య పశ్యాత్ (తూష్ణీం నిసనోపవేశనే
కృత్వా) ప్రాజ్ఞుఖండపవిశ్య సామిధేనీవదేశశ్రుత్యాఽఽద్య
స్తయోరభ్యాసంవినా ఋగన్తే ప్రణవేన సస్తతమధఃచేఽర్ధర్చే
ఽవసాద్యైసందహ్యామాసం యమదైవత్యేన నవచేన శంసేత్ ॥
ప్రకేతునా బృహతా భాత్యగ్నిరావిర్విశ్వాని వృషభో రోరపీతి
దివశ్చిదంతాదుపమాముదానడపా ముపస్థేమహిషోవవర్ధోఽమిదస్త
ఏకంవర ఊతపకం తృతీయేన జ్యోతిషాసంవిశస్య । సంవేశనస్తను
వైచారురేధి ప్రియోదేవానాంపరమే సధస్థో 30 నాకే సుపర్ణ
ముపయత్పతంతగ్ం హృదావేనన్తో అభ్యచక్షతత్వా । హిరణ్య
పక్షంవరుణస్యదూతం యమస్యయోనౌ శకునంభుర్జ్యోతి 3 మతి
ద్రవసారమేయాశ్వానౌచతురక్షౌ శబలా సాధునాపథా । అథా
పితౄంతువిదత్రాగ్ం అపీహి యమేన యే సధమాసం మను

తో ౩౦ యా తే శ్వానా యమరక్షితారా చతురక్షౌ పథిరక్షీ
 సృచక్షుసా । తాభ్యాగ్ రాజస్వరిదేహ్యన్గ్ స్యస్తి చాస్మా
 అనమివంచధేహో ౩ మురుణసావసుత్పపాపులుంబతా యమస్య
 దూతౌ చుతో ౨వశాగ్ అను । తావస్మభ్యం దృశయే సూర్యా
 య పునర్దత్తావసుమద్యేహ భద్రో ౩ ౦ సోమవకేభ్యః పవతే
 ఘృతమేకఉపాసతే । యేభ్యోమధుప్రధావతి తాగ్ శ్చిదేవాపి
 గచ్ఛతో ౩ ౦ యేయుధ్యన్తే ప్రథనేషు శూరాసో యేతనుత్యజః ।
 యే వా సహస్రదక్షిణాస్తాగ్ శ్చిదేవాపి గచ్ఛతో ౩ ౦ తపసా
 యే అనాధృష్వాస్తపసా యే సునర్గతాః । తపోయేచక్రిరే మహా
 త్తాగ్ శ్చిదేవాపి గచ్ఛతో ౩ మ్ ॥

(౩౪) జఘనేన దహనదేశముదగాయతా దక్షిణాప
 వర్గాస్తిస్రః కర్మాణః (దీర్ఘావటా) ఖాత్వా తాసాంపూర్వా
 అగ్రేఖస్యతే, తతోమధ్యమా, తతః పశ్చిమేతి, క్రమేణాశ్మభిసి
 కతాభిః ప్రకీర్య అయుగ్భిరుదకుంభైస్త్రిభిః పంచభిర్వేత్వాదిభి
 రపఃక్షిప్త్వా తాసు పురస్తాదారభ్య జ్ఞాతయః కనిష్ఠప్రథమాః
 ప్రవిశంతి అశ్మన్వతీ రేవతీరితి ॥

అశ్మన్వతీ రేవతీస్సగ్ంరభధ్య ముత్తిష్ఠత ప్రతరతా సఖా

యః | అత్రాజహం యే అసన్న శేవా ద్వివాక్ వయమభివాజా
నుత్తరేమ ||

(౩౫) జఘనేన కఘాః-గతానాం పశ్చాద్దేవలూశ
శాఖే శమీశాఖేనా దక్షిణోత్తరేప్రతిష్ఠాపయతి (తయోరుత్తరా
ప్రథమంస్థాప్య దక్షిణాస్థాప్యతే) తయోరగ్రభాగే దద్భుమయ్యా
ఽబలయా రజ్జ్వతోరణవద్భుధ్వా తయోర్మధ్యే కనిష్ఠ ప్రథమా
జ్ఞాతయోగచ్ఛంతి... యదైవ దేవస్యేతి=

యదైవదేవస్య సవితః ప్రవిత్రగ్ం సహస్రధారం వితత
మంతరిక్షే | యేనాపునాదింద్ర మనాత్ర మాత్యైతేనాహం
మాగ్ం సర్వతనుంపునామి ||

జఘన్యశ్శాఖే వ్యుదస్యతి - పశ్చాద్గచ్ఛ కర్తా యదైవ
దేవస్యేతిమంత్రంజపిత్వా మధ్యే సర్పక్ యారాష్ట్రాత్ప్రన్నాదితి
మంత్రాన్తై, భూమానిభాతే శాఖే ఉత్థాయ, రజ్జం చిత్వాదక్షి
ణస్యాం నైర్ముత్యాం వా దిశి పృథక్పృథక్పరిత్యజేత్ ||

యారాష్ట్రాత్ప్రన్నాదప్రయంతి శాఖా అభిమృతాస్త్రవతి
మిచ్ఛమానాః | ధాతుస్తాస్సర్వాః పవనేన పూతాఃప్రజయాఽస్తా
స్త్రీయ్యావర్చస్తా సగ్ంస్పృజాథ్ ||

(అత్ర జలకుంభం సవ్యభుజే నిధాయ పృష్ఠతో జలం
స్రావయన్ త్రిప్రసవ్యం చితింపరీత్య కుంభంపృష్ఠతోఽవభజ్యేతి
యల్లాజ్యే) ॥ అస్యమూలంమృగ్యమ్

(3౬) ఉద్వయం తమసస్పరీత్యాదిత్య ముపస్థాయ అన
వేక్షమాణా అపోఽవగాహంతే ధాతాపునాతుసవితాపునాత్వితి॥

తతో జ్ఞాతయః కతాచ ఉద్వయం తమసస్పరీ
త్యాదిత్యముపస్థాయ శ్మశానదేశ మనీక్షమాణా నద్యాది తీర
మాగత్య ధాతాపునాత్వితి ప్రాచీనావీతినపవ కనిష్ఠప్రథమా
స్సశిరస్సాన్నినం ప్రవాహోదకాదౌ కుర్యుః ॥

ధాతాపునాతు సవితా పునాతు । అగ్నేస్తేజస్తాసూర్య
స్య వర్చసా ।

(32) యద్య జ్ఞాతయోవాహకాః, నద్యాదౌ స్నాత్వా
సభాం ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య భూరిదక్షిణాదత్వా అస్మాకమన
సింక్షశవనహనదోష ప్రాయశ్చిత్తం కర్తుం యోగ్యతాసిద్ధి మను
గృహణ - ఇతిప్రార్థ్య - అనుజ్ఞప్తాః కాలశేషమా నక్షత్రోదయా
ద్రాత్రౌచేదా సూర్యోదయాద్భహిర్వాసం కృచ్ఛ్ర)పాదం పంచ
గవ్య ప్రాశనంచా చరేయుః । నసింఙానాస్తు, ప్రేత నిహారణాదే

ర్విహితత్వాన్న కృచ్ఛాచ్చ చరణాది, బహితావసస్తు విద్యత
ఏవేత్యాహుః ॥ యోషితస్సాన్నత్వా గ్రామం గచ్ఛేయుః ॥

అథ పరిషదో భూరిదానమ్

కర్తా శుభ్యర్థం సాన్నత్వాఽఽచమ్య పరిష ద్దక్షిణాం గృహీ-
త్వా సభ్యాన్ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య అశే...స్వీకృత్య...
(పితుః) గోత్రస్య...అముష్య మరణకాలే దహనకాలేచ సంభావి-
తానాం మయాశృతస్య దహనకర్మణః మంత్రతంత్రద్రవ్య భక్తి
శ్రద్ధారాహిత్యేన సంభావితానాంచదోషాణామపనోదనద్వారా
అముష్య అక్షయ పుణ్యలోకావాప్తి రస్త్విత్యనుగ్రహణ ॥
భూరిదక్షిణాందద్యాత్, స్వీకృత్య, తథాస్త్వితిప్రతిబ్రూయుః ॥

అథ వచనమ్

(౩౮) బ్రహ్మదండం (వచనానుజ్ఞాం స్వీకృత్య-) మేరు
మందరతుల్యాని పాపాని నివిధానిచ | కేశానాశ్రిత్యతిష్ఠన్తి తస్మా-
త్కేశాన్వసామ్యహమ్ ॥ ఇత్యుక్త్వా దహనకర్తారః (జ్ఞాతయశ్చ)
కంఠాదుపరివాపయేయుః | అథ త్రయోదశవారం నిమజ్య వసున-
స్నానం కృత్వాఽఽచమ్య.

(3F) ఆద్యోవాసోభిః జ్ఞాతిభిస్సాకం కర్తా గ్రామం
 పృవిశ్య గృహద్వారే సంకల్ప్య - నగ్నప్రచ్ఛాదన శ్రాద్ధం
 కుర్యాత్ - బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాద్యవ్యంనిధాయ) పవిత్రీపాణిః
 పా...మ్య - దేశకాలా సంకీర్త్య పా...తీ - (పితుః) గో
 త్రస్య...అముష్య దహనజనితక్షుత్త వృష్టా శాన్తిద్వారానగ్నత్వ
 పరిహారాధకం అద్యప్రథమేహని నగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రాద్ధమా
 మాది ద్రవ్యేణకరిష్యామి - తత్కాలేతి ధివారనక్షత్రాది దోష
 పరిహారాధకం కృచ్చాచరణంకరిష్యే - యథాశక్తిగోమూల్యం
 గృహీత్వా “హిరణ్యగభః...ప్రయచ్ఛమే” ఇదం గో
 మూల్యంనగ్నప్రచ్ఛాదన శ్రాద్ధీయకాలాల్పద్రవ్యత్వాది సమస్త
 దోషపరిహారం కామయమానః (మహావిష్ణు ప్రీతిం కామయ
 మానస్తుభ్యమహం సంప్రదదే నమమ) శ్రీకృష్ణార్పణం (అస్తు)
 (పితుః) గోత్రస్య శర్మణః అస్మిన్నగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రాద్ధే -
 ప్రేతాథేక్షణః కర్తవ్యః - పాదప్రక్షాళనం - గంధపుష్పాది
 దానం - సకలారాధనై స్సర్వర్చితమ్, ఇతి తిలోదకం నిసీయ,
 దశదిన భోజన పర్యాప్త తండులపూరితకుంభం ఆజ్య హిరణ్య
 సహితకాంస్యపాత్రేణ విధాయ తండులార్ధపరిమిత తిలమాష

ముద్గలవణ వ్యంజనసహితం సదీపపాత్రం హిరణ్యనవవస్త్ర
యుగ్మ దక్షిణాతాంబూలసహితముదకుంభం చాదాయ, “నగ్న
ప్రచ్ఛాదనంవస్త్రం లజ్జాశీత నివారణమ్ । భోజనద్రవ్యసహితం
ప్రేతతృప్తి కరంహితత్ ॥ “ తండులూ వై శ్వదేవత్యాః...ప్రయ
చ్ఛమే ” ఇదం సపరికరం ఇయత్తండులపరిమితం నగ్నప్రచ్ఛాదన
శ్రాద్ధవిహితంవస్త్ర దక్షిణా తాంబూలసహితం (పితుః) గోత్ర
స్య...అముకస్య దహనజనితక్షుత్పిష్టానగ్నత్వాది దోషపరి
హారం కామయమానః మహావిష్ణుప్రీతిం...సంప్రదదే (సమమ)
(ఇదం స్వీకృత్య నగ్నత్వాదిదోష పరిహారోఽస్త్వితి భవంతో
బ్రువన్తు) (కేచిన్నిత్యోదక పిండదానానంతరం నగ్నశ్రాద్ధ
ఙ్కుర్యుః, తదనత్ ॥ ఇతి నగ్నశ్రాద్ధ ప్రయోగః ॥

(౪౦) అత్రోత్తరకుండ ఏవ ఉదకదాన పిండప్రదాన ప్రయోగః

కర్తా జ్ఞాతిభిస్సహ నవవస్త్ర తిలదర్భతంశులకుంభాది
నిత్యవిధిపదాథానాదాయోదకతీరంగత్వా శుద్ధమస్ఫుటితం
శ్లక్ష్యం క్షేపితం లోహితం వా చతురంగులమాయతం ఆర్ద్రా
మలకప్రమాణం పాషాణం సంపాద్య శుచౌదేశే తీరే అశ్వత్థ

మూలేవా కుండం ఖాత్వా నద్యాదౌ స్నాత్వాఽఽచమ్యోప
 విశ్య శిలాంపృక్షాశ్య (కేశవాది ద్వాదశనామభిఃస్నాపయిత్వా)
 దౌరైః స్పృశేత్ప్ర్య కుండే దక్షిణాగ్రాదర్శనాస్తీర్య తేషు
 శిలాం ప్రతిష్ఠాప్య ఏకపవిత్రీపాణిః - బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞా
 ద్రవ్యం) నిధాయ - వ్రాణా...మ్య - దేశకాతా సంకీర్త్య
 వ్రా...తీ (పితృః) గోత్రస్య శర్మణః అముష్య ఉదకదాస
 పిండప్రదానాథం శిలాస్థాపనం కరిష్యామి, ఉ...తీ శిలాస్థాపన
 కాలే తిథివార నక్షత్రయోగకరణ లగ్నైస్సూచిత సర్వదోష
 పరిహారాయ బ్రాహ్మణానుజ్ఞానాథం యత్కించిద్ధిరగ్రాదానం
 కరిష్యే “హిరణ్యగర్భ...ప్రాయచ్చమే” ఇదం హిరణ్యం సంక
 ల్పోక్త దోషపరిహారాయమహావిష్ణు ప్రీత్యథం తుభ్యమహం
 సంప్రదదే నమమ, తద్దోషపరిహారోఽస్తు॥ తిలానాదాయ -
 వ్రా...తీ - (పితృః) గోత్ర శర్మణ అత్ర “ఆయాహిప్రేత
 సోమ్య గంభీరైః పథిభిః పూర్వైః । ప్రజామస్మభ్యం దద
 ద్రయించ దీక్షాయుత్వం చ శతశారదంచ” (పితరం) గోత్రం
 శర్మాణం పితరం ప్రేతం అస్యాం శిలాయామావాహయామి

(పే)తె, సోమ్యే, దదతీ ! మాతరం, పే)తాం) ఇతి వా ఆవా
హ్య, ఆసనాది సకలారాధనై స్సర్వర్చితమ్, ఇతితిలాస్పృక్షి పేత్ ॥

వాసోదకదాసమ్

జ్ఞాతయః పూర్వం కనిష్ఠప్రథమాః కంఠాదుపరివాప
యిత్వా స్నాత్వా బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాద్రవ్యం) సిద్ధాయ పవిత్ర
పాణయః ప్రా...మ్య శ్రీగోవిందేత్యాది, దేశకాలా సంకీర్త్య
ప్రా...తీ అముకగోత్రస్య...ప్రేతస్య వాసోదక తిలోదక ప్రదా
నాని కరిష్యామః । ప్రత్యేకం వా కరిష్యామితి సజ్కల్ప్య ।
తత్కాలే కృచ్ఛప్రత్యామ్నాయం హిరణ్యదానం కృత్వా -
వక్ష్యమాణ ప్రకారేణ ప్రత్యేకం త్రిర్వాసః వీడయేయః ।
ఏకవాససో దక్షిణాముఖాస్సకృదుపమ జ్యోతి ర్యోపవిశ్య సవ్యం
జాన్వాచ్య (పితౄ) అముకగోత్రాయాముకశర్మణే ప్రేతాయ
దహనజనితతాపోవశమనార్థం ఏతద్వాసోదకందదామి, ఇతి
త్రిగుణీకృతం సదశం (తిలదర్భహిరణ్యసహితం) సవం వాసః
సమ్యోత్తరాభ్యాం పాణిభ్యాం కుండస్థశిలాయాం వీడయిత్వా
పునరేవం నిమజ్య వాసఃవీడయిత్వా, పునరప్యేవం నిమజ్య
వాసఃవీడయేయః । అశక్తా యుగపదేన త్రిర్నిమజ్య త్రిర్వాసః
వీడయేయః ।

తిలోదకదానమ్

అముకగోత్రాయాముకశర్మణే ప్రేతాయ (దహన జనిత
 తృష్ణోపశమనార్థం) ఏతత్తిలోదకం దదామి, ఇతి ప్రత్యేకం సప్త
 భిరష్టభిర్వా తిలైర్మిశ్రితాం స్త్రీం స్తిలోదకాంజలీం పృథక్పృ
 థక్ ప్రథమేఽహని దద్యుః, ద్విస్తూష్ణీమ్ ॥ అంజలిత్రయం సమ
 స్త్రీకమిత్యుపదేశః ॥ అథకర్తా - బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాద్రవ్యం)
 నిధాయ - ప్రాణా...మ్య దేశకాలా సక్ష్మీర్త్య (పితుః) గో
 ...శ...పి...ప్రే...దహన జనిత త్సుత్తృష్ణా తాపోపశమన
 ద్వారా తృప్త్యర్థం వాసోదక తిలోదక పిండ (బలి) ప్రదా
 నానికరిష్యామి తత్కాలే (కృచ్ఛ)ప్రత్యామ్నాయం హిరిణ్య
 దానం కృత్వా) పూర్వోక్త ప్రకారేణ వాసోదక తిలోదకాని
 దద్యాత్ ॥ బహవశ్చేత్కన్తిష్ఠ ప్రథమాః ॥ ఏవ మహారహరా
 దశాహాత్ జ్ఞాతయఃకర్తాచ త్రిర్వాసోదకం దత్వా పూర్వపూర్వ
 దినాదుత్తరోత్తర దినేషు ఏకైకాధికాం స్తిలోదకాంజలీం
 దద్యుః ॥ ఏవమేకోత్తర వృద్ధ్యా 'ద్వితీయదినచత్వారి, తృతీయ
 పంచ, ఏవం క్రమేణ దశమదినే ద్వాదశ' ఆహత్య పంచసప్త
 త్యంజలయోభవన్తి ॥

అథ పిండ (బలి) ప్రదానమ్

అథ కర్తా ద్వివారం చరుద్రవ్యం తండులాది ప్రక్షాళ్య
తాకికాగ్నౌ శ్రవయిత్వాఽభిఘార్య దక్షిణ ఉద్వాస్య పునరభి
ఘార్య । ఫలమూల గుడశాకదధిక్షీరఘృతేషు యద్దశదిశమపి
లభ్యతే తేనసహ తిలమిశ్రమశ్వఖుర ప్రమాణం పిండం కృత్వా
(బల్యర్థమేకం కుక్కుటాండ ప్రమాణం పిండం చ కృత్వా)
నిధాయ - అవటస్య దక్షిణతః పశ్చాద్వాగోమయేనోపలిప్య
ప్రోక్ష్య దక్షిణాగ్రాఽదర్భాన్ సంస్తీర్యతేషు, దక్షిణాముఖ
స్సవ్యంజాన్వాచ్య 'మాజ్ఞయతాం మమపితా ప్రేతః' ఇతి
పితృతీర్థేన తిలోదకం నిసీయ ప్రేతపిండమాదాయ (పితుః)
గోత్రస్య...అముష్య త్సుదుపశమనార్థం శరీరనిష్పత్త్యర్థం
అద్య ప్రథమేఽహని (పిత్రే) గోత్రాయ...అముష్మై(ప్రాతః)
ఏతం పిండందదామి, ఇతి పితృతీర్థేన దత్త తిలోదకోపరి పిండం
దద్యాత్ । బల్యర్థమాదాయ సాయమేతం బలిందదామి, ఇతి
తద్దక్షిణతోనిధాయ) పిండస్యోపరి "మాజ్ఞయతాం మమపితా
ప్రేతః" ఇతి తిలోదకం నిసీయ । (తదుపరి "మధు దదామి"
దధిదదామి" అంజనాభ్యంజనవాసో హిరణ్యంచ దదామితి

దత్వా గంధ పుష్ప ధూపదీపై రభ్యర్చయేత్) ఉత్థాయాంజలిం
 బద్ధ్వా అముకగోత్రం... ప్రేత ఏతద్వాసోదకముపత్తిష్ఠ, ఏతత్తిలో
 దక ముపత్తిష్ఠ, (ప్రాతః) ఏతం పిండముపత్తిష్ఠ, (సాయమేతం బలి
 ముపత్తిష్ఠ) (“నారాయణ నమస్తేఽస్తు శంఖచక్రగదాఽసిభృత్ |
 అక్షయం పిండదానేన ప్రేతత్వప్తికరో భవ ”) ఇతుష్ఠానాం ||
 చరుష్థాలీం ప్రక్షాళ్య తిలమిశ్రేణ తేన సంక్షాళనోదకేన పిండమ
 ప్రదక్షిణం పరిషిచ్య తత్పాత్రం న్యుజ్జ్య పోక్ష్య ఉత్తానం
 కుర్యాత్ || (కాకేభ్యోబలిందత్వా) పిండమపు పోక్ష్యపిన్నా
 త్వ, పాదాపొత్తాభ్యాచమ్యవా ||

అథైకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధమ్

(౪౧) పిండదానానంతరం ఏకోత్తర వృద్ధ్యా యస్మిన్
 దినే యావన్తి తిలోదకదానాని తావన్తి శ్రాద్ధాన్యామరూపేణ
 దక్షిణా సహితం శ్రోత్యహంకార్యాణి సపవిత్రాః బ్రహ్మదండం
 (అనుజ్ఞాద్రవ్యం) నిధాయ - ప్రా...మ్య - సంకల్ప్య - ప్రా
 ...తీ - గోత్రస్య... అముష్యాద్య ప్రథమేహని యుత్తృష్టా
 శాస్త్ర్యథం ఏకోత్తరవృద్ధి శ్రాద్ధత్రయం సమాసతంత్రేణ
 ఆమాది ద్రవ్యేణకరిష్యామి (తత్కాలే కృచ్ఛ)ప్రత్యామాన్

యం హిరిణ్యదానం కృత్వా) (సితుః) గోత్రస్య...అస్మిన్నే
కోత్తరవృద్ధిశ్రాద్ధేక్షణ ఇత్యాది, తిలోదకంనిసీయ, ఇత్యంతం
సగ్నశ్రాద్ధవశ్శుర్యాత్ ॥ పురుషత్రయ భోజనపర్యాప్తం సోప
స్కరం తండులం, శ్రాద్ధత్రయయోగ్య దక్షిణాంచ గృహీ
త్వా “తండులం వై శ్వదేవత్యాః...ప్రయచ్ఛమే” ఇదమామం
సోపస్కరం దక్షిణా సహితం ఏకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధత్రయ
పర్యాప్తం గోత్రాయ...ప్రేతాయ తృప్త్యర్థం బ్రాహ్మణే
భ్యస్సంప్రదదే నమమ (శ్రీ కృష్ణాపాణమస్తు) ఇతి ప్రథమే
హని ప్రత్యేకంతిభ్యోదద్యాత్ ॥

అథ నవశ్రాద్ధమ్

(౪౨) బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞా ద్రవ్యం) దత్వా ప్రా
...మ్య - ప్రా...తీ గోత్రస్య...నేతస్య అద్య ప్రథమేహని
క్షుదుపశమనార్థం ఆమాది ద్రవ్యేణ నవశ్రాద్ధం కరిష్యామి-
తదర్థం క్రచ్చ) ప్రత్యామ్నాయం హిరణ్యం దత్వా । పూర్వ
సత్ గోత్రస్యేత్యాద్యస్మిన్నన శ్రాద్ధ ఇతి క్షణాదికృత్వా । ఏక
బ్రాహ్మణ భోజన పర్యాప్తా దన్నాచ్ఛతుర్ధణం తండులం సోప
స్కరం వస్త్రముదకుంభపాత్రమిత్యాది దక్షిణాసహితం గృహీ

త్వా “తంశుల్కావైశ్వదేవత్యాః” “హిరణ్యగభఃగభఃస్థం” గో
 త్రస్య...ప్రేతస్య త్సుదుప శమనార్థం ఇదమామం సోపస్కరం
 దక్షిణా తాంబూలసహితం గోత్రాయ...ప్రేతాయ తృప్తిర్థం
 బ్రాహ్మణాయ శ్రోత్రియాయ సంప్రదదే నమమ| అత్రవాబలిం
 కాకేభ్యోదత్వా - ప్రేతసింహమపు సప్తక్షిప్య స్నాత్వా గృహ
 మాగత్య యత్నిన్రియ ఆహుస్తత్కుర్వన్తి | ఇతి నవశ్రాద్ధ
 ప్రయోగః ||

ద్వితీయదినమారభ్య దశమదిన పర్యంతం ఉదకదాన పిండ

దానాది ప్రయోగక్రమః

ద్వితీయదినమారభ్య ప్రత్యహం నిత్యవిధి పదాథానా
 నాదాయ తీర్థకుండ సమీపం గత్వా స్నాత్వాఽఽచమ్య -
 ఉదకుంభమాదాయ ప్రథమదినవత్పిండార్థం చరుం శ్రవయిత్వా
 కనిష్ఠాది జ్ఞాతిపురస్సరం కర్తా బ్రహ్మదండానుజ్ఞానంతరం సంకల్ప్య-
 మరణదినాదారభ్య ద్వితీయేఽహని, తృతీయేఽహనీతికృమేణో
 క్త్వా, దహనజనిత త్సుత్తృష్ణాతా పోషశమనార్థం వాసోదక
 తిలోదక పిండ (బలి) ప్రదానం కరిష్యామి, (తత్కాలే కచ్చా)
 చరణం హిరణ్యరూపేణ కృత్వా) పృత్యహం త్రీణివాసోద

కాని, ఏకోత్తర వృద్ధ్యా ద్వితీయదినే చత్వారి, తృతీయే
పంచ, ఏవం దశమదినే ద్వాదశ, ఆహత్య పంచసప్తతి
తిలోదకాని, తత్తత్తిలోదక సంఖ్యాకం ప్రత్యహ మేకోత్తర
వృద్ధిశ్రాద్ధం విషమదినేషు - ప్రథమ, తృతీయ, పంచమ,
సప్తమ, నవమైకాదశదినేషు నవశ్రాద్ధంచ కుర్యాత్ || ఏవంచ,
పంచసప్త త్యేకోత్తరవృద్ధిశ్రాద్ధాని షణ్ణవశ్రాద్ధానిచ - ఏకైకస్య
ప్రస్థద్వయ పరిమితమామ ద్రవ్యం వస్తుపాత్రోదక్షిణాసహిత
మిత్యేవం రీత్యా అన్యూనాతిరేకం కర్తవ్యాన్యాదశాహాత్ ||
ఇతి నిత్యోదకాది ప్రయోగ క్రమః ||

అథ క్వచిద్ద్రావిడసంప్రదాయ శిలాద్వయస్థాపన ప్రయోగః

సగ్నశ్రాద్ధానంతరం కర్తా గోమయోపలిప్తం సుసం
మృష్టం సప్రదీపం గృహం ప్రవిశ్య మృతదేశే “స్వస్తి
వోఽస్తు గృహాణాం శేషే శివంచాస్తు” ఇతి దూర్వా తంసులా
నుదకమిశ్రాననకీర్య బహిర్గృహద్వారే దక్షిణే వామపాశ్చేకా
వా, వాసోదక పిండప్రదానార్థం కుండం ఖాత్వా గోమయేనోప
లిప్య విదళాభిః ప్రావృత్య ప్రత్యగ్ద్వారాం దక్షిణద్వారాం వా
కుటికాం కృత్వా వస్త్రేణాచ్ఛాద్య మాల్యాద్యైరలంకృత్య ||

తీరకుండే శిలాస్థాపనమ్

నవం వాసస్తిలాక్ దర్భాన్కుంభమితి సంభారాక్ సం
భృత్య తీర్థంగత్వా సచేలందండవత్సాన్నిత్యైః చమ్య శుద్ధమ
స్ఫుటితం శ్లాఘ్యం శ్వేతం లోహితం (శ్యామం) వా చతురంగుల
మాయత మాద్యామలక ప్రమాణం సామాణమాదాయ (కేశ
వాది ద్వాదశనామభిః స్నాపయిత్వా) దక్షైః సంవేప్త్య నదీ
తీరేఽశ్వత్థమూలేనా శుచాదేశే కుండం ఖాత్వా తత్ర దక్షిణా
గ్రాదర్భానాస్తీర్య తేషు శిలాం స్థాపయిత్వా పవిత్రీపాణిః
బ్రహ్మాదండం (అనుజ్ఞాద్రవ్యం) నిధాయ ప్రా...మ్య - శ్రీ
గోవిందేత్యాది-గోత్రస్య...అముష్య ఉదకదానార్థం శిలాస్థాపనం
కరిష్యామి - ఇతి సంకల్ప్య - తత్కాలే స్థాప్య శిలాయా ఉక్త
లక్షణాభావజన్య దోషస్య తిథి వార నక్షత్రాది దోషస్యచ
పరిహారార్థం యత్కించిద్ధిరణ్యదానం కరిష్యే 'హిరణ్యగర్భ'...
మే, ఇదం హిరణ్యం పూర్వోక్త దోషపరిహారం కామయమా
నః మహావిష్ణు ప్రీతిం కామయమానస్సంప్రదదేనమమ ॥ (శ్రీ
కృష్ణార్పణమ్) తిలనాదాయ గోత్ర శర్కా పేత - అత్ర
'అయాహి పేతసోమ్య...శతశాఢంచ । గోత్రమిత్యాది తిలా
న్ప్రీక్షి పెదిత్య నంపూర్వవత్కుర్యాత్ ॥

తీరకుండస్థ శిలాయాముదకదానమ్

బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాద్రవ్యం) నిధాయ - ప్రా...మ్య-
సంకల్ప్య - గోత్రస్య...అముష్య దహనజనిత త్సుత్పన్నా తాపో
పశాన్త్యథాం అద్యప్రథమేహని వస్తోదక తిలోదకదానం
కరిష్యామి-తత్కర్మయోగ్యతాసిద్ధ్యథాం యత్కించిద్ధిరణ్య...
ష్యే - “హిరణ్యగర్భః...మే” ఇదం హిరణ్యం... నమమ ।
(ఉస్త కేళైః జ్ఞాతిభిస్సహ) కేళాస్పృశీర్య పాం సూనోప్యైకవా
ససా దక్షిణాముఖాస్సకృదుపమశ్లోత్తీర్యాచమ్య ప్రాచీనా
వీతినః కుంభోదకమాదాయాద్యైవాససా కుండసమీపే దక్షి
ణాముఖా ఉపవిశ్య (జ్ఞాతీనాముదకదానానంతరం) కర్తుః కనిష్ఠాః
ప్రథమముదకదానం కుర్వ్యః । (తతోవృద్ధ పురస్సరాణాం జ్ఞాతీనా
ముదకదానమితి కేచిత్) జ్ఞాతీనాం ప్రథమదినాదారభ్యోదకదాన
పక్షే ప్రథమదినేఽపి కంఠాదుపరి వాపయిత్వా త్రయోదశవారం
నిమజ్య శుద్ధ్యథాం స్నాత్వా సకృదుపమజ్యేత్యాదియథా
సూత్రం వస్తోదక తిలోదకాని కుర్వ్యః ॥ అంతతః కర్తా సవ్యం
జాన్వాచ్య సదశం నూతనవస్త్రం (తిలదర్భ హిరణ్య సహితం
త్రిగుణీకృత్య కుంభోదకేనాప్లావ్య-గోత్రస్య...అముష్య-దహన

జనితక్షుత్తృష్ణా తాపోపశమనార్థం అద్య ప్రథమేహని గో
 త్రాయ... (అముకాయ) ఏతద్వాసోదకం దదామి, ఇతి తీర
 కుండస్థ శిలాయాం వస్త్రం పీడయేత్, ఏవం పునరుపమజ్యో
 త్తీర్య సుపీడ్య పునరప్యేవం కృతే త్రిణి వాసోదకాని భవంతి ।
 ఏవం ప్రతిదినమాదశాహాదాదౌ జ్ఞాతిపురస్సరాః సర్వే కుర్యుః ॥
 (అశక్తావేకదైవ త్రిర్నిమజ్య త్రిః పీడయేయుః ॥)

అథ తిలోదకమ్

గోత్రస్య... అముష్య దహనజనితక్షుత్తృష్ణా తాపోప
 శమనార్థమద్య ప్రథమేహని గోత్రాయ... (అముష్మై) ఏత
 త్తిలోదకం దదామి, ఇతి అష్టభిస్సప్తభిర్వా తిలైర్నిశ్చితోదకం
 సవ్యోత్తరాభ్యాం పాణిభ్యాం పితృతీర్థేన త్రిస్తిలోదకం దత్వా
 తచ్ఛిలాం సురక్షితం గోపయేత్ । ఏవమేవ సర్వైః పూర్వోక్త
 కనిష్ఠ ప్రథమాది క్రమేణ ప్రత్యహమేకోత్తర నృధ్యాయ ద్వితీయ
 దినే చత్వారి-తృతీయసంచేత్యేవం దశమదినపర్యంతం కార్యమ్,

గృహద్వార కుండకృత్యమ్

తీరకుండతపఃశానంతరం గృహమాగత్య గృహద్భుహిః
 గృహద్వార వామపార్శ్వే దక్షిణపార్శ్వే వా శుచౌదేశే

గోమయేనోపలిప్య కుండంఖాత్వా స్నాత్వా తాకికాగ్నౌ చరు
 ద్రవ్యం ద్విః ప్రక్షాళ్య తై జనపాత్రే మృన్మయసాత్రేవా న్వయం
 చరుం శ్రవయిత్వాఽభిఘార్య దక్షిణత ఉద్వాస్య పునరప్యభి
 ఘార్య పూర్వమేవకృతే గృహద్వారకుండే పవిత్రపాణిః పూర్వ
 వచనుజ్ఞాది క్రియాపూర్వకం పూర్వోక్త లక్షణం శిలాం నిధాయా
 వాహ్య త్రివ్రాహ్మసోదకమాత్రం కృత్వా గీసం ప్రజ్వాల్య ప్రా...
 మ్య=గోత్రస్య...అముష్య త్సుతృష్ణా శాన్త్యర్థమద్య ప్రథమే
 హని గృహద్వారకుండే పిండబలిప్రదానం కరిష్యామి ।
 తత్కాలే పూర్వవద్ధిరణ్యాదానం కృత్వా - ఫలమూల గుడశాక
 దధిక్షీరఘృతేషు యద్దశదినమపి లభ్యతే తేనసహ తిలమిశ్ర
 మశ్వఘృరప్రమాణం పిండం, బల్యర్థమేకం ముష్టిప్రమాణం చ
 కృత్వా కుండస్య దక్షిణే పశ్చిమేవా భాగే దక్షిణాగ్రా దర్భా
 నాస్తీర్య తేషు “మాజకయతాం అముకపితః ప్రేత, (మాతః
 ప్రేతే, ఇతివా) సకృదపోమాజకయిత్వా ప్రేత పిండచూదాయ
 గోత్రస్య...అముష్యాద్య ప్రథమేహని త్సుతృష్ణా తాపోప
 శమనాథకం తృప్త్యర్థకం శరీరనిష్పత్త్యర్థకం గోత్రాయ...
 అముష్మై ప్రాతరేతం పిండం దదామి, తద్దక్షిణతః సాయమేతం

బలిం దదామీతి పిండం, బలిం, చ నిధాయ, తమపరి, మాజన్
 యతామితి పూర్వవస్తానైత్యా-ఉ=తీ=ఉత్తాయ గోత్ర) శర్మ
 అముకపితః ప్రేతవీతద్వాసోదకముపతిష్ఠ, ఏతత్తిలోదకముపతిష్ఠ,)
 ప్రాతరేతం పిండముపతిష్ఠ, సాయమేతం బలిముపతిష్ఠ, ఇత్యుప
 స్థాయ - ప్రా=తీ=చరుపాత్రం ప్రత్యౌశ్య తిలమిశ్రేణ తేన
 సంతౌశనోదకేన పిండం త్రిప్రదక్షిణం పరిషేచ్య తత్పాత్రం
 న్యుబ్జ్యప్రోక్ష్య ఉత్తానం శృత్వా - ఉక్తప్రకారేణ, ఏకోత్తర
 వృద్ధిశ్రాద్ధమ్, నవశ్రాద్ధమ్, చ శృత్వా, కుండోపరి శిక్యే మృ
 స్మయే పాత్రద్వయే ప్రత్యేకం జలం క్షీరం చ నిధాయ, అముక
 గోత్ర అముక శర్మ అముకపితః ప్రేత 'అత్రస్నాహి -
 ఇదంపిబ' ఇతిబ్రూయాత్, ఏవం ప్రతిదినం నవంజలం క్షీరం
 చ ప్రత్యేకం స్థాపయేత్॥ దశమదినపర్యంతం యథాతిష్ఠతి తథా
 ప్రథమదినే నా స్థాపయేత్॥ (ఏతఃప్రేత, దాహకోపశమనార్థమిదం
 నాశికరోదకమితిస్థాప్య) అథ వస్త్రే పిండం నిధాయబద్ధ్వ (బలిం
 కాకాదిభ్యోదత్వా) పిండమాదాయ నదీతీరం (జలాశయం)
 గత్వా జలేదక్షిణాముఖస్థిత్వా ఆకాశే పిండమూర్ధ్వకం
 ప్రక్షిప్య స్నాయాత్॥

సూ=ఏవచుహారం జలినై కోత్తరవృద్ధిరై కాదశాహితే । అస
శనా నధ్యయనాభశ్శయోదకోపస్పశనాన్యాకాలమ్ ।
యావజ్జీవం ప్రేతపత్న్యా ఉదకోపస్పశనమేకభుక్తమధ
శ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం ఖారలవణమధుమాంస వజ్రానంచ
భవతి ॥ ఇతి ప్రథమదినప్రయోగః ॥

అథ ద్వితీయదిన ప్రభృతి దశమదినపర్యంతం నద్యాదితీర
కుండ ప్రత్యహం 'మరణదినాదారభ్య' ద్వితీయఽహని, తృతీయే
ఽహనీత్యాదినంకల్ప్య త్రిర్వాసోదకం తిలోదకమేకోత్తర వృద్ధ్యా
'ద్వితీయదినే చత్వారి' తృతీయే పంచ ఇత్యాది " దశమదినే
ద్వాదశ " ఏవం క్రమేణా హత్య పంచసప్తతినంఖ్యా పూరణ
ఋర్యాత్ ॥ తతోగృహద్వారకుండఽపి వస్త్రోదక పిండబలీక
దత్వా, ఏకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధమపి ప్రత్యహం తిలోదకసంఖ్యయా
ఆమాది ద్రవ్యం బ్రాహ్మణేభ్యో దద్యాత్ ॥ నవశ్రాద్ధం
ప్రథమ తృతీయ పంచమేత్యాద్యై కాదశదినేఽపి విషమదినేషు
ఆమాది ద్రవ్యేణ యథాశక్తి వస్త్రపాత్రదక్షిణా సహితం షణ్ణ
వశ్రాద్ధం కుర్యాత్ । పిండందానాత్పూర్వం కాకాదిపక్షిస్పృష్టే

విదీర్ణేవా పునః పిండం దద్యాత్ ॥ ఇతి ద్వితీయాది దశమదిన
పర్యంతం నిత్యవిధి ప్రయోగస్సూచితః ॥

వస్త్రాది విపర్యాసే కృత్యమాహ

వాసోదకార్థ వస్త్రవిపర్యాసే పునరన్యస్సనం వస్త్రమా
దాయ పూర్వకృతాన్వాసోదకాన్పునదద్యాత్ ॥ వాసోదకాది
దానాయ జలాహరణార్థ నవఘటస్య చరుష్థాల్యావా విపర్యయే
పునరన్యదాదాయ పూర్వకృతా తిలోదకాంజలీ న్పునద
ద్యాత్ ॥ పిండద్రవ్య వ్యత్యయే పూర్వదత్తాన్పిండాన్పునద
ద్యాత్ ॥ దేశాశ్మనోరేకస్యవా వినిమయే పూర్వకృతాన్ప్రేత
పిండోదకాంజలీన్పునదదద్యాత్ ॥ రాజకార్య నియోగాద్దేశవిప్లవ
కారణాద్వా పాషాణముద్భృత్య దేశాంతరగమనే కర్తవ్యే అప
కృష్యాపి దశాహమధ్యే పిండోదకదానాది సమాపయేత్ ॥
ఉక్త కారణాభావే స్థాపితం పాషాణమాదశాహాన్నచాలయేత్ ॥
శ్వశూద్రాది దూషితే పిండే ప్రాజాపత్య కృచ్ఛిత్రయంచరిత్వా
తదైవ పునః పిండం దద్యాత్ ॥ శిలావినాశేతు శిలామన్యామా
దాయ “ఆయాతు దేవస్సుమనాభిః” ఇతి వాక్యద్వయాత్మక
మన్తేణ స్థాపయిత్వా తాకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ఆజ్యం దర్శించ

సంస్కృత్యా ప్రదక్షిణం పరిషిచ్య 'యమాయసోమమ్' ఇతి
హుత్వా పూర్వకృతాన్పేత పిండోదకాన్పుసదకాద్యాత్ ॥

“ ఆయాతు దేవస్సుమనాభిరూతిభిర్యమోహజైహ
ప్రయతాభిరక్తా । ఆసీదతాగ్ం సుప్రియతేహ బర్హిష్యా
జాయజాత్యైమమ శత్రుహత్యై ” “ యమాయసోమగ్ం
సునుతయమాయ జహుతాహవిః । యమగ్ంహ యజ్ఞోగచ్ఛ
త్యగ్నిదూతో అరంకృతస్సాహ ” యమాయేదమ్ ॥ యద్యన్య
శిలాస్థాపనే నష్టా పూర్వశిలా దృష్టా స్యాత్ “ యమేషన ” ఇతి
మన్తేణతాంచ స్థాపితశిలాసమీపే నిధాయ తర్పణం కుర్యాత్ ॥
“ యమేషనయతమానైయదై తప్రవాంభరన్మానుషాదేవయన్తః ।
ఆసీదతగ్ం స్వముల్లోకం విదానై స్వానస్థై భవతమిందవేనః ”

చితాగ్నినాశ ప్రాయశ్చిత్తమ్—స్మృత్యంతరే

దహ్యామానేశవేవహ్నిర్నష్టోవహ్నిదృశ్యేద్యది । చితికా
ష్ఠన్తు నిర్మంథ్య (ప్రాయశ్చిత్తేకృతేఽగ్నినా) తేనప్రేతం పునదకా
హేత్ ॥ అభావే 'చితికాష్ఠానాం శేషంవాఽపువినిక్షిపేత్ ॥
ప్రాయశ్చిత్త మనుగత ప్రాయశ్చిత్తమ్, తచ్చ ద్వాదశగృహీతేన

సుచం పూరియత్వా ప్రజాపతిం మనసాధ్యాయ తూష్ణీం
హుత్వేత్యాపస్తంబోక్తమిత్యాహుః ॥

శవాగ్నావనుగతే సంగ్రహకారేణోక్త ప్రాయశ్చిత్త ప్రయోగః

ప్రా=మ్య=శవాగ్న్యనుగత ప్రాయశ్చిత్తం కరిష్య ఇతి
సంకల్ప్య - తద్భస్మ సమిధ్యరోప్య తాకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య
పరిస్తీర్యాజ్యం దర్శించ సంస్కృత్య సమంతం పరిషిచ్య సవ
ప్రాయశ్చిత్తం హుత్వా పునః పరిషిచ్య 'సంచయనం కుర్యా
త్యేదికః పక్షః ॥

బోధాయనేన తు ఉపనయన వివాహ జాతకర్మ శ్మశానాగ్నినా

మన్యతమానుగతౌ ప్రాయశ్చిత్తముక్తమ్

పూర్వవత్సంకల్ప్య అపహతా ఇతి తద్భస్మ పోక్ష్య అప
హతా అసురా రక్షాంసి పిశాచా యే షీయన్తి పృథివీమను ।

అన్యత్రేతోగచ్ఛన్తు యత్రైతేషాం గతంమనః ॥ 'అయన్తే

యోనిరితి యాజ్ఞియాయాం సమిధి తద్భస్మ సమారోప్య

అయన్తే యోనిర్ ఋత్వియో యతోజ్ఞతో అరోచథాః ।

తంజ్ఞా నన్నగ్న ఆరోహథానో వధాయత్యయిమ్ ॥ యత్ర

క్వచాగ్నిమితివిధినా తాకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య

అజహ్వన ఉద్బుధ్యస్తేతిద్వాభ్యాం తాం సమిధమాధాయ

అజహ్వన స్సుప్రోతీకః పురస్తాదగ్నేస్వాం యోనిమా
 సేదస్తాధ్యాయః । అస్మిన్ధనస్థే అధ్యుత్తరస్మిన్విశ్వేదేవా యజమా
 నశ్చ సేదత ॥ ఉద్బుధ్యస్తావగ్నే ప్రతిజాగృహ్యేనమిష్టాపూరై
 సగ్ం సృజేథామయంచ । పునః కృణ్వగ్ంస్తావపితరం యువాన
 మన్వాతాగ్ంస్తేత్త్వయితంతుమైతమ్ ॥

ప్రజ్వాల్య పరిస్తీర్యాజ్యం దర్శించ సంస్కృత్య సమస్తమ
 స్రదక్షిణం పరిషిచ్య 'అయాశ్చాగ్నే - అగ్నిహోతా' ఇతి
 ద్వాభ్యామ్ 'బ్రాహ్మణ ఏకహోతా' ఇత్యనువాకేనచ ప్రతివాక్య
 చతుష్టయమ్ 'మనోజ్యోతిజామతామ్ - యన్మ ఆత్మనః'
 ఇతిద్వాభ్యామ్ 'భూరగ్నయేచ' ఇతి చతుర్భిః వ్యాహృతిభిశ్చ
 హుత్వా, పూర్వవదగ్నిం పరిషిచ్య, తతః కర్మప్రతిపద్యత ఇతి॥

అయాశ్చాగ్నేఽస్యనభిశ్చస్తేశ్చ సత్యమిత్తవమయాఅసి ।
 అయసామనసా ధృతోఽయసా హవ్యమూహిషేఽయానో
 ధేహిభేషజగ్ం స్వాహా - అగ్నయఇదమ్ ॥ అగ్నిహోతా । అశ్వ
 నాఽధ్వర్యూ । త్వష్టాఽగ్నిత్ । మిత్రోఽపవక్తా । సోమసోమస్య

పురోగాః | శుక్రశ్శుక్రస్య పురోగాః | శ్రాతాస్త ఇంద్రసోమాః |
వాతాపేహావనశ్శుత్రసాన్వహా-వాచస్పతయైబ్రహ్మణ ఇదమ్ ||

బ్రాహ్మణ ఏకహోతా | సయజ్ఞః | సమేదదాతు ప్రజాం
ప్రశూన్పుష్టిం యశః | యజ్ఞశ్చమేభూయాత్సాన్వహా-బ్రాహ్మణా
యేదమ్ || అగ్నిద్విహోతా | సభర్తా | సమేదదాతు...
యశః | భర్తాచమే భూయాత్సాన్వహా - అగ్నయ ఇదమ్ ||

ప్రథివీ త్రిహోతా | సప్రతిష్ఠా | సమేదదాతు... యశః |
ప్రతిష్ఠాచమేభూయాత్సాన్వహా - పృథివ్యాఇదమ్ || అన్తరిక్షం
చతుర్హోతా | సవిష్ఠాః | సమే... యశః | విష్ఠాశ్చమేభూయా
త్సాన్వహా - అన్తరిక్షాయేదమ్ || వాయుఃపంచహోతా | స
ప్రాణః | సమే... యశః | ప్రాణశ్చమేభూయాత్సాన్వహా -
వాయవఇదమ్ || చంద్రమాష్టడ్ధోతా | సఋతూన్కల్పయాతి |
సమే... యశః | ఋతవశ్చమే కల్పన్తాగ్ం సాన్వహా - చంద్రమన
ఇదమ్ || అన్నగ్ం సప్తహోతా | సప్రాణస్య ప్రాణః | సమే
... యశః | ప్రాణస్య చమేప్రాణో భూయాత్సాన్వహా-అన్నా
యేదం || ద్యౌరప్తహోతా | సోఽనాధృష్యః | సమే... యశః |

అనాధృష్యశ్చ భూయాన్తగ్ంస్వాహ - దివఇదమ్ || ఆదిత్యోన
వహాతా | సతేజస్వీ | సమే...యశః | తెజస్వీచ భూయా
న్తగ్ంస్వాహ - ఆదిత్యాదేదమ్ || ప్రజాపతిదశశహాతా | స
ఇదగ్ం సర్వమ్ | సమే...యశః | సర్వంచమే భూయా
త్స్వాహ - ప్రజాపతయ ఇదమ్ ||

మనోజ్యోతి జాషతామాజ్యం విచ్ఛిన్నం యజ్ఞగ్ం
సమిమందధాతు | యా ఇష్టా ఉషసోనిముచశ్చ తాస్సందధామి
హవిషాఘృతేనస్వాహ - అగ్నేజ్యోతిష ఇదం ||

“యస్మ ఆత్మనోమిందాభూదగ్నిస్తత్పునరాహజాత
వేదావిచర్షణిస్వాహ - అగ్నయ ఇదమ్ || పునరగ్నిశ్చక్షు
రదాత్పునరిందో బృహస్పతిః | పునర్మే అశ్వినాయువం చక్షు
రాధత్తమక్ష్యో స్వాహ - అగ్నిన్ద్ర బృహస్పత్యశ్వభ్యఇదమ్ ||
భూరగ్నయే చ పృథివ్యై చ మహాతే చ స్వాహ - అగ్నయే
పృథివ్యై మహత ఇదమ్ || భువోవాయవేచాన్తరితాయ చ
మహాతే చ స్వాహ - వాయవేన్తరితాయ మహత ఇదమ్ ||
సువరాదిత్యాయ చ దివే చ మహాతే చ స్వాహ - ఆదిత్యాయ

నివే మహత ఇదమ్ ॥ భూభువస్సువశ్చద్వైమసే చ నక్షత్రే
భ్యశ్చ ద్విగ్ధశ్చ మహతే చ స్వాహా - చద్వైమసే నక్షత్రేభ్యో
ద్విగ్ధ్యో మహత ఇదమ్ ॥ భూస్వాహా - అగ్నయ ఇదమ్ ॥
భువస్వాహా - వాయవ ఇదమ్ ॥ సువస్వాహా - సూర్యా
యేదమ్ ॥ ఓం భూభువస్సువస్వాహా - ప్రజాపతయఇదమ్ ॥

 నిశి, కృష్ణపక్షే, దక్షిణాయనెచ-మరణే ప్రాయశ్చిత్తమ్

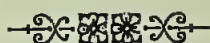
తాత్కాలికాపాసనానంతరం దహనాత్పూర్వమిదం కర్త

వ్యమ్ - బ్రహ్మదండం (అనుష్ఠాద్రవ్యం) నిధాయ ప్రా...మ్య
గోత్రస్య ... ప్రేతస్యనిశిమరణదోషపరిహారార్థం ఉక్త ప్రాయ
శ్చిత్త హోమంకరిష్యామి! ఏవంకృష్ణపక్షేదక్షిణాయనేఽపి మరణే
సంకల్ప్య, అప్రదక్షిణంపరిషిచ్య చతుర్ద్రోహీతం గృహీత్వా

“తాసూర్యాచంద్రమసావిశ్వభృత్త మామహత్ । తేజో
వసుమద్రాజతోద్దివి । సామాత్మానాచరతస్సామచారిణా ।
యయోర్ద్వితం నమమే జాతుదైవయోస్సాహా - సూర్యా
చంద్రమోభ్యామిదమ్ ॥ ఉభావంతౌ పరియాత అర్ఘ్యా దివో
నరశ్శీగ్ంస్తనుతోవ్యణావే । ఉభాభువన్తీ భువనాకవిక్రతూ ।

సూర్యాన చంద్రాచరతో హతామతీ నాస్వహః-సూర్యా
 చంద్రమోభ్యామిదమ్ ॥ పతీధ్యుమద్విశ్వవిదాఉభాదివః ।
 సూర్యా ఉభాచంద్రమసా విచక్షణా । విశ్వవారావరివోభావ
 రేణ్యా । తానోఽవతం మతిమంతా మహివ్రతానాస్వహః - సూ
 ర్యాచంద్రమోభ్యామిదమ్ ॥ విశ్వవపరి ప్రతరణ తరంతా సువ
 ర్విదాద్రృశయే భూరిశ్మి । సూర్యాహి చంద్రావసుత్వేషదర్
 శతా మనస్వినో భానుచరతోఽను సందివగ్ం నాస్వహః-సూర్యా
 చంద్రమోభ్యామిదమ్ ॥ అన్యశ్రవోఽద్యస్తస్వ బిభృతి । ద్యావ
 త్మామాపృథివీదర్ శతంవపుః । అస్మై సూర్యాచంద్రమసాఽభి
 చక్షే । శ్రద్ధామింద్రాచరతో విచర్తుర్గ్ం నాస్వహః - సూర్యా
 చంద్రమోభ్యామిదమ్ ॥ పూర్వాప్రరం చరతోమాయయేతే ।
 శిశూక్రీడంతా పరియాతో అధ్వరమ్ । విశ్వన్యనోభ్య భవనాఽభి
 చక్షే । ఋతూననోవిదధజ్జాయతే పునస్సాస్వహః - సూర్యా
 చంద్రమోభ్యామిదమ్ ॥ ఉత్తరం పరిషిచ్య ॥

॥ ఇతి నిశాదిమరణప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥

పర్యుషిత శవ ప్రాయశ్చిత్తమ్

బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాం) నిధాయ - పర్యుషితశవ
ప్రాయశ్చిత్తం కరిష్యామితిసంకల్ప్య - బ్రాహ్మణానుజ్ఞాంలభ్యా
ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రిత్రయం, హిరణ్యరూపేణచరిత్వా - పంచ
గవ్యేన సంస్నాప్య-పావమాన్యాభిమన్త్రితజలేనచ సంస్నాప్య
విధివద్దహనం కుర్యాత్ ॥

॥ ఇతి పర్యుషితశవ ప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥

—ॐ:ॐ:ॐ—

ప్రకృతత్వాదామ శ్రాద్ధవిధి రుచ్యతే

యద్యద్విప్రేభ్యో దద్యాత్తైనై నహోమః । తేనవా, గృహా
దాహృతాన్నేనవా, పిండాదద్యాత్, యదాహోమస్తదా
పిండదానమ్, హోమాభావే పిండదానాభావః, ఆమశ్రాద్ధే చరో
రభావాత్తద్ధర్మాణామభావః, భోజనాభావాత్తత్సంబంధినాంచా
భావః, సజ్కులోవరణం పాదప్రక్షాళనం గంధపుష్పాదిదానం

తండులాది ప్రదానం దక్షిణేత్యామ శ్రాద్ధజ్ఞాన్యమితి, హోమ
 పిండదానయోగస్సన్నియోగశిష్టత్వాత్ “తేనాగ్నో కరణజ్ఞుర్యా
 త్పిండాస్తే నైవ నిర్వపేత్” ఇత్యవధారణాచ్చ అగ్నోహోమా
 భావే పిండదానం నాస్తీత్యర్థః । తథాహోమాభావ శ్రాద్ధః
 సంకల్పశ్రాద్ధః ॥ తద్విధిస్తు ‘ఆవాహనాగ్నోకరణం స్వధానిన
 యనం తథా వికిరం పిండదానం చ సంకల్పే పంచవజాయేదితి ।
 అతశ్చరోరభావాత్తద్ధర్మాణామ్- అధిశ్రవణాభిఘారణోపస్తరణా
 వదానానామభావః ॥ ఔపాసన హోమవద్ధస్తేన సకృత్సకృ
 దుపహత్య జుహుయాదిత్యర్థః ॥ తత్సంబంధినామ్- పాత్రాభి
 మంత్రణ ద్విజాఙ్ముష్ణ నివేశన ప్రాణేనివిష్ట జపాదీనామభావః ॥
 ఇదంసవ్యంజనమియత్తండుల పరిమితం సితాదిభ్య స్సంప్రదదే
 నమమేతి దద్యాదిత్యర్థః ॥ ఏవంచ హోమపిండదానయో
 గస్సహవా ప్రవృత్తిరితి న్యాయవిహితత్వాత్ హోమాభావ
 పక్షే సజ్కల్ప శ్రాద్ధవిధి మనుస్మృత్యైవ, ఆవాహనాఘ్యుదాన
 పిండదానరాహిత్యేనై వామశ్రాద్ధ కరణం న్యాయ్యమితిశాస్త్రీ
 ఘంటాపథః ॥

॥ ఇత్యామ శ్రాద్ధవిధిః ॥

 నిద్యర్ తిథివారాదిషు మరణే దాహేచ బ్రాహ్మణేభ్య

శ్శక్తితోదత్వా ఋణ్యుభ్య తద్దోషం నాశయేయః

భద్రే భూమిప్రదానంస్యాత్ప్రిపదక్షే హిరణ్యకమ్ ।

వారే వారాధి దైవత్యం న దోషః పరికిర్తిత ఇతి శ్రీధరీయే ॥

అత్రపరాశరః బ్రాహ్మణా జగ్గమం తీర్థం త్రిషులోకేషు విశ్పు
తమ్ । తేషాం వాక్యోదకేనైవ శుద్ధ్యంతి మలినాజనా ఇతి ॥

ఉత్క్రమణకాలే కర్తవ్యాని దశదానాన్యాహ శౌనకః

దశదానానివై దద్యాదనన్తరమితిక్రమాత్ । గో భూ

హిరణ్యదాసీశ్చ తిలశయ్యాఽఽఽఽఽ వస్త్రకమ్ ॥ ధాన్యంబీజమితి

ప్రోక్తం దశదానస్తువైక్రమాత్ । యస్యోత్క్రమణవేశాయాం

దశైతాని విధానతః ॥ దీయతే స నరో యాతి పుణ్యాలోకాన్

నుభేసవై ॥

అథ దశదానమస్త్రాః

గోదానమస్త్రాః

సజ్జల్ప్య బ్రాహ్మణమభ్యచ్యక్ । సర్వదానమయీ-
దోగ్ధీ సర్వదేనమయీయతః । తేనత్వాం సంప్రదాస్యామి-
సర్వపాపక్షయాయ మే ॥

భూదానమస్త్రాః

సర్వసస్యాశ్రయా భూమిర్వరాహేణ సముద్ధృతా ।
అనన్త పుణ్యఫలదా అత శ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛమే ॥

హిరణ్యదాన మస్త్రాః

సర్వపాపక్షయకరం హిరణ్యం లోకభూషణమ్ । అగ్నే-
భీజం ప్రదాస్యామి తస్మాచ్ఛాన్తిం ప్రయచ్ఛమే ॥

దాసీదానమస్త్రాః

ఏషాదాసీమరూతుభ్యం శ్రీమత్సంప్రతిపాదితా । సదా-
కర్మకరీయోగ్యా యథేష్టం భద్రమస్తుమే ॥ ఇమాందాసీం-
ప్రజాపతిదేవతాం ఆత్మనహితాతీతానాగతదశకులజానామస్సరో-

లోకే కల్పశతత్రయనివాసకామః మహావిష్ణుః ప్రీతిం కామయ
మాసన్తుభ్యమహం సంప్రదదే నమమ ॥ ఉక్తస్తి లదానమన్త్రైః ॥
మహాక్షేః కశ్యపస్యైతే గోత్రేభ్యః ప్రస్తుతాః పురా ।
తిలాః పాపహరానిత్యం శాన్తిః క్షుర్యన్తుమేతత ఇతిచ ॥

సుఖశయ్యాదానమన్త్రైః

మృదువస్త్రివృతాశుద్ధా మృదుతన్తు పరిచ్ఛదా ।
శయ్యాసుఖప్రదానిత్య మతశ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛమే ॥ ఇమాం
శయ్యాం వప్తివషా సహస్రాణి స్వర్గాలోకభోగం ఇన్ద్రీలోక
ప్రాప్తించ కామయమానః మహావిష్ణుః...నమమ ॥

ఆజ్యదానమన్త్రైః

త్వం పూర్వం బ్రహ్మణాశృప్తః పవిత్రాతి పవిత్రకః ॥
తత్ప్రసూతాస్థితా యజ్ఞానస్థాచ్ఛాన్తిం ప్రయచ్ఛమే ॥

నస్త్రుదానమన్త్రైః

శీతవాతోష్ణ సన్త్రాణం లజ్జాయా లక్షణంవరమ్ । కర్మ
ణాం సాధనం యస్తాత స్తాచ్ఛాన్తిం ప్రయచ్ఛమే ॥

ధాన్యదానమన్తః

జీవనం సర్వభూతానాం బలపుష్టి వివర్ధనమ్ । ధిన్
తీతి చ యద్ధాన్య మతశ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛమే ॥

బీజదానమన్తః

యస్తాన్ముద్గాదిబీజాని ప్రియాశి పరమేష్ఠినః । తస్మాదేషాం
ప్రదానేన ప్రీతిస్సిద్ధ్యతుమేసదా ॥

మృతశయ్యాదానమన్తః

యస్తాదశూన్యం శయనం కేశవస్య శివస్యచ । తథైవ
శయ్యా శూన్యాతు దాతు జ్ఞాన్మనిజన్మని ॥ నిగమయతి =
ఉత్కాన్తివై తరణ్యాచ దశదానానిచై వహి । ప్రేతేఽపి కృత్వా
తం ప్రేతం శవధర్మేణ దాహయేదితి ॥

ఉత్తపనాగ్ని సంధానమ్

దర్శేష్వగ్నిం సమారోప్య పునదాత్మేషు సంస్థితః ।
పునర్ముష్ట్యన్త రాహుఢో వహ్నిరుత్తపనాహ్వయః ॥ అన్యచ్ఛ=

దర్భముష్టిం ప్రదీప్యగ్నా తాకికే తత్రచాపరమ్ । తత్రాప్యగ్ని
 స్త్రుతీయస్థోవహ్నిరుత్తపనః స్మృతః ॥ దర్భముష్టిత్రయేణక్రమా
 త్ప్రవర్తితోఽగ్నిరుత్తపనాగ్నిః ॥ ఇతి పితృమేధసారకృదాహ ॥
 అస్య వినియోగమాహాపస్తంబః = ఔపాసనేనానాహితాగ్నిం
 దహన్తి నిర్మంథ్యేన పత్నీముత్తపనేనేతరానితి । అతో బ్రహ్మ
 చారివిధురాదీనుత్తపనైస్తే వదహేన్నాగ్నైస్త రేణేత్యాపస్తబినాం
 ఘంటాపథః । ఏవంచ స్వస్మాద్వా పత్న్యన్తరాద్వా పూర్వం
 మృతాం భార్యామనాహితాగ్నిం ఔపాసనాగ్నినాదహే దగ్ని
 హోత్రేణాహితాగ్నిరితి శాస్త్రసిద్ధమ్ ॥

ఉత్తపనాగ్నృత్పత్యనన్తరమగ్నిసిద్ధి క్రమమాహాపస్తంబః

అథ యద్యుత్స్రుష్టాగ్ని ర్విధురాగ్ని ర్విచ్ఛిన్నాగ్నిర్వామి
 యేత=తస్య ప్రాచీనావీత్యగ్న్యాయతన ముద్ధత్యాహోత్యాగ్నిం
 ప్రతిష్ఠాప్య ద్వాదశ గృహీతేన స్రుచం పూరయిత్వా ప్రజా
 పతిం మనసాధ్యాయస్తూష్ణీం హుత్వా ప్రేతేఽమాత్యాఇత్యాది
 కర్మప్రతిపద్యత ఇతి ॥

ప్రయోగస్తు

పరిషదనుజ్ఞాం స్వీకృత్య ప్రా...మ్య దేశకాలాసంకీర్త్య

ప్రా...తీ=గోత్రస్యత్యాది...పై తృమేధకేన విధినా (బ్రహ్మమేధ
విధినా) సుస్కారాథః ముత్తపనాగ్నిసంధాన జ్ఞురిష్యామి =
ఇతి సజ్కల్ప్య, కృచ్ఛ్రించరిత్వా ఉక్త విధినాఽగ్నిముత్పాద్య
అగ్న్యాయతనముద్ధత్యావోఽగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్యప్రదక్షిణం పరి
స్తీర్యేత్యాది దక్షావ్య సంస్కృత్య పరిషిచ్య ద్వాదశగృహీతేన
స్రుచం పూరయిత్వా ప్రజాపతిం మనసాధ్యాయస్తాష్ఠీంహుత్వా-
ప్రజాపతయ ఇదమ్ (అనాజ్ఞా తత్ర)యం భూరాది చతుష్టయం
సంభావిత సమస్త విధ్యవరాధ సర్వప్రాయశ్చిత్తం చ జాహుయా
దితికేచిత్) నాత్రోపాసనహోమః । ఉత్తపనాగ్ని కపాలాగ్ని
తుషాగ్ని సంధానేచ విధ్యభావాదాపాసన హోమో న కార్యః ॥

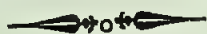
॥ ఇత్తుత్తపనాగ్ని సంధానమ్ ॥

కపాలాగ్ని తుషాగ్న్యోస్సంధానమ్

కపాలం తాకికాగ్నా నిధాయ సంతప్తే తస్మిన్ కరీషాది
శకలాసభ్యాధాయ తత్ర సముద్భూతోఽగ్నిః కపాలాగ్నిః ॥

తదైవ తప్తే కపాలే తుమానోవ్య తత్ర సముమ్భాతోఽగ్నిస్తు
 మాగ్నిరితి ॥ పరిషదనుజ్ఞా - సంకల్ప్య - గోత్రస్యేత్యాది...
 సంస్కారాథానం కపాలాగ్నిసంధానం (తుమాగ్నిసంధానం) కరి
 ష్యామి కృచ్ఛాచ్చిచరణమ్ । ఉద్ధత్యేత్యాది - ప్రాయశ్చిత్త హో
 మాస్తముభయత్రతుల్యమ్ । ఔపాసనాభావః పూర్వమేవోక్తః॥

కన్యాబాలయోస్సంస్కారః

ప్రాగుపనయనాత్కన్యాబాలయోః

“అస్తాత్త్వమధిజ్ఞాతోఽన్యయంత్యదధిజ్ఞాయతామ్ ।
 అగ్నయై వై శ్వసరానాయ సువర్గాయ లోకాయనావహా ॥”

ఇతి మన్తేణైవదాహోనాన్యత్పశ్చాత్పురస్తాచ్చకర్మ -
 దాహమన్త్ర వ్యతిరిక్త మన్త్రయోగ నిషేధాత్ । అత్ర
 సూత్రమ్ = అనుపేతాన్కన్యాశ్చ పునడహన మన్తేణైవ
 దహేయిరితి ॥ వివాహ ఏవ కన్యాయా ఉపనయనమ్ = వైవా
 హికో విధిః స్త్రీణామహాపనాయనిక స్మృత ఇతి మనుస్మృతేః ।
 అత్యవధారణేన దాహత్పాక్తనం చోపరితనంచో పథానాస్త

జ్జుర్మనాస్తీతిభాష్యేభాషితమ్ । అత్రాపి తూష్ణీమేవ భూనం-
మాజనం హిరణ్య శకల నిధానం చా విరుద్ధత్వాత్కార్యమ్ ॥

దాహనిబన్ధనత్వా త్పింఛోదకదానం కార్యమ్

దాహనిబన్ధనత్వం దాహాన్వయ వ్యతిరేకాను విధాయి-
త్వమ్ । స్మృతినంగ హే=దాహాదేవోదకం పిండం పంచమా-
ద్దాది సంచయ ఇతి । అఖండాదర్శేచ=అగ్నినా సంస్కృత
స్యోక్తా పిండదానోదకక్రియేతి । అతో దాహేనత్యేవోదకం.
నాన్యథేతి సిద్ధమ్ ॥

అత్ర దాహ, ఖనన, త్యాగానాం, విషయభేదేన వ్యవస్థామాహ

ప్రాగ్దశాహస్మృతం బాలం సంస్నాప్య ఘృతేనాభ్యజ్య-
గంధమాల్యాదిభిరలజ్జృత్వ శ్మశానాదన్యత్రా స్థిసంచయన
రహితాయాం శుచౌ భూమౌ గ్రామార్భహిర్నిఖనేత్ । తతో-
ర్వాగ్దస్త జననాన్నిఖనేత్ - భూమిజోషణ ప్రోక్షణాదికృత్వా
దహేద్వా । తతశ్చైలాత్త్రి వషాద్వా పూర్వం నిఖనేత్,
దహేత్, అరణ్యే కాష్ఠపత్తిపేద్వా, నాత్ర ఖనన త్యాగయోః
ఉదకదానమ్ । అరణ్యే కాష్ఠపత్తిపే దిత్యన్యయథాఅరణ్యే
కాష్ఠంత్యక్త్వా ఉదాసీనాస్తద్విషయే భవంతి తథా ఉపద్యవషా

మపి ఖాతాయాం భూమకా పరిత్యజ్య తద్విషయ శ్రాద్ధాద్యై
 ధ్వే దై హి కేషూదాసీనై ర్భవి తన్య మిత్యాచారాది ప్రాప్త
 శ్రాద్ధాద్యభావోఽనేన దృష్టానైన సూచ్యత ఇత్యర్థః ॥ తతశ్చ
 ఏకాదశాహఃపూర్ణం చౌలాదర్శాక్షనం చాహస్త్యాగశ్చ
 త్రయంవిహితమ్, తత్ర ఖననత్యాగయో రుదకదానం నాస్యైవ ॥
 చౌలకర్మోత్తరకాలం, నా త్రివర్షస్యేతి వచనాత్కుల ధర్మా
 పేక్షయా చూడోత్కషేఽపి వర్ష త్రయాదర్శం అగ్ని
 దానోదక దానాత్మకం తూష్ణింకార్యమేవ, చౌలాత్త్రివర్షా
 ద్వేత్సుక్తత్వాత్ ॥

ఊఢోపసీతానాం విధివత్పితృమేధః కార్యః

సోఽయమేవం విహితపవానాహితాగ్నేరితి సూత్రాత్,

స్త్రియాశ్చ దహనకల్పేన కల్పేరన్నితి చ విహితః — అథాతః
 పైతృమేధికం దహనమిత్యాది కల్పోక్తః పితృమేధ ఇత్యర్థః ।
 ఊఢానాం నాత్రనయః కారణమ్ । త్రివర్షాత్ప్రాగ్వివాహేఽపి
 మరణంయాతి కన్యకా । నిఖనేద్వా షీపేద్వాపి పునస్సంస్కార
 మహాతీతి స్మృతేః ॥

విధురాణామగ్ని నిర్ణయః

ఆహితాగ్నిర్విధుః శ్చేదగ్నిత్రయముత్పాద్య విధివద్దా
హః కార్యః । అనాహితాగ్నేస్తుత్తపనేనేతి భేదః । ప్రేతే
ఽమాత్యా ఇత్యాది సమానముభయోః । ఆహితాగ్నే రగ్ని
త్రయోత్పాదనవదనాహితాగ్నేర్విధుఃస్యాపాసనాగ్నిముత్పా
ద్య కార్య ఇతిచేన్న-తథా విధ్యభావాల్లాకికాగ్నివిధానాచ్చ ।

 మస్త్రేషు న లింగభేదః స్త్రీణామ్

సజ్కల్ప పిండోదకదానాదౌ లింగభేదః స్త్రీణామ్,
న మంత్రేషు లింగభేదః, శవ పఠత్వాత్తేషామ్ ॥

 అగ్నిభేదే క్రియాభేదే చ పునర్దాహః

పూర్వమృతాం పత్నీహూపాసనాగ్నినా దహేత్ । విధి
వత్సంస్తారేఽపి అనస్థి సంచయే, యద్యుదకక్రియా విద్యేత, ఏకో
ద్దిప్తం వా, పునర్దాహః । యద్యస్థి సంచయః కృతస్యాన్న పున
ర్దాహః అస్యత్సర్వజ్కుర్యాత్ । తథా దాహనైకల్యేఽపి పున
ర్దాహః । యది గృహ్యగ్నినాప్య మంత్రవద్దహేత్, అన్యా
గ్నినావా విధివత్, పునర్దాహోఽస్థిన్యాహృత్య కార్యః ।

గర్భిణీ మరణే సంస్కార క్రమః

యది గర్భిణీ మ్రియేత సజ్జల్ప ప్రభృతిదహనదేశ
పశ్చాద్భాగే శవం నిధాయైత్యంతం నిర్విశేషం కర్మ కార్యమ్ ॥
విశేషస్తు=అపరేణ దహనదేశం నిహితాయాః జతరమ్ ॥

హిరణ్యగర్భస్సమవతతాక్రగే భూతస్య జాతఃపతి రేక
ఆసీత్ । సదాధార పృథివీం ద్యాముతేమాం కస్మై దేవాయ
మావిషావిధేమ॥ ఇతి స్వధీతినా సవ్యోదరమహోల్లిఖ్య గర్భముద్భృత్య
యది జీవతి శిశుః “జీవతు మమపుత్రో దీక్షాయుత్వాయ
వర్చసే,, ఇత్యనుమంత్యై శిశౌ హిరణ్యశకలం నిధాయ శిశుం
సంస్నాప్య గ్రామమానీయ “యస్తేస్తనశ్శశయో యోమయో
భూః । యేన విశ్వాపుష్యసి వార్యాణి । యోరత్నధా వస్తు
విద్యస్తుదత్రః । సరస్వతి తమిహధాతవేకః ” ఇతి స్తనప్రదా
పయేత్, స యది మృతస్సాత్మం సంస్నాప్య ఘృతేనాభ్యజ్ఞ్యాల
జ్ఞాత్య నిఖనేత్ । తదిదం విధానం గభిణ్యాః షణ్మాసా
దూర్వాజుర్యాత్ ॥ అథాస్యా ఉదరే ఆజ్యాహుతీర్జుహోతి ॥

శతాయుధాయ శతవిర్యాయ శతోతయేభిమాతి
పాహే । శతం యోనశ్శరదో అజీతానిన్ద్రోనేష దతి దురితాని
విశ్వాస్వాహ - ఇన్ద్రోయేదమ్ ॥

యేచత్వారః పథయో దేవయానా అస్తరాద్యావా
పృథివీ వియన్తి । తేషాంయో అజ్ఞానిమజీతి మావహ తస్మైనో
దేవాః పరిదత్తేహ సర్వేస్వాహ - దేవేభ్యఇదమ్ ॥

గ్రీష్మో హేమస్త ఉతనోవస్త శ్శరద్వర్షా సువి
తనో అస్తు । తేషామృతూనాగ్ం శతశారదానాం నివాతపమా
మభయేస్వామస్వాహ - ఋతుభ్య ఇదమ్ ॥

ఇదువత్సరాయ పరివత్సరాయ సంవత్సరాయ కృణుతా
బృహన్నమః । తేషాం వయగ్ం సుమతో యజ్ఞయానాం జ్యోగ
జీతా అహతాస్సామస్వాహ - సంవత్సరేభ్యఇదమ్ ॥

భద్రాస్త శ్శ్రీయస్సమనైష్ట దేవాస్త్యయావసేస్త
సమశీమహిత్వా । సనో మయోభూః పితో ఆవిశస్త్వ శంతో
కాయ తనువేస్యోనస్వాహ - దేవేభ్యఇదమ్ ॥ ఇతి పంచభిః,

ప్రయాసాయస్వాహ - ప్రయాసాయెదమ్ ॥ ఆయాసాయస్వాహ - ఆయాసాయెదమ్ ॥ వియాసాయస్వాహ - వియాసాయెదమ్ ॥ సంయాసాయస్వాహ - సంయాసాయెదమ్ ॥ ఉద్యాసాయస్వాహ - ఉద్యాసాయెదమ్ ॥ అవయాసాయస్వాహ - అవయాసాయెదమ్ ॥ శుచేస్వాహ - శుచిదమ్ ॥ శోకాయస్వాహ - శోకాయెదమ్ ॥ తప్స్యత్యైస్వాహ - తప్స్యత్యైదమ్ ॥ తపత్యైస్వాహ - తపత్యైదమ్ ॥ బ్రహ్మహత్యాయైస్వాహ - బ్రహ్మహత్యాయైదమ్ ॥ సర్వస్మైస్వాహ - సర్వస్మైదమ్ ॥

ప్రాణాయస్వాహ - ప్రాణాయెదమ్ ॥ వ్యానాయస్వాహ - వ్యానాయెదమ్ ॥ అపానాయస్వాహ - అపానాయెదమ్ ॥ చక్షుషేస్వాహ - చక్షుషదమ్ ॥ శ్రోత్రాయస్వాహ - శ్రోత్రాయెదమ్ ॥ మనసేస్వాహ - మనసదమ్ ॥ వాచే సర్వస్వైస్వాహ - వాచే సర్వస్వైదమ్ ॥

పూష్టేస్వాహ - పూష్టదమ్ ॥ పూష్టే శరనేస్వాహ - పూష్టే శరనదమ్ ॥ పూష్టే ప్రపథ్యాయస్వాహ - పూష్టే ప్రపథ్యాయెదమ్ ॥ పూష్టే సరస్థిపాయస్వాహ - పూష్టే సరస్థిపాయెదమ్ ॥

యెదమ్ || పూష్టేఽఙ్గుణయేస్వాహా - పూష్టేఽఙ్గుణయ
 ఇదమ్ || పూష్టేనరుణాయస్వాహా - పూష్టేనరుణాయెదమ్ ||
 పూష్టేసాకేతాయస్వాహా - పూష్టే సాకేతాయెదమ్ ||

ఇతిత్రిభిరనువాక్తైశ్చ ప్రతిస్వాహాకారం హుత్వాసూచ్య
 జఠరం సూత్రేణ సంధాయ చిత్వారోపణాదికర్మ ప్రతిపద్యతే ||
 అత్ర స్మృతినంగ్రహః=షక్త్యాసాదూర్ధ్వమాసూతే మ్రియేత
 యదిగర్భిణీ । చి తేః పశ్చాన్నిధాయైనాం సవ్యోదరమధోల్లిఖేత్ ||
 హిరణ్యగర్భమస్త్రీణాం సముల్లిఖ్య తముద్ధరేత్ । మృతశ్చే దుద్భృ
 తో గర్భోఽఘృతాక్తం నిఖనేద్భువి || జీవేచ్ఛెజ్జీవతు మమపుత్ర
 ఇత్యనుమన్త్రయేత్ । అన్తథాయ హిరణ్యం తమభిషిచ్య జలై
 శ్శిశుమ్ || గ్రామంగత్వా శిశోదద్యాద్యస్తేన్తన ఇతిస్తనమ్ ।
 సురక్షితం కుమారం తం కృత్వా గత్వా శవాన్తికమ్ || శతా
 యుధాయేత్యజ్యానీరుదరే జుహుయాత్తతః । ప్రయాసాయేతి
 హుత్వాచ ప్రాణాయేత్యనువాకతః || పూష్టేస్వాహేతిహుత్వా
 చ సన్ధాయోదరమవ్రణమ్ । చితిమారోప్యతాం ప్రేతాం శేషం
 పూర్వవదాచరేత్ || అజ్యానీః — శతాయుధాయేత్యాద్యాః
 పంచచః । “ శతాయుధాయ తనువేస్యనః ” ఇత్యస్తమ్ ||

ఉదక్యామరణే—సూతికామరణేచ సంస్కారః

యదిసూతికోదక్యావాప్రామేష్ట(మృతా) కథం సంస్కూ-
ర్యాత్ ॥ శుద్ధాద్భిరభిషిచ్య పంచగవ్యైః కుశవారిభిశ్చ ॥ తతో
యదన్తియచ్ఛేతి సప్తభిః పావమానీభిః కయానశ్చిత్రః ఆపో
అస్మానితిద్యాభ్యాం యజుస్సామ పవిత్రాభ్యాం హిరణ్యవర్ణా
ఇతి చతస్రభిః పవమానసువర్జస ఇత్యనువాకేనచ అభిషిచ్య ।
ఛాతం పరిధాయ ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్ర) ప్రతినిధిం గో ద్రవ్యం
దత్వా పై తృమేధిక సజ్కుల్పాది కర్మ ప్రతిపద్యతే ॥ అత్రనిజ్ఞా
నేశ్వరః—సూతికాం స్నాపయిత్వా తు గవ్యైః ప్రేతాంరజస్వలామ్ ।
వస్త్రాన్తరావృతాంకృత్వా దాహయేద్విధిపూర్వకమితి । *స్మృతి
సంగ్రహేచ= ఉదక్యామరణే ప్రాప్తే సూతికామరణే తథా ।
అస్పృశ్య వచనాత్పూర్వం తాకికైరభిషేచయేత్ ॥ ఉద్భృతై
రిమ్బుభిశ్శుద్ధైః స్నాపయిత్వా తథాపునః । సప్తభిః పావమానీభి
ర్యదన్తియచ్ఛదూర్తకైః ॥ యజుస్సామపవిత్రాభ్యాం గోమూ
త్రేణోదకేన వా । స్నాప్య పవిత్రైరల్లింగైః హిరణ్యవర్ణాది
మన్త్రైః । స్నాపయిత్వా తథగవ్యైశ్చ శవధర్మేణ దాహయేత్ ॥
॥ఇతి॥ యదన్తియచ్ఛ, పావమాన్యః, ఋగ్వేదేపత్యనే । పవిత్రైః

పవమాసస్సువజనః ఇత్యనువాకేన । స్మృతిరత్నావళ్యామ్ ।
 ఉదక్యాం వా ప్రసూతాం వా యద్యాశౌచే మృతాం దహేత్ ॥
 కృచ్ఛ్రమేకం ప్రకుర్వీత శతశ్శుద్ధిర్విధీయత ఇతి ॥ స్మృతిసార
 సముచ్చయే=మృతా యా సూతికా నారీ యా మృతా చ రజ
 స్వలా । పంచగవ్యైః పావమానైః శవశుద్ధిః పృథగ్విధైః ॥
 ప్రాయశ్చిత్తం తతఃకృత్వా శవధర్మేణ దాహయేత్ ॥ ఇతి ॥
 ప్రాయశ్చిత్తం ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రం ॥ తదా - తదనుష్ఠానా
 సంభనాత్ ప్రతినిధిరేకా గౌః । ద్వాదశబ్రాహ్మణభోజనాని వా,
 శక్త్యపేక్షయా నిష్కం తదర్థం పాదం వా ద్రవ్యందేయమితి ॥

॥ ఇత్యుదక్యా సూతికా సంస్కారః ॥

—❧—

అత్ర కేచిదాన్ధాద్వీనాం సంప్రదాయ
 భేదాః

—

తేతు నిత్యవిధౌ మృదాస్నానం । తాపోపశమనార్థం
 వాసోదకం, తృష్ణోపశమనార్థం తిలోదకం, పిండస్యాధః ఏత

త్రిలోదకముపతిష్ఠత్వితి దర్భేషు తిలోదకం దత్వా పిత్రే...
 ప్రేతాయ త్సుదుపశమనాథం ఏవపిండ ఉపతిష్ఠత్వితి పితృ
 తీర్థేన దత్వా పిండస్యో పర్యేతత్తిలోదక ముపతిష్ఠత్వితి పున
 స్తిలోదకం దత్వా పునస్సంకల్ప్య పితుః...ప్రేతస్య మయా
 కృతైః మృదాన్నాన వస్త్రోదక తిలోదక పిండప్రదానైః త్సు
 త్పృష్టా తాపోపశమనమస్తు || ఇత్యుక్త్వా పిండం వాయనేభ్యో
 దద్యాద్వాయసాభావేఽగ్నో జలేవాప్రక్షేప్య స్నాయాదిత్యేవం
 తథా నిత్యోదకదానానంతరమేవనగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రాద్ధకరణమపి!
 ఏతద విచార్య కరణమితి ||

తేషామాంధ్రాదీనాం నగ్నశౌద్ధ ప్రయోగః

కర్తా శిష్టం బ్రాహ్మణమాహూయ 'నమస్త సంపది
 త్యాదిభిః బ్రహ్మదండం నిధాయ - ప్రా...మ్య దేశకాలా
 సంకీర్త్య అద్య మరణదివసే పితుః గో...ప్రేతస్య నగ్నత్వ
 నిహారణాథం నగ్న ప్రచ్ఛాదనాఖ్య శ్రాద్ధమామద్రవ్యే
 నైకోద్దిష్ట విధానేన కరిష్యామి, ఇతి సంకల్ప్య-పితుః గోత్రస్య
 శర్మణః ప్రేతస్య నగ్న ప్రచ్ఛాదనై కోద్దిష్ట శ్రాద్ధే భవతాక్షణః
 కర్తవ్యః ఇతి నిమంత్య - గోమయేనవర్తుశమండలంకృత్వా,

తిలదర్శ గంధాన్నిక్షిప్య, పితః గోత్రశర్మ ప్రేత, నగ్నప్రచ్ఛాదనై కోద్దిష్టశ్రాద్ధే, ఇదం తే పాద్యముపతిష్ఠతు, ఇతి పాద్యం దత్వా, పాదప్రక్షాళనం కృత్వా, (పా)....మ్య-భవదనుజ్ఞయా ప్రకాంతం శ్రాద్ధకర్మకరిష్యామి, ఇతి సంకల్ప్య - భోజన స్థానం తూష్ణీం దర్శేణ సంమృజ్య నిరస్యాప ఉపస్పృశ్య తిలోదకేనా వోక్ష్య సతిల దర్శోదకేన ఆమద్రవ్యం బ్రాహ్మణం ఆత్మానం చ త్రిః ప్రోక్ష్య, సంపాదితాః పదాధాః దేశతః కాలతశ్చ శ్రాద్ధ యోగ్యాభవన్తు, ఇతి (బూయాత్) పితుగోత్రస్య....ప్రేతస్య నగ్నప్రచ్ఛాదనై కోద్దిష్టశ్రాద్ధే ఇదమాసనముతిష్ఠతు ఇతి బ్రాహ్మణస్య వామపాశ్వే ఆసనం దద్యాత్ | పితుః.... శ్రాద్ధక్షణః క్రియతాం ఇత్యుక్తే ఓం తథేతి ప్రతివచనమ్ | ప్రాప్నోతు భవా - ప్రాప్నవాని | (బ్రా)హ్మణస్య పురతః దక్షిణాగ్రా దర్భానాస్తీర్యతేషు అఘ్యుపాత్రం న్యగ్బిలం సాదయిశ్వోత్తానం కృత్వా తస్మిన్పవిత్రం నిధాయ ప్రోక్ష్య తిలాన్నిక్షిప్య తూష్ణీమఘ్యార్థముదకం నిసీయ పితరం గోత్రం శగ్మాణం ప్రేతం ఇమాం లోకాన్ ప్రీణయానిహి, ఇతి తిలానవకీర్య అఘ్యుపాత్రే అమీగంధాః - పుష్పాథం తిలాశ్చోపతిష్ఠన్తు -

పితే - గో...ప్రేతాయ వో జుష్టం గృహ్ణామి, ఇత్యభిమంత్య
 ప్రేతపాత్రం సవన్నం - అఘ్యం ముపతిష్ఠతామ్, ఇత్యుక్త్వా -
 బ్రాహ్మణహస్తేఽపః ప్రదాయ పవిత్రం దత్వా - పితః - గో
 ...ప్రేత నగ్నప్ర...శ్రాద్ధే ఇదన్తే అఘ్యముపతిష్ఠతు ఇత్య
 ఘ్యం దత్వా పునః హస్తోదకం దద్యాత్) తతః (ఇహలోకం
 పరిత్యజ్య గతోఽసిపరమాంగతిమ్ | మనసా నాయురూపేణ
 కుశేత్వాంయోజయామ్యహమ్ || ఇత్యఘ్యం పాత్రం విచ్ఛిద్య
 ప్రాప్య) తిలై బ్రాహ్మణమభ్యర్చ్య పితః గో...ప్రేత -
 నగ్న ప్ర...శ్రాద్ధే - గంధాః - పుష్పాఢకం తిలాశ్చోపతిష్ఠన్తు-
 అలంకారాఢకం హిరణ్యం దత్వా - అన్తర్బహిశ్చ ప్రావరణార్థ
 మిదం వస్త్రద్వయముపతిష్ఠతు, (తతస్తూష్ణీ మామద్రవ్యాణ్య
 దకేన ప్రోక్ష్య ప్రదక్షిణం పరిషిచ్య) శ్రీవిష్ణో ఆమం రక్షస్వ,
 ఆమద్రవ్యం ద్విజాజ్ఞుష్ఠేన స్పృశయిత్వా) పితః గో...ప్రేత -
 నగ్న ప్ర...శ్రాద్ధే - ఏతత్తై ఆమం సపరికరం (ప్రేతోదేవతా -
 బ్రాహ్మణస్తావహనీయూఢే - దత్త మాతృప్తేరేతస్సర్వం -
 గయేయం భూః - గదాధరోభోక్తా-రాజతం పాత్రం - అక్షయ
 వటచ్ఛాయేయం - పితే) గో... ప్రేతాయ ఇదమామంసోప

స్కరం) సదక్షిణాకం సతాంబూలం (సతిలాపిధానోదకుంభం)
 నగ్న ప్ర...శ్రాద్ధే ప్రేతత్వప్ర్యథాముపతిష్ఠతు - ఇతిదద్యాత్ |
 అనేసమయా క్రియమాణేన నగ్న ప్ర...శ్రాద్ధేన పితుః
 గో...వేతస్య తృప్తిద్వారానగ్నత్వ పరిహారోఽస్త్వితి భవంతో
 బ్రువన్తు - ఇతి బ్రూయాత్ | (తతః ప్రా...మ్య - అస్మిన్
 మయా క్రియమాణే నగ్న ప్ర...శ్రాద్ధే - పిండప్రదానం
 కరిష్యే- బ్రాహ్మణస్య పురతో దక్షిణాగ్రాః దర్భానాస్తీర్య
 తేషు పిండస్యాధః ఏతత్తిలోదకముపతిష్ఠత్వితి నీనియ - పితే -
 గో...ప్రతాయ - నగ్న ప్ర...శ్రాద్ధే ఏష పిండ ఉపతిష్ఠతు,
 ఇతి తిలమిశ్రీ తిండులైః పిండందద్యాత్ | పిండస్యోపరి ఏతత్తిలో
 దక ముపతిష్ఠత్వితి దత్వా - అనేన పిండప్రదానేన ప్రేతత్వప్రి
 రస్త్విత్యుక్త్యా అభిరమ్యతామితి బ్రూయాత్ | అభిరతాస్మ
 ఇతి ప్రతివచనమ్ || పిండమప్పు ప్రక్షిప్య) స్నాయాత్ || అశ
 క్తస్తు వాసంతండులపూర్ణాపాత్రీమాత్రిం వా దద్యాదితి
 యల్లాజీయ || ఇత్యాంధ్రీ నగ్న శ్రాద్ధ ప్రయోగః ||

ఆంధ్రీనవశ్రాద్ధ ప్రయోగ ప్రదర్శనమ్

ప్రా...మ్య-పితుర్గోత్రస్య శర్మణః ప్రేతస్య యుత్త వ్రష్టా

శాస్త్ర్యధాన్ ప్రథమాహ్నిక నవశ్రాద్ధమామద్రీప్యేణై కొద్దిష్ట
విధానేనాద్య కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య - బ్రాహ్మణ నిమంత్ర
ణాది సగ్న ప్రచ్ఛాదన శ్రాద్ధవత్సర్వ మమంత్రకం కుర్యాత్ ।
నవశ్రాద్ధక్షణ ఇత్యాది విశేషః । అప్పు పిండప్రాసనాస్తం
పూర్వవత్ ॥

॥ ఇత్యాంధ్రీ నవశ్రాద్ధ పదశకనమ్ ॥

॥ ఏవం ప్రకారేణ నగ్నాద్యామశ్రాద్ధ కరణం చిన్త్యం నిర్మూలత్వాత్ ॥

[ప్రకారాంతరస్తు శాస్త్రీయం [౫౪] పుటే ద్రష్టవ్యమ్ ॥

ప్రథమదిన ప్రకరణమ్

విప్రా గావశ్చ వేదాః స్మృతిరపి తులసీ గ్రామ తీర్థాణి
విద్యా నానాశాస్త్రీతిహాసాన్యపి సకల పురాణాని
వర్ణాశ్రమాశ్చ । సాంఖ్యః జ్ఞానంచ యోగాతిపి
యమవియమా సర్వకర్మాణి కాలాస్సర్వే ధర్మాశ్చ
సత్యాద్యవయవ సహితాః మంగళమే దిశంతు ॥
గ్రామ-సాలిగ్రామేత్యధికః ॥

పుత్త్రశబ్ద నిర్వచనమ్

పుదితి సరకస్యాఖ్యా ముఖంచనరకం విమః । పుదిత్రాణాత్తతః
పుత్త్రమిహేచ్ఛంతి పరత్రచ ॥

తత్రాపి స్వగఙ్తా స్వర్గ ప్రాపక ఇత్యాహ బోధాయనః

నమాంసపేశలః పుత్త్రః నావిద్వాక్ నాప్యకర్మకృత్ । స్వయం
నయాతి యః స్వగఙ్ం కిం పునః పితరంనయేదితి ॥ విజ్ఞాయతేచ - “అహం
త్వదస్మి” ఇత్యాదినా “పుత్త్రః పిత్రే లోకకృజ్జాత వేదః” ఇత్యంతేనేతి ॥

ఆశౌచే సంధ్యాది నిర్ణయః ధర్మసింధుసారే

సూతికే మృతికే కుర్యాత్ప్రాణాయామమమంత్రకమ్ । తథా
మాజన మంత్రాశ్చ మనసోచ్ఛార్య మాజయేత్ ॥ గాయత్రీం సమ్య
గుచ్ఛార్య సూర్యాయాఘ్రియం నివేదయేత్ । ఉపస్థానం నైవ కార్యం
మాజనంతు కృతాకృతమ్ ॥ సూర్యం ధ్యాయన్నమసుక్ర్యాత్ గాయ
త్రీ జపో నకార్యః, అఘ్రియం తామాససీనం ధ్యేత్సుక్తేః । కేచిన్ననసా
దశగాయత్రీ జపః కార్యఇత్యాహుః ॥ బ్రహ్మయజ్ఞ వైశ్వదేవ పంచ
మహాయజ్ఞ వేదాభ్యాసాదయో న కార్యా ఇత్యాది ॥

విప్రో వృక్షోమూలమేతస్య సంధ్యా వేదాశ్శాఖాః ధర్మ
కర్మాణి పత్రమ్ । తస్మాన్మూలం యత్సత్తో రక్ష
ణీయం (యా) మూలే నష్టే నైవశాఖాన పత్ర
మిత్యుక్తత్వాత్ ॥

ముమూక్షురాదౌ స్నానాదినా శుచిర్భూయాత్

(౧) స్వస్థస్య స్నానాదికార్యోపరోధః పండితైర్నకార్యః -

స్వస్థస్థమూఢాః కుర్వంతి వదంత్యనియమంతు యే । తే తస్య విఘ్న
కర్తారః పతంతి నరకేఽశుచా ॥ ఇతి స్మరణాత్ ॥

తథాఽనుగ్రహయోగ్యస్య దుర్బలస్య నియమవిధానేఽపి

ప్రత్యవాయ ఇత్యాహ - నపవ

శరీరస్యాత్మయేప్రాప్తే వదంతి నియమాంస్తుయే । మహత్కార్యో
పరోధేన తత్పాపం తేషుగచ్ఛతి ॥ న స్వస్థస్య కదాచన ॥ శరీరాత్మయః -
ముమూక్షోర్భూమ్యాం శయనమ్, తస్మిన్ ప్రాప్తేసతి తేనకర్తుమశక్యం
పాజాపత్యాది నియమం కర్తవ్యత్వేన యే వదంతి తేషుతత్పాపంగచ్ఛతి ।
మహత్కార్యోపరోధేనేతి-అంత్యకాలే దేవతాస్మరణ కీర్తనాది, తస్యో
పరోధః - ప్రతిబంధః ॥ ముమూక్షోహి పరిసరవర్తిభిరాప్తైర్బోధితో
దేవతాం స్మర్తుముమ్యజై - తదాసమేతద్వృత్తి కర్తవ్యతాం శ్చిత్వా
కర్తుమశక్నువత్ వ్యాకులచిత్తః పూర్వముమ్యక్తాం దేవతాస్తుతిమపి పరి
త్యజతి, సోఽయం పురుషార్థ ప్రతిబంధ ఇతి ॥ కించ - శుచిం రక్షన్తి
దేవాశ్చ రక్షన్తి పితరశ్శుచిమ్ । శుచేర్భిభృతి రక్షాంసి యే చాన్యేషుష్ట
చారిణః ॥ సోఽటయన్త్య శుచిం దృష్ట్వా పితాచా యక్షరాక్షసాః ॥
ఇత్యాది వచనమత్ర భాష్యమ్ ॥

శరీరస్యాసామధ్యాదినా మన్తస్నానమపి వారుణస్నాన

తుల్యమిత్యాహ స్మృతిః

అసామధ్యాచ్ఛరీరస్య వైషమ్యాదైశకాలయోః । స్నానాశ్చే
తానితుల్యానీతి ॥

హరిపాదోదక పానాది పాశస్త్వమ్ - నారదీయే

హరిపాదోదకం యస్మాన్మయిత్యం సిక్తవాన్మునై । ప్రాపితో

ఽస్మిత్వయా తస్మాత్తద్విష్టోః పరమం పదమ్ || తులసీదళ సంమిశ్రమపి.
సషఽపమాత్రకమ్ | గంగాజలం పునాత్యేవ మలానామేకవింశతిమ్ ||
మన్తస్త్రిన్దు - అకాలమృత్యుశమనం సర్వవ్యాధి వినాశనమ్ | సర్వదుఃఖోప-
శమనం హరిపాదోదకం శుభమితచ || సిక్తవానిని సేకస్మరణా చ్ఛరీరః
ఽపి తీర్థః సేచనం పరమపావనమిత్యవగమ్యతే ||

ఏవం హరిసంకీర్తనం మహాదవలోకనంచ కారయితవ్యమిత్యాహ.
తత్రైవ

యథాకథంచిద్గోవిందే కీర్తితే వా శ్రుతేఽపి వా | పాపినోఽపి.
విశుద్ధాస్సయ్యః శుద్ధామోక్షమవాప్నుయూః || హరేర్నామైవ నామైవ.
నామైవ మమ భేషజమ్ | కలౌ నాస్యైవనాస్యైవ నాస్త్యేవగతిరస్యథా ||
శివశివశివేతివ్యాహరన్వైత్రివారం త్యజతి నిజతనుమిత్యాది || మహాపాతక
యుక్తోవా యుక్తోవా సర్వపాతకైః | పరం పదం ప్రయాత్యేవ మహద్భి-
రవలోకితః || మహాపాతకయుక్తోవా యుక్తోవా సర్వ పాతకైః | ఈక్షిత
శ్లోక్రిత్రయైశ్చుద్ధైః లభతే పరమాంగతిమ్ || కశేబరంవా తస్మాత్తత్
తద్ధూతమపి సత్తమాః | యదిపశ్యంతి ధర్మాత్మా సయాతి పరమాంగతిమితి ||

మృతికాలే కథం చ న దానం కర్తవ్యమిత్యాహశ్వమేధికే

(౨) అష్టాశీతి సహస్రాణి యోజనానాం యుద్ధిష్టిర | మానుష్యస్య
చ లోకస్య యమలోకస్యచాంతరమ్ || న తత్ర పృథ్వాచ్చాయావా నవాప్యో-
నచదీప్తికాః | నగ్రామో నాశ్రమోవాపినోద్యానం కాననానిచ || న
కించిద్విశ్రమస్థానం పథితస్మిన్ యుద్ధిష్టిర | కంటకాఽఽకీర్ణమగ్గణ-
తప్తవాలుకపాంసునా || దహ్యమానాస్తు గచ్ఛంతి నరాదాన వివర్జితాః |
తస్మాద్దానంతు కతకవ్యం మృతికాలే కథంచనేతి || శాలాతపశ్చ-అన్న
పానాశ్వ గోవస్త్ర భూశయ్యాశ్చాసనానిచ | ప్రేతలోకే ప్రశస్తాని.

దానాన్యస్తే విశేషతః ॥ తిలాః సాపహరానిత్యం తద్దానస్తు ప్రశస్యతే ।
 యో హిరణ్యం దదాత్యంతేత్వమృతత్వం భజేతస ఇతి ॥ పురాణేఽపి-అతు
 రేచోపరాగేచ ద్వయందానం విశిష్యతే । అతోఽవశ్యం ప్రదాతవ్యమష్ట
 దానం తిలాదికమ్ ॥ తిలాలోహం హిరణ్యంచ కార్పాసో లవణంతథా ।
 సప్తధాన్యం క్షీతిగావపీకైకం పావనం స్మృతమ్ ॥ ఏతదష్టమహదానం
 మహాపాతకనాశనమ్ । అంతకాలే ప్రదాతవ్యమిత్యాది ॥ మహాభారతే-
 విద్యాప్రపసతోమిత్రం భార్యామిత్రం గృహేసతః । ఆతురస్య భిషక్కిత్రం
 దానంమిత్రం మరిష్యతే ఇతి ॥ అతో ముమూక్షుణా పరలోకార్థం యథా-
 శక్తి ర్దేయమ్ ॥ ఇతః ప్రదానగ్ంహ్యముష్మిన్లోకే ప్రజాఉపజీవంతీతి శ్రుతేః ।
 సంజ్ఞాహానాతు హితైషిభిర్దాపయితవ్యమ్ । దానక్రియాశ్చ నివిధాః క్రియంతే
 మాక్షికాంక్షీభిరితి వచనాచ్చతోదేయమేవ ॥

సంభవే పంచగవ్యం ప్రాశ్నీయాత్

(3) గోమూత్రం గోమయం క్షీరం దధిసర్పిః కుశోదకమ్ । నిర్దిష్టం
 పంచగవ్యంతు పవిత్రం సాపశోధనమ్ ॥ మూత్రమేక పలం దద్యాదగ్లు-
 ప్తార్థాన్తు గోమయమ్ । క్షీరం సప్త పలం దద్యాద్దధిత్రిపలముచ్యతే ॥ ఘృత
 మేకపలం దద్యాత్పలమేకం కుశోదకమ్ । గాయత్ర్యాదాయ గో-
 మూత్రం గంధద్వారేతి గోమయమ్ ॥ ఆప్యాయస్వేతి చ క్షీరం దధిక్రాష్ట
 స్తథాదధి । తథా శుక్రమసీ త్యాజ్యం తేవస్యత్వా కుశోదకమ్ ॥ పంచ
 గవ్యమృచాపూతం స్థాపయేదగ్నిసన్నిధౌ । పవిత్రం త్రిషులోకేషు దేవతా
 భిరధిష్ఠితమ్ ॥ వరుణశ్చైవ గోమూత్రే గోమయే హవ్యవాహనః । దధ్ని
 వాయుస్సముద్దిప్తస్సోమః క్షీరేఘృతే రవిః ॥ సప్తావరాస్తుయే దభాన్
 అచ్ఛిన్నాగ్రాశ్శుకత్విషః । ఏతై రుచ్ఛత్యహోతవ్యం... హుతశేషంపి బే-
 ద్ద్విజః ॥ ఆలోడ్య ప్రణవేనైవ నిర్మంథ్యం ప్రణవేనతు । ఉచ్ఛత్యప్రణవే

నైవపి బేచ్ఛ ప్రణవేనతు || “యత్వగస్థితం పాపం దేహే తిష్ఠతి దేహి
నామ్ | ప్రాశనం పంచగవ్యస్య దహత్వగ్నిరివేంధనమితి ప్రాశనమస్త్యైః ||”

సర్వ ప్రాయశ్చిత్తమ్

(౪) తతః పరిషదనుజ్ఞా పూర్వకం ద్వాదశకాబ్ద కృచ్ఛరూపం షడబ్ద
కృచ్ఛరూపం ద్వ్యబ్దైర్దశకాబ్దకృచ్ఛరూపం వా సర్వప్రాయశ్చిత్తం యథా
శక్తి స్వపాపానుసారేణ కుర్యాత్ | తథాచస్మర్యతే - సర్వ జన్మార్జితా
నీహ భూణహత్యాదికాన్యసి | సర్వపాపాని నశ్యంతి కృచ్ఛైర్ద్వాదశ
దశవాషికైః || జన్మప్రభృతి యత్కించితాత్మకంచోపపాతకమ్ |
ఆర్వాక్షు భూణహత్యా షడబ్దాన్నశ్యతి ధ్రువమ్ || అద్యాప్య సకృ
దభ్యస్తం బుద్ధిపూర్వమఘం మహత్ | తచ్ఛుద్ధ్యత్యబ్ద కృచ్ఛేణ మహతః
పాతకాదృత ఇతి ||

త్రింశత్కృచ్ఛాద్వి అబ్దసంజ్ఞకాః, కృచ్ఛోఽత్రప్రాజాపత్యమ్

తస్య స్వరూపతోఽనుష్ఠానాశక్తేః ప్రతీనిధిరనుష్ఠేయః | కృచ్ఛ
ప్రతీనిధిం కుర్యాద్దోభిరేవ సవత్సరైః || గవామభావే నిష్కంస్యాత్తదర్థం
పాదమేవవా || పాదహీనం నకర్తవ్యమితి శాతాతపోఽబ్రవీదితి స్మరణాత్ ||

ప్రతీనిధ్యస్తరముక్తమ్ - హేమాద్రా

కృచ్ఛోఽయుతంతు గాయత్ర్యా విప్రద్వాదశ భోజనమ్ | తిల
హకోమ సహస్రంవా సమమేతచ్ఛతుష్టయమితి || స్మృత్యంతరే - తావదోభి
జనపర్యాప్తం ధాన్యం తన్మూల్యమేవవా | తత్సమృద్ధ్యసమృద్ధిభ్యాం
సంఖ్యాతైషష్యభాషణమితి || తత్రైవ = కృచ్ఛాధికరణాశక్తౌ ప్రత్యా
క్షాన్యాయంత్యమాచరేత్ | ప్రాజాపత్యేతు గామేకాం దద్యాత్సంతనే

ద్వయమ్ || కృచ్ఛోఽయుతంతు గాయత్ర్య ఉపవాసస్తథైవచ ।
సమద్రగనదీస్నానం సమమేతచ్ఛతృప్తయమితి ||

నదీస్నానమత్ర మృత్తికాస్నానపూర్వమ్ - పరాశరః

శ్రుణ్యతీర్థేనాద్యే శిరస్సానం ద్వాదశ సంఖ్యయా ।
ద్వియోజనం తీర్థయాత్ర ప్రాజాపత్య సమంస్మృతమితి ||

మరణసంశయే దర్భాస్తృతే భూతల ఏవ శాయయెత్కణే చ
జపేదితి

(౫) భూహ దర్భాస్తృతాయాస్తు శాయయెన్మృతి సంశయే ।
జపేత్తద్దక్షిణే కర్ణే హ్యయుషః ప్రాణమిత్యపి || మ్రియమాణం నరందృష్ట్య
కర్తా భూమ్యాం శుచిస్థత । దేవాలయే నదీతీర గంగాంభసి వనస్పతే ।
అశశ్చ దక్షిణాగ్రేషు కుశేష్వేనం నిపాతయేదితి ||

ఉత్కృన్త్యాది గోదానవిధిః తదాహ శౌనకః

(౬) సమయే మరణేచాస్య ప్రాణానా ముత్కృన్తాయచ ।
ఉత్కృన్తిం నామగాం దద్యాత్సవత్సాం బ్రాహ్మణాయచేతి || అన్య
త్రాపి = ప్రాణే కంఠగతేచైవ యో దద్యాద్దాం సదక్షిణామ్ । సతీర్త్యా
నరకాఘోరాన్ స్వర్గం యాతి సుఖేనైవ ||

ప్రసంగద్వైతరణీ గోదానమాహ వ్యాసః

అసన్న మృత్యునాదేయా గౌస్సవత్సాతుపూర్వవత్ । తదభావేతు
గౌరేవ నరకోత్తారణాయైవ || పూర్వవత్ - ఉత్కృన్తివదిత్యర్థః || పిత్రా
దేస్సుఖేన వైతరణీనమృత్తరణం కామయమాన ఇతి బ్రూయాత్ ||

ఉత్కాంత్యాది గోదానం పుత్రాదిర్వా

సంజ్ఞాహానా మరణేఽపివా పుత్రోహితైషీ బంధుర్వా దద్యాత్ ।
 ఆతురోవాఽథ పుత్రోవాదమ్యరాసన్న బాంధవా ఇతి వ్యాసస్మరణాత్ ॥
 స్మృతిరత్నేఽపి - ఉత్కాంత్యై శైతరణ్యాచ దశదానానిచైవహి ।
 ప్రేతేఽపి కృత్వా తం ప్రేతం శవశర్యేనియోజయేదితి ॥ ప్రచే
 తాః - గో భూ తిలహిరణ్యాజ్య వస్త్రధాన్య గుడాని చ । రూప్యం
 లవణమిత్యాహుర్దశదానాని పండితాః ॥ ఏతాని దశదానాని నరాణాం
 మృత్యుజన్మనోః । కుర్యాదభ్యుదయార్థం చ ప్రేతేఽపి హి పరత్రచేతి ॥
 ఉత్తానం దక్షిణాగ్రీవం తమద్విశ్యతు గాంత్యజేత్ । హిరణ్యం భూమిదానం
 చ తిలాన్నస్య యథాపురా ॥ కుటుంబినే దరిద్రాయ తద్దానం స్వర్గ
 సాధనమ్ । ఆతురోవాధ పుత్రోవా దమ్యరాసన్న బాంధవాః । కర్తే జప
 నిదం వాక్యం శాస్త్రాదిభి రుదీరితమితి ॥

తిలదానం పాపనాశకమిత్యాహ

(2) తిలాః పాపహరానిత్యంతద్దానస్తు ప్రశస్యత ఇతి ॥ గారుడేచ-
 మమస్వేద సముద్భూతాః పవిత్రాస్త్రీవిధాస్తీలాః । అసురా దానవా
 దైత్యాస్తృప్యన్తి తిలదానతః ॥ తిలాః త్వైతాస్తథా కృష్ణాదానేన కపిలా
 స్తీలాః । సుహార్దన్తిత్రిధాపాపం వాఙ్మనః కాయసంచితమితి ॥ మహా
 భారతోక్తాదానశ్లోకః - మహర్షేఃకశ్యపస్యేతే గోత్రేభ్యః ప్రస్తుతాః
 పురా । తిలాః పాపహరానిత్యం శాన్తిం కుర్వన్తుమేతతః ॥ ఇతి ॥

కర్ణమన్త్రో జపః ఆచమ్యైవ కార్య ఇత్యాహ

(౮) అత్రప్రజాపతిః=ఉపక్రమే జపాదేస్తు కర్ణుణః ప్రయతోఽపి
 నన్ । ఆచమ్యైవతు కుర్వీతహ్యన్యథా తన్నిరర్థకమితి ॥ బ్రహ్మవిదో దక్షిణే

కణేక “బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్—భృగుర్వైవారుణిః” ఇత్యేతావను
 వాక్ జపేత్ || అత్రానువాక శబ్దాఞ్ఞో బ్రహ్మమేధ ప్రికరణే
 దృష్ట్యః || తస్మాత్ “అయుషః ప్రాణ్గంసంతను” ఇత్యనువాక
 జపః గోబలీపదన్యాయేన, అబ్రహ్మవిద్విషయః || అత్రనూత్రమ్=యది
 మరణం సంశయిత “బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్—భృగుర్వైవారుణిః” ఇత్యే
 తావనువాక్ బ్రహ్మవిదో దక్షిణేకరే జపతి । ఇతరస్య “అయుషః
 ప్రాణ్గం సంతను” ఇతి || బ్రహ్మవిదః—వేద తదర్థజ్ఞస్య || అత్ర
 జపతిత్యేక వచనమ్ కర్తృక ఎవజపేత్, తదసన్నిధౌ సన్నిహితోఽన్యోవా
 జపేదిత్యర్థమ్ || ఇతరస్య—అబ్రహ్మవిదః—అవేదాధ్యాయిన ఇతియావత్ ||
 స్త్రియాశ్చ (స్త్రీసామాన్యస్య) “అయుషః ప్రాణ్గంసంతను” ఇత్యను
 వాక మాత్రంజపేత్ || మరణానంతర మప్యేతన్నియమేన కార్యమ్ ||
 (F) నూత్రమ్ = అథాతః పైతృమేధికందహనం పురుషాహుతిహ్య-
 స్యప్రియతమేతి ||

ప్రాణనిర్గమనానన్తరం విశేషతః రోదనాదికం నకర్తవ్యమిత్యాహ

తథాహి—జాతస్యహి ధ్రువోమృత్యుర్ద్ధవం జన్మమృతస్యచ । తస్మా
 దపరిహార్యేఽర్థే నత్వం శోచితుమహాసి || అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్త
 మధ్యానిభారత । అవ్యక్తనిధనాన్యేవ తత్రకాపరిదేవనా ఇత్యాదివచనాత్ ||
 కించ—శ్లేష్ఠాశ్రుబాంధవైర్ముక్తం ప్రేతోభుజై యతోఽవశః । అతోనరోది
 తవ్యంహి క్రియాః కార్యాస్సృశక్తితః, ఇతినిషేధాచ్చ || అపిచ—శ్రుత్యైవ
 దేహస్య హవిష్టప్రతిపాదనాత్ న చోద్యావకాశః । నూత్రస్థహిశబ్దః
 ఆజ్యాదిభ్యః పురుషాహుతేః ప్రియతమత్వ ప్రసిద్ధిద్యోతకః || అత ఏవం
 హి మంతవ్యమ్ । తసుంత్యజన్నశోచేత్తు స్వజనం వైష్ణవోజనః । కశ్యోచతి
 ప్రియంపుత్రంకారాకారాద్వినిర్గతమ్ || అపిచ—మద్భక్తా నవినశ్యంతి
 మద్భక్తా వీతకల్మషాః । మద్భక్తానాంతు మానుష్యే సఫలంజన్మపాండవ ||

నయమం యమలోకంచ నదూతాన్ ఘోరదర్శనాన్ । పశ్యంతిచైష్ఠవాః
క్వాపిసత్యం సత్యం వదామ్యహమ్ ॥ జీవితం విష్ణుభక్తస్య వరంపంచదినా
న్యపి । నతుకల్పసహస్రాణి భక్తిహీనస్య కేశవే ॥ తే శవాఃపరికీర్త్యంతే
యేషాం హృది నకేశవః । కేశవాపిఞ్చిత్తాయే న శవా న పునర్భవాః ॥
ఇతిగీతా విష్ణుపురాణాది వచనాత్ ॥

అథ ప్రేతస్య స్నానాలంకరణాది

సూ=యదిప్రేతేఽమాత్యః ప్రాచీనావీతినఃకేశాన్ప్రీత్యపాం సూనావ
పంతె ॥

మృతే జ్ఞాతయః కేశాన్ప్రసార్యపాంసూనావపేయుస్స్వమూర్ధస్వం
సేమవేతి భాష్యక్తముక్తమ్ ॥ జ్ఞాతయ ఇత్యమాత్య శబ్దార్థ ఉక్తః -
అమాత్యా బాంధవాజ్ఞాతయస్సపిండా శృవస్పృశస్సనా భయస్సపక్షా
ఇత్యనధాంతరమ్ ॥

సూ=అత్రప్రేతం స్నాపయిత్వా గ్రామ్యేణాలంకారేణాలంకృత్యేతి ॥

పుత్రాదయఃప్రేతం సంస్నాప్య వస్త్రగంధమాల్యాద్యైరలంకుయ్యః॥
అత్రప్రచేతాః - స్నానం ప్రేతస్య పుత్రాద్యైర్వస్త్రాఃద్యైః పూజనం
తతః । ప్రేతందహేచ్ఛుధైర్గంధైర్వస్త్రాద్యైస్సర్వభూషితమ్ ॥ అదిశద్దేన
మానుషాభరణాన్యచ్ఛంతే । దేవతాభరణాద్యైఃప్రేతాలంకరణస్యాయుక్త
త్వాత్, ప్రేతాలంకారస్యాభరణాదేః పునర్దేవతానహితత్వాచ్చ ।
అతఏవ గ్రామ్యేణేత్యాహ ॥ దేవతార్చితయోగ్గంధమాల్యయోః స్మృత్యు
క్తత్వాత్తాభ్యాం ప్రేతాలంకరణం ముఖ్యమేవ - పుణ్యైస్తు గంధ మాల్యా
ద్యైర్మాధవాంఘ్రి సమర్పితైః । యది ప్రేతమలంకుర్యాత్సయాతి పరమాం
గతిమితిస్మృతేః ॥

దహనకర్తుః ప్రాయశ్చిత్తమ్

(౧౦) విప్రవాక్య ప్రధానేన (క్యానుసారేణ) ప్రాయశ్చిత్త విధిం తథా । కృత్వాతు దహనం కార్యమన్యథా కిల్బిషీభవేత్ ॥ కర్తాఽధికార సిద్ధ్యర్థం త్రిక్ కృచ్ఛాత్ సప్తపంచవా । చరేద్ద్యౌవా తథైకావైః పైతృమేధికమాచరేత్ ॥

ప్రతినిధిరనుష్ఠేయ ఇత్యాహ విజ్ఞానేశ్వరః

“తతఃపరం కృతయుగే” ఇత్యాదౌ కృచ్ఛానుష్ఠానస్య కృత యుగధర్మత్వ స్మరణాత్, స్వరూపతోఽనుష్ఠానా యోగాచ్చ ప్రతినిధ్య స్థానమేవకర్తవ్యమ్ ॥ ప్రాజాపత్యక్రియాశక్తౌ ధేనుం దద్యాద్విచక్షుః । ధేనౌరభావే దాతవ్యం తస్మృత్యం వా నసంశయః ॥ ధేనౌరభావేనిష్కం స్యాత్తదర్థం పాదమేవవా । పాదహీనం నకర్తవ్యమితి వేదవిదోవియః ॥ * చతుర్వింశతిమతే = ప్రాజాపత్యేతు గామేకాం దద్యాత్సంతపనే ద్వయమ్ । పరాకతస్త కృచ్ఛాతి కృచ్ఛే తిస్రస్తు గాఃస్మృతాః ॥ అష్టై చాంద్రాయణేదేయాః ప్రత్యామ్నాయ విధానదేతి ॥

అథ మృతస్య షణ్ణిమిత్త ప్రాయశ్చిత్తమాహ - దేవలః

(౧౧) ఊర్ధ్వోచ్చిష్టమథోచ్చిష్టమంతరా మరణం తథా । కణా మంత్రేణ రాహిత్యమస్నాన మరణంతథా ॥ తథాపర్యుషితంచైవ షణ్ణిమిత్త మితీరితమ్ । ఏతైర్నిమిత్తైర్శ్రోమృత్వా నరకం సమపద్యతఇతి ॥ * మరీచిః = షణ్ణిమిత్తైర్ద్విజోమృత్వా త్రయేన ద్వితయేనవా । తదానరక మాప్నోతి కర్తురాయుః క్షయోభవేదతి ॥ * కణ్వః = తద్దోషపరిహారార్థం ప్రాజా పత్యం పృథక్పఠేత్ । ఏకైకస్య నిమిత్తస్య ప్రత్యేకం ప్రాజాపత్యం కృత్వా శుద్ధిమాప్నోతి ॥ తదేవాహ జాబాలిః = ఏకైకస్య నిమిత్తస్య

ప్రత్యేకం కృచ్ఛమిరితమ్ । కృత్వాశుద్ధిమవాప్నోతి కర్తురాయు ర్వివ
 ధానమితి హేమాద్రా॥ ఏవమేవాత్ర విషయే గ్రంథాంతరే విప్రతిపన్నవా
 క్యాని శ్రూయంతే ॥ ఉద్ధృచ్ఛిష్టం-మరణకాలేవాన్త్యాదికమ్ । మూత్రా
 దికమధస్తనోచ్ఛిష్టమ్ । మంచకాదా మరణ మంతరిక్ష మృతిః । ఆశౌచ
 మరణమితిపక్షే-రజస్వలా సూతికాది మరణమ్ । తథా-అస్పృశ్య స్పర్శన
 మితి-అస్పృశ్యాః చండాలనూతికోదక్యాదయః, తైః స్పృష్టస్య ఆస్నా
 తస్య మరణమస్పృశ్య స్పర్శమరణమ్ । పర్యుషితంతు-దివా-పంచవింశ
 ఘటికాంతరమ్-తథా-దివావా యదివా రాత్రౌ శవస్తి వృత్తిచేత్ తదా
 పర్యుషితం భవేదితి గాగ్ధ్యవచనమ్ ॥

బ్రహ్మదండ ద్రవ్యమ్ - వృత్తివైకల్యే

(౧౨) మృతసాపానుగుణ ప్రాయశ్చిత్తవిధాయక బ్రాహ్మణాను
 జ్ఞానార్థ ద్రవిణమ్ । ఉ...తీ పరిషత్ప్రదక్షిణం కుర్యాత్ । తథాహి
 ప్రాణాయామే నమస్కారే స్నానేచైవ ప్రదక్షిణే చైత్యక । పేత
 కృత్యైఽపిహ్యుపవీతం విధీయత ఇతి స్మరణాత్ ॥ శుద్ధ్యర్థ స్నానాచమ
 నాదివత్ ప్రాణాయామాదేరపి తథాత్వాచుపవీతత్వమేవ ॥

భౌమాదిష్టు దాహాస్థి సంచయాదీని వర్జయేదిత్యాహ

భౌమాకౌకికవార త్రిపదత్వే భద్రాసుదాహాస్థిసంచయా వర్జ
 యేత్ ॥ శుక్రేందు నూర్యజ లగ్నేషు దాహోదకదానం వివజయేత్ ॥
 ఆరవారే చ సౌరే చ గురువారే చ భాగవే । పాషాణ స్థాపనో
 ణ్ధానం సంచయశ్చ కులక్షయః । నందాయాం భార్గవదినే చతుర్దశ్యాం
 త్రిజన్మసు ॥ యది కుర్యాన్నవ శ్రాద్ధం కులక్షయకరం భవేదిత్యాద్యనేక
 దోషవచన సంభవాత్ ॥

‘నిర్దోషః కాలోదేనానామపి దుర్లభః’ ఇత్యుక్తమ్ శ్రీధరీయే

దివసాగుణదోషాభ్యాం రచితాహి పరస్పరమ్ । కేవలం గుణయో
గోహితైవైతైరపి ములభః ॥ అత ఏవాత్యేయే దోషరహితః కాలో
ములభ ఇత్యభిప్రాయేణోక్తమ్ - కాలేల్పదోష కార్యం స్యాత్త్యక్త
దోషాధికైశుభమితి ॥

నిగమయతి తస్మాదితి

“తస్మాత్సర్వత్ర మహతా మనుగ్రహ ఏవప్రధానమ్” యస్మా
ద్విచార్యమాణే శాస్త్రీనిర్దోషః కాలో నఘటతే తస్మాదిత్యర్థః ॥

అతః కిం కార్యం తత్తాహ

“సర్వత్ర శుభాశుభేషు కృత్యేషు నిర్దోషకాలస్య ములభ త్వేల్ప
మహతా మనుగ్రహఏవ, ప్రధానమ్-దోషనాశేహేతుః, సాధక ఇత్యర్థః ।
తథాహరీతః-కుర్వీత సర్వకర్మాణిబ్రాహ్మణానా మనుజ్ఞయా । బ్రాహ్మణై
రభ్యసుజ్ఞానాద్దోషానశ్యత్యసంశయమ్ ॥ మనుః - యాం యాం వేదవిదో
బ్రూయన్త్రయోఽప్యేనస్సు నిష్క్రమిమ్ । సాతేషాం పావనాయస్యా
త్పవిత్రం విచుషాం హి వాక్ ॥ సంవర్తశ్చ - జపశ్చిద్రం తపశ్చిద్రం
యశ్చిద్రం యజ్ఞకర్మణి । వచనా ద్భూమిదేవానాం సర్వం సంపూర్ణా
ముచ్యతే ॥ రుక్మాంగదః - బ్రాహ్మణానాం వినావాక్యైః క్రియాస్సున్య
ర్నిష్ఫలాస్తతః । కర్తవ్యా బ్రాహ్మణానుజ్ఞా కర్మణాం పరిపూర్తయే ॥

ఏవం మహదనుగ్రహశ్చ తత్ప్రీతి కరత్వాత్ ద్రవ్యదానేనైవ
కారయితన్య ఇత్యాహ

“శక్తి విషయే ద్రవ్య త్యాగః” అత్ర శ్రుతిః - దానేనారా,
తీరపానుదంతదానేన ద్విషన్తో మిత్రాభవన్తిదానే సర్వం ప్రతిష్ఠితమితి ।

దానేన నిర్దోషా భవతీత్యాపస్తంబః । దానమేన కలాయుగే, ఇతి పరా
 శరః । బ్రాహ్మణాన్ సమ్యగభ్యచ్యన్ పృచ్ఛేత్కనకభూషణైః । వస్త్ర
 గో భూధనైహృద్యైర్యథాశక్తి న పంచయేదితి భారద్వాజః ॥ జపై
 ర్హౌమైస్తథాదానైదేవతానాం చ పూజనైః । నశ్యంతి సకలాదోషాః కర్మ
 చాస్య సమృద్ధత ఇతి జ్యోతిషిషారిష్టమాలా ॥ తస్మాద్విప్ర త్యాగస్యైవ
 కల తాత్యకరత్వాత్తేన ప్రీతానాం మహాత్మనా మనుగ్రహ ఏవ సర్వార్థ
 సాధక ఇత్యర్థః । అత్ర ప్రసిద్ధం పురాణ వచన ముదాహరతి = కదాచి
 త్కనచం భేద్యం తోమరేణ శరేణ వా । అపి వజ్రశతాఘాతైరభేద్యా
 బ్రాహ్మణాశిష ఇతి పారాశర్యః ॥ (౧౩) సర్వత్యాముక శబ్దప్రయోగే
 తత్తద్గోత్ర శర్మనిర్దేశః కార్యః । ఏవం గృహ్యగ్ని నా, ఉత్తపనాగ్ని నేతిచ
 ప్రయోక్తవ్యమ్ ॥

సంస్కరిష్యామితి పరస్మై పదంయుక్తమిత్యాహ

(౧౪) సంస్కారస్య మృతాతశయాధాయకతయా ఫలస్య
 కర్తృగామిత్యాభావేన అత్రపరస్మై పదమేవయుక్తమ్ ॥ ఆత్మనే పద
 ప్రయోగ శ్చిద్యవన ॥ అత్ర మనుః = వైదికైః కర్మభిః పుణ్యై ర్నిషే
 కావ్యై ద్విజజన్మనామ్ । కార్యశ్చరీర సంస్కారః పాపనః ప్రేత్యచేహ
 చేతి ॥ హరితశ్చ = ద్వివిధ ఏవ సంస్కారోభవతి - బ్రాహ్మ్య, దైవశ్చ,
 గర్భాధానాది స్మృతో బ్రాహ్మ్యః । సాకయజ్ఞ, హవిర్యజ్ఞ, సోమయ
 జ్ఞాశ్చేతి దైవః । బ్రాహ్మసంస్కారసంస్కృతః ఋషీణాం సమానతాం
 సాయుజ్యం గచ్ఛతి । దైవసోత్తరేణ సంస్కృతః దేవానాం సమానతాం
 సలూకతాం సాయుజ్యం గచ్ఛతీతి ॥ అతః క్రియాఫలం న కర్మ గామీతి
 కుత ఆత్మనేపద ప్రసంగః ॥

ప్రేతాగ్ని సంధానమాహాపస్తంబః

(౧౫) ద్వాదశ గృహీతేనస్రుచం పురయిత్యా తూష్ణీంహుత్వా

ప్రేతేఽమాత్యా ఇత్యాది కర్మ ప్రతిపద్యత ఇతి || తద్వ్యాఖ్యానేతు =
ద్వాదశ గృహీతేనాజ్యేన తూష్ణిం హుత్వా వ్యాహృతిభిరయాశ్చేతి
మంత్రేణానాజ్ఞాతత్రయేణ చాగ్నిసిద్ధిః | ఘృచ్ఛవస్సువరీతి సర్వ ప్రాయ
శ్చిత్తమ్, తదిదం సర్వప్రాయశ్చిత్తం సర్వప్రక్రియత ఇత్యాశ్మరభ్య ఇతిచ ||

ప్రేతాగ్నిసంధానకారికా

అనాహితాగ్నేరనలేవినష్టే మృతస్యచాగ్నేర్జననం పురోవత్ |
సంపూర్యచద్వాదశసంగృహీతం ఘృతేనదర్వావ్య జాహుయాచ్చిత్తూష్ణిమ్ ||
తతోవ్యాహృతిభిహుత్వా ప్రేతేఽమాత్యాఇతిక్రియాః | ఇహవిధ్యంతరా
భావాదయమేవ విధర్భవేదితి || యతివ్రత్యోః కపాలాగ్నిస్తుషాగ్నిర్వాప
కన్యయాః | విధనాం విధురంచైవదహేమత్తపనాగ్ని నేతుక్తత్వాత్ ||
ఔపాసనే నానాహితాగ్నిమితుత్తరత్ర విధానాచ్చ, విధవా విధురానుప
సతాది విషయేవత్స్యమాణోత్తపనాగ్న్యపలక్షణమితి ||

మంత్రేషు స్త్రీణాం లింగభేదోనాస్తీత్యాహ

(౧౬) [సూత్రం జఘనేన గాహూపత్యం దక్షిణాశిరసం దర్శేషు
సంకేశయంతి సర్వస్య ప్రతికీవరీతి ||]

సంకల్ప పిండోదకదానాదా లింగభేదః స్త్రీణామ్, నమంత్రేషు
లింగభేదః, శవపరత్వాత్తేషామ్, వ్యా-అస్యాః ప్రేతకర్మ, ఇమాం పితృ
మేధకర్మణా, అస్యైప్రేతాయై, ఇత్యాదిషు లింగభేదః, “మైనమగ్నే”
ఇత్యాదా లింగభేదోనాస్తీత్యర్థః, శవపరత్వాత్తేషాం మంత్రాణామ్ ||
ఇతిభాష్యమ్ ||

స్త్రీషు పుల్లింగ మన్త్రానేవ వజ్రయేదిత్యేకే

అత్ర సూత్రమ్=స్త్రీయశ్చైవం పుల్లింగవపనవర్జ మిత్యేకఇతి ||

స్త్రీషు పుల్లింగమంత్రాః వపనంచ వజ్రయేదిత్యేకే । తత్ర పుల్లింగ
మంత్రాః “సుహాగ్ం హస్తాదిత్యాదయః పంచ” అజోభాగఇతిషట్ ।
ఇత్యాద్యేనువాకే । ఏవం ద్వితీయాద్యనువాకేషు పుల్లింగమంత్రా వజ్ర
నియా ఇత్యేక మన్యంతే ॥ ఏవమేవ సర్వేషు సంవేశనేషు దక్షిణాశిరా
దక్షిణాగ్రేషు దర్భేష్వమంత్రకమ్ । సూత్రే దక్షిణాశిరస్త్వమాత్రాతి
దేశాత్తైష్వయం మంత్రోనభవతి । దధకగ్రహణా ద్దధకహీనసశ్చ
సంవేశన నిషిధః ॥

అనాహితాగ్నై రౌపాసనాగ్ని గాఽహాపత్యాది స్థానీయః

(౧౭) అగ్నై రేకత్యాత్ ॥ సూ = అన్వారభ్యే మృత ఆహవనియై
సుప్రవాహుశ్చం జుహోతి, పరేయువాంసమితి ॥

వపనమాహితాగ్నివిషయమ్, ఇతరస్యతన్నాస్తీత్యాహ

అథాస్య దక్షిణేన విహారం పరిశ్రీతే ప్రేతస్య కేశశ్శశ్రులోమ
నఖాని వాపయిత్వేతి సూత్రే వపనం విహితమ్, తత్తు “అహితాగ్నైర్మరణ
సంశయ ఇత్యుపక్రమ్య అస్మ్యేతి తస్మైవ పరామర్శాదాహితాగ్ని విషయ
మేవేతి, అన్యస్య తన్నాస్తీత్యాహ, నానాహితాగ్నైః ప్రేతస్య వపనం
విద్యతే” ఇతి పితృమేధ సారకృత్ ॥

(౧౮) సూ = శుక్లసూత్రేణాబ్జుష్టే బధ్వానశదమాలామాబధ్యేతి ॥
శుక్లసూత్రేణ హస్తపాదాబ్జుష్ట బంధనం పృథక్ సూత్రేణైకనవా
కార్యమ్ । నశదఖండైః కృతామాలా నశదమాలా ॥ ఆబధ్య - శిరసీతి
శేషః ॥ (౧౯) “ఔషంబర్యామాసంద్యాం కృష్ణాజినే ఇత్యత్ర
యస్యాం కస్యాం చిదాసంద్యాం శవారోపోన విరుద్ధః, జఘనేన గార్హ
పత్యమాసంద్యామ్” ఇత్యత్ర కేవలమాసంద్యామిత్యుక్తత్యాత్ । కథం
చిదాసంద్యలాభే - బోధాయనః - ఆసంద్యా, తత్సేన, కటేన, వా

సంవేష్ట్య దాసాః, ప్రవయసో, వా, వహేయురితి || అత్ర కృష్ణాజిన
మాహితాగ్నివిషయమ్ || అన్యస్యాసంధీమాత్రమేవ, ఔముంబర్యామా
సంద్యాం దక్షిణా శిరసముత్తానం సంవేశ్యో దగ్ధశేన వాససా ప్రచ్ఛా
ద్యేతి విధా దర్శనాదాచారాచ్ఛేతి పితృమేధ సారకృత్ || (౨౦) సాద
యోః - దశా - వస్త్రాంతం - యస్య - తేన - పత్నోదశేన - అహతేన -
అనివసితేన - అభిండితేన - నవస్త్రేణ - పోస్తోతి - ఊర్జుభో ఆచ్ఛా
దనే - ఆచ్ఛాదయతీత్యధః ||

(౨౧) సూ = అథాస్యేతరమపాదతై - అపైతదూహేతి - తత్పుత్రో
భ్రాతృనోయోవా ప్రత్యాసన్నబంధుః పరితః పరిధాయాజరసో వసీతా
థాప ఉపస్పృశ్య | స్పష్టమ్ || ఆజరసమేవ వసీతాహశ్యేషంవేతి బోధా
యనః || తచ్ఛాజరస మహశ్యేషం వా పరిదధీతేతి పితృమేధ సారకృచ్ఛ||

(౨౨) తద్వశ్యతం కుర్యాన్న సుశృతమ్ | మశ్యుతస్తద్ధవిర్యమ
దైవత్యమ్ || అన్యాపి యమ పీత్యథాత్వాదితి శేషః, “యమగ్ం రాజా
నగ్ం హవిషామవస్యతేతి శ్రుతేః || (౨౩) యద్యపి సూతై” “ఇహా
యునశ్చీత్యేషయోజన ఆత్మాత ఇతి శకట యోజన ఏవాదధీతోఽయం
మంత్ర ఇత్కుక్తమ్ | “అనశ్చేమ్యం జ్యాదిహాయునశ్చీతి బోధాయనోక్తం
చ || తథాప్యాచారాదధ్వర్యవదోధృత్వా విశేషాచ్చ తేన వోధృని
యోగోయుజ్యతే మంత్రార్థ పర్యాలోచనయాఽఽచారాచ్చ వోధృన్ని
యుజ్య వోధృననేనానుమంత్రీయిత || బ్రహ్మమే ధేవ్యయమేవమంత్రః,
“ఇదం త్వా వస్త్రమ్” ఇతి మంత్రమనుభయత్ర మంత్రాన్తరానుక్తేః ||
(౨౪) నివీతిన ఇత్యాది = అత్ర బోధాయనః - అథ నివీతకార్యాణి వ్యవా
యక్త్రీ ప్రజాసంసౌరః ప్రేతోద్వహనమన్యాని మానుష్యకార్యాణి-
కణేఽవసక్తం నివీతమితి || ఆశ్వలాయనశ్చ-అన్వారోహంతోఽమాత్యా
అథోనివీతా ఇతి || స్మృతిశ్చ - నివీతినో వహేయుస్తే జ్ఞాతయోఽన్యేచ
వాహకా ఇతి || అగ్నాది సంభారనయనా నన్తరం ప్రేతం నిహా

రేయః స్తత్రాపి న గ్రామాభిముఖమ్ । అత్రహారితః - నగ్రామాభి
ముఖం ప్రేతం నిహారేయః కదాచన । నిహారే శవదృష్ట్యతు
గ్రామో నశ్యతి వీక్షిత ఇతి ॥

నిహారే నియమమూహ

నవిప్రం స్వేషుతిష్ఠత్సుమృతం శూద్రేణ నిహారేత్ । అస్వర్గా
హ్యహుతి స్సాస్యాచ్ఛాద్ర సంస్పృశదూషితా ॥ ప్రేతస్య పాదయో
రగ్రామ గచ్ఛేయః కదాచన । యస్మాదగ్రామ గత్వాణా మాయుః
క్షీణం పదేపద ఇతి ॥ ప్రేతస్యాగ్ర సంభార నయన విధానాత్ ద్విధి
బలేన తస్మైత్వాణా మగ్రామనం న దోషాయ । అతస్సంభారనేతృ
వ్యతిరిక్త విషయం ప్రేతాగ్రామన నిషిగ్ధవచనమ్ । అత్ర స్వేషు తిష్ఠత్స్వితి
వచనాదసత్సు స్వేషు శూద్రాదిభి శ్చవనిహారణం న దోషాయేతి న
భృమితవ్యమ్, అస్వర్గాది దోష స్మరణాత్ ॥ అగ్నినగ్ని భాండమితి
సూత్రేతావత్ - “న హీనమన్వాహరేయుర్యేన చాన్యేనాథీభవతి
త్యుక్తమ్ - తత్ర - హీనమ్ - కర్మణ్యుపయుక్తమ్, న కించిదన్వాహ
హరేయః, కిన్తు యేన సాధనేన కర్మణ్యథీ భవతి తదేవాన్వాహరేయ
ః ఇతి ॥ సంభారత్పరకాష్ఠాని బ్రాహ్మణైరేవహారయేన్నశూద్రైః ॥

నాత్ర రాజగవ్యజానయనమ్

యది సోమయాజీ భవతీత్యుపక్రమ్య అజమనునయన్తి రాజగవీం
సవ్యేపది బద్ధామితి రాజగవ్యజానయనపరం సూత్రం సోమయాజివిషయ
మిత్యర్థః ॥ తదపి కలా నిషిద్ధమ్ ॥

గ్రామశ్మశానయోర్మ ధ్యే శవాగ్నిపతన

యది కృత్స్నః శవాగ్నిః పతితస్స్విత్రేతాహుతిపూర్వకం
పునః కర్మ మర్యాత్ - తథా చ స్మృతి సంగ్రహే - గ్రామ శ్మశాన

యోర్మధ్యే పతితేతు శవానలె । పునః కర్మ ప్రకుర్వీత ప్రేతాహుతి పుర
స్సరమ్ ॥ పోయశ్చిత్త పురస్సరమితి చ గ్రంథాంతర పాతాంతర
ముక్తమ్ । తదాప్రాయశ్చిత్తం కృచ్ఛద్రవ్యం దత్వా ప్రేతాహుతి
పూర్వకం కర్మకుర్యాత్ । ఇదం కృతాన్నిగ్నిపతన, ప్రణీతాఘ్యం
సోమస్కన్నాదా దృష్టన్యాయస్యాత్మాపి తుల్యత్వాత్ । ఏకదేశ
పాతేతు తదుద్భవ్య సంయోజయేత్ ॥

(౨౫) తురీయ మధ్వనో గత్యేత్యాది నూత్రమ్ ।

అత్ర సవ్యాపసవ్యయోరుభయోః పర్యావర్తనయోశ్చైః కరణా
త్తన్నిబంధన మంత్రస్యాపి త్రిరుచ్చారణ చోద్యం నిరస్యతి ॥ ఉభయత్ర
సకృదేవమంత్రః త్రిః పర్యావర్తనమితి ॥ ఉభయత్ర ప్రదక్షిణా ప్రద
క్షిణయోః ॥ లోష్టేషు చరోశ్చైః ప్రయాతీతి సూత్రార్థమాహ-లోష్టేషు
చరోస్తృతీయాంశం సకృదేవప్రక్షిప్య మేక్షణేన త్రిఘటాయేత్ । చరో
స్తృతీయమితిగృహ్యంతరదర్శనాచ్చ, త్రిప్రయాతీత్యన్వయాదాచారాచ్చ ।
త్రిః ప్రదానస్తు మూఢకృత్యమ్ । ప్రయాతి - ఘట్టయతీతి భాష్యమ్ ।
ఆచారాత్తు మేక్షణేన మిశ్రణం కుర్వంతి, “యు మిశ్రణేఽమిశ్రణే
చేతిధాతుః ॥ సూ=పరీత్యపరీత్య ప్రయాతీత్యైక ॥ ఏకైకస్మిన్పరిగమనే
అమాత్యైః కృతే అగ్నిదః ఏవం సకృత్సకృత్ప్రియాతి । తత్ర ప్రసవ్య
పరిగమనస్యైవాయం వాదః” ప్రతిపరీత్యేత్య వచనాదితి ॥ పరీత్యేతి
సమానకర్తృకత్వమపి వివక్షితమ్ । పూర్వకత్వే భిన్నకర్తృకత్వస్య సుప్త
త్వాత్ । తస్మిన్నంశే వైయథ్యాభావాచ్చ ॥ తృతీయేన సహచరుం
ప్రక్షిణయో - తృతీయేన ప్రయవణేన సహ=తృతీయే ప్రయవణే
క్రియమాణే చరుస్థాలీమవాచీనబిలాంప్రాస్య నిర్భింద్యాత్ । చరుస్థాలీ
ప్రాసనేనైవ తృతీయం చరు ప్రయవణం కుర్యాదిత్యర్థః । తృతీయేన
ఘట్టనేన చరుం భింద్యాదితి కపర్ది భాష్యమ్ ॥

అంతిమతురీయాధ్య గమనేననుమంత్రణ విచారః

(౨౬) తూష్ణీం చతుర్థమాదాయేత్యనుమంత్రణాభావప్రాకట్యాగ్గమితి || తూష్ణీమితి గమనస్య విద్యమానత్వాత్ ఆనుక్తేనప్యన్య (నం) తరస్యవిధేః ప్రాప్తిర్నైవ్యయ్యేత్యుపదేశః | తాకక్యావాచః ప్రతిషేధ ఇతి | అనూత్క్రామన్తి = తాందిశమనుగచ్ఛన్తితి శ్రుతిః | ఇతికపర్ది భాష్యమ్ || ఇథంనకేచిన్మృతం - అత్ర చతుర్థగమనేనపి ఆయుర్విశ్వాయురితి యోఽనన్తరః ప్రత్యాసన్నో మంత్రవిధిర్నైవ్యాద్యవిధిర్వేది నియమాచ్చ సఏవ ప్రాప్నోతి | అతో భాష్యకారవచనాత్సమాన్య సూత్రీన్యాయ తశ్చ చతుర్థాధ్యగమనేచఆయుర్విశ్వాయురిత్యనుమంత్రణం కర్తవ్యమితి ||

తూష్ణీం శబ్దాథేనమతాన్తరమాహ

[౧౮ పుటె] మానిన ఇతి, త్రిష్యపి భరణేషు భాషమాణేష్యపి చతుర్థే వాగ్యతా వహేయుః | తతశ్చ సమంత్రకం ప్రేతమాదాయ చతుర్థ మధ్యభాగం మానినోగత్వేతి సూత్రార్థః ఇతి పితృమేధసారకృత్ ||

సంమాజన మంత్రవిచారః

అపేతవీతెత్యారణ్యసాలేన, బోధాయనసూత్రేక్షక్తత్వాదిలింగోపాల భాష్యమ్ || సంహితాపాతతస్సంమృజ్య - భాష్యకార వచనాదారాచ్చ, యుక్తంచైతత్ - అనారభ్యాధీతత్వాత్, కించ “యావత్తీజై పృథివీ” ఇత్యారభ్య కృత్వాన్నయాః పృథివ్యా యమాధిపత్యం ప్రతిపాద్య ప్రార్థనయా కర్మార్థం యమదత్త భూభాగస్థ పురాణప్రేత పిశాచాన్యత్సారణే “తేదేవా ఏతద్యజుర సశ్యన్నపేత” ఇతి బ్రాహ్మణేన తస్య వినియుక్తత్వాత్తత్రచానువాక “అదాదిదం” ఇత్యేవామూతత్వాత్సాంహిత ఏవాపేతవీతేతిమంత్రః - ఇతి పితృమేధసారకృత్ || చిత్వాసహైవాగ్ని పరిస్తరణమ్ - పృథక్పృథగితికేచిత్ | దక్షిణతః పశ్చాద్వేతి వికల్ప

స్మరణేఽప్యగ్నే దక్షిణత ఏవాచారః ॥ (౨౩) రజ్జూరవకృత్యేతి
సామాన్యోక్త్యాఽన్యుష్ట రజ్జుచ్ఛేదనమపి సిద్ధమ్ । విసృజ్యేద్ధృమితీద్ధృబంధ
విసృంసనానస్తరమేవ పోక్షణ విధానా దత్తాప్యేవమేవకార్యమ్ ॥

నాస్యోదర విదారణ నిష్పురీష కరణమ్

(౨౪) అధైవ ముదరే విదార్యేతి శాట్యాయనమతమ్ । తత్ప్ర
జానాం తుధార్తి శ్రవణాత్ - ఆర్తిః - మృతిః ॥

నాత్ర రాజగపి ప్రసక్తిః

పితృమేధసారాది గ్రంథేషు కలౌ నిషిద్ధత్వాత్ ॥ ఉత్సర్గ నియమో
ఽపి యుగాంతర విషయః ॥

సూ=అత్ర పత్నీ ముపనిసాతయతీయం నారీతి, తాం పతిత్థ ఏక
ధనేనోత్థాపయత్యన్యోవా బ్రాహ్మణ ఉదీప్యకనారీతి ॥

నాత్రమత్స్వప నిపాతన పతిత్తోత్థాపనే

దేవరన్యాయాదేర్నిషిద్ధత్వాత్ - పతిత్థః - దేవరః, తేన భ్రాతృ
పత్న్యా ఉత్థాపనం పతిత్తోత్థాపనమ్ । “ఉదీప్యకనారి” ఇతిమంత్రే-
పత్యుజకనిత్వం మత్త ఏవ లభస్య, మృతం కిమర్థముపశేషే, అత ఉత్తిష్ఠ,
మత్త ఏవ ప్రజాద్రవిణే ప్రాప్నుహి, ఇత్యభిప్రేత్యహి, తాముత్థాపయతి
పతిత్థః । ఏవమేవహివ్యాఖ్యాతంచ । తచ్చ నిషిద్ధం కలౌ । తథాస్మృతి
చందిరికాయామ్-స్మృత్యర్థసారేచ । శ్లో - ఊధాయాః పునరుద్వాహం
జ్యేష్ఠాంశం గోవధం తథా । కలౌ పంచన కుర్వీత భ్రాతృజాయాం కమండ
లుమ్ ॥ క్రతుశ్చ ॥ దేవరాన్న సుతోత్పత్తిర్హతా కన్యా నదీయతే । న యజ్ఞే
గోవధః కార్యః కలౌచ న కమండలుః ॥ విధవాయాం ప్రజోత్పత్తి ర్దేవరస్య
నియోజనాత్ । బాలికాక్షతయోన్యోశ్చ వరేణాన్యేన సంస్కృతిః ॥ దత్తే

రసేతరేషాం చ పుత్రత్వేన పరిగ్రహః । అస్థిసంచయనాదూర్ధ్వ మంగ
 స్పర్శనమేవచ ॥ శిష్యస్య గురుదారేషు గురువద్వృత్తిరీరితా । ససర్వానాం
 తథా చుష్పేస్సంసర్గశ్శోధితైరపి ॥ బలాత్కరోతి చుష్పస్త్రి సంగ్రహే
 విధిచోదితః । నవోదకే దశాహంచ దక్షిణాగురువోదితా ॥ ఏతానిలోక
 గుప్త్యర్థం కలేరాదా మహాత్ముభిః । నివర్తితాని సర్వాణి వ్యవస్థాపూర్వకం
 బుధైః ॥ ఇత్యాది ॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ - అస్వర్గ్యం లోకవిద్విష్టం ధర్మ
 మప్యావరేన్నతు ॥ మనుః - పరిత్యజేదర్థకామా యా స్యాతాం ధర్మ
 వజ్జితౌ । ధర్మం చాప్యసుఖోదర్గం లోకసంఘుష్టమేవచేతి ॥ హస్త
 యోస్సంమార్గేఽపి సకృదేవమంత్రః, అత్రైవత్యమితి మృతాభిధానాత్ ।
 హస్తాదిత్యేక వచనస్తు జాత్యాఖ్యాపరమ్ ॥ విహితత్వాత్సం మార్గః కార్యః,
 ప్రయోజనాభావ ఇతి న త్యాజ్యః, మంత్రీలోపేకర్మాసిద్ధేశ్చ ॥

అథైవం రజ్జ్వాది సహితంచితావాదధ్యురిత్యాది

(౨౯) తత్రాహ బోధాయనః - నివీతిన స్తేవవహేయుశ్చితాయాం
 చాదధ్యురితి । తత్రాపి దక్షిణా శిరస్త్యం ప్రత్యేతవ్యమితి ॥ (౩౦) బోధా
 యసియే - దధ్యాజ్య తండుల తిలాన్వేతస్యాస్యేతు నిక్షిపేదితి ॥ ఆశ్వ
 లాయసియేచ - సతిలాంస్తండులాంశ్చాస్యే వత్సస్యగ్నిం నిధాయచేతి ॥
 ఆదిత్యాభిముఖత్వంతు “యస్యహోతా ప్రాతరనువాక మిత్యాద్యభి సువర్గం
 లోకం జయతీత్యాదిత్యాభి ముఖస్యయజ్ఞ సిద్ధి స్వర్గజయత్వశ్చుతేః । అపిచ-
 సావిత్యాది క్రియాస్వర్వా ఆదిత్యాభిముఖశ్చరేదితి సర్వకర్మ సాధారణ్యే
 నాదిత్యాభిముఖత్వస్మృతేశ్చ సిద్ధమ్ ॥ ఉరసీతి కుతః, అచారాత్, “జ్వల
 ముక్రకేనోరసిదహేదితి పితృమేధసారే - వత్సస్యగ్నిం నిధాయచేత్యాశ్వ
 లాయసియే దశానాచ్చ ॥ ఏకదేశ మిత్యస్యానుమథః - ఎవం
 మంత్రపదద్వయైగ్నినవశేస్యావశిష్టం జ్వలితం, తత్ర చితౌ ప్రాగాది
 క్రమేణ ప్రక్షిపేత్ । యుక్తంచైతత్, ఆహవనియాది స్థానియత్వాదాపాస

నస్య యథా ప్రాగారభ్య అహవనియాదిభిర్దాహః క్రియతే । ఏవం
సర్వతః ప్రక్షిప్య యుగపత్ప్రజ్వలయేత్ । తథా బోధాయనః - సర్వత
ఏవ సహసా ప్రజ్వలయేద్భ్రహ్మలోకం జయతీత్యేనం జానయాత్ ॥
ఏవం చ “శరీరమగ్నా సంయోజ్య” “శరీరేణాగ్నిం సంయోజయేదితి
తాతాతపాదిభిరగ్నే రధికరణత్వం కృత్స్న శరీరాగ్ని సంయోగస్మర
ణంచ సిద్ధ్యేత్, ఉరస్థమగ్నిమితి విశేషణంచ సాధకంస్యాత్ ॥

ననగ్నం దహేత్కించిద్వస్త్రాన్వృతం దహేత్

కించిద్వస్త్రం - పుంసః కాపీనమ్, స్త్రీయాః కర్పటమ్, తేన
గుహ్యస్థాన మాచ్ఛాద్యదహేత్ । అత్ర ప్రచేతాః - నగ్నం దేహం
దహేన్నైవ కించిద్దైయం పరిత్యజేత్ । అత్ర విజ్ఞానేశ్వరః - కించిద్దైయమితి
శవవస్త్రైకదేశం శ్మశానవాస్యథాం, దేయం - పరిత్యజేదిత్యర్థః ఇతి ॥
(3౧) చితేరుత్తరత ఇతి ప్రేతాభిముఖస్థిన్వేత్యర్థః, మంత్రలింగా
దేవాభిముఖ్యం సిద్ధమ్ । స్థితిస్తు ఆచారసిద్ధాథా సిద్ధాచ । “అఘేన్య త్మషే
చుపస్సానే” ఇతి స్మృతిసిద్ధా ॥ నూత్రంచ అధైనముపతిష్ఠత ఇతి ॥

నాత్రాజానయన బంధనాది

(32) అత్ర జానయనాభావాత్తస్య సామయాజివిషయత్వాత్తదను
మంత్రణ మంత్ర తద్ధవిరాహుతిమంత్రశ్చ నాస్తివేతి పితృమేధసార
కృత్ ॥ ప్రేతస్యాపరే స్థిత్యేతి బోధాయన వృత్త్యాదా దర్శనాదపరేణ
చితిమితి నిర్వినాదమ్ ॥ సుప్రవాహుతిహుతావా-2-2జ్యస్థాలీం సుప్రం
చాగ్నా ప్రహరేత్ ॥

అనుశంసన ప్రకార మాహ

(33) పరాచేతి వచనాత్ప్రేతమోత్తమయోర్నాభ్యాసః । సామిధేన
వత్ త్రిప్రథమామన్వాహ త్రిరుత్తమామితి ప్రాప్తం నిషేధతి । నాత్ర

భ్యాసేన శంసేదితి పితృమేధసారకృత్ ॥ అనుశంసన వచనాదధర్మ
సంతానమైకశ్రుత్యమిత్యాది ధర్మసిద్ధిః ॥ ప్రణవేన సంధాయోత్తరాదిమ్,
అధర్మచ్ఛేదవసాయ శంసేత్, తేన ప్రణవేన ఉత్తర మంత్రాదిం
సంబధ్య, అధర్మచ్ఛాంతేవసాయ-విరమ్య, యమ దైవత్యేన నూక్తేన
శంసేత్ ॥ అత్రశ్రుతిః=సంతతముత్తరమధర్మమాలభేత, అర్ధచ్ఛాంతం
ధాతి, ఇతిచ । పూర్వేణ ఋగంతేన ప్రణవాంతే నోత్తరమర్ధచ్ఛాంతం,
సంతతమ్-అవిచ్ఛిన్నమ్, ఆలభేత-ఆరభేత. రలయోరభేదః । ఎవంపూర్వా
పరార్ధచ్ఛాంతం, సందధాతి - నవిచ్ఛిన్నత్యధః । అథామత్తరార్ధచ్ఛాంతం
విచ్ఛిన్నాదితి సిద్ధమ్ । తథాఽఽశ్వలాయనః - ఉత్తరస్యార్ధర్వస్యై
తత్సంతమవస్యేత్-ఆవసానఙ్కుర్యాత్ ॥ స్వరాది మృగస్తమోజ్జ్వలం
త్రిమాత్రం కృత్యేతిచ ॥ విశేషస్తు బ్రహ్మమేధ ప్రకరణేవత్వేతి । కేచి
దిహానుపదిప్తస్య విధేః అన్యత్) విద్యమానస్య ఉపసంగ్రహోన్యాయ్య
ఇతి తూష్ణీం నిరసనోపవేశనే కథావ్యే అవిరుద్ధచేతి భాష్యే ఉక్తమ్ ॥

అవటకరణాది క్రమః

(3౪) ఉదీచీ - ఉదగాయతాః । కఘాః - దీర్ఘవటాకగ
ర్తాః । అశ్మభిః-పాషణైః । సికతాభిశ్చోపప్రకీర్య । అయుగ్భిః - త్రిభిః
పంచభిర్యేత్యాదిభిరపః క్షిప్త్వా । సంగాహస్తే - ప్రవిశంతి ॥ అయమభి
ప్రాయః - దహన దేశస్య పశ్చాదుదగాయతాక తీర్ణర్తాకఖాత్యా -
తేషాం పూర్వ ఆదౌ - తతో మధ్యమ స్తతః పశ్చిమ ఇతి క్రమేణ కనిష్ఠ
ప్రథమాస్తేషా ప్రవిశంతి ॥

శాఖాస్థాపనాది క్రమః

(3౫) తయోరగ్నే బద్వాతోరణవత్కృత్యేతి భాష్యమ్, తయో
రుత్తరా ప్రథమం నిఖన్యత ఇతి చ । తే అన్తరేణ - తయోర్మధ్యేనేత్యర్థః,

అస్తరాస్తరేణేతి ద్వితీయా ॥ పువదస్యతి - ఉత్తిద్య విషిపతీతి భాష్యమ్ ॥
అత్ర కర్తుశ్చ కాఖయోర్మధ్యే గమనస్య విద్యమానత్వా ద్యద్వైదేవస్యేతి
మంత్రం జపిత్వా మధ్యే సర్పకౌ యా రాష్ట్రాదితి మంత్రాన్తై భూమా
నిఖాతే శాఖే ఉత్థాయశుల్బం చిత్వా దక్షిణస్యాం నైర్ముత్యాం వా దిశి
ప్రాప్యేదితి ॥ అతోక్తం యల్లాజీయముదకుంభ స్సావణాది, తన్న
సూతోక్తమ్ । బోధాయనేనకుసువాహుతేః పూర్వముక్తం ప్రకారాన్త
రేణ “ఉదకుంభేన త్రిరపసలైః పరిషించతి వాచసీభిరితి” అతోఽత్ర
ప్రమాణం మృగ్యమ్ ॥

ఆదిత్యోపస్థాన విచారః

(3౬) ఆదిత్యోపస్థానే ఉపవీతం కేచిదాచరన్తి, బోధాయన
వృత్తాతు “యజ్ఞోపవీతీ పరిషత్ప్రదక్షిణంకృత్వా ౭౭దిత్యముపలిష్ఠత
ఉద్యయం తమసస్పరీతి” ఇతిచేన్న, ప్రేతకర్మాన్తః పాతిత్యేన ప్రాచీ
నావీతస్త్వైవయుక్తత్వాత్, సూత్ర భాష్యకారాభ్యా మనుక్తేశ్చ । నను,
ఉపస్థాన మంత్రస్య ప్రాథమాపరత్వాదుపవీతమేవ యుక్తమితిచేన్న,
“అశ్మిన్వీతీరేవతిః - యద్వైదేవస్య - యారాష్ట్రాత్ప్రన్నాత్” ఇత్యాది
మంత్రాణామపి తథాత్వేనోపవీతప్రసక్తైః ॥ బోధాయనయేతు, స్నానో
దకదానాన్తప్రేతకృత్యానన్తరమేవాదిత్యోపస్థాన విధానాద్బోధాయన
యానాం తద్యుక్తమ్ ॥

దహనకర్మణి ధూన్వనాదౌ నియమమాహ

సూ = ఉద్యయంతమసస్పరీత్యాదిత్య ముపస్థాయానవేక్షమాజా
అప్రో ౭నగాహన్తే ధాతాపునాతు సవితా పునాత్వితి ॥ అత్ర
క్రమమాహాపస్తంబః - అథాత్యన్త ప్రదేశో ధూన్వనే ౭న్వారంభణే
సంగాహనే సంసర్పణ ఉదకోప స్పర్శన ఆరోహణ ఇతి సర్వత్ర కనిష్ఠ

ప్రథమా అనుపూర్వా ఇతర శ్రీయోఽగ్ర ఇతి ॥ ధూన్వనం - సిగ్గిర
భిసూన్వనమ్ । (అన్వారంభణం - రాజగవ్యాః) నానడుహః । సంగా
హనం - కషూణామ్ । సంసర్పణం - శాఖాద్వయ మధ్యేన । ఉదకోప
స్పర్శనం - ధాతా పునాత్వితి స్నానమ్ । ఆరోహణం - ఆనడుహ ।
ఏతేషా వటుకర్మసు కనిష్ఠ ప్రథమాస్యస్యః । యత్ర యత్రై తేషాం
ప్రసక్తిః తత్ర సర్వత్రాప్రయం కనిష్ఠ ప్రథమా ఇతి నియమా భవతీతి ।
అస్యాథణః - కనిష్ఠః ప్రథమమ్ - జ్యేష్ఠోవా కనిష్ఠోవా కర్తా సర్వేషాం
పశ్చాత్ - తయోర్మధ్యే జ్యేష్ఠాసు క్రమేణ జ్ఞాతయః కల్వ్య ఇతి ॥ అను
పూర్వా ఇతర - అన్యే సకుల్యాః తదానుపూర్వ్యవంతస్యః, ప్రథమా
పేక్షయా వృద్ధవృద్ధతర వృద్ధతమానుపూర్వ్యణస్యరిత్యథః । శ్రీయో
ఽగ్ర ఇతి - మృత్యుస్థైవ భార్యా ఇత్యపర ॥ అత్ర బృహద్విష్ణుః -
సంస్కృత్యవహ్నా పితరం దృష్ట్వా జ్యోతిస్తతోరవిమ్ । శ్రీబాలాక్ష
స్వపురః కృత్వా వృద్ధోగచ్ఛేజ్జలాశయమితి ॥ స్మృత్యంతర - శవం దగ్ధా
యథాన్యాయం దృష్ట్వా జ్యోతిర్దిశః క్రమాత్ । బాలాక్షదారాక్ష పుర
స్కృత్య గచ్ఛేత్ప్రేతమపేక్షక ఇతి ॥

అజ్ఞాతివాహక కృత్యమ్

(38) అత్ర వృద్ధహారీతః - పాయశ్చిత్తాదికం కార్యం బ్రాహ్మ
ణానా మనుజ్ఞయా । తేన శుద్ధిమవాప్నోతి నాన్యథాశుద్ధ్యతేతతః ॥ భార
ద్వాజః - అగోత్రిణామబంధూనాం సజ్యోతిరశుచిర్భవేత్ ॥ హారీతః - శవ
స్పృశోగ్రామం న ప్రవిశేయురానక్షత్రదర్శనాత్ రాత్రా చాదిత్యస్య
దర్శనాత్తతశ్చుద్ధాఇతి ॥ విజ్ఞానేశ్వరేచ-కృచ్ఛ్రపాదోఽసపిండస్య పేత
నిహారణేకృతే । అజ్ఞానానుపవాసస్యా దశక్తా స్నానమిష్యతే ॥ అత్ర
శవస్పర్శ నిర్హరశబ్దయోః పేతవహన దహనాలంకరణాన్యర్థః । స్మృత్య
ంతర - సజ్యోతిస్త బహిర్వాసో రాత్రా నక్షత్ర దర్శనాత్ । పాయశయే

తపంచగవ్యం చ బ్రాహ్మణైస్సప్తివాచయేత్ || దేవతః - విహితస్తు స
పిండానాం ప్రేతనిహారణాదికమ్ । తేషాం కరోతియః కశ్చిత్తస్యా
ధిక్యం నవిద్యతే || ఆధిక్యం - కృచ్ఛాచరణాది । బహిర్వాసస్తు భవ
త్యేన, బహిర్వాసమాత్రం జ్ఞాతయ ఆచరేయురితి । మాత్రం చ పంచ
గవ్యప్రాశన స్వప్తివాచన కృచ్ఛసాద నిరాసః || ఆశ్వలాయనః -
ఆద్రాక్షణి వాసాంసి పరిధాయ... అనక్షత్రదర్శనావాదిత్యస్యవా దృశ్య
మానే ప్రవిశేయుః క నిష్ఠ ప్రథమా జ్యేష్ఠ జఘన్యా ఇతి ||

అస్పృశ్య స్పర్శన స్నానవిధిమూహ భరద్వాజః

పుత్రాస్సంపిండాశ్చ వస్త్రసంశోధనపూర్వకం త్రయోదశనిమ
జ్జనం కుర్ముః । అస్పృశ్య స్పర్శనేచైవ త్రయోదశ నిమజ్జయ । ఆచమ్య
ప్రియతః పశ్చాత్సానం విధిపదాచరేదితి ||

శవానుగమనాచా స్మృత్యన్తరమ్

శవాను గమనే త్తైరే పునః సానం విధీయతే । ఆద్రాక్షవస్త్రం
పరిత్యజ్య శుష్కవస్త్రేణమజ్జనమ్ || సప్తవాతా హతం వస్త్రం శుష్క-
వత్ప్రతిపాదితమ్ । ఆద్రాక్షం వాపి ద్విజాతీనామాదృతం గౌతమాదిభిః ||

త్రివిధం స్నానం తేష్వప్యంగతపణముక్తం తత్రైవ

నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం త్రివిధం స్నానముచ్యతే । తర్పణం
త్రివిధస్యాపి హ్యంగత్వే న ప్రకీర్తితమితి ||

నైమిత్తిక స్నానే అంగతర్పణం నాస్తీతి చంద్రికాయామ్

అజీణేభ్యుదితవానైష్యశ్రుపాతేక్షురభగ । స్నానం నైమి
త్తికం జ్ఞేయం దేవసి పితృవర్జితమితి ||

పునస్సాన్నేతు క్వచిత్తర్పణముక్తం స్మృత్యర్థసారే

అస్మృత్య స్మర్తవస్సానే నాఘమషణ తర్పణే । అజీర్ణేభ్యు
దితేక్షారే పునస్సాన్నేతు తే స్మృతే ఇతి ॥ యోషిత్సుస్సాత్వా గ్రామం
ప్రవిష్టసు జ్ఞాతయో ౭ న్యేచ త్రయోదశవారం నిమజ్ఞాగ్నిం స్మృష్ట్య
ఘృతం పాశ్య పునస్సాన్నయ్యుత్తత్ర కవషః - ప్రవేశనాదికం కార్యం
దాహకేనైవ స క్వచిత్ । అనుగంత్రా చ వోధాచ పునస్సాన్నత్వాచ
యోషితామ్ । అనుగమ్య శవం బుధ్యా స్సాత్వా స్మృష్ట్యహుతాశ
సమ్ ॥ సద్విః పాశ్య పునస్సాన్నత్వా పాశాయామైర్విశుద్ధ్యతీతి ॥

కథం చీడ్పుతాద్యసంభవే

అగ్న్యభావే ఘృతాభావే సచెలం స్నానమాచరత్ । అభిమం
త్ర్యేతు గాయత్ర్య దశకృత్వో యథావిధి ॥ ఆధాంజలి మపః పీత్వా
సర్వపాదైః ప్రముచ్యతే । వజ్రయేత్తదహోరాత్రం జపహోమార్చనా
దికమితి స్మృత్యస్తరోక్తం దృష్ట్యమ్ ॥

అస్నాత్వాగ్రామం స ప్రవిశేయుః

అస్నాత్వాచేద్విశేద్ద్రామం శ్మశానాచ్ఛుద్ధిపూర్వకమ్ । త్రిరాత్రే
జ్ఞేవ శుద్ధిస్సాన్యదమత్య హ్నివిశుద్ధ్యతీతి స్మరణాత్ ॥

యత్యనాథ ప్రేతనిర్హారే భృత్తిగ్రహణేచ

యత్యనాథ ప్రేతనిహారే సద్యశ్శుద్ధిర్మహాఫలం చ ॥ భృతిం
గృహీత్వా బ్రాహ్మణ శవనిర్హార బ్రాహ్మణస్య దశరాత్రమ్ । ఏవం
క్షత్రియాది శవనిహారే బ్రాహ్మణస్య క్షత్రియాది బాత్యక్తౌ శౌచా
ద్విగుణమ్ । “షోడశరాత్రం క్షత్రియస్య వింశతీరాత్రం చైశ్యస్య
మాసం కూడ్రస్య” ఇతి ప్రేతీనస్యాదిభిస్తత్రజ్ఞాత్యక్తద్విగుణం త్రింశ

దాది దినాన్యాశౌచం భవతీత్యర్థః ॥ త్సత్త్రియాదౌ ద్వాదశాహుది స్మరణం
అభిషిక్త త్సత్త్రియాది విషయత్వేన వ్యవస్థితమ్ ॥

అమూల్యేనా సవర్ణసీత్యా ద్ధావచ - వృద్ధపరాశరః

యోఽసవర్ణమమూల్యేనసత్వా ప్రేతం దహేన్నరః । ఆశౌచస్తు
భవేత్తస్య ప్రేతజాతి సమంతదేతి ॥

హీనజాత్యైర్ధన్వైః దైహికైః పితృమేధసారైః

యోహీనజాత్యైర్ధన్వైః దైహికం కుర్యాత్సచస్వయంహీనజాతిస్సాన్యదితి ॥

కన్యాబాలయో స్సంస్కారవిధిః

పాగుపనయనా త్కన్యాబాలయోః “అస్మాత్త్వమధి జాతో
ఽస్యయంత్యత్” ఇతి మన్తేనైవ దాహో నాన్యత్పశ్చాత్పురస్తాచ్చుకర్మ,
అన్యయోగవ్యవచ్ఛేదాత్ । అత్రసూత్రమ్ “అమపేతాన్కన్యాశ్చ పున
ర్దహనమస్తేనైవ దహేయురితి” అత్రావధారణేన దాహాప్రీక్షనం
చోపరితనం చోపస్థానాంతం కర్మనాస్తీత్యర్థో దర్శితః, ఇతి భాష్యభాషి
తమ్ ॥ అన్యయోగవ్యవచ్ఛేద శబ్దస్య - దాహమంత్రీ వ్యతిరిక్త మస్త్రీ
యోగ నిషేధః । అత్రాపి భూ సంస్కారో హిరణ్య శకల నిధానం
చా విరుద్ధమ్ ॥ తూష్ణిమేవ సంమార్జనమ్ । దాహనిబంధనత్వా త్పిండో
దకదానం తూష్ణిం దశాహుదౌ కార్యమ్ । ఊనద్విపాషికం ప్రేతం
నిఖనేన్నోదకస్తత ఇతి ॥ ఊధోపసతానాం విధివత్పితృమేధః । నాత్ర
వయః కారణమ్ । విధవానాం విధురాణాంచ, అహితాగ్నిర్విధురశ్చేదగ్ని
త్రయముత్పద్య విధివద్దాహః కార్యః, అనాహితాగ్నిస్తు ఉత్తపనేనేతి
భేదః । ప్రేతేఽమాత్యా ఇత్యాది సమానముభయోః ।

విషయ వ్యవస్థయాఽగ్ని భేదమాహ

అహితాగ్నిం త్రిభిరగ్నిభిర్దహేద్ధహ్యగ్ని నాఽనాహితాగ్నిమ్
కన్యామసుపసితం విధవాం విధురం లౌకికేనేతి మను వృద్ధయాజ్ఞ వర్ణాః ।
నిర్మంథ్యేన పత్నీముత్త పనేనేతరానిత్యాపస్తంబః ॥

ఉత్త పనాగ్నే రుత్పత్తి క్రమః

దర్భ ముష్టిత్రయేణ క్రమాత్ప్రవర్తితోఽగ్నిః । దర్భేష్యగ్నిం
సమాశోష్య పునర్దర్భేషు సంస్థితః । పునర్మష్ట్యస్తవ రారూఢో వహ్ని రుత్త
పనాహ్వయ ఇత్యుక్త లక్షణః । అత ఉత్త పనేనేతి వచనాత్ బ్రహ్మచారి
విధురాదీమత్త పనేనైవదహేన్నాగ్నిస్త రేణేత్యాపస్తంబినామయంఘంటా
వధః । పూర్వమృతాం పత్నీహాపాసనాగ్ని నా దహేదగ్ని హోత్రేణవా ॥

అత్ర విశేషమాహ దేవలః

నాగ్ని హోత్రేణ దహేదనధికృతాం కన్యిష్ఠాం శంకితాం జ్యేష్ఠాంచేతి॥

నిన్ద్యర్ తిథివారాదిషు మరణే దాహేచ బ్రాహ్మణేభ్యః

శక్తి తోదత్వాఽనుజ్ఞాప్య తద్దోషం నాశయేయుః

అత్రపరాశరః=బ్రాహ్మణా జంగమంతీర్థం త్రిషులోకేషువిశ్రుతమ్ ।

తేషాం వాక్యోదకేనైవ శుద్ధ్యంతి మలినాజనా ఇతి ॥

స్నానానంతరం వపనం కర్తవ్యమిత్యాహపస్తమ్మః

(౩౮) తేషుచోదకోపస్పర్శనం తావంతం కాలమనుభావినాంచ

పరివాపనమితి । అనుభావినః-కన్యప్రభాతరః । అథవా అనుభావిన ఇతి పుత్రా

ఏవనిదేశ్యంతే । గయాయాం భాస్కరజ్యేతే మాతాపిత్రోద్గ్రోహోర్మృతా ।

అథానకాలే సోమేచ వపనం సప్తసు స్మృతమితి స్మరణాత్ ॥ వపనం

ద్వివిధమ్, దహనాంగం శుద్ధ్యర్థంచ, దహనాంగం దాహకస్యైవ ప్రథమ
దిశేభవతి । దాహాదినే వపనవిధానంచ సంస్కృతౌ జ్ఞాత్యాది విషయమ్ ॥
శుద్ధ్యర్థః సర్వసాధారణం దశమదినఏవ జ్ఞాతీనాం కతుకశ్చ భవతి ॥
తథాచ “నాపితకర్మాణి కారయంతే, ఏష ప్రథమాలంకారః” ఇతి
దశమేహస్యేవాపస్తంబేన జ్ఞాతీనాం వపనముక్త మితి ॥

పుత్రస్య రాత్రావపి వపనవిధిః స్మృత్యంతరే

శుక్రవారేచ రాత్రాచ శావేచదశమేదినే । రాత్రిదాహే తదా
కుర్యాత్ ట్టేరం పిండోదక క్రియామ్ ॥ మాతాపిత్రోరథాస్యేషాం శ్వో
భూతే వపనంభవేదితి ॥ ఏవంచ పుత్రస్య శుక్రవారే రాత్రావపి వపనమ్,
ఇతరేషాస్తు సంస్కర్తృణాం పూర్వ పూర్వదినస్య చుప్తత్వే తత్రలస్యా
దినాఅసంభవేవాద్విశ్రీయాద్యుక్త దినేషువపనపూర్వకముదకదానమ్, సంస్క-
ర్తౌ వ్యతిరిక్తజ్ఞాతీనాం దశమదినాత్పూర్వం వపనముదకదానంచ వైకల్పి
కమ్, సర్వేషాం దశమదినే నిత్యమితి వివేకః ॥

రాత్రౌ యామద్వయానంతరం పుత్రస్యాపి వపన నిషేధః

పుత్రస్య రాత్రౌ వపనం యామద్వయ మధ్యేవ, నతు యామ
ద్వయాత్పరమ్ ॥ తమక్తం శ్రీధరీయే—రాత్రౌ యామద్వయా దర్వాక్
కర్తుర్వై వపనంభవేత్ । అస్యేషాస్తుసపిండానాం శ్వోభూతే వపనక్రియేతి ॥
శాక్రేచవారే నిశివామృతస్యాత్ ట్టేరం నకుర్యాత్తనయస్తు కుర్యాదిత్యాది
పూర్వోక్త వచననిచయేన తనయవ్యతిరిక్తస్య సంస్కర్తృన్ని వపనస్య
కంతరవేగ నిషిద్ధత్వాత్, రాత్రావపి విధేర్బలాదితి నిశి పుత్రస్య వపన
విధానపదితరస్య తద్విధానాభివాచ్ఛ । యామద్వయమధ్యే సర్వ
పుత్రాణాం గర్భవతామపి వపనం సమానమ్ ॥

ప్రోషితపితృమృతి గర్భిణీపతి నగ్న శ్రాద్ధాది విషయాః ౧౦౭

తదూర్ధ్వం నిషేధోఽపి స్మర్యతే

రాత్రౌ యామద్వయాదూర్ధ్వం పుత్రోఽపి న వశేత్తత ఇతి ॥

శుక్రవారే నిశివా ప్రోషిత పితృ మృతిశ్రవణేయామద్వయ

మధ్యః పి పుత్రోఽపి వపనమతిక్రాంత ప్రేతకృత్యంచ

న కుర్యాత్

తథాచ వృద్ధ హరితః=శుక్రవారే వృతిక్రాంతే మాతాపిత్రోస్తథై
వచ । సంధ్యా రాత్ర్యోస్తథా త్వరం శ్రేత కార్యంచ నాచరేదితి ॥
స్మృతిరత్నైఽపి=ప్రత్యక్షమరణే పిత్రో ర్న వశ్యేత్తితివారభమ్ । పరోక్షే
నూత్నతః పశ్యేన్మృతౌతు తిథివారభమితి ॥

గర్భిణీ పతివిషయే వపనవిధిః

అన్తర్వద్విషయే యమః=అంతర్వతాఽపి కథేవ్యం పిత్రోర్మరణ
ఏవతు । నాన్యేషాం వపనం కార్యం భూతిహత్యా సమంభవేదితి ॥ పిత్రో
ర్మరణే సంస్కృతౌ వ్యతిరిక్తేన పుత్రేణాంతర్వతాఽపి వపనంకార్యమ్ ॥
అన్యేషాం మరణే అంతర్వతా వపనం న కార్యమిత్యధికః । విశేషస్తు (వై)
శ్రాద్ధకాండే దృష్ట్యః ॥

నగ్నప్రచ్ఛాదన శ్రాద్ధమ్

(౩౯) తథాచ స్మృత్యన్తరమ్-జ్ఞాతిభిశ్చాద్యధికవాసోభిస్సహ బాలపుర
స్పరైః । నగ్నప్రచ్ఛాదనం కృత్వా సప్రదీపం విశేష్యహమితి ॥

నగ్నశ్రాద్ధ పదాథానాహ చంద్రికాయామ్

నగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రాద్ధం స్నానాన్తేకుమృతేఽహని । ఘటేతంధుల

౧౦౮ ... యాజుషాపరప్రయోగ రత్నాకరః .

సంపూర్ణవాససా పరివేష్టితే || పిథాయకాంస్య పాత్రేణ తస్మిన్నాజ్యం
వినిక్షిపేత్ | హిరణ్యం తత్ర నిక్షిప్య యథా విభవసారతః || కులీనాయ
దరిద్రాయ విష్ణుంచ మనసాస్మరత్ | ప్రేతముద్దిశ్య సంపూజ్య బ్రాహ్మ
ణస్తు విసజ్జయేదితి ||

దహన పపనానస్తరం నగ్నశ్రాద్ధమేవ కర్తవ్యమిత్యాహ

స్మృత్యర్థసారే=వాసస్తండులమప్పితంకాంస్య ముద్దీపనంఘృతమ్ |
దహనానస్తరం దద్యాత్సతునగ్నపరిచ్ఛద ఇతి దహనానస్తరమేవ నగ్న
ప్రచ్ఛాదనవిధానాత్తదనంతరముదకదానమితి గమ్యతే ||

నగ్నశ్రాద్ధానస్తర ముదకదానవిషయే స్మృత్యన్తరమ్

నగ్నప్రచ్ఛాదనంకర్మ కృత్యైవమథవేశ్యనః | ప్రవేశనాదికంకుర్యా
త్తతోగర్తం గృహద్భహిరితి || గర్తం - జలాశయముదకదానాథాం
గచ్ఛేదిత్యథాః ||

నారదేన క్రమవై పరీత్య ముక్తమ్

స్నాత్వాదగ్ధాపునస్నాత్వాతోయం దద్యాద్యథోచితమ్ | నగ్న
ప్రచ్ఛాదనందద్యా ద్భోజనేనసహద్విజ ఇతి || సతథేహశిష్టాచారోఽస్తి ;
దేశవిశేషేతథైవాచరన్తి | మైవం, దహనానంతరమేవ నగ్నప్రచ్ఛాదనవిధా
నాత్ నగ్నంప్రతి తపణాయోగాత్ నగ్నప్రచ్ఛాదనస్య గృహద్వార
ఏవ కతకవ్యత్వ విధానాత్ నవవస్త్ర కుంభాది సంభార సంభరణస్య
గ్రామగామభిరేవకతుంశక్యత్వాదాచారాచ్చ ||

దహనదిన ఏవ నగ్నశ్రాద్ధం కర్తవ్యమితి శ్రీధరీయే

నగ్నప్రచ్ఛాదనందద్యాద్భోజనేనసహద్విజః | ససువణాంసోద

కుంభం సవస్త్రం వేదపారగే ॥ తద్దైవజేయం తద్విప్రసే న ద్వితీయేఽహ్ని
కారయేదితి ॥ భోజనేన సమాతండుతేన సహేత్యధః ॥

రాత్రిదాహే న నగ్నాది శ్రాద్ధమితి విశేషమాహ జాతుకర్ణః

తిలోదకం తథాపిండం నగ్నప్రచ్ఛాదనం నవమ్ । రాత్రౌనకుర్యా
త్సంధ్యాయాం యదికుర్యాన్నిరధఃకమితి ॥ నవం - నవశ్రాద్ధమ్ ; రాత్రౌ
దహనానంతరం నగ్నప్రచ్ఛాదనాదికం నకార్యమ్, కిన్తు పరేఽహ్నిక
తఃవ్యమిత్యధః ॥ రాత్రౌపితోరస్యేషాం దివాఽఽరబ్ధదహనాది
కర్మ, వపనంవినా పిండాస్తం సమాపయేచ్ఛ్వేభూతే కేశమాత్రపపనా
దీతికాత్యాయనాదిస్మరణాత్ దివారబ్ధే విశేష ఉక్తః ॥

పుత్రాణాన్తు రాత్రిరబ్ధసంస్కారేఽపి తదైవకర్తవ్యమ్

రాత్రిదాహేతదాకుర్యాత్ ఔరం పిండోదకక్రియామ్ । మాతా
పితోరభాస్యేషాం శ్వేభూతేవపనం భవేదితిస్మరణాత్ ॥ ఏవం చ
రాత్రౌ నగ్నశ్రాద్ధాది, నకుర్యాదితి సిద్ధమ్ ॥

తత్రైవ పక్షాంతరమ్

కుడపద్వితయేనైవ ఆమమిత్యభిధీయతే । ఆమం తద్విధి కాంతేయ
దద్యాదామం చతుర్థమ్ ॥ నగ్నప్రచ్ఛాదనంశ్రాద్ధం దహనేదినశ్యతే ।
తచ్ఛ్రాద్ధస్యవిశేషస్సాన్య దామప్రస్థాప్తకం భవేత్ ॥ తదధాన్తైవ
గోధూమానిత్యాది పూర్వవత్ ॥ యద్యద్దదాతి విశేషభ్యః శృతంవాయు
దివాఽశృతమ్ । తేనాగ్నోకరణం కుర్యాత్పిండాంస్తేనైవ నిర్వపేత్ ॥
పిండదానం (హోమపిండం) పరిత్యజ్యయశ్శ్రాద్ధం కురుతేద్విజః । సంతతే
శ్చ వినాశాయ సంపదాం హరణాయచేతి ॥ నగ్నప్రచ్ఛాదనస్య శ్రాద్ధ
యాపతానాన్తి, కిన్తు స్వరూపతైవేతి యల్లాజేయే ॥ అశక్తస్తు వాసస్తండుల
పూర్ణాపాత్రమాత్రం దద్యాదితిచ ॥ ఇతి నగ్నశ్రాద్ధప్రకరణమ్ ॥

ఉడకదాన విధిః—అత్రాపస్తమ్బః

(౪౦) కేశాన్మరీకీర్య పాంసూనోపైకవాససోదక్షిణాముఖాన్మరీకృ
దుపమన్యోత్తీర్ణోపవిశన్తి, ఏకవాససోగ్రహణాదుత్తరీయ నిషేధః । సకృ
దుపమన్య-న ద్విస్త్రీర్వా । ఏవం త్రి, తత్ప్రత్యయముదకముత్సించ్యాప్రతీ
క్షాగ్రామమేత్యయత్స్రియ అహస్తకుర్వన్తితి ॥ ఉపవిశన్తి-ఉపవిశ్య
పీడయేయుః - న ప్రహ్నిభూయ స్థిత్యావా ॥ తత్ప్రత్యయం-గోత్రనామ
గ్రహణ పూర్వకమిత్యర్థః ॥

శిలా లక్షణమ్

తతశ్శిలాం సమాదాయచతుగులమాయతమ్ । నాతిహ్రాస్వ
నాతిదీఘం సుప్థితస్తుపరిత్యజేత్ ॥ రక్తం శ్వేతస్తుపాషాణం వర్ణానా
ముత్తమోత్తమమ్ । బహువణం నిలవణం పాషాణస్తు పరిత్యజేత్ ॥
పాషాణస్య ప్రమాణస్తు అద్రావమలకమాత్రికమ్ । నచాధికం నైవహీనం
ప్రవదంతి మనీషిణః ॥ వ్యాసోఽపి-శవందద్ధావ యథాన్యాయం దృష్ట్య
జ్యోతిర్దిశస్తథా ॥ బాలాదారా పురస్కృత్యగచ్ఛేత్ప్రేతమనీక్షకః ।
శుద్ధమస్ఫుటితంశ్లక్ష్యం శ్వేతం లోహితమేవవా । పాషాణం తతఆదాయ
గత్వా తత్రమహాజలమ్ ॥ సచేలందండవత్సన్నత్వామలం ప్రక్షాళ్యవప్పు
జమ్ । పునస్సచేలం సన్నత్వాఽథ వాగ్యతాస్సుసమాహితాః ॥ వృద్ధ
పూర్వాస్సగోత్రాశ్చ బాంధవాశ్చ సహాదకాః । సపిండాశ్చక్రమాత్పు
త్రాః ప్రాచీనాపీతినస్తథా ॥ దక్షిణాభిముఖాభూత్వా దక్షిణాగ్రికుశే
షుహి । పాషాణం తత్రనిక్షిప్య కృత్యాతుపురతోఽవటమ్ ॥ నామగ
త్రేసముచ్చార్య ప్రేతస్తుప్యత్సితబుర్రవత్ । గర్తెసకృత్ప్రసిం చేయున్తి
పూణం జలాంజలిమితి ॥ ప్రచేతాశ్చ వపనంకృత్వా సన్నత్వైకవస్త్ర
ఇత్యాది ॥

అత్ర విశేషమాహవస్తంబః

ఏవమహరహరంజలి నైకోత్తరవృద్ధిరైకాదశాహుతి ॥ కర్తా,
జ్ఞాతయశ్చ, ప్రథమది నైతీనంజలీదమ్యః, ద్వితీయేచతురః, తృతీయేపంచ,
ఏవందశదిన పర్యంత మైకోత్తరవృద్ధ్యాదమ్యః, సంభూయపంచ సప్తత్యంబ
లయోభవంతి ॥ “అంజలి నైకోత్తరవృద్ధిః” ఇత్యుభిధానాద్వాసోదక నాస్యై
కోత్తరవృద్ధిః । తత్తుప్రత్యహమాదశాహుత్ ప్రరేవదమ్యః । విష్ణుపురాణేచ—
పేతస్య తాపోప శాంతివిశేషాపేక్షయాతు ప్రతిదినమేకోత్తరవృద్ధ్యా ఉదక
దానం కార్యమ్ ॥

తిలపరిమాణముక్తం విష్ణుపురాణే

తీర్తి స్సప్తాష్టభిర్వాపి సమవేతం జలాంజలిమ్ । భక్తినమ్ర
స్సముద్ధిశ్య భువ్యస్మాకం ప్రదాస్యతీతి ॥ స్మృతిరత్నై - అపసవ్యే తతః
కృత్వా వస్త్రయజ్ఞోపవీతక । దక్షిణాభి ముఖైర్విద్యైః దేయంతోయాం
జలిత్రయమితి ॥ వస్త్రం నిష్పీడన వస్త్రమితి వ్యాచక్షతే ॥ నసిప్తః—
సవ్యోత్తరాభ్యాం పాణిభ్యాముదక క్రియాం కుర్వీరన్నితి ॥

కేషుచిత్కామోదకమాహ

శ్వశూశ్వశుర స్వసీయ మహితృ స్వసాదీనాం సఖ్యైర్విజోశ్చ
దాహాదిక మిచ్ఛయా కుర్యాత్ । ఆత్ర యజ్ఞవల్క్యః కామోదకం
సఖిపుత్రా స్వసీయశ్వశురైర్విజామ్ ॥ పుత్రాః - పరిణీతా మహితృ
భగిన్యాదయః ॥

ఋత్విగ్గక్షణమాహమనుః

ఆగవ్యధేయం పాకయజ్ఞా నగ్నిష్టోమాదికాన్మఖాన్ । యః
కరోతి వృతో యజ్ఞై సతస్త్విగ్విహోచ్యతే । ఇతి ॥ కామః - ఇచ్ఛా

ప్రేతాభ్యుదయ కామనాయాం సత్యాం శ్వశ్వాద్విదీనాముదకం దేయమ్,
అసత్యాం నదేయమితి, అకరణేప్రత్యనాయోనాస్తీత్యర్థః || ఇతివిజ్ఞానేశ్వరః ||

సపిండానాంమధ్యే కేషాంచిదుదకదాన ప్రతిషేధమాహ

అత్రోదాహరంతి = క్షీబాద్యానోదకం దద్యుస్తేనా వాత్మ్యా
విధర్మిణః । గర్భభర్తృమృహత్వైవ సురాప్యత్వైవ యోషితః । న బ్రహ్మ
చారిణః కుర్యదుదకం పతితా నచ || క్షీబాద్యా ఇత్యాదిశబ్దాత్కుండ
గోశకాదయో గృహ్యంతే । స్తేనాః - పరస్వాపహారిణః । వాత్మ్యాః -
వాత్మ్యస్సంస్కారహీనస్వాదవశీకీకృతవృత ఇతి లక్షణాః । విధ
ర్మిణః - ప్రచ్యుత ద్విజాతీధర్మాః । గర్భమృహః - గర్భఘాతిన్యః । అత్ర
లింగమ వివక్షిత మనుపాదేయత్వాదిత్యే తద్వృద్ధ మనువచనమ్ ||

జ్ఞాతిత్వే సర్వపి క్షీబాదయోనోదకం దద్యుః

ఉదకదాన నిషేధాదేవ దాహనిషేధః కై ముత్యసిద్ధః । పతితాః -
అథ పతసియానిస్తేనాభిశస్త బ్రహ్మహనురాపగురు తల్పగా ఇత్యాపస్తంబ
గాతమాచ్యుక్తాకారాః । అతః క్షీబాద్యా దాహాదికం న కుర్యుః ||

ఏవముదక దానే కర్తృ విశేషప్రతిషేధముక్త్యా సంప్రదాన

విశేష ప్రతిషేధమాహ

సాషండ్యనాశ్చమిస్తేనాః భర్తృఘ్నయః కామగాదికాః । సురాప్య
అత్మఘాతిన్యః నాశౌచోదకభాజనాః || ఇతి || అత్ర విజ్ఞానేశ్వరః =
నరశిరః కపాలాది శ్రుతిబాహ్య లింగధారణం సాషండం తద్యేనాం
తే సాషండినః - అధికారే సత్యకృతాశ్చమవిశేష పరిగ్రహః - అనా
శ్చమిణః । కామగాః - కులటాః । అత్మ త్యాగిన్యః - విషాగుర్బుధనా
ద్యైరాత్మానందయాస్త్యజంతీ । ఏతే సాషండ్యాదయః - ఆశౌచస్య, ఉదక

దానాద్యాధ్వే దైహికస్య చ భాజనాన భవన్తి । భాజయన్తిలి భాజనాః ।
సపిండాదీనా మాశౌచాది నిమిత్త భూతా న భవన్తి త్యర్థః ॥ అతస్తస్మరణే
సపిండై రుదకదానాది న కార్యమ్ ॥ సురాప్య ఇత్యాదిషు పూర్వవల్లింగ
మవినక్షితమ్ । పురుషాప్యేవం విధః ఔర్ధ్వ దైహికాహ్వా న భవతీతి సిద్ధమ్ ॥

ఏకోత్తరవృద్ధ్యా శ్రాద్ధమపి కర్తవ్యమిత్యుక్తం శ్రీధరీయే

(౪౧) శ్రాద్ధమేకోత్తరం వృద్ధ్యా కర్తవ్యస్తు దినేదినే । ఆవసానా
ద్బలీనాస్తు ద్విగుణం ప్రత్యహం పర ఇతి ॥ ఏకోత్తరం యథా భవతి తథా
వృద్ధ్యా బలీనామవసాన పర్యంతం శ్రాద్ధం కర్తవ్యమ్ । పరే - అన్యే -
ప్రత్యహం జలాంజలిభ్యో ద్విగుణం దేయ మిత్యాహురితి శేషః ॥ యస్తు
సంస్కర్తా స ఏవైకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధం కుర్యాత్ ॥ ఏతచ్చైకోత్తర
వృద్ధిశ్రాద్ధం పిండబలిప్రదానా నస్తరం కర్తవ్యమ్ । నదీతీరకుండే శిలా
స్థాపనం కృత్వా వస్త్రోదక తిలోదక దానమ్, తథా గృహద్వార కుండే
చ శిలాస్థాపనం కృత్వా పునః వస్త్రోదకమాత్రం త్రిదణ్డాన్యా పిండబలి
ప్రదానం కర్తవ్యమిత్థ్యయం పక్షః పితృమేధసారే ఉక్త ఇతి (తై)
శ్రాద్ధకాండే ౭పిదర్శితః ॥

ద్వారికుండస్థానం శిలాసంఖ్యాం చాహ - శ్రీధరీయే

వామపాశ్వే గృహద్వారే శిలాస్తిస్థా నిధాయచ । తాసు
వస్త్రాణి సంపీడ్య సాయం ప్రాతర్బలింహరేదితి ॥ వామపాశ్వే గృహ
స్వాభిముఖం గతస్యేతి కైశ్చిద్వాన్యభ్యాతమ్ ॥ తథాచ స్మృత్యస్తరమ్ =
ద్వారస్య దక్షిణే పాశ్వే బహిః కుర్యాద్యథా ౭వటమ్ ॥ ఏకమశ్మాన
మాదధ్యాదిష్టకాం వా ౭గ్రజన్మనామితి ॥ బహిః - గృహేద్బహిః,
అంగణ ఇతి యావత్ ॥ గృహద్వార వామపాశ్వే దక్షిణపార్శ్వయో
ర్వికల్ప ఇత్యన్యే । శిలాత్రయ స్థాపనం బోధాయసియానాం నియతమ్

తేషాం శిలాత్రయ స్థాపనస్య సాయం ప్రాతర్బలిదానస్య చ విధానాత్ ।
ఇతరషామ్ “ఏకమశ్మానమాదధ్యాత్, శిలాస్తిస్రా నిధాయచ” ఇత్య
నయోర్వికల్పః ॥

సంకటే తీరకుండే పిండదానమ్

కేచిత్, సంకటేషు, తీరకుండే తర్పణానై పిండం దద్యాత్,
ఏవమన్వహం పిండమేతైకం దద్యాదాక్రాద్ధాత్తీరకుండే పాషాణేవాపిండం
దద్యాదితి ॥ దేశాంతరే ప్రేతకృత్యే తత్ర గృహభావాత్తద్విషయమిద
మితి సుధీవిలోచనై । అథజ్ఞాతయో దక్షిణాముఖా స్నాన్త్యేత్యాది
(కనిష్ఠః ప్రథమం ఇతరే యథావృద్ధం కర్తా పశ్యాత్) ఇత్యుక్త క్రమేణ
(అముష్మ్యద్య ప్రథమేహని తుత్తృష్టాశాస్త్ర్యర్థం వాసోదక తిలో
దకదానం కరిష్యామితి సంకల్ప్య) సవ్యం జాన్వాచ్యాముకగోత్రాయా
ముకశర్మణే ప్రేతాయై తద్వాసోదకం దదామితి త్రిగుణభుగ్నం
(త్రివేష్టితం) సదశం (దశా-వస్త్రా)న్తః నవం - వాసస్సకృత్పీడయేయుః
(త్రిగుణీకృత సదశవస్త్రా)న్తకం ప్రానయేదితి విధిః ॥ ఏవం స్నాత్వా
స్నాత్వాత్రిః పీడయేయుః - అశక్తా త్రిర్నిమజ్య త్రిర్వాసోదకం దత్వా
తీలదరైశ్చాస్సర్థం త్రింశ్రీం జలాంజలీంశ్చ దమ్యః । (అశక్తా-సకృదుప
మజ్యేత్యాది క్రమేణ పునశ్చైవం కర్తుమశక్తా) త్రిర్నిమజ్య త్రిః
కృత్వావాసః పీడయేయుః ॥ సకృన్నిమజ్య త్రిరుదకాంజలిం దద్యా
దిత్యాశ్వలాయనః ।

వాసోదకాది దానవిధిః

“ప్రేతం వాసోదక తిలోదకం ప్రాప్నోతు” ఇతివిధిః
“అముష్మై ప్రేతాయ వాసోదక తిలోదక దానమ్” ఇతి భాష్య
క్తమ్ ॥ యుక్తం చైతత్ “కర్మణా యమభిహ్రితిస సంప్రదానమ్,

చతుర్థి సంప్రదానై, తాదర్థ్యే చతుర్థీవక్తవ్యా” ఇత్యనుశాసనాను
 నుశ్యాత్ । తదేవం సతి “సతిల దర్భేష్వ సావేతత్త ఇతి జలాంజలికా
 దమ్యర్బాలపురస్సరాస్సపిండాః” ఇత్యజ్ఞిరోముఖరితం ప్రకారాంతరం
 స్వస్వ గృహ్యనుక్తై గ్రాహ్యమ్ । ఏతచ్చ త్వేరం కృత్వైవోదకం
 దేయమ్ । “ప్రదమ్యజ్ఞా తయ స్సర్వైశ్చైరం కృత్వా తిలోదకమితి
 స్మృతేః ॥ తాపోపశమనం స్నానం తృప్తోపశమనంజలమ్ । త్సంధోప
 శమనం పిండం ప్రేతకర్మసమాచరెతి యల్లాజ్జీయే ॥

తిలోదక సంఖ్యా విషయే పక్షాంతరాణి ఉదకదాన ప్రకారశ్చ

దశాహశ్చంచ పంచాశత్ పంచసప్తతి రేవనా । శతం వాఽంజలయ
 స్తే హం పక్షే స్విచ్ఛానియామికేతి ॥ సప్తత్యంజలయః కేచిదిత్యాది ॥
 ఉదకదానవత్పిండదానం న సర్వైః కార్యమ్, అపితు సంస్కృత్యైవ ॥
 తథాఽఽహ సంవర్తః పూర్వాష్టేవాఽపరాష్టేవా తోయమాకాచ
 గామభిః । సంస్కృత్యైవ బలిదేయస్సహి ప్రేతస్య బాంధవ ఇతి ॥
 బలిరితి పిండస్యాప్రసవ లక్షణమ్ । అతస్సంస్కర్తు వ్యతిక్తైరాకాచిభి
 స్సపిండైః సోదకైశ్చ, తోయం-జలాంజలిమూత్రమ్, దేయమిత్యథః ॥
 ఉదకపిండ బలిప్రదానేచతుర్థీ, తతస్సంబుద్ధిరిత్యుపదేశః ॥ మంత్రకరణ
 ఏవతిష్ఠ తేరాత్మనేపదవిధానాత్ ఉపతిష్ఠ ఇత్యేవప్రయోగస్సాధుః । అతఏవ
 హ్యభియుక్తైరుక్తమ్ । అముకా సావిమం పిండం ఉపతిష్ఠేతి మంత్రత ఇతి ॥
 యథా-అముష్మై ప్రేతాయ ఇమం పిండం దదామి ఇతిదత్వా అముకప్రేత
 ఏతం ఏతానివా ఉపతిష్ఠ ఇత్యుపస్థాయేతి ॥

పిండద్రవ్యం ద్రవ్యనియమం చాహ శునః పుష్పః

కాలినా సక్తుభిర్వాఽపి కాకేనాప్యథ నిర్వపేత్ । ప్రథమేఽహని
 యద్ద్రవ్యం తదేవస్యాద్దకాహికమితి ॥

కర్తృనియమో గృహ్యపరిశిష్టైః భిహితః

అసగోత్రస్సగోత్రోవా యదిస్త్రీ యదివాపుమాణ్ । ప్రథమేన
హని యః కుర్యాత్స దశాహం సమాపయేదితి ॥

స్థాన నియమ ఉక్తః స్మృత్యంతరే

ఏకత్ర నిక్షిపేత్కృతాః దశపిండాంత్యమాహితః । స్థాన భేదే
మహాణ్ దోషః పిండభుజ్నరకం వృజేదితి ॥ పిండభుక్ - ప్రేతః ॥

అన్యత్రాపి, ద్రవ్యాదిభేదం న కారయేదిత్యాహ

ద్రవ్యభేదే మహాహనిః కర్తృభేదేత్వనధాతా । స్థానభేదే మహాణ్
దోషస్త్రీభేదస్తు న కారయేదితి ॥

కర్తుః పిండార్థం చరుశ్రవణ విధిమాహ - అఖిండాదర్శ్య

తతో గృహం సమాగమ్య చరుం కుర్యాత్స్వయం తతః । ద్విః
ప్రక్షాళ్యతు తద్రవ్యం కర్తవ్యం శ్రవణం తతః ॥ బ్రహ్మపురాణేన
గృహద్భూమిశ్చుచాదేశే గోమయేనోపలేపితే । తాకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య
స్నాత్వా పాతేణ లేజసా ॥ మృన్మయేనాపి కర్తవ్యం శ్రవణం పిత్త
యజ్ఞవత్ । అభిఘోర్య తముద్వాస్య పునరప్యభిఘోర్యచ ॥ పాషాణం
పురతస్థాప్య వాగ్యతో దక్షిణాముఖః । దక్షిణాగ్రాన్ముఖాంస్తీర్వ
దద్యాత్తైషాదకం సకృత్ ॥ నామగోత్రే సముచ్చార్య పిండం దద్యా
దమంత్రకమ్ । పునస్తతోదకం దద్యాద్గంధ పుష్పైరభాచయేత్ ॥
ధూపదీపా తథాదద్యాదేవం దశదినేషుతు । వాయుసభ్యో బలిం దద్యాద్వైవ
స్వత వరంస్మరన్ ॥ అగ్నౌ జలేవా నిక్షిప్యస్నాత్వా శశ్వద్భుహం వృజేదితి ।
ప్రేతపిండ వ్యతిరిక్తం బలిం వాయుసభ్యోదత్వా తం ప్రేతపిండం చరు
పాకాగ్నౌ జలేవా నిక్షిప్య స్నాయాదిత్యధః ॥ విజ్ఞానేశ్వరీయేన వభి

ధికపన్నదకద్యాన్నవ పిండాంత్సమాహితః । దశమం పిండముత్సృజ్య
రాత్రిశేషే శుచిర్భవేదితి । ప్రత్యహమేక్షక పిండాభిపాద్యేణ । ప్రేతే
భ్యస్తు సవణేకభ్యః పిండాన్ దమ్యదన్తైవత్వీతి దశ పిండస్మరణాత్ప్రత్య
హమేక పిండవిధానాచ్చ ॥ ఏకస్మిన్నేవకాలే పిండదానమ్ “ సాయం
ప్రాతర్బలిం హరేదితి వచనేన ” సాయం బల్యభాగం ద్వితీయమపి పిండం
శిష్టా ఆచరంతి ॥

పిండప్రమాణం తత్కరణ ప్రకారంచాహశ్వలాయనః

యత్రస్మర్పహవః పిండాస్తత్ర తిల్వ ఫలోపమాః । యత్రచైకో
భవేద్విండస్తత్రాశ్వ ఖర సంమిత ఇతి ॥ స్మృత్యంతరేప్రాయఃపిత్యేషు
పిండాస్సుస్మర్యానేన బదరోపమాః । సర్వత్ర సుదృఢాహిన్యర్వర్తకా
శ్చార్ధకర్మసు ॥ ఇత్యాది ప్రమాణవచనాని మాశ్చార్ధకపిండదానప్రకరణే
విస్తరేణ ప్రపంచితాని । బోధాయనశ్చ = ముష్టిప్రమాణం కుక్కుటాండ
ప్రమాణం వా తిలమిళిం పిండంప్రదాయ గంధ పుష్ప ధూప దీపాదీన్
దత్వా సంక్షాళనేనాపసవ్యం పరిషిచ్య ప్రేతపిండమపు విసర్జయేదితి ॥
యస్మిన్నాత్మేన్నముత్పాద్య పిండః క్రియతే తత్ప్రత్యాశన తోయం
సంక్షాళనమ్ । అపు విసర్జయేదితి నియమవిధానాన్నాన్యత్రవినియోగః ॥

విసర్జనప్రకారమాహవస్తంబః

అకాశం గమయేద్విండం జలస్థో దక్షిణాముఖః । పితౄణాం
స్థానమాకాశం దక్షిణాదిక్తైవచేతి ॥ కేచిత్ బలిమదత్వా ప్రేతపిండ
మేకమేవదత్వా తం వాయుసేభ్యో దమ్యః ॥ తత్రప్రమాణం - తద్రూపాః
పితరస్తత్ర ప్రచరంతీతిహి శ్రుతిః । కాకాద్యభావే ఉదకే క్షిపేత్ ॥
ఉదకం పిండదానం చ పునరప్యుదకం నయేత్ । వాయుసేభ్యోబలిందద్యా
దైవస్వతమసుం స్మరన్ ॥ అగ్న్యై జలేవా నిక్షిప్య స్నాత్వా శశ్వద్గృహం

ప్రజేదితి యల్లాజీయే || యత్తు శంఖలిఖిత వచనమ్ = బలిం బలిభుక్తో
యత్రప్రదత్తంనైవ భుంజతే | నైవ తృప్తాః ప్రియాస్యంతి పితరస్తస్య
సానుగాః || ఇతి తద్గయాచా దత్తపిండవిషయమితి పితృమేధసారకృత్ ||

నవశ్రాద్ధమ్

(౪-౨) ప్రథమేహని సంకల్ప్య ఆమరూపేణ సదక్షిణం నవ
శ్రాద్ధమేకం దద్యాత్ || ఏవమైకాదశాహుద్విషమేషు షణ్ణవశ్రాద్ధాని
దద్యాత్ || తదాహుక్తిరాః = ప్రథమేహని తృతీయేహని పంచమే
సప్తమేతథా | నమమైకాదశేచైవ షణ్ణవశ్రాద్ధముచ్యత ఇతి || యత్తు
దేవల వచనమ్ = తృతీయే పంచమేవాపి సప్తమే నవమే తథా | అహ
స్యేకాదశేచైవ నవశ్రాద్ధాని పంచజై ఇతి || తదాశ్వలాయన విషయమితి ||

ఆమశ్రాద్ధే విశేషమాహవ్యాసః

అమందదతు కాంతేయ దద్యాదన్నాచ్చతుర్గుణమ్ | సిద్ధాన్నైతు
విధిర్యస్యాదామశ్రాద్ధే ఒప్యసావిధిః || ఇత్యాది ||

స్మృతిముక్తాఫలే - శవాగ్న్యనుగత ప్రాయశ్చిత్త మాహ సంగ్రహకారః

నష్టేశవాగ్నా తవృష్ట సంస్పృష్ట్యైరణి మంధనమ్ | తాః
కాగ్నిహృతి సాస్మితే సర్వ చిత్తం ద్వయోస్సమమితి || అహితాగ్నే
ర్మథితాగ్నిః, అనాహితాగ్నే ర్లాకికాగ్నిః, ఉభయత్ర సర్వప్రాయశ్చిత్తం
సమమిత్యర్థః || * అత్ర విశేషమాహ బోధాయనః = అధయద్యుపనయ
నాగ్నిర్వివాహాగ్నిర్జాతకర్మాగ్నిశ్శ్రాదానాగ్నిరా చతుర్థాదాదశాహుదాస్థి
సంచయనాదనుగతస్యాదిత్యారభ్యప్రాయశ్చిత్తం జాహుయాదిత్యంతమ్ ||
సూత్రమిదం వ్యాఖ్యాతం పితృమేధ సారకృతా || యదిశ్రాదానాగ్నిరను

గతస్యాస్త్రతస్సంకల్ప్య “అపహతా ఆసురాః” ఇతి తద్భస్మ ప్రోక్ష్య
 “అయన్తైయో నిర్ఋత్యయః” ఇతి సమిధి సమాహోష్య, తాకాగ్నిం
 ప్రతిష్ఠాప్య “ఆజాహ్వనః - ఉచ్ఛుధ్యస్వ” ఇతి ద్వాభ్యాం తాం సమిధ
 మాధాయ ప్రజ్వాల్య పరిస్తీర్యాజ్యం దర్శించ సంస్కృత్య సమస్తమప్ర
 దక్షిణం పరిషేద్య “అయాశ్చ - అగ్నిర్హోతా” ఇతి ద్వాభ్యామ్,
 “బ్రాహ్మణ ఏకహోతా” ఇత్యనువాకే నచ ప్రతివాక్య చతుష్టయమ్
 “మనోజ్యోతిర్జాపతామ్-యన్మత్రైత్య” ఇతి ద్వాభ్యామ్ “భూరగ్ని
 యేద” ఇతి చతుర్భిర్వాగ్నిహృతిభి ర్యస్మస్తాభి స్సమస్తాభిశ్చ హుత్వా,
 పూర్వవత్పరిషేద్య తతఃకర్మ ప్రతిపద్యత ఇతి || * కారకాచ = ఉపా
 యనాగ్నౌ చ వివాహవహ్నౌ శవానలే సూతకపావకేచ । శాస్తేఽప
 హత్యాఽపహతేతి మంత్రాచ్ఛన్నోదేవ్యాఽద్భిరవోక్ష్య భస్మ || తద్భస్మ
 చాహోష్య సమిధ్యంత ఆజాహ్వ ఉచ్ఛుధ్య ఋచోద్వయేన । లోక్యా
 నలే తాం సమిధం నిధాయ పరిస్తరాజ్యోత్పవనాది కృత్వా || అయాశ్చ
 పంచహోతాచ బ్రాహ్మణ ఏకహోతా దశ । మనస్వతీచమించాచమహా
 వ్యాహృతయస్తథేతి ||

హేమాద్రా - అథాస్థి సంచయనాత్ప్రీక్ష్యేతాగ్ని నాశే

తథా వివాహదావపి ప్రాయశ్చిత్తమాహ దేవలః

పేతాగ్నిశ్చ వివాహాగ్నిర్యతాగ్నిజాతకర్మణి । నష్టేహృత
 శ్చోపహతశ్చాంత శ్చేత్తత్ర దోషభాక్ || నష్టః-అపసరణమ్ || నానా
 దిక్షు హృతోఽజ్ఞానిభిర్గృహీతః । ఉపహతః - అన్యాగ్ని మేళనమ్ ||
 శాస్తోనష్టప్రాయః । ఏతేషాంచతుర్విధానామగ్ని నాంమేళనప్రాయశ్చిత్తం
 కూర్మ పురాణేపి పూర్వవదేవోక్తమ్ || కృత్వా విప్రీస్తతఃపశ్చాత్తత్తత్కర్మ
 సమాపయేత్ । ప్రాయశ్చిత్తవిహీనం యత్తత్కర్మ విఫలం భవేత్ ||
 స్థాలీపాకానంతరం శేషహోమపర్యంతం వివాహాగ్ని నాశే ఏతదేవ

ప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥ ఉపనయనాదూర్ధ్వం చతుర్థి హోమ పర్యంతం శాస్తే
తదేవ ॥ శశాజాతే తదాజాతకర్మ కృత్వా ఫలీకరణ హోమాగ్నౌ దశ
రాత్రీమధ్యే శాంతే తదేవ ॥ శవాగ్నౌ తుస్పృష్టమ్ ॥ ఇతి హేమాద్రినిరచితమ్ ॥

నిశాది మరణప్రాయశ్చిత్తం నైకర్ష విధినేతి స్మృత్యన్తరే

నిశాయం కృష్ణపక్షే దక్షిణేచాయనే మృతౌ । తానూర్యేత్యాది
షడ్మస్త్రైర్జామయాత్తు పృథక్పృథక్ ॥ చతుర్గ్రహీతేనాత్యేన దాహక
స్తుసమాహితః । పితృమేధ విధానేన దహ్యతేయస్సుతాదిభిః ॥ తానూ
ర్యేత్యాది తస్యైవ ప్రాయశ్చిత్తముదీరితమ్ । ఏకర్ష విధినాదాహే
ప్రాయశ్చిత్తస్తు నేష్యత ఇతి ॥

సర్పహత ప్రాయశ్చిత్తం విజ్ఞానేశ్వరీయే విశేషః

సువర్ణతారనిష్ఠన్నం నాగంకత్వా తథైవగామ్ । వ్యాసాయదత్వా
విధివత్పితౄనృణ్యమాప్తవానితి ॥ వ్యాసాయ-వేదవిదఇతియావత్ ॥

పర్యుషిత శవ ప్రాయశ్చిత్తమాహ గాగ్యః

పంచవింశ ఘటిపూర్వం దివా ప్రేతస్య సంస్కృతిః । దివావాయ
దివారాత్రౌ శవస్తివృత్తి కహిణచిత్ ॥ తత్పర్యుషిత మిత్యామృద్దహనే
తస్యకాగతిః । బ్రాహ్మణేభ్యో విధింలబ్ధ్వా కృచ్ఛ్రిత్రయమథాచరేత్ ॥
పంచగవ్యేన సంస్నాప్య పావమాన్యాభి మంత్ర్యించ । బలేనస్నాపయ
త్వాచ విధివద్దహనం చరేత్ ॥ అన్యథా దహనేతస్య సర్వంతన్నిష్ఫలం
భవేదితి ॥

॥ ఇతి పర్యుషిత శవ ప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥

 యత్త్రిన్రియ ఆహుస్తత్కుర్యస్తీత్యత్ర) భోధాయనేన
బహుధోక్తమ్

తద్యథా-మృతదినే పుత్రాదిప్రేషణము భేన బద్ధజ్ఞాపనమ్, పుత్ర్యా
ద్యానయనమ్, జ్ఞాతిభిస్తండులాన్నాది ప్రదానమ్, సంచయే పంచభక్త్యాది
దానమ్, దశాహే ప్రభూత బల్యపూసాది ప్రదానమ్. రాత్రౌధానా పూ
సాదిప్రదానమ్, అపరరాత్రే తద్బంధుభిః మృతభర్తృకాయై వస్త్రదానమ్,
ఏకోద్దిష్టభోక్తౌ మృతవస్త్రాస్సభీయక జలపాత్ర భుక్తిపాత్రాది దాన
మిత్యాది, యచ్చ కించిత్ స్త్రీయ ఆహుస్తచ్చ సర్వం కుర్యః ॥

ఏనం స్త్రీభిరుక్తమపి కర్తవ్యమిత్యత్ర) ప్రమాణమాహ
కాత్యాయనః

యద్యపిస్యాత్త్రిలోకజ్ఞః త్రైలోక్యకషణేన త్నమః । తథాఽపి
తాకికాచారం మనసా ఽపి న లంఘయేదితి ॥

దుర్మరణ నిమిత్తాని

బ్రాహ్మణాదుదకాత్సర్వాద్గోభిః పశుషు గాదిభిః । ఉద్బంధనోదక
విషైస్సర్వామ్యుపల కైర్యుతైః ॥ ప్రమాదాన్మరణేచాంద్రం తప్తకృచ్ఛ
త్రయం తథా । యద్వా షాణ్మాసకృచ్ఛాణి గా దద్యాద్దశ పంచవా ॥
ఛాగలేయః = చండాలా దుదకాత్సర్వాద్భ్రాహ్మణాదైవ్యతాదపి ।
దంష్ట్రీభ్యశ్చ పశుభ్యశ్చ మరణం పాపకర్మణామ్ ॥ తేషాం పాప విశు
ద్ధ్యర్థం షాణ్మాసం కృచ్ఛమాదికేదితి ధర్మశాస్త్రానుసారేణై తేషా

మన్యతమప్రకారేణ పంచదశ కృచ్ఛాణి భవన్తి || మనువజ్జన్తు
విప్రాణాం గహికాతే మరణేనతి | సద్యఏవ క్రియాః కార్యా విప్రాణా
మనుశాసనాదితి || అపరార్కేచ = చుర్మృతౌ సద్యఏవస్యాత్సంసా-
రోహి ద్వి జన్మనామ్ | అథ్వా కృచ్ఛాణి విప్రేభ్యః ఇతి ధర్మవిదాం
మతమితి వచనాత్సద్య ఏవ సంసారోభవతి || స్మృత్యంతరే = ప్రాజా
పత్యాది కృచ్ఛ్రిం చ తప్తకృచ్ఛ్రిత్రయన్తథా | చాంద్రాయణన్తతః
కుర్యాన్నారాయణ బలిన్తథా || కృత్వైతద్వత్సరస్యాన్తై విదధీతధ్వ-
జైహికమ్ | షణ్మాసా ద్విగుణం కార్యం త్రిమాసా త్త్రిగుణం భవేత్ ||
చతుర్గుణం త్రిపత్తే స్యాత్సద్యః పంచగుణం భవేదితి || అనేన వచనేన సద్య
స్సంసారపత్తే పూర్వోక్తాని పంచదశకృచ్ఛాణ్యేవ పరిచగుణితాని
భవన్తి || పంచసప్తతి సంఖ్యాకప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రిత్మకంస్థాయశ్చిత్తం
సాపాపనోదకం భవతీతి నిశ్చయేన చుర్మరణ స్థాయశ్చిత్తంకుర్యాత్ ||

అత్ర క్వచిదవవాదః పురాణేశ్రూయతే

ప్రమాదాదపి నిశ్చంకమకస్మాన్మృత్యునామృతః || శృంగిదంష్ట్రీ
నఖివ్యాళ విషవిమృజ్జలాదిభిః || చండాలై రథవాచోరైర్నిహతో యత్ర
కుత్రచిత్ | తస్య దాహాదికం కార్యం యస్మాన్న పతితస్తు స ఇతి ||

తత్తాపి ప్రాయశ్చిత్తోత్తర కాలమేవ క్రియాః కార్యా ఇత్యజ్ఞేరాః
యదికశ్చిత్ప్రమాదేన మ్రియతేఽగ్న్యదకాదిభిః | తస్యాశౌచం
విధాత్యం దద్యాత్పిండోదకక్రియామితి ||

అత్ర విశేషమాహ - గౌతమః

యస్యతు పాణాన్తికం స్థాయశ్చిత్తం సమృతశ్చుద్ధ్యేత్ | సర్వా
జ్యేష్ఠోదకాదీని ప్రేతకృత్యాని కుర్యురీతి ||

మహారోగాదిభిరకామతోమృతస్య పురాణే

దుశ్చిక్తితైస్స ర్మహారోగైః పీడితస్తు పుమాన్యది । ప్రవిశేజ్జ్వలనం
దీప్తం కుర్యాదనశనం తథా ॥ అగాధతోయరాశిం చ విషంపీత్యాచక్షో
పతః । విపాగ్నుదకచండాల శృంగి దంప్ర్యభిశస్త (స్త్రు) తః ।
అకామతో మృతానాస్తు (దాపయే) ఆహరేనైందవద్వయమితి ॥

అకృత చూడవిషయే అపరాకే=

చండాలాదగ్నినావాఽపి విమృతా బ్రాహ్మణేనవా । పథివా
పశునా వృక్షాత్పాతేనోద్బంధనేనవా ॥ జలేవా భోజనేవాఽపి యఃపంచ
త్వముపాగతః । తస్య పాప విశుద్ధ్యథేం తప్త కృచ్ఛం సమాచరేదితి ॥

తథాఽనుపనీతవిషయే బృహదగ్నిరాః

ప్రమాదాస్త్రియతే యస్తు భృగ్వగ్న్యనశనాంబుభిః । తస్య
పాపవిశుద్ధ్యథేం కృచ్ఛి షట్కం విధీయత ఇతి ॥

అనుపనీత విషయే బుద్ధిపూర్వక మరణే నవవ

అష్టే కృచ్ఛాగ్నివా కుర్యాచ్ఛాంద్రాయణ మథాపివా । తస్య
పాపవిశుద్ధ్యథేమగ్నిరా మునిరబ్రహ్మ ॥ అథ కశ్చిత్ప్రమాదేన మ్రియేతా
గ్న్యదకాదిభిః । చండాలై రస్త్యజైశ్చైవ వ్యాఘ్రైశ్చరావిదాతథా ॥
పశుభిశ్చతథాచోరైర్విషాద్బంధన శస్త్రకైః । తస్య పాప విశుద్ధ్యథేం
షాణ్మాసం కృచ్ఛిమాచరేదితి ॥

కృచ్ఛిప్రతినిధిమాహ యజ్ఞ పాశ్వః

ప్రాజాపత్యే భవేద్ధేమస్తి స్రాస్తాస్తవనేతథా । మహాసాస్తవనేతిస్రా
ద్వేతు సాస్తవనేతథా ॥ పంచశాంద్రాయణే ప్రోక్తాశ్చతస్రీవాఽపి ధే

నవః । పరాకర్ష్యేతు నిదికాష్టే తప్త కృచ్ఛేతితథేవచ ॥ ద్వేతుకృచ్ఛే
సమాఖ్యాతే ధేనుపంచపురాణికాః । నిష్కంసాంతపనేతిసోద్వేతు
సాంతపనేభవా ॥ పంచచాన్ద్రాయణే పోక్తాశ్చతస్సోవాపి ధేనవః ॥

నిష్కవిషయే నారద శ్చతుర్వింశతిమతే

సాజాపత్యేతు గామేకాం ద్వయం సాంతపనేతథా । పరాకర్ష్య
కృచ్ఛేషు తిస్రస్తిస్రస్త్రి గాస్మృతాః ॥ అష్టేచాన్ద్రాయణేదేయాః దక్షి
ణాస్తు విశేషతః । యథా విభవసారేణ దానందద్యాద్విశుద్ధయే ॥ అష్ట
చాన్ద్రాయణేదేయా ఇతి ధనికవిషయమ్ ॥ అశక్తాతు = చాన్ద్రాయణ
పరాక కృచ్ఛాత్కృచ్ఛాత్కృచ్ఛాత్ సాజాపత్య త్రయాత్మకాః ॥ ఇతి
కృచ్ఛ ప్రత్యామ్నయాః ॥

అథ దుర్మరణ పాయశ్చిత్తప్రయోగః

[పా...మ్య - దేశకాలా సంకీర్త్య అముకస్య అముకగోత్రస్య
శర్మణః అముష్య ప్రమాదాద్వా చండాలాద్యముకనిమిత్తైహాతస్య
దుర్మరణజనితపాపాపనోదకం పాయశ్చిత్తం పరిషదనుజ్ఞాపూర్వకం
కరిష్యామితి సజ్గుప్య । పరిషద్దక్షిణాం గృహీత్వా పరిషదం త్రిః
ప్రదక్షిణీ కృత్య దండవత్ప్రణమ్య విజ్ఞాపయేత్ - అశేషే హేపరిషత్...
యథోక్తదక్షిణామివస్వీకృత్య అముకస్యాముక గోత్రస్యాముక శర్మణః
అముష్య ప్రమాదాదముకనిమిత్తాద్ధతస్య దుర్మరణజనిత పాపాపనోదకం
ప్రాయశ్చిత్తం నిశ్చిత్తోపదిశ్య మామనుగృహాణ, ఇతి విజ్ఞాప్య పరిషదే
దక్షిణాం సమర్ప్య పునః ప్రణమేత్ ॥ పరిషదపి యజమానేన విజ్ఞాపితస్య

ప్రమాదాదముక్తహృత నిమిత్తస్య మర్మృతస్య పంచసప్తతి సంఖ్యాక
ప్రాజాపత్యకృచ్ఛాత్మకం ప్రాయశ్చిత్తం పాపాపనోదకం భవతీతి
నిశ్చిత్త్య యజమాన అముష్య చండాలాద్యైహృతస్య మర్మృతస్య
ప్రాయశ్చిత్తం సద్యస్కాలత్వాత్ పంచగుణితం పంచసప్తతిసంఖ్యాక
ప్రాజాపత్యకృచ్ఛాణి సముద్రగా మహానదీస్నాన ధేనుదానాది శత్య
ప్రత్యామ్నాయ రూపేణాచర । అస్మిన్ ప్రాయశ్చిత్తే సమ్యగాచరితే సతి
తపితాదీః త్వమక్త నిమిత్తాత్పాపాన్ముక్తో భవిష్యతి - ఇత్యుపదిశేత్ ॥

తతః కర్తా ప్రా...మ్య, దేశకాల సంకీర్త్య పితృదేవోత్రస్య
శర్మణః అముష్య చండాలాద్యైహృతస్య మర్మృతస్య నైమిత్తికపాపాప
నోదకం పరిషదుపదిష్టం ప్రాయశ్చిత్తం శత్య ప్రత్యామ్నాయ రూపేణా
చరిష్యేమి । ఇతిసంజ్ఞల్ప్య ॥ పంచసప్తతి సంఖ్యాకప్రాజాపత్యకృచ్ఛాణి
ధేనుదాన సముద్రగా నదీస్నానాది ప్రత్యామ్నాయ రూపేణాచరిత్వా
మహానద్యాం మృత్తికాస్నాన కర్తృభ్యః ఫల స్వీకరణార్థమాగ్నేయం
హిరణ్యం తేభ్యస్తేభ్యస్సంప్రదదే నమః - ఇతి దక్షిణాం దత్వా పరిషదం
ప్రాథమ్యేత్, అస్మత్పితృదీః గోత్రశ్శర్మా చండాలాద్యైర్దుర్మరణ
జనిత పాపాన్ముక్తో భవతు ఇతిభవన్తోబ్రువన్తు - ఇతిబ్రూయాత్ - పరిషదపి
ఉచ్చైః తథాఽస్త్వితి బ్రూయాత్ । ఏవం ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా ॥

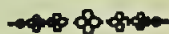
నారాయణ బలిఙ్కుర్యాత్ తత్ర వృద్ధ యాజ్ఞవల్క్యః

నారాయణబలిః కార్యో లోకగర్హభయాన్నరైః । తతస్తేషాం
భవేచ్ఛాచం నాన్యథేత్యబ్రవీద్యమ ఇతి ॥ వ్యాసోఽపి = నారా
యణంసముద్దిశ్య శివం వా యత్ప్రదీయతే । తత్ర శుద్ధికరం కర్మ
తద్భవేన్నైతదన్యథేతి ॥ అగ్నిరాః = నారాయణబలిః కార్యో మర్మృతా
మర్మృతస్యతు । సంవత్సరే వ్యతీతేవా తదర్థే పాదవిసవా ॥

మనుః = సర్వేషామేవలోకానాం గురుర్నారాయణోహరిః । తస్య సంపూజనంకార్యం సర్వపాపహరం హి తత్ ॥ తముద్దిశ్య బలిఃకార్యో దత్తోఽపిచురితాపహః । మంత్ర) సంస్కారహీనస్తు సుగతిం ప్రాప్యిష్యతి ॥ అతో నారాయణబలినా ప్రేతశ్శుద్ధ్యేత్ ॥ అనేనద్వారేణౌర్ధ్వఃదేహికశ్రాద్ధాది సంప్రదానయోగ్యత్వం జనయతీతి తేషామప్యౌర్ధ్వఃదేహికం సర్వంకార్యమేవ ॥ యేమృతాః పాపమార్గేణ తేషాం సంవత్సరాత్పరమ్ । నారాయణబలింకృత్వా కుర్యాదూర్ధ్వఃక్రియాంద్విజః ॥ ఇతివచనాచ్చ- ; పూర్వం నారాయణబలిం కృత్వా పశ్చాత్ప్రేతకృత్యం కుర్యాత్ ॥ హరితశ్చ = భస్మాస్థిం గృహీత్వాతు విప్రాణామనుశాసనాత్ । క్షిరప్రక్షాళనంకృత్వా తదస్థిప్రేతవద్దహేదితి వచనాత్ దగ్ధమస్థి పునర్గృహీత్వా స్వకాభోక్త విధినా పైతృమేధికం కుర్యాత్ ॥ ఇత్యాహితాగ్నేః ప్రమాదమరణే । బుద్ధిపూర్వక మరణే పలాశవిధిః । అనాహితాగ్నేః ప్రమాదమరణే వికల్పఇతి యల్లాజీయే ॥

దుర్మృత నారాయణబలి ప్రయోగః

దుర్మృతస్య పురుషాదేస్సంస్కారాత్పూర్వం వత్సరాస్తేషణ్మాసే త్రిమాసే త్రిపక్షే సద్యోవా తత్తత్కాలానుగుణం యథోక్తకృచ్ఛాచరణ పూర్వకం నారాయణబలిం కృత్వా మంత్ర)సంస్కారం కుర్యాత్ ॥

ఏకాదశ్యాం శ్రవణనక్షత్రే రోహిణీనక్షత్రే యస్మిన్ కస్మిన్ దినేవా కర్తాస్నాత్వాఽఽచమ్య కృతప్రాణాయామో దేశకాలా సంకీర్త్య, అముకస్యాముకగోత్రస్యాముకశర్మణోఽముష్యచండాలాద్యైహక

తస్య దుర్మృతస్య దుర్మృతిజనిత పిశాచత్వ నివృత్తి ద్వారాప్రేత సంస్కార
యోగ్యతా సిద్ధ్యథాం నారాయణబలిజ్ఞురీష్యామి । ఇతిసంజ్ఞ-ల్ప్య ॥
శ్రోత్రియా గారాదగ్ని మాహృత్య యత్రోక్త్యచేతి విధినాఽగ్నింప్రతిష్ఠాప్య
చరుంశ్ర)పయిత్వాఽభిసూర్య ప్రాచీనముదీచీనంవోద్వాప్య ప్రతిష్ఠితమభి
సూర్య । అగ్నేరుపసమాధానాద్యగ్ని ముఖాన్తే “సహస్రశీర్షాపురుషః”
ఇతి పురుషనూక్తేన ప్రత్యృచం షాడశ పలాశసమిధోమలత్వా తథైవావ
దానధర్మేణ షాడశ చర్వాహుతీస్తత ఆహ్వాహుతీశ్చ హుత్వా స్విష్టకృ
జ్జయాది ప్రతిపద్యతే పరిషేచన బ్రహ్మవిసర్జనాంతం కృత్వా, పునః పురుష
నూక్తంజపిత్వా ఓం నమోనారాయణాయేతి మంత్రముచ్చార్య చరుకేషే
ణాగ్నేః పురతోదర్శేషు బలిందత్వాఽగ్న్యృపస్థానాది తంత్ర) కేషం
సమాప్య కేశవాదీన్ దామోదరాంతాన్ ప్రేతంచోద్దిశ్య త్రయోదశ
బ్రాహ్మణావరాన్ భోజయేత్ ॥ కృష్ణపక్షే మృతిశ్చేత్సంకషణాదీ
నోభజయేత్ ॥ బ్రాహ్మణాలాభే యథాలాభం వా భోజయేత్ । తత్ప్ర)కా
రస్తు = ఏకోద్దిష్టవిధానేనాన్న శ్రాద్ధజ్ఞుర్యాత్ ॥ తతః కతాన్ ప్రాణా
నాయమ్య దేశకాలసంజ్ఞీర్త్య - అముకస్యాముక శర్మణోఽముష్య
చండాలాద్వైహతస్య దుర్మృతస్య దుర్మృతి జనిత పిశాచత్వ నివృత్తి
ద్వారా ప్రేతసంస్కార యోగ్యతా సిద్ధ్యథాం కేశవాదీన్ దామో
దరాంతాన్ సంజ్ఞ-ష్ణణాదీన్ శ్రు కృష్ణాంతాన్వా శుక్లకృష్ణపక్ష మరణ
భేదోద్దిశ్య అముకం గోత్రం శర్మాణమముంచోద్దిశ్య ఏకోద్దిష్ట విధానేన
అన్నద్రవ్యేణ శ్రాద్ధంకరిష్యామితి సంజ్ఞ-ల్ప్య । ప్రేతార్థం ప్రాచీనా
వీతీ - అన్యతోపవీతీకుర్యాత్ ॥ సర్వత్ర) కేశవాయనమః, నారాయ
ణాయనమః, ఇత్యేవం ప్రకారేణ బ్రాహ్మణ నిమంత్రణాదికం కృత్వా
కేశవాధేన్, నారాయణాధేన్, త్సః కర్తవ్య ఇత్యాది ద్వాదశశబ్దాహ్లా
ణాన్ ప్రేతార్థమేకంచ నిమంత్రయేత్ ॥ గోమయేన మండలద్వయం
చతురశ్ర)మేకం, ప్రేతార్థం పర్వశ్రమేకమితి, పాదపర్యాయశనంచ కృత్వాఽ-

౭ చాంతా నాప్రిజ్ఞుభానుపవేశ్య ప్రేతార్థముదజ్ఞుభిముపవేశ్య । భవదను
 జ్ఞయా ప్రకాంతం త్రాద్ధకర్మకరిష్యమితి సజ్గుల్వ్య ॥ అపహతా
 ఇత్యాది - భోజనపాత్రనిధానాంతం కృత్వా, పక్వాన్నాతావృద్ధయే
 నోద్ధృత్య ఏకపాత్రస్థమన్నమాదాయ భవదనుజ్ఞయా ౭ గ్నో కరిష్యమి,
 కురుష్యేత్యనుజ్ఞాప్య-రాకికాగ్నిముప సమాధాయ (పాగుదగగ్నైః) దర్శైః
 పరిస్తీర్య తూష్ణీంసమంతం ప్రదక్షిణం పరిషిచ్య మేక్షణేనాదాయ కేశవాయ
 స్వాహేత్యాది ద్వాదశాహుతీహుత్వా - ఉత్తరంపరిషిచ్య । పాత్రా
 న్తరస్థమన్నమాదాయ ప్రేతాహుతిం హోష్యమిత్యుక్త్వా దక్షిణతో ౭
 క్షారాన్నిరూహ్య “ప్రేతాయాముష్మే యమాయచస్వాహా” ఇతిహుత్వా
 హుతకేషంతత్తత్పాత్రేషునిధాయ (అన్న) పరివేషణాది బ్రాహ్మణభోజ
 నాంతం కృత్వా హుతకేషం భుక్తికేషంచమధ్యాజ్య తిలమిశ్రణజ్ఞుత్వా
 త్రయోదశ పిండానగుత్వా (పాగగ్నైః) దర్భానాస్తీర్య తేషు “కేశ
 శాయనమః” ఇత్యాదిభిః ద్వాదశపిండాక దత్వా తేషాముపర్యక్షతో
 దకం దత్వా దక్షిణాగ్రేషుదర్భేషు గోత్రాయ - శర్మణే - అముకాయ -
 ప్రేతాయ “ఏవపిండ ఉపతిష్ఠతు” ఇత్యేకం పిండిందత్వా - తస్యోపరి
 లిలోదకం దత్వా, (పా...మ్య, దేశకాలా సజ్గీర్త్య కేశవాదీక
 ప్రేతం చోద్దిశ్య మయాకృతేన నారాయణ బలి కర్మణా గో - శ -
 అముకస్య ప్రేతస్య చండాల్దైహ్వాతస్య దుర్మృతస్య తజ్జనిత పిశా
 చత్వనివృత్తి ద్వారా ప్రేతసంస్కార యోగ్యతా ౭ స్త్వితి భవంతోబ్రువన్తు-
 ఇతి బ్రూయాత్ । తతః పిండానపుప్రక్షిప్య స్నాయాత్ ॥

॥ ఇతి దుర్మృత నారాయణ బలిః ॥

అవిశేషేణ విషాది నిమిత్తేన ముగ్ధే హోమవిశేషమప్యాహ

ఏవం దుర్మరణ ప్రాయశ్చిత్తి నారాయణ బల్యనన్తరం ఆరబ్ధ శరీర

[౧౫] శవస్యాస్పృశ్య స్పర్శాదా ప్రాయశ్చిత్తాది ౧౨౯

సంస్కారస్య అగ్నిసిద్ధ్యనంతరం ఉక్త ప్రాయశ్చిత్తహోమం కృత్వా శరీరం సంస్కర్యాత్ తదిథం ప్రాయశ్చిత్త హోమః కార్యః ॥

నూ = యద్యాహితాగ్ని ర్విషహతో మ్రియేతతస్య ప్రాయశ్చిత్తమ్
 “నమా అస్తు సర్వేభ్యః” ఇతి తిస్సభిశ్చతుర్గ్రహీతేనాజ్యేన జాహుయాత్ ॥
 యద్యాహితాగ్నిరపు మ్రియేత తస్య ప్రాయశ్చిత్తమ్ “ఇమం మే వరుణ తత్త్వాయామి” ఇతి ద్వాభ్యాం చతుర్గ్రహీతేనాజ్యేన జాహుయాత్ ॥
 యద్యాహితాగ్నిః పశుభ్యోమియేత “ఆగావో అగ్రౌ - ఇన్ద్రో యజ్వనే” ఇతి ద్వాభ్యాం పుర్వవజ్జాహుయాత్ ॥ యద్యాహితాగ్నిరశని హతోమియేత “మూఢానందివో అరతిం పృథివ్యాః” ఇతి పూర్వ వజ్జాహుయాత్ ॥ యద్యాహితాగ్నిర్దంష్ట్రీభ్యోమియేత “దగ్ధంష్ట్రీభ్యాం మలిష్టుకా - యేజనేషు మలిష్టువః” ఇతి ద్వాభ్యాం పూర్వవజ్జాహు యాత్ ॥ ఏతదేవాస్య ప్రాయశ్చిత్తం భవతీతి విజ్ఞాయతే ॥ అత్ర నిమిత్తస్య తుల్యత్వా దనాహితాగ్నౌరపి తత్తమక్త ప్రాయశ్చిత్తం భవత్యేవ ॥ ఏవం ప్రకారేణ సంకల్పే తత్తన్నిమిత్తముక్త్వా ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా సంస్కారః కార్యః ॥

శవస్యా స్పృశ్యస్పృశాదా ప్రాయశ్చిత్తాది, ధర్మసింధుసారే

శ్మశానే నియమానశవస్య శూద్రాదిస్పృశ్య శూద్రేణ వహనేవా ।
 కుంభే సలిలమాదాయ పంచగవ్యం తథైవచ । సుమంత్రైరభిమన్త్ర్యాప
 స్తేన సంస్నాప్య దాహయేనీతి । కృచ్ఛ్రీ త్రియంచ కుర్యాత్ । సూతికా
 రజస్వలయోః స్పర్శేప్యేవమేవ, ప్రాయశ్చిత్తంతు పంచదశకృచ్ఛాః ।
 శూద్రేణ ద్విజదాహేతు చాండ్రాయణం పరాకః ప్రాజాపత్యాని సముచ్చ
 యేన పుత్రాదిః కృత్వాఽస్థీని పునదహేత్, అస్థ్యభావే పాలాశ
 విధిః । రజకాది సప్తవిధాన్త్యజాతిస్పృష్టమరణేత్వేకత్రింశత్కృచ్ఛాణి ।

దేశాంతర మరణే పరాకర్షయమస్తే కృచ్ఛావా । కృచ్ఛిత్రయం ప్రకు
ర్వీత ఆశాచ మరణేఽపివా । అధాదగ్ధశవేచితేరస్పృశ్యస్పృశే
కృచ్ఛిత్రయమ్ । ఏవం పుత్రాదయఃపిత్రాదేఃపాపినఃపాపానుసారేణ
ప్రాయశ్చిత్తకాండోక్తం ప్రియశ్చిత్తమ్ । దుర్మరణాత్మఘాతాదినిమిత్తై
పూర్వోక్తప్రియశ్చిత్తం నారాయణబల్యాదికం చ కృత్వైవాన్త్య
కర్మకుర్యుః । ఏవముక్తప్రియశ్చిత్తం వినాదాహాదికృతం వ్యర్థం భవేత్ ।
ఉభయోశ్చ నరకః ॥

అనాథ బ్రాహ్మణ సన్యాసినాం సంస్కారాదౌ

అనాథ బ్రాహ్మణవహనాదౌ చ సద్యశ్శౌచ మాహ పరాశరః

అనాథ బ్రాహ్మణం ప్రేతం యే వహన్తి ద్విజాతయః । పదేపదే
యజ్ఞఫలమానుపూర్వాల్లభన్తి । న తేహమశుభం కించిత్పాపం వా
శుభకర్మణామ్ । జలావగాహనాత్తేషాం సద్యశ్శౌచం విధీయతే ॥ అస
గోత్రమబంధుం చ ప్రేతీభూతం ద్విజోత్తమమ్ । వహిత్వా చ దహిత్వా
చప్రాణాయామేనశుద్ధ్యతీతి ॥ బంధుమిత్రాది రహిత బ్రాహ్మణ
వహన స్పర్శన దహనాదౌ స్నానప్రాణాయామాభ్యాం శుద్ధిర్వ్యథాః ॥
అగ్నిస్పర్శోఽపి కర్తవ్యః ॥ బ్రాహ్మే = అనాథబ్రాహ్మణం దగ్ధా
పితృమేధ మహాయజ్ఞఫలం ప్రాప్నోతి మానవః । సన్యాసినాస్తు సంస్కర్తు
ర్నాశౌచం నొదకక్రియా । అశ్వమేధఫలం తత్ర భవేన్నాన్త్యత్ర
సంశయఇతి ॥ బోధాయనశ్చ = సర్వసంగనివృత్తస్య ధ్యానయోగరత
స్యచ । న తస్య దహనశుక్లార్యాన్నాశౌచంనొదకక్రియా ॥ యేవహన్తి
మహాత్మానం దృష్ట్య స్పృష్ట్య ద్విజాతయః । హయమేధఫలం తేహ
మస్తీత్యేవం విదుర్బుధా ఇతి ॥ సంగ్రహే = యతీంద్రానాథనిహాకే
సద్యశ్శుద్ధిర్మహాఫలమితి ॥

రజస్వలా సూతికాది శవవహన ప్రాయశ్చిత్తమ్ ౧౩౧

గర్భవతః బ్రహ్మచారిణశ్చ పితృద్యవ్య శననిహారణ

నిషేధమాహ మనుః

దహనం వహనం వాఽపి ప్రేతస్యావ్యవ్య గర్భవాక్ । న కుర్యా
దుభయం తత్ర కుర్యాదేవపితుస్సదా ॥ జ్యేష్ఠస్య చానపత్యస్య మాతులస్యా
సుతస్యచేతి ॥ నేవలః = బ్రహ్మచారి న కుర్వీత శవదాహాదికాః క్రియాః ।
యది కుర్యాత్తతః కృచ్ఛ్రిం పునస్సంస్కారమేవచేతి ॥

తస్యైవ పితృది వహనాదౌ వృతలోపోనాస్తీత్యాహతు

మనుదేవతా

అచార్యం స్వముపాధ్యాయం మాతరం పితరం గురుమ్ । విహృత్
త్యతు వృతీప్రేతం న వృతేన వియుజ్యతే ॥ భృగుః = మాతామహం
మాతులం చ తత్పత్నీ చానపత్యకే । వృతీ సంస్కరుతే యత్ర
వృతలోపో న విద్యత ఇతి । మాధవీయే = అచార్యం స్వముపాధ్యాయం
గురుంవా పితరంచవా । మాతరం వా స్వయం దద్ధౌ వృతస్థ స్తత్రభోజ
నమ్ ॥ కృత్వా పతతి యత్తస్మాత్ప్రేతాన్నం నతు భక్షయేత్ । అన్యత్ర
భోజనజుగ్రాన్యన్నచతై స్సహ సంవసేత్ ॥ ఏకాహ మశుచిభూత్వా
ద్వితీయాది దివసేషు ప్రేత కృత్యోత్తరకాలం స్నానాచ్ఛుద్ధ్యతీత్యర్థః ॥

పర్యుషిత రజస్వలా సూతికా గర్భిణీ శవవహనే

ప్రాయశ్చిత్తముక్తం బోధాయనేన

కృత్వాతు పంచగవ్యస్య ప్రాశనంచ తథాగవామ్ । గ్రాసం
దత్వా యథాశక్తి గాయత్రీ జపమాచరేత్ ॥ బ్రాహ్మణానాంచ
వాక్యేన ఘృతాన్ని స్పర్శనేనచ । పుణ్యాహనవిశుద్ధ్యతనూత్రమన్యత్తు
ధారయేదితి ॥

సపిండానాం ప్రేతనిహారణస్య విహితత్వాదాశౌచాధిక్యమగ్ని
స్పర్శనాదికంచ నాస్తీత్యాహ దేవలః

విహితస్తు సపిండానాం ప్రేతనిహారణాదికమ్ । తేషాం కరోతి
యఃకశ్చిత్తస్యాధిక్యం నవిద్యత ఇతి ॥

సమానోదక ప్రేతవహన దహనాదౌ దశాహశౌచమాహుః
మాండవ్యాదయః

శావేచ సూతకేచైవత్ర్యహమదకదాయినః । శవవాహంతు కుర్యా
చ్చేద్యశాహంతం భవేత్క్రియేతి ॥ ఆశౌచముదకదానం చ క్రియా ॥ సమా
నౌదాః పృకుర్వీరక సంస్కారం వహనంయది । దశాహశ్చైవ శుద్ధి
స్సాస్యత్ ॥ యస్సమానౌదకంప్రేతం వహేద్వాఽథ దహేత్తువా । తస్యా
శౌచందశాహంస్యాత్ ॥ అస్యేషాం యోనిబంధూనాంత్ర్యహం విమరితి ॥

ధర్మార్థం శవనిహారణే మానుషాస్థి స్పృశే శవదశానే

స్మృత్యుత్తరసారేతు - ధర్మార్థం శవనిహారణే స్నానాలంకార
వహన దహనాదిక కృతే ద్విజానాం సచేల స్నానాత్ సద్యశ్శుద్ధిః
మహాపుణ్యం శుభంచాయుశ్చ భవతి । తత్ప్రాప్యనాథ బ్రాహ్మణ ప్రేత
నిహారణే అనంతం పుణ్యం శుభం చాయుశ్చవర్ధతే । ధర్మార్థముతగ్రప్త
జాతిప్రేతనిహారణే సర్వేషాం సచేల స్నానాచ్ఛుద్ధిః । ధర్మార్థం స్వజాతి
ప్రేతనిహారణే సచేల స్నాన ప్రాణాయామైశ్శుద్ధిః ॥

అఘాంత కృత్యమాహ మనుః

అఘాంతై అఘభాజ స్సంగవేస్సాత్వా గ్రామం ప్రవిశేయురితి ।
జనన పురణాశౌచాంతై ఆశౌచిన స్సంగవేస్సాత్వా గృహం ప్రవిశేయు

రక్ష్యర్థః ॥ తథాస్మృత్యంతరే = మృతేచ సూతకేచాన్తై సంగవే స్నాన మాచరేత్ | సంగవాత్పరతస్నాన మార్తవేతు విశిష్యత ఇతి ॥ సంగ్రహేచ = ఆశౌచాన్తై కృతస్నానః స్వస్తివాచన పూర్వకమ్ | బ్రాహ్మణా న్భౌజయేత్తత్ర శుద్ధయే విష్ణుతుప్తయ ఇతి ॥

రాత్రి జననాదావాశౌచ కాలః

రాత్రౌ జన్మాది సంభవే అర్ధరాత్రాత్పరం జన్మాదాసతి పరదినమ్ | పూర్వం తమత్పతౌ పూర్వదినమిత్యేకః కల్పః ॥ రాత్రింత్రేధా విభజ్య ఆద్యభాగద్వయే జననాదా పూర్వదినం గ్రాహ్యమ్ | ఉత్తరభాగ పర దినమితి ద్వితీయః ॥ సాగ్రగుదయాదిత్యపరః కల్పః ॥ తథా విజ్ఞానేశ్వ రీయే = అర్ధరాత్రావధిఃకాలః సూతకాదా విధీయతే | రాత్రిం కుర్వాత్ప్ర భాగస్తు ద్వాభాగా పూర్వవీవతు ॥ ఉత్తరాంశః ప్రభాతేన యుజ్యతే మృతసూతకే | ఋతౌచసూతకావే తృతీయాంశః పరాన్నితః ॥ ఆద్య ద్వాపంశకా యుక్తా పూర్వేణాహ్నేతి నిశ్చయః | ఉదితేతు యదా సూర్యనారీణాం దృశ్యతేరజః ॥ జననం వా విపత్తిర్వా యస్యాహస్తస్య శర్వరీ | రాత్రావేవ సముత్పన్నే మృతే రజసి సూతకే | పూర్వమేవ దినం గ్రాహ్యం యావన్నాభ్యుదితోరవిః ॥ తేషాం చ కల్పనాం దేశా చారేణ వ్యవస్థేతి ॥ అతఏవ స్వదేశాచారానుసారిణా తుణ్ణీరమణ్ణీలీయేన సంగృహీతమ్ = త్రియామాయాస్తృతీయాంశే యది జన్మర్తు మృత్యవః | ప్రభాతాది యదిద్వ్యంశే పూర్వాహాద్యఘమిష్యత ఇతి ॥ పాదోన చతు ర్నాడికారూప సన్ధ్యాకాల రహితా రాత్రిస్త్రీయామా ॥ అత్రాహుః = తృతీయభాగ సంపాప్తై మలం స్యాన్నిశిచేత్త్రియాః | ప్రభాతాది త్రిరాత్రేణ శుద్ధింతస్యా వినిదిశేత్ ॥ ప్రత్యూషే జన్మ మరణేస్యాతాం యది పరదినమ్ ॥ ఇతి వృద్ధ పరాశర స్మరణాత్, “రాత్రిం కుర్వాత్ప్ర భాగస్తు” ఇత్యాదీని వచనాని రజోమాత్ర విషయతయా సంకోచసియాని,

జన్మమరణయోస్తు అరుణోదయాద్యేవ దినం గ్రాహ్యమితి || కేచిత్తు =
 “సూతక మృతకచైవ యదఘం పరికీర్తితమ్ । తేచే త్సూర్యోదయాద
 ర్వాగ్దినమేకస్తు తద్భవేత్” ఇతి వచనాజ్జన్మ మరణయో రుదయాద్యేవ
 దినం గ్రాహ్యమిత్యాహుః || యథాచారమిహ వ్యవస్థా ||

—

పలాశవృంతాదిభిః పునస్సంస్కారవిధిః

యది పితృదీనాం మరణకాలే దేశకాలవైపరీత్యాదిభిః మర్మరణై
 ర్వా సంస్కార కృత్యం న కుర్వీత తదా సంవత్సరమధ్యేఽపి పునస్సం
 స్కారస్య మలమాసహాధ్యాది నోపాభావేన భద్రతిథి త్రిపదక్షా
 భృగ్వంగార బృహస్పతివార ధనిష్ఠాపంచకవ్యతిరిక్త శుద్ధదినే చంద్ర
 తారాబలాన్వితే పునస్సంస్కారముపక్రమేత్ || యద్యస్థిచేదస్థిభిరేవ పున
 దాహాః । అస్థ్యభావే త్రిణి షష్టిశతాని పలాశవృంతాన్యాహృత్య
 తైశ్చరీరాకృతం వక్ష్యమాణప్రకారేణ పర్ణవల్గ్రైః కుశైర్యార్ణా నూత్రేణ
 వా సంధిషు సంవేష్ట్య కుర్వన్తి । జయన్త కారికాయామ్ = శరీరాణి న
 విండేరన్ దేశాన్తర మృతస్యచేత్ । దద్యాచ్చిరస్య శీత్యధాంగీరాయాస్తు
 దత్తైవతు || ఉరసి త్రింశతం దద్యా ద్వింశతిం జతరే తథా । బాహ్వో
 ద్వయోశ్చతం దద్యాద్దశబాహ్వజ్ఞులీఘచ || ద్వాదశార్థం వృషణయో
 ర్బహ్మార్థం శిశ్నవీవతు । ఊర్వోద్వయోశ్చతం దద్యాత్ షష్ట్యర్థం జాను
 జంఘయోః || దశపాదాఙ్గులీఘస్యూర్యార్ణానూత్రేణ బంధయేత్ ।
 సన్నిపాత్యుత్కృత్య తద్రూపం కుర్యాత్తస్మాభిమర్శనమితి || శానకః =
 కృష్ణాజినేతు పాలాశవృంతైః కృత్వా సరాకృతిమ్ । చత్వారింశచ్చిరో
 గ్రీవా దశవింశత్యురస్యమ్ || పంచచత్వారింశద్బాహ్వోః పంచపంచభి

రజ్జుశా । త్రింశత్సంఖ్యోదర శిశ్నవీజేఽష్టై ద్వాదశకర్మామాత్ ॥ పంచ
షష్టిద్వైపదయోరజ్జులౌ పంచపంచభిః । త్రిశతాని చ షష్టిశ్చ పాలాశం
వృంతమాహరాత్ ॥ అలాభే యజ్ఞవృక్షాణాం వృంతాన్యపి సమాహరే
దితి ॥ స్మృత్యన్తరఽపి = తావద్భిః పాలాశపక్షైశ్శరీరాకృతిత్యేక ॥
కుశైరిత్యన్యే ॥ పర్ణశరైరిత్యనర ॥ తత్రైవ = దేశాన్తర ప్రమాతస్య నర
స్యాస్థి పునదహేత్ । అస్థ్యభావే పలాశోత్తైర్ధ్వంతైః ప్రతీకృతిం
దహేత్ ॥ తదభావే కుశైస్తేషాం షష్ట్యచ త్రిశతైరపి । చత్వారిం శచ్ఛిర
ఇత్యాది - ఊర్ధా నూతేణ బంధనమిత్యన్తం పూర్వకత్ ॥ షిత్వమేధ
సారేతు = పలాశవల్లైః కుశైర్వాసంధిషు సంవేష్ట్య చత్వారింశతా
పలాశవృంతైశ్చిరః ప్రకల్పయతే దశభిగ్రీవాం వింశతోర శ్రింశ
తొదరం పంచాశతైక్తకం బాహుం తయోరేవ పంచభిరంగులీ స్పష్ట
తైక్తకం పాదం తయోరేవ పంచభిరంగులీరష్టభిశ్చిశ్నం ద్వాదశభి
ర్వృషణమేవం పురుషాకృతిం కృత్వా పేతమావాహ్య సన్నాప్త్యా
లంకృత్యాగ్నిముత్పద్య సంకల్ప్యాపరేణాగ్నిం “ సర్వస్య ప్రతివీరీ ”
ఇత్యే తదాది ప్రతిపద్యతే । తాంఘృతేనాభ్యజ్య దహేదితి ॥

తత్ర సంకల్పః । యథాసంభవమ్ ॥ షష్ట్యన్తం గోత్రనామ సం
కీర్త్య - అస్థ్యభావే పలాశవృంతైః - కుశైః - పలాశ పక్షైః - పర్ణ
శరైః - యజ్ఞవృక్షాణాం వృంతైర్వా - ఏతేషామన్యతమేన యథాసంభవం
సజీకీర్త్య పూర్వోక్తవచ్ఛరీరాకృతిం కృత్వా ప్రేతమావాహ్యసన్నాప్త్యా
లంకృత్యాభిమృశ్య పునస్సంస్కారంకరిష్యామితిసంకల్ప్య-తత్తత్ప్రాయ
శ్చిత్తపూర్వకం గవాదిదాన పంచగవ్య సర్వప్రాయశ్చిత్తాదికం కృత్వా
పేతేఽమాత్యా ఇత్యాది కర్మ ప్రతిపద్యతే సమానమత ఊర్ధ్వమితి ॥

॥ ఇతి పునస్సంస్కార క్రమః ॥

అనాహితాగ్ని బ్రహ్మమేధ ప్రయోగః

—ॐॐॐॐ—

“ అథాతో బ్రహ్మమేధ విధిం వ్యాఖ్యాస్యామః ”

ఇత్యాది “ నన్తిష్ఠతే బ్రహ్మమేధః ” ఇత్యన్తమ్ సూత్రమ్ ॥

అత్యాపి పైతృమేధిక ప్రయోగోక్తాని ‘ అపత్కాలే
ముమూక్షుభిరనుష్ఠేయాని ’ ఇత్యారభ్య తిలపాత్రదానాంతం
సర్వమనుష్ఠాయ కర్ణమన్త్ర జపేవిశేషః (౧) యద్యాచార్యస్య,
శ్రోత్రియస్య, వా మరణసంశయే ‘ బ్రహ్మ విదాప్నోతిపరమ్,
భృగుర్వై వారుణః ’ ఇత్యనువాకనామకం (ప్రశ్నద్వయమ్).
శాన్తిపూర్వకం బ్రహ్మవిదో దక్షిణే కణే జపతి జీవదశాయా
ముపవీతినా । యదిప్రేతి ప్రాచీనావీతినైవ ॥ ‘ అథ ప్రేతస్య
స్నానాలంకరణాది ’ ఇత్యారభ్య యథాక్రమం షణ్ణిమిత్ర ప్రాయ
శ్చిత్తం కృత్వా సుసక్రూర్తా బ్రహ్మమేధ సంస్కార యోగ్యతా
సిద్ధ్యర్థం పూర్వవత్ ప్రాజాపత్య కృచ్ఛత్రయం చరిత్వా,
సిద్ధాగ్నేః ప్రేతస్య సంస్కారసంకల్పః । విచ్ఛిన్నాగ్నేస్తు పూర్వ
వత్ప్రేతాగ్నిసంధానమాపాసన హోమం, విధురస్యాపి యథా
శాస్త్రముత్తపనాగ్నిముత్పాద్య సంభావిత దుష్టకాలమరణ

ప్రాయశ్చిత్తం చానుష్ఠాయ పరిషదనుజ్ఞాంలభ్యా (౨) దర్శే
 ష్వాసీన ఇత్యాద్యేకపవిత్రేణ కృత ప్రాణాయామః శ్రీ గోవిం
 దేత్యాది దేశకాలా సంకీర్త్య - పా...తీ గోత్రం శర్మాణం
 అముకపితరం పేతం పరమనిశ్చేయసార్థం అముకాగ్నినా
 బ్రహ్మమేధవిధినా సంస్కరిష్యామి - ఇతిసంజ్ఞు-ల్ప్య । దక్షి
 ణతో దర్శాన్నిరిస్యావః ... శ్వ - అముకాగ్నిం పూర్వవత్పరి
 స్తిర్యేత్యాది సర్వస్యప్రతిశీవరీతి సంవేశనాంతజ్ఞు-ర్యాత్ ।

(౩) సూ = అథాప్యదాహరన్తి = హాత్వాంశ్చ పితృమేధంచ
 సుసృజ్య నిధిమత్తరః । విహితశ్చ సమాసేన కృతూనా
 ముత్తమః క్రతురితి ॥

 అస్మిన్ బ్రహ్మమేధే పితృమేధ మంత్రైః బ్రహ్మ
 మేధమంత్రాణాం సముచ్చయః కార్యః । తత్ర పూర్వం
 పితృమేధ మంత్రానుక్త్యా బ్రహ్మమేధమంత్రా వక్తవ్యాః ।
 అపిచ సంవేశనమ్ వస్త్రప్రోర్ణనమ్ వస్త్రాపాదానమ్ వోఢ్యాణా
 మనుమంత్రాణమ్ పర్యావర్తనమ్ దహనదేశసంమాజనమ్
 సంసర్పణమ్ (వృషదసనమ్) ఇత్యేతాని పితృమేధ మంత్రైరేవ

క్రియన్తే బ్రహ్మమేధేమంత్రానుక్తైః, అతోఽన్యత్ర బ్రహ్మమేధ
మంత్రాణాం సముచ్చయః ॥

(౮) సూ = అన్వారభ్యే మృతే అముకాగ్నౌ సువాహుతిం
జుహోతి సరేయువాగ్సమితి । తస్య సగ్నిహైర్హోతృభి
హోమః ॥

తతః కర్తా ప్రేతాగ్నౌ “సరేయువాగ్సం” ఇతి
హుత్వా దశహోత్రాదిభిః “చిత్తిః పృథివ్యగ్ని సూర్యన్తే
చక్షుర్మహాహవిహోతా” ఇతి పంచభిర్హోతృమన్త్రైర్వాచా
ప్రయుక్తైః ప్రత్యనువాకమనువాకాన్తే జుహోతి-చిత్వాదీనాం
‘వాచస్పతయే బ్రహ్మణ ఇదమ్ ।’ శుక్లసూత్రేణేత్యాది చరు
శ్రవణాంతం పితృమేధఃత్ । తతః ఇహాయునజ్జీతి వాహకాను
మంత్రణమ్ । అగ్న్యాది పదార్థానాం ప్రస్థాపనమ్ ।

సూ = ఆదీయమాన మనుమంత్రయతేపూషాత్వేతశ్చాప్యవయ
త్వీతి । భర్తృసూక్తేన భరణమ్ ।

“పూషాత్వేతశ్చాప్యవయతు, భర్తాసః” ఇత్యనువాకేన
చ వాహక్తేరాదీయమానం ప్రేతమనుమంత్రయతే । గ్రామశ్మ
శానయోరిత్యాది ప్రథమాధ్వని పథిబల్యంతమ్ । వునరాదీయ

మానం పూషీమా ఆశాః, భర్తాసన్నితిద్వాభ్యా మనుమంత్రా
ణాది ద్వితీయాధ్వని పథిబల్యంతమ్ । పునశ్చాయుర్విశ్వాయుః,
భర్తా సన్నిత్యనుమంత్రాణాది చరుస్థాలీ భేదనాంతమ్ । తూష్ణీం
చతుర్థమాదాయెత్వాది నాత్ర నైష్పురీష్య, రాజగవీ, పత్న్యవ
నిపాతనానాం ప్రసక్తిః, ఇత్యంతమ్ ॥

(౫) సూ=హస్తా సంమాప్తి=సువర్ణైస బ్రాహ్మణస్య సువర్ణా
గ్ం హస్తాదితి । దక్షిణా ప్రతిగ్రహేర్ని మా=గణః ।

(సువర్ణాగ్ం హస్తాదిత్యుక్త్వా దేవస్య త్వేత్యనువాకేన
హస్తసం మా=గణః ॥ ఇతి భాష్యమ్)

మతాంతరేయథా=సువర్ణగ్ం హస్తాదిత్యుచా ప్రథమం
ప్రేతస్య హస్తాసంమృజ్య “దేవస్యత్వా” ఇత్వాదిభిః ప్రతి
దక్షిణాప్రతిగ్రహం సంమా=గణః ॥

౧. తద్యథా_సువర్ణమాదాయ “దేవస్యత్వా ...
హస్తాభ్యాం ప్రతిగృహ్ణామి । రాజాత్వా... దేవిదక్షిణైర్గుయై
హిరణ్యమ్ । తెనామృతత్వమశ్యామ్ । ... ఉత్తానస్తావంగీరసః
ప్రతిగృహ్ణాతు । ఇతి ద్వాదశవాక్యాన్తై సువర్ణైస ప్రేతస్య హస్తా
సంమాప్తిః ।

౨. దేవస్యత్వా...రాజాత్వా...దేవిదక్షిణై గ్నాస్తాన్వ
 ౨కృస్తన్నపస్తస్తాన్వతస్వతవయాత్రయస్తాన్వవయం - సోమాయ
 వాసః | తేనామృతత్వం...ప్రతిగృహ్ణాతు | ఇతి వానసా పూర్వ
 వత్సంమార్గః ||

౩. దేవస్యత్వా...దేవిదక్షిణైరుద్రాయగామ్ | తేనా
 మృతత్వం...గృహ్ణాతు | ఇతి గవా—

౪. దేవస్యత్వా...దేవిదక్షిణై వరుణాయాశ్వమ్ |
 తేనామృతత్వం...గృహ్ణాతు | ఇత్యశ్వేన—

౫. దేవస్యత్వా...దేవిదక్షిణై ప్రజాపతయేపురుషమ్ |
 తేనామృతత్వం...గృహ్ణాతు | ఇతి పురుషే —

౬. దేవస్యత్వా...దేవిదక్షిణై మనవేతల్పమ్ |
 తేనామృతత్వం...గృహ్ణాతు | ఇతి తల్పేన—

౭. దేవస్యత్వా...దేవిదక్షిణై త్వష్ట్రేజామ్ |
 తేనామృతత్వం...గృహ్ణాతు | ఇత్యజయా—

౮. దేవస్యత్వా...దేవిదక్షిణై పూష్టేజామ్ |
 తేనామృతత్వం...గృహ్ణాతు | ఇత్యవిना—

అనాహితాగ్ని బ్రహ్మమేధ ప్రయోగః ౧౪౧

౯. దేవస్యత్వా...దక్షిణైర్ముత్యాభ్యవతరగదభాః |

తేనామృతత్వం...గృహ్ణతు | ఇత్యవతరగదభాభ్యామ్ ||

౧౦. దేవస్యత్వా...దక్షిణే హిమవతోహస్తినమ్ |

తేనామృతత్వం...గృహ్ణతు | ఇతి హస్తినా సుమాగః ||

౧౧. దేవస్యత్వా...దక్షిణేగంధర్వాపురాభ్యస్సగలం

కరణా తేనామృతత్వం...గృహ్ణతు | ఇతిసగలజ్కురణాభ్యామ్—

౧౨. దేవస్యత్వా...దక్షిణై విశ్వేభ్యో దేవేభ్యోధా

న్యమ్ | తేనామృతత్వం...గృహ్ణతు | ఇతి ధాన్యేన—

౧౩. దేవస్యత్వా...దక్షిణై వాచేఽన్నమ్ | తేనామృ

తత్వం...గృహ్ణతు | ఇత్యన్నేన—

౧౪. దేవస్యత్వా...దక్షిణైబ్రహ్మణఃపదనమ్ | తేనా

మృతత్వం...గృహ్ణతు | ఇత్యోదనన—

౧౫. దేవస్యత్వా...దక్షిణే సముద్రాయాపః | తేనా

మృతత్వం...గృహ్ణతు | ఇత్యద్భిః—

౧౬. దేవస్యత్వా...దక్షిణైత్తానాయాక్షీరసాయాపః |

తేనామృతత్వం...గృహ్ణతు | ఇత్యనసా—

౧౭. దేవస్యత్వా... దేవిదక్షిణైవై శ్వస్వనరాయరథమ్ ।
 వై శ్వస్వనరః ప్రత్నథా... ఇత్యాది వాక్యచతుష్టయముక్త్యా -
 రాజాత్వా... దక్షిణై వై శ్వస్వనరాయరథమ్ । తెనామృతత్వమ
 శ్వామ్ ... ఉత్తానస్త్వాక్షీరసః ప్రతిగృహ్ణాతు । ఇతి రథేన
 సంమాగః ।

అత్ర సర్వత్ర సంమృజ్యమాన వస్త్రాదిపదార్థాభావే
 ప్రత్యేకం గృహీతేన సువర్ణేన వా ప్రేతస్య హస్తయోగం
 మాగఃకార్యః ।

సూ=అథైవం చిత్వాప్రవర్త్యధూహతి, అథాస్య ప్రాణాయత
 నేషు హిరణ్యశల్యాన్ప్రత్యస్యత్యాజ్య బిందూనాన్ హృద
 యైహిరణ్య శకలాః ।

(౬) హృదయాని-సువర్ణం ఘృమ్మిత్వాద్యనువాకాంతా
 మంత్రాః । అస్య (ప్రేతస్య) సప్తసుప్రాణాయతనేషు ఆస్య
 నేత్రీ శ్రోత్రఘ్రీణేషు యథాక్రమం దక్షిణ నవ్యేషు సువర్ణం
 ఘృమ్మితి స్వమనువాకముక్త్యా సకృదేవాస్తతః హిరణ్యశక
 లాః పేత్ ఇత్యేకఃపక్షః ॥

అథవా సువర్ణం ఘృమిత్వాదినా చతుదశవాక్యాత్మకేన దశహోతృ హృదయేనాస్యే, బ్రహ్మాంద్రమిత్వాదినా ద్వాదశవాక్యాత్మకేన చతుర్వోతృ హృదయేన దక్షిణనెత్రే, శతంనియుత ఇత్యాదినా ద్వాదశవాక్యాత్మకేన పంచహోతృ హృదయేన సవ్యనెత్రే, సువర్ణం కొశమిత్వాదినా ద్వాదశవాక్యాత్మకేన షడ్ఘోతృ హృదయేన దక్షిణకర్ణే, ఇంద్రో రాజే త్యాద్యనువాకశేషణ సప్తహోతృహృదయేన సవ్యకర్ణే, తెనై వ పృత్యా ప్రత్యేకం దక్షిణసవ్యఘ్రాణయోః ఇతిద్వితీయః ।

యదివా - సువర్ణం ఘృమిత్వాస్యే, బ్రహ్మాంద్రమితి దక్షిణనెత్రే, శతం నియుత ఇతి సవ్యనేత్రే, తెనైవ దక్షిణ కర్ణే, సువర్ణం కొశమితి సవ్యకర్ణే, ఇంద్రో రాజేత్యనువాకశేషే ణ్యావృత్యా దక్షిణసవ్యనాసికయోరితి తృతీయః పక్షః ॥

అత్ర తిల తండులాదీనాస్యే ప్రక్షిపంతి పుత్రాదయః । సూ=అథైవ ముపోషతి 'మైనమగ్నై, శృతంయదేతి ద్వాభ్యామ్ । జ్యోతిష్మతీభిరుపోషణమ్'

స గ్నం దహేదిత్యాదిపితృమేధవత్ ॥ తూష్ణీమగ్నై మాదాయాదిత్యాభిముఖస్థిత్యా 'మైనమగ్నై' ఇతిద్వాభ్యామ్

‘జాతిష్కతీంత్యా’ ఇత్యనువాకేన చ జ్వలదుల్కుకనోరసి
 వహేత్ తతః కృత్స్నమగ్నిం పాగాదిప్రక్షిప్య జ్వలయేత్ ॥
 సూ=అథై నముపతిష్ఠతే సూర్యన్తే చక్షురితి । నారాయణాభ్యా
 ముపస్థానమ్ ॥

ప్రేతాభిముఖః స్థిత్యా ‘సూర్యన్తే చక్షుర్గచ్ఛతు’ ఇతి
 ‘సహస్ర శీర్షా, అద్యుః సమ్భూతః’ ఇత్యనువాకాభ్యాం చ
 ప్రేతముపస్థాయ ॥

(౭) సూ=నవచస్రువాహుతీర్య ఏతస్య పథోగోష్ఠాః ఇత్యత్రో
 భయం ప్రహరతి యేనజుహోతి । ప్రయాసాయస్వాహేతి
 స్రువాహుతీః ।

ఉరథమగ్నిం ప్రజ్వాల్యాపరేణ చితిం ప్రాజ్ఞుఖః స్థిత్యా
 ‘యఏతస్యపథః’ ఇతి నవభిః, ‘ప్రయాసాయస్వాహ’ ఇత్యను
 వాకేన చ ప్రతిస్వాహకారం సువేణ హుత్వాఽఽజ్య స్థాలీం
 స్రువంచాగ్నౌ ప్రహరేత్ ।

(౮) సూ=అపరేణాగ్నిం ప్రాజ్ఞుఖ ఉపవిశ్యాదై నం యామ్యేన
 సూక్తేన నవర్చేన పరాచాఽనుశంసతి ప్రకేతునేతి మృత్యు
 సూక్తేనానుశంసనమ్ ॥

అపరేణాగ్నిం ప్రాజ్ఞుఖ ఉపవిశ్య ప్రకేతునేతి నవభిః
 ఋగ్భిః ప్రత్యృచం 'హరిగ్ం హరన్తమ్' ఇత్యనువాకేన చ
 (షడ్భిః ఋగ్భిః) కృతటిగోపాభిః ప్రణవాంతాభిరేకశ్రుత్యా ప్రణ
 వేన సుధాయోత్తరమంత్రాదిమ్, అర్ధరాత్నైః సవసాయావసాయ
 శంసేత్॥ తథాచ 'ప్రకేతునా... రోరవీతి | దినశ్చిదంతాదుప...
 ధో ౩ మివన్త ఏకం... సంవిశస్వ | సంవేశనః ... సధస్థో ౩ ౦
 నాకెనుచర్ణ... త్వ | హిరణ్యపక్షం... భుజ్యోమతిద్రవ...
 పథా | అథాపితృణ... మదన్తో ౩ ౦ యాతేశ్వినా...
 నృచక్షసా | తాభ్యాగ్ం ... ధేహోమమురుణసా ... అను |
 తావస్మభ్యం... భద్రో) ౩ ౦ సోమ... ఉపాసతే | యేభ్యో...
 గచ్ఛతో ౩ ౦ యేయుధ్యన్తై... తనుత్యజః | యేవా... గచ్ఛ
 తో ౩ ౦ తపసా... సునర్గతాః | తపోయే ... గచ్ఛతోమే॥
 హరిగ్ం హరన్త... మతీనామ్ | బ్రహ్మ ... విక్రమస్వో ౩ ౦
 మాఢిదో ... ప్రమోషీః | ప్రజాంమా ... విధేమో ౩ ౦
 సద్యశ్చకమానాయ ... మృత్యవే | ప్రాస్తా... పునో ౩ ౦
 కామేన ... మృత్యోః | యదమివా ... మామభో ౩ ౦ పఠం
 మృత్యో ... దేవయానాత్ | చక్షుష్మతే ... మోతవీరో ౩ ౦

ప్రపూర్వ్యం... చర్షణీనామ్ । యః ప్రజానా ... ప్రథమజా
మృతస్యోకమ్ ॥ ఏవమేకశ్రుత్యా శంసనం కార్యమ్ ॥

(౯) నూ=జఘనేన దహనదేశముదీచీస్తిస్రః కర్మాణః ఖాత్యా
ఽశ్మభిస్సికతాభిశ్చోచ (శాచభి) ప్రక్షీర్యాయుగ్భిరుదకుంతై
రహఃపరి స్థావ్య తాసు జ్ఞాతయ స్సంగాహన్తైఽశ్మన్వతీరేవతీ
రితి గతమ్ ।

సామ్యాసంగాహనమ్॥ ఆప్యాయస్వమదిన్త మేత్వృచా॥

నూ=జఘనేనకర్మాణః పలాశశాఖే శమీశాఖేవానిఘ్నస్త్యైః
నే దర్భమయేన శుల్బేన సంబధ్య తే అన్తరేణ ప్రసర్పన్తి
యద్వైదేవస్య నవితుః పవిత్రమితి, జఘన్యశ్శాఖావ్యదస్యతి
యారాష్ట్రాత్పన్నాదితి ॥ గతమ్ ॥

నూ=ఉద్వయం తమసస్పరీత్యాదిత్య ముపస్థాయ । సార్యేణా
దిత్యోపస్థానమ్ ।

అథ సర్వే కర్తారః జ్ఞాతయోఽపి 'ఉద్వయంతమసస్పరి'
'తరణిద్విశ్వదర్ శతః' కృత్యనువాకేన చ అదిత్యోపస్థానం కుర్యుః।
ప్రాచీనావీతినై వ ॥

అనాహితాన్ని బ్రహ్మమేధ ప్రయోగః ౧౪౭

సూ=అనవేక్షమాణా అపోఽవగాహంతే ధాతాపునాతు సవితా

పునాత్స్వతి ! పుష్కప్త్యాఽవగాహనమ్ ॥

శ్మశానమనవేక్షమాణా అపోగత్వా శెశాస్పృక్ర్యపాం
సూనోప్యాతుర వ్యంజనాని కృత్వా 'ధాతాపునాతు సవితా
పునాతు' 'ఈయుష్టేయై' ఇతిమంత్రానువాకాభ్యాముక్తక్రమేణ
స్నానం కుర్యుః ॥

సూ=సమానమత ఊర్ధ్వం పైతృమేధికం (అయవౌదనప్రాశ
నాత్) కర్మ ॥ (౧౦) తా నరంబ్రహ్మేత్యాచక్షతే ॥

అపామవగాహనాదూర్ధ్వం పైతృమేధికముదకదానాస్థి
సంచయనాది శాన్తిహోమాంతం సమమేవేత్యధికః ॥

తా న సాధారణేశ్మశానేప్రయుంజిత, నానాచార్యాయ

నాశ్రోత్రియాయ ॥

॥ సంతిష్ఠతే బ్రహ్మమేధః ॥

బ్రహ్మమేధ పరకరణమ్

(౧) అనువాకా ఇత్యస్య ప్రశ్నద్వయమిత్యసనిషద్భాష్యోక్తిః । తథాచ యాతుదేశవిశేషే బ్రహ్మవిదిత్యాదభ్య నవానువాకా ఇతిప్రసిద్ధిః సాత్యధ్యాపకైః పాతసౌకర్యాదు పరికల్పితా, సత్వధానాసాదీని । తేహి “తదప్యేషణ్ణోకోభవతి” ఇత్యస్యాః ప్రతిజ్ఞాయాః స్లోకపాతస్యచ మధ్యే తంతమనువాకం సమాపయంతి । నచైతద్భ్యుక్తమ్ । కస్యచిదప్యథాస్య పర్యవసానాభావాత్ । తస్మాదితరదేశగతాధ్యాపక ప్రసిద్ధ్యా కృత్వోన్మేషస్యయమేక ఏవానువాకః । ఏతదనాభిప్రేత్యకాండానుక్రమణికా భాష్యకారః, వారుణ్యా ఉపనిషదః “సహ నావవతు” “బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్” “భృగుర్వైవారుణిః” ఇత్యనువాకత్రయాత్మకత్వం వ్యాజహర । భారద్వాజనూతే ముమూషాః కర్ణే జప్య త్వేనైవముదాహృతమ్--“బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్, భృగుర్వైవారుణిః” ఇత్యేతావనువాకా బ్రహ్మవిదోదక్షిణేక ర్జపతీతి । బ్రహ్మవిదిత్యాదభ్య భృగురిత్యంతః (త్యతః) ప్రొక్తనాగ్రంథ ఏకఏవానువాకః । యేషాంనవానువాకకల్పనా తేషామప్యేక వల్లిత్యప్రసిద్ధిరస్తి । బ్రహ్మవల్లిత్యేవంతైర్వాఖ్యాతత్వాత్ । భగవద్భిభాష్యకారైరప్యానందవల్లిత్యేవం వ్యాహృతమ్ । అతోబహుస్కంధయుక్తవల్లివర్జహువిధావాంతరపాతభేదయుక్తోఽప్యేకఏవాయమనువాకః । ఏవంభాష్యకారమతేన భృగుర్వైవారుణిరిత్యారభ్య “ఇత్యుపనిషత్” ఇత్యంశోఽయం నవమ ప్రవాతతో నాస్తి కింత్వప్త మన్యైవాయం తృతీయోఽనువాక ఇతీదమప్రూహ్యమితి ॥ అస్మిన్విషయే కపడిగోపాలభాష్యయోరుక్తివిశేషాభావాదుపనిషద్భాష్యోక్తివదనుష్ఠానం యుక్తమిత్యవగమ్యతే । బ్రహ్మవిదః-వేదతదథాజ్ఞస్య+బ్రహ్మనిర్మస్యవా । జపతీత్యేకవచనంకర్తృకఏవ జపేత్, తదసన్నిధౌ సన్నిహితోఽన్యోవా జపే

దితి ప్రదక్షణసాధనమ్, విశేషానుపాదానాత్ || మరణానంతరమపి ప్రాచీనావీతినా ఏతన్నియమేన కతావ్యమ్ । బ్రహ్మవిద ఇత్యేవ “తానసాధారణే శ్మశానె ప్రయుంజీతసానాచార్యాయ నా శోత్రియాయ” ఇతి తరనిషేధస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ||

(౨) అయంబ్రహ్మమేధః ఉక్తగుణవిశిష్టస్య బ్రాహ్మణస్యైవ పరమశ్రేయసార్థం విధీయతే, నత్యవిశిష్టస్య, శ్రీయాశ్చేతి భాష్యమ్ || అత్రసూత్రమద్విబాతీనామపవర్గోహ్యర్థతస్తత్వదర్శిభిః । ఋషిభిస్తపసోయోగాద్వృష్టితుంభుమహస్తమమితి ||

(౩) హోతృంశ్చపితృమేగంచసంస్మజ్యవిధిరుత్తరః । ఇతి హోతృపితృమేధమంత్రయోగ్యమావేశే “అపూర్వమస్తేస్యాత్” ఇతి న్యాయేన పితృమేధ మంత్రానుక్త్వా, హోతృమంత్రానక్తవ్యాః । సంవేశనాద్యష్టపదార్థేషు బ్రహ్మమేధమంత్రాంతరానుక్తే, పితృమేధమంత్రాంతరాంతరేవాన్యైః కార్యైః । తథాహి । దర్శేషుసంవేశయన్తి “సర్వస్యప్రతిశీవరీ” ఇతి । వాససాప్రోక్షాతి “ఇదంత్యావస్త్రమ్” ఇతి । అథాస్యేతరదపాదతై “అపితదూహ” ఇతి । “ఇహాయునజ్మితేవహీ” ఇత్యేషయోజన ఆత్మాతః । పరిమంతి “అపసశ్శోశుచదఘమ్” ఇతి । శ్మశానాయ తనంసంమాప్త్యే “అపేతవీత” ఇతి । అంతరేణప్రసర్పంతి “యదైవదేవస్య” ఇతి । శాఖేవ్యదస్యతి “యారాష్ట్రాత్ప్రన్నాదితి” ||

(౪) చిత్తిఃపృథివీత్యాదిపంచభిః పంచసుప్తాహుతయోహోతవ్యాః ‘వాల్మీకా’ ఇత్యత్రనేష్యతే “అథైషఋతుముఖీయఇతి తస్య ఋతుముఖమాశ్రవిషయత్వవచనాత్” ఇతి గోపాలభాష్యమ్ || షడ్ధిరనువాకైరితి, పితృమేధసారే || వాచాప్రయుక్తైరిత్యస్యాధః కపడిభాష్యే = సూత్రే సగ్నిహోహోకామ ఇతి నవక్తవ్యమ్ । యత్రయత్రహోమాధాన్ ఇతి సిద్ధత్వాత్ । ఇహాస్తివిశేషః । అన్యత్రతు హోతా మనసైవోచ్యతే, ఉపాంశు

గృహేణహోతవ్యమితి । ఇహ సగృహేణహోతృహూయతే, నమనసా
ప్రయోగః ॥ పరేయువాంసమితి హుత్వాఽ నాహితాగ్నిరౌపాసనై
గృహైస్సహితాః హోతృః గృహదేవతామనసాధ్యాత్వా జామ
యాదితి ॥

హస్తసంమాజకసమాదౌ పితృమేధమంత్రేణ కృత్వా

పశ్చాద్భ్రహ్మమేధమంత్రేణ

(౫) అనుష్ఠానము “అగ్నేయే హిరణ్మయే సోమాయవాసః” ఇత్యా
దిమ సప్తదశస్వయంత్రస్తవకవిధః । దక్షిణాపత్రిగృహః “దేవస్య
త్వా” ఇత్యాద్యాః పూర్వోక్తాస్సప్తదశానుష్ఠానాః । చందా “పరేయు
వాంసమ్” ఇతి హుత్వా చిత్వాదిభిః సత్రిహోతృహోమః, ఏవముపాష
ణోపస్థాన సుగ్రవాహుత శంసనావగాహ నాదిత్యోపస్థానా వగాహనాదీని
పితృమేధమంత్రేణప్రాకృత్వా పశ్చాద్భ్రహ్మమేధమంత్రేణకార్యాణి ।
వచనాదనేకమంత్రకమేకంకర్మ, వచనాభావత్వేకమంత్రకమేకకర్మతి
సామాన్యసిద్ధమ్ । కించ-భరణే ఉభయమంత్రాంత్రేవ స్థలత్రయనిధాన
విధానం మధ్యేనిధానాయోగాదివివేకః । అటచ, ఇహప్రతిగ్రహభావేఽ
ప్యనాదౌసంసారే పునరసంభావితాథావాత్పుభవంతర ప్రతిగృహ
మరితక్షయాయసంమాగళః కార్యః, విహితత్వామ్ । అన్యత్రాప్యగృహ
స్మంత్రలోపే కర్మాసిద్ధిశ్చ ॥ కచిన్మందధియః “గంధర్వాపురభ్య
స్సగలంకరణే” ఇతి ద్వావసుషంగౌమన్యన్తై తాన్పుత్ర్యాహ “గంధర్వా
పురసోవా ఏతమ్” “గంధర్వాపురసాంగృహః” ఇత్యాదిషూభయౌరవి
భాగదశనాత్ “తస్మైస్సాహతాభ్యస్సాహేతిజుహోతి” ఇతి చోద
నావశాదేవహోమే విభాగాత్ “గంధర్వాపురభ్యస్సగలంకరణే” ఇత్య
నయైవసుత్ర్యా గంధర్వాణా మపురసాంచావిభాగవస్సగలంకరణోద్దై
త్యత్వప్రతిపాదనాత్, పూర్వాపరవాక్యేష్వైకకౌనుషజ్జన్యైకైక వాక్యత్వ

దశకనాత్, పృథగనుషజ్ఞ భాష్యాక్తసప్తదశసంఖ్యావిరోధాచ్చ గంధ
స్వాప్నరాభ్యావ్యాత్యమిత్యాదికదేవన పృథగనుషజ్ఞ ఇతి ॥

తేనతి తచ్చబ్రహ్మ లిజ్గాదిభేదవిచారః

తేనామృతత్వమిత్యత్రతచ్చబ్రహ్మ ప్రకృతపరామర్శిత్యాదశ్వతర
గతిః సాధ్యోవినిమిత్తం తాభ్యామిత్యాది వక్తవ్యమితిమూఢచోద్యంనిరస్యతి॥
సర్వానుషజ్ఞేషా తచ్చబ్రహ్మ న లిజ్గవచనభేదః, కారణపరత్వాత్ప్రతిగ్రహ్యా
దశ్వపరామర్శిత్యాభావాచ్చ, లిజ్గమ్ - త్రీత్వాది, నచనమ్ - ఏకత్వాది,
తచ్చబ్రహ్మలిజ్గభేదోవచన భేదశ్చనాస్తి, కుతః, కారణపరత్వాత్ - రుద్రా
యగాం ప్రతిగ్రహ్యమితియతః తేన తస్మాత్కారణాదిని కారణపరత్వా
దిత్యర్థః “తేనత్వాఽఽయుషాఽఽయుష్మన్తజ్జగ-హోమి” ఇతివత్ ।
అతోనాత్రప్రతిగ్రహ్యగవాదిపరాపశవ స్సర్వానుషజ్ఞేషా । అతఏవహి
శ్రాతస్మాద్భవచక్షణాః “తేనామృతత్వమ్” ఇత్యేవ యథాసాతం
పఠన్వీతి ॥

హిరణ్యశకలక్షేపమంత్రవిభాగే పక్షత్రయము క్తమ్

(౬) తత్రాద్యంపక్షద్వయం కపడిభాష్యాక్తమ్ । తృతీయస్తు
గోపాలభాష్యాక్త ఇతివ్యవస్థామ్॥ ఏవంపక్షత్రయోక్తిః శ్రాతన్యాయాత్
నూత్రేవివేచితాః ॥ ఆజ్యబింధూన్వాఽననయేదితి హిరణ్యశకలాభావ
పక్షః, నారాయణాభ్యామ్ “సహస్రశీర్షా, అద్యస్సంభూతః” ఇత్యను
వాకాభ్యామ్ ॥

(౭) పయసాయ స్వాహేతిసుప్రవాహుతీరిత్యత్ర బహువచనా
త్ప్రతిస్వాహాకారం హోమసిద్ధిః ॥

(౮) యమ్యసూక్తమ్ “ప్రకతునా” ఇత్యాది “తపాయేచక్రి
రెమహత్తాగ్ం బిదెవాషిగచ్ఛతాత్” ఇత్యన్తమ్ । “యమస్యయోనాః

యమస్యదూతే” ఇత్యాదిమంత్రలిక్లాత్ । మృత్యునూక్తమ్ । “హరిగ్ం
హరస్తమ్” ఇత్యనువాకః, “మాభిదోమృత్యో” ఇతిమంత్రలిక్లాత్ । కృత
టిలోపాభిః-ఆత్మైరదశశ్చ నాటిలోప ఇత్యుపచర్యతే । టెఃస్థానేప్రణ
వఃప్రయోక్తవ్య ఇత్యర్థః । తథాపాణినిః । ప్రణవష్టేః । ఇతి । యజ్ఞ
కర్మణిః యుగస్తస్య టెః ప్రణవోభవతీత్యర్థః । ఆశ్వలాయనశ్చ=స్వరాది
మృగస్తమోజ్జ్వలం త్రిమాత్రంకృత్వా । ఇతి । అయమర్థః “ప్రక
తునా” ఇత్యత్ “వవధా” ఇత్యత్ అకారస్థిః । “సధస్థే” ఇత్యత్
ఏకారః । “భురణ్యమ్” ఇత్యత్ ఉకారమకారా । “అచోన్మాదిటి”
ఇతిస్మృతేః । తత్ప్రటేః స్థానే ప్రణవాదశక్యతే స్వరాది యుగస్తమో
జ్జ్వరాస్తం భవతీతి తమోజ్జ్వరాస్తజుర్యాత్ । స్వరఇత్యన్త్యస్వర
ఏవోచ్యతే । ఆదిశబ్దేనస్వరాత్పరం వ్యంజనముచ్యతే । యుగస్తస్వర
మాత్రాన్తశ్చైత్రం స్వరమోజ్జ్వరజుర్యాత్ । వ్యంజనాన్తశ్చైత్రస్వర
వ్యంజనయోరుభయోస్థానే ప్రణవజుర్యాదితి । తతశ్చ, వవధోమ్,
సధస్థోమ్, భురణ్యోమ్, మదన్తోమ్, ధేహోమ్, భద్రోమ్, గచ్ఛతోమ్, ఇతి
యుగస్తమ్ । బ్రహ్మమేధే, విక్రమస్వోమ్, విధేహోమ్, అజనయన్మనోమ్,
మామభామ్, మోతవీరోమ్, ప్రథమజామృతస్వోమ్, ఇతి శంసనంకార్యమ్ ।
ఏకశ్రుత్యేతి “సర్వమేకయమం పూర్వేషామ్” ఇతివ్యాసః । “యజ్ఞ
కర్మణ్యుజపన్యూంఖసామసు” ఇతి పాణినిః । ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితానాం
పరసన్నికపణ వికశ్రుత్యమిత్యాశ్వలాయనః ॥

(౯) సామీ-“ఆప్యాయస్వమదిస్తమ్” ఇత్యనువాకః । “ఆప్యాయ
యస్వమదింతమసోమ” ఇతిమంత్రలిక్లాత్ ॥

(౧౦) తా- “పరమంగుహ్యం బ్రహ్మ” ఇత్యాదిశ్రుత్యా చతు
హోతృణా అనేకకులసాధారణై శ్మశానై న ప్రయుంజీత । కిన్తు ప్రేత
కులస్యాసాధారణ ఏవేత్యర్థః । అపిచ, ఆచార్యాదన్యస్మై ప్రేతాయ

తా న ప్రయుంజీత । అథనా సర్వేభ్యః శ్రోత్రియేభ్యః వేదాగ్ధవిద్యభ్యః
ప్రయుంజీత, నతు కదాచిత్ అశ్రోత్రియాయ । ఏకశాఖాధ్యాయః శ్రోత్రి
యః । తా హోత్వా తా సాధారణే శ్మశానె సర్వేషాం న ప్రయుంజీత ।
యస్మాత్ విశిష్టేభ్యో బ్రహ్మమేగః క్రియతే, తత్రైవదహనం నాన్యత్రైతి ॥
అచార్యాయ ఛాత్రః కుర్యాత్ । అనాచార్యాయ, అశ్రోత్రియాయ న
కుర్యాత్ ॥ తథా స్త్రీణాం చెతి ॥ సంస్థా సమాప్తిః ॥

— ❧ —

అథ సంచయన ప్రయోగః

సూ = అవరేద్యుస్తృతీయస్యాం పంచమ్యాం సప్తమ్యాం వా
౭ స్థీని సంచిన్వన్తి ॥

(౧) ఏవముక్త దిననే జ్ఞాతిభిస్సహ - ఆజ్యం పయః
కుంభఘటాశ్చ దర్భావాసస్తి లోదుంబర పర్ణశాఖాః । ఫలం
బృహత్యా అపి నీలరక్తే సూత్రేచ శుల్బం సికతాబలిం (జలం)
చ ॥ శీరముదకమాజ్యముదుంబరశాఖాం బృహతీఫలం నీల
లోహితసూత్రే శిలామముగ్ధ ముదకుంభం ప్రేతభక్ష్య బలి
పదార్థా గంధోదకానిచ ॥ ఏతాం త్సంభారానాదాయ జ్యేష్ఠ
క్రమేణ శ్మశానదేశం గత్వా శుచౌ దేశే నిధాయ కర్తాన్నాత్వా

౭౭చమ్య ఏకపవిత్రేణ బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞా ద్రవ్యం)
 నిధాయ (శుక్లాం+) ప్రా...మ్య పుణ్యతిథౌ - ప్రా...తీ
 (పితృః) గోత్రస్య+పేతస్య (౨) మరణదినాదారభ్య అముకే
 ౭హని అస్థి సంచయనం కరిష్యామి - ఇతి సజ్కల్ప్య । (౩)
 అస్థి సంచయనకాలే తిథివారి + లగ్నైర్వోదోషస్తద్దోష
 పరిహారార్థం కృచ్ఛ్య ప్రత్యామ్నాయం యత్కించిద్ధిరిణ్యాదానం
 కరిష్యే - హిరిణ్యగభేతి హిరిణ్యాదానం కుర్యాత్ ॥ పునః
 ప్రా...మ్య సజ్కల్ప్య (౪) శ్మశాన భస్మని శ్వ చండాల గర్దభ
 స్మగల క్రిమికీటాద్యస్పృష్టదూషితై తద్దోషపరిహారార్థం
 ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్యప్రత్యామ్నాయం గోమూల్యాదానం కరి
 ష్యామితి సజ్కల్ప్య, తత్కృత్వా । శ్మశానభస్మ శుద్ధ్యర్థం
 పంచగవ్యేన చ పోక్షేత్ ॥

సూ=క్షీరోత్పిక్తై నోద కేనాదుంబరశాఖయా ౭ప్రకావ్యధయం ఛరీ

రాణ్యవోక్షతి యన్తై అగ్ని మమంథామేతి పంచభిః ॥

(౫) ఉదకే క్షీరం నిసీయ ఉదుంబరశాఖయా అవి

కలమ కుర్వన్నస్థీని యన్తై అగ్ని మితిపంచభిఃప్రతిమన్త్రమువోక్షతి ॥

“యన్తై అగ్ని మమన్థామ వృష్టభాయేష్టపక్తవే । ఇమ

న గ్ం శమయామసి క్షీరేణ చోదకేనచ॥ యస్తస్త్వమగ్నై సమ
దహస్తస్త్వమునిర్వాపయా పునః । క్ష్యాంబూరత్రజాయతాం
పాకదూర్వావ్యల్కశా ॥ శీతికై శీతికావతి హ్లాదుకై హ్లాదుకా
వతి । మండూక్యాసు సంగమయైమగ్ం స్వగ్నిగ్ం శమయ ॥
శస్తై ధవన్యా ఆప్తశ్శముతే సప్తస్త్వనూక్యాః । శస్తై సము
ద్రియా ఆప్తశ్శముతే సప్తవహ్వాః ॥ శస్తై ప్రవన్తీస్తనువేశ
ముతే సప్తకూక్యాః । శస్తనీహారోవర్షశ్చ శముచృష్వావశీ
యతామ్ ॥”

సూ = అత ఏవాజ్ఞారాస్తక్షిణాన్నిర్యర్త్య తిన్ద్రసున్ద్రవాహుతీ

జ్ఞాహోత్యనన్మజైతి ప్రతిమన్ద్రమ్ ॥

యదిశ్మశానాగ్నిర్నష్టస్సాస్యిత్తదా తాకికాగ్నిం యత్యి
క్వచేతి విధినాప్రతిష్ఠాప్య అగ్నిసప్త ప్రియశ్చిత్తం కృత్వా సంచ
యసహోమంకుర్యాత్ ॥ శ్మశానాగ్ని సత్వేదహనదేశద్దక్షిణతో
ఽంగారాన్నిర్హృత్వోష్ణవసమాధాయప్రజ్వాల్యదక్షిణాప్రాగ్గై
దక్షభైః స్పంపరిన్తిర్యాగ్నై దక్షిణతో దక్షిణాగ్నిః పునర్దేహు
అజ్యస్థానీం పోషణీం స్రువమిత్వైకై కశోదక్షిణావనగ్ం సాద

యిత్యైజ్యం దర్శించ సంస్కృత్య సమంతమప్రదక్షిణం పరి
షిచ్య స్రువేణాజ్యం గృహీత్వా యథాసూత్రంజాహుయాత్ ॥

“అవస్థజ పునరగ్నే పితృభ్యోయస్త ఆహుతశ్చరతి
స్తవధాభిః । ఆయుర్వసాన ఉపయాతు శేషగ్ం సంగచ్ఛతాం
తనువాజాతవేదస్సాహ - అగ్నయే జాతవేదస ఇదం ॥ సంగ
చ్ఛప్య పితృభిస్సగ్ం స్తవధాభిస్సమిష్టా పూర్తేన పరమేవో
మన్ ॥ యత్ర భూమ్యైవ ప్రాణే తత్రగచ్ఛ తత్రత్వా దైవ
స్సృతా దధాశుస్వాహ - దేవాయ సవిత్ర ఇదం ॥ యత్రై
కప్రష్టశ్శకున ఆతుతోద పిప్రీలస్సపణ ఉతవాశ్వాసదః । అగ్ని
ష్టద్విశ్వాదన్త్రాణం కృశోతు సోమశ్చయో బ్రాహ్మణమావి
వేశస్వాహ - అగ్ని షోమాభ్యామిదం ॥ (అత్ర కేచిదనాజ్ఞాతత్రయం -
భూరాదిచతుష్టయం - సంభావితప్రాయశ్చిత్తం చెచ్ఛన్తి) (స్రువ
మాజ్యస్థాలించాగ్నా ప్రహరతి । పూర్వవత్పరిషిచ్య ।

సూ=అయుగ్భిరుదకుంభై స్స్వవోక్షితమవోక్త్యాయుజస్త్రియ
స్సంచిన్వన్తి ॥

(౬) పంచస్త్రియః పంచభిః కుంభైరప ఆనీయాస్థీస్య

వోక్షంతి - ఏకావై కెనవా కుంభేన సర్వాణ్యస్తీన్యవోక్షేత్సర్వ
మగ్నిం శమయేత్ ॥

సూ=యస్యాః పునర్విజననం న స్యాత్సంసవ్యేహస్తై నీలలోహి
తాభ్యాం సూత్రాభ్యాం బృహతీ ఫలమాబధ్య సవ్యేన
పదాఽశ్మానమాస్థాయ సవ్యేన పాణినా ప్రథమాఽన
స్వీక్షమాణాఽస్తీన్యాదత్త ఉత్తిష్ఠాత ఇతి దద్భ్యశ్శిరసోవా,
తద్వాససి కుంభేవా నిదధాతి ॥

యా పునర్గభి=శీ నభవతి గతరక్తానా విధవానా పీత
స్యపత్నీనా పంచస్వేకా నీలలోహిత సూత్రాభ్యాం బృహతీ
ఫలం సవ్యహస్తై ఆబధ్య సవ్యేనపదా అశ్మానమాస్థాయ నేత్రే
నిమిల్య సవ్యహస్తై సర్వాణ్యుశీభిర్వా 'ఉత్తిష్ఠాతః' ఇతి
దంతాస్థి శిరోఽస్థిచాదాయ నేత్రే ఉన్మీల్యవా తద్వాససి కుంభేవా
నిశ్శబ్దం సైవ నిదధాతి ॥

ఉత్తిష్ఠాతస్తనువగ్ సంభరస్వమేహగాత్రమవహఃమా
శరీరమ్ । యత్ర ఘ్రామ్యైవ్రణసై తత్ర గచ్ఛ తత్రత్వాదైవ
స్సవితా దధాతు ॥

సూ=ఇదన్త ఏకమితి ద్వితీయః సూత్రాభ్యాం బాహుభ్యాంవా ॥

ఏవం ద్వితీయా బంధనాదికృత్వా “ఇదస్తవకమ్”

అంసాస్థి కంఠాస్థి చాదాయ పూర్వవన్నిదధ్యాత్ ॥

సూ=ప్రక్షాత ఏకమితి తృతీయాపాశ్వాభ్యాంశ్రోణీభ్యాంవా ॥

పూర్వవత్తృతీయా ‘ప్రక్షాతవకమ్’ ఇతి కటికంఠయో
ర్యధ్యప్రదేశాస్థ్యాదాయ నిదధ్యాత్ ॥

సూ=తృతీయేన జ్యోతిషా సంవిశస్వేతి చతుర్భూరుభ్యాం
జంఘాభ్యాం వా ॥

తథైవ చతుర్థే ‘తృతీయేన జ్యోతిషా సంవిశస్వ’
ఇతి కటిగుల్ఫయోర్యధ్యమప్రదేశాస్తీన్యాదాయ నిదధ్యాత్ ॥

సూ=సంవేశన ఇతి పంచమీ పద్భ్యామ్ ॥

తథైవ పంచమీ “సంవేశనస్తనువై చారురేధి ప్రియా
దైవానాంసర్వమేసధస్థే” ఇతి పాదద్వయాస్థ్యాదాయ నిదధ్యాత్ ॥

సూ=ఏనమేవాయుజాకారం సుసంచితం సంచిన్యన్తి ॥

ఏతావన పంచస్త్రీయః ఉత్తిష్ఠాత ఇత్యాది పంచమం
త్రేషు స్వేనస్వేన మంత్రేణ స్వస్వప్రదేశాత్త్రిభిః పంచభిస్సుప్తభి
రిత్యేవమయుగ్మపర్యాయావృత్త్యా (౭) నిరవశేషంక్షుద్రాణ్యప్య

స్థీన్యాదాయ నిదధ్యుః ॥ యదా వృక్షేన తదా యామృతస్య
 ప్రీతి, ప్రీతిం ముఖ్యావా, ఫలబంధాది కృత్వా పూర్వవత్త
 స్మంతేణ తత్తత్థానాన్నిరవశేషం సంచినుమాత్ ॥

సూ=భస్మాభి సమూహ్య సంహత్య శరీరాకృతిం కృత్వా శరీ
 రాణ్యాదాయోత్తిష్ఠత్యుత్తిష్ఠ ప్రేహీతి ॥

(౮) తతస్తా ఏవ తద్భస్మాన్యేకీకృత్య సంక్లేష్టం హస్తాభ్యాం
 దృఢీకృత్య తత్రోదక్షిణా శిరిసం శరీరాకృతిః ॥ అథ
 కర్తావా పూర్వోక్త ప్రకారేణ సర్వాణ్యస్థీన్యాదాయ నిఖనన
 పక్షే కుంభవననిధాయ భస్మాభి సమూహ్య శరీరాకృతిం కృత్వా
 ఆచారాత్ ప్రేతస్యక్షున్నిస్తత్త్వర్థం పంచభక్ష్యాణి దద్యాత్,
 (తత్రహితం బలిప్రదానం వా) కుర్యాత్ । తత్ప్రయోగస్తు ॥
 పంచభక్ష్యాణి (బల్యన్నం చ) కృత్వా బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాం)
 నిధాయ-సా...మ్య=సా...తీ=ప్రేతాయ క్షున్నిస్తత్త్వర్థం
 సాపూవం బలిప్రదానజ్కురిష్యామితి సజ్కల్ప్య । తత్కాలే
 కృచ్ఛాచరణం హిరణ్యరూపేణ కృత్వా । భస్మశరీరే పంచ
 భక్ష్యాణి దత్వా (భస్మశరీర సమీపే పశ్చాద్భూమిం ప్రోక్ష్య
 విదిర్భక్త డక్షిణ గోక్షిధాయ పత్రాణానా ద్య ప్రోక్ష్య

బల్యన్నం దత్వా తదుపరి క్షీరాజ్య దధ్యాదీని దత్వా కదళీ నారి
 కేళిఫల తాంబూల దక్షిణా ఫలోదక గుడోదకలాజాదీన్ని ధాయ
 ప్రోక్ష్యపరిషిచ్య - గోత్రస్యేత్యాది సంచయనాంగం గోత్రాయ
 ... ప్రేతాయతసున్నిసృత్వర్థం శ్మశానవాసిభ్యో భూతైభ్యశ్చ
 ఇమాని పంచభక్త్యాణి దదామి (బల్యన్నం క్షీరాజ్య దధి కదళీ
 నారికేళ ఫలతాంబూల దక్షిణా ఫలోదక గుడోదక లాజా
 దీంశ్చదదామి -) ఉత్థాయ - గోత్ర... ప్రేత - శ్మశానవాసినో
 భూతాశ్చ అత్ర దత్తాని సర్వాణి భక్త్యాదీన్యపతిష్ఠత |
 ఇత్యుపస్థాయ - మాజయతాం (మమ) పితః ప్రేత - తిలో
 దక మప్రిదక్షిణం నిశీయ - (తేనైవాన్నేన పిండస్య)దానం
 కృత్వా) (ఏతత్కర్మ సాద్గుణ్యాధికం గోదాన వడ్డాన దశ
 దానాని కుర్యాత్)

అథాంధ్రాచార వేదికారాధనప్రయోగః

(౯) భస్మశరీరాకృత్యనంతరం - బ్రహ్మదండం నిధాయ-
 ప్రా... మ్య . దేశకాలా సంకీర్త్య - ప్రా... తీ = పితుః
 గోత్రస్య ... ప్రేతస్య మరణ దినాదారభ్య అముకేహని

సంచయనాంగం వేదికారాధనం కరిష్యామి ఇతి సంకల్ప్య-తత్తాలే
 కృచ్ఛాచరణం కృత్వా । త్రీసుపలానాదాయాభ్యజ్యస్నాప
 యిత్యా - వేదికాయాం దక్షిణావర్గం నిధాయ, మధ్యే ప్రేత
 రాజాయ, ఉత్తరేశ్వశానవాసిభ్యః, ప్రేతస్య దక్షిణే తత్స
 ఖభ్యః । ఆవాహనముపత్తిషతు । ఆసనమ్, గంధాః, అక్షతాః,
 పుష్పాణిచ, ఉపత్తిషతు । కంటకాది నివారణార్థం -
 పాదుకే ఉపత్తిషేతామ్ । నష్టాతపనివారణార్థం - ఛత్రముష్ప
 తిషతు । శ్మశానదేశే సర్వతోలాజాన్ప్రకీర్య సర్వోపహారై
 రన్నాపూజసూపాద్యైః పిండత్రయం కృత్వా ౭గ్రతస్తేభ్య
 ఏకైకం పిండముత్సృజ్య । మధ్యే ప్రేతరాజాయ ఏష పిండ ఉప
 తిషతు । ఉత్తరతః శ్మశానవాసిభ్యః ఏష పిండ ఉపత్తిషతు ।
 ప్రేతస్య దక్షిణే తత్సఖభ్యః ఏషపిండ ఉపత్తిషతు । ఇతి పిండ
 త్రయందత్వా - సర్వేభ్యః శ్మశానవాసిభ్యో భూతేభ్యః ఇమం
 బలిం దదామి । ఉదకుంభం నిధాయ - అత్రన్నాహి - అత్ర
 పిబ - అత్రభుక్త్వేత్యుక్త్వా । (అత్రబలిదాన సామ్యణ్యార్థం
 ప్రేతతృప్త్యర్థం గోదాన షడ్దాన దశదానాని కుర్యాత్ ॥)
 తతోఽస్థి కుంభమాదాయేత్యాదిసమానమ్ ॥ ఇత్యాంధ్రాచార

వేదికారాధనే విశేషః ॥ అథ కర్తా 'ఉత్తిష్టప్రేహి' ఇత్యస్థి
కుంభమాదాయ

“ఉత్తిష్ట ప్రేహి ప్రద్రవౌకః కృణుష్వ పరమేవ్యో
మన్న ॥ యమేనత్వం యమ్యా సంవిదానోత్తమం నాకమధి
రోహేమమ్ ”

(౧౦) దాహజనితతాపోపశాన్త్యధామస్థీని ఘృతేనా
భ్యజ్య గవ్యేన క్షీరాదినా సేచయిత్వా గంధతోయేనాభిషిచ్య|
సూ=శమ్భ్యాం పలాశమూలేవా కుంభం నిధాయ ॥

దభా, పలాశ, శమీ, మూలేవా గజ, పురుష,
ప్రమాణం వా గర్తంభూత్వా అనోక్ష్య దక్షిణాగ్రా దర్భా
నాస్తీర్య వస్త్రేణ కపాలేనవాఽస్థికుంభం నిధాయ బ్రహ్మదండం
(అనుజ్ఞాం) నిధాయ-అస్థికుంభనిధానం కరిష్యామి (పుణ్యతీర్థేషు
ప్రక్షేపపక్షే అస్థిస్థాపనం కరిష్యామి) ఇతి వా సంకల్ప్య తత్కాలే
కృచ్చ్ర) ప్రత్యామ్నాయం హిరణ్యదానం కృత్వా । గర్తే
తూష్ణీమస్థి కుంభం నిధాయ మృద్భిర్గర్తం పూరయేత్ ॥ (౧౧)
అథవా తౌమకౌశేయ వస్త్రాదినా కుశరజ్వనా కుంభం దృఢం
బధ్వా గంగాకావేర్యాది మహానదీప్రవాహేషు పుణ్యతీర్థేషు

వా ప్రక్షిప్య కుంభమజ్జనకాలే అనుమమణసూక్తమ్ “ఽలతం
చ సత్యంచేత్యారభ్య - అథోసునః ” ఇత్యంతం జపేత్ ॥
సూ=జఘనేన కుంభం కష్యాది సమానమాన్నానాత్ ॥

(౧ ౨) కుంభస్య తీర్థాస్యవా పశ్చాద్భాగే ఉదగాయ
తాస్త్రిసః కషూః ఖాత్వాఽశ్శస్వతీరిత్యాది ధాతాపునాత్వి
త్యంతం ప్రథమదినవత్కర్తవ్యమ్ ॥ అథ స్నాత్వా నిత్యవిధిదేవే
నిత్యోదక పిండదానాది కార్యమ్ ॥

ఇతి సంచయన ప్రయోగః

—ॐॐॐ—

అస్థిసంచయన ప్రకరణమ్

(౧) అపరేమ్యస్త్రుతీయస్యామ్—చతుర్థామిత్యర్థః, బహు
స్మృత్యానుగుణ్యాత్ । పరాశరశ్చ = చతుర్థేఽహని కర్తవ్యమస్థి సంచ
యనం నృప ॥ ఇతి ॥ ఏకం బహుస్మృతి విహితత్వా ద్విప్రస్య చతుర్థే
ఽహన్యేవాస్థి సంచయః కార్యః । తత్ర కథం చిదసంభవేకాత్యాయనః =
అపరేమ్యస్త్రుతీయేవా చతుర్థే పంచమేఽపివా । సప్తమే నవమేవాఽపి
హ్యస్థిసంచయనం భవేత్ ॥ అపరేమ్యరితి చతుర్థాహౌ దశాసంభవ విష
యమ్, అస్థి సంచయనం చైవ దర్శితృత్వం సమాచరేడితి స్మరణాత్ ॥
సంభవేతు చతుర్థాహవీన, బహుస్మృతినిధేః ॥

అస్థిసంచయనై సర్వేషాం దహనాద్యేన చతుర్థాది దినగణన
జ్ఞాత్యమ్, అనాహితాగ్నే ర్మరణాద్యేతి వికల్పః

(౨) బ్రాహ్మే=అనాహితాగ్నే ర్మరణాదాహితాగ్నేస్తుదాహతః ।

అస్థిసంచయనం కుర్యాత్స్విశాఖోక్త విధానతః ॥ దాహాది వా చతుర్థే
ఽహన్యనగ్నే రస్థి సంచయ ఇతి ॥ నాక్రమేద్యశమనెనమ్, ద్వాదశాహా
దన్యత్ర)సాపిండ్యే తతః ప్రాగేవతత్కుర్యాత్ ॥

సద్యస్సంచయోఽస్థివాహే ప్రతికృతిదాహే చ

యద్యస్థి ప్రవాహాహృతం ప్రతికృతి దాహోవా తత్రాస్థిభా
త్కథం సంచయ ఇత్యత్రాహ = యద్యస్థి జలౌఘాదిహృతంస్యాత్త
ద్భస్మవా తద్దేశమృల్లాప్తానివాఽస్థివత్సంచయయాత్, యది సదేశోనదీ
భూతోహ్రాదోవాస్యాత్తత్రగత్వా మంత్ర)మాత్రం వా జపేన్నలోప
యేత్, అన్యథా శ్మశానవాసినశ్చపస్తీతి ॥ తథా విజ్ఞానేశ్వరః = అస్థి
సంచయనే యాగో దేవానాం పరికీర్తితః । ప్రేతీ భూతం తముద్దిశ్యయ
శ్చుచిర్న కరోతిచేత్ ॥ దేవతానాస్తు యజనం తం శపన్త్యథ దేవతాః ।
దేవతా శ్చాత్ర)శ్మశానవాసినస్తత్ర) తత్ర)పూర్వదగ్ధాః ॥ “శ్మశానవాసినో
దేవా శ్చవానాం పరికీర్తితాః । ఇత్యంగిరస్మృతేః । అతస్తాన్ దేవాన
చిరమృతం ప్రేతముద్దిశ్య అపూపాదిభిః పిండయాపేణాన్నేనచ తత్ర)పూజా
కార్యేత్యుక్తం భవతి ॥ అతోఽస్థి సంచయనం న లోపయే న్మంత్ర)
మాత్రం వా జపేదితి సిద్ధమ్ ॥ (౩) స్వకాలే పితౄ)స్సంచయనే న వా
రాది దోషః । అన్యేషాం ప్రత్యక్షపరోక్ష మరణభేదేన సంచయకాలాతి
క్రమేచ “ప్రత్యక్షే న కించిత్పశ్యేత్పరోక్షే నూక్షుతః పశ్యేత్” ఇత్యా
దినా సామాన్యతో దోషశంకాసదృశవాత్తదపనోద నాథః మస్థిసంచ
యనకాలే తిథ్యాదిదోషపరిహారార్థం నియమేన ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ)
ప్రత్యామాయం హిరణ్యదానం కృత్వైవ సంచయనం కార్యమ్ ॥

శ్వాదిభిశ్శవాదిదూషణే ప్రాయశ్చిత్తమాహ

(౪) అత్రస్మరన్తి = శ్వసూకరస్య గాఢావైర్గ్లామసూకర కుక్కు-
తైః । శవాస్థి భస్మదేహానాం స్మర్యనం చేత్ప్రమాదతః ॥ గవ్యైః
ప్రక్షాళ్య కృచ్ఛాణాం త్రితయంచ సమాచరత్ । శ్వభిర్గర్భభ చండా
లైశ్శవాస్థి స్మృశ్య తేయది ॥ పంచపంచ చతుఃపంచ కృచ్ఛాణాం
త్రితయంచరేదితి ॥ గవ్యైః-పంచగవ్యైః కృచ్ఛాణైః-ప్రాజాపత్యైః ।
అదిశబ్దాత్ప్రగాదయ ఉచ్యంతే । ఇదం కృచ్ఛిత్రయాచరణం శ్వాదిభిశ్శవ
దేహాస్మర్యే, అస్థిస్మర్యేతు పంచవింశతిం వింశతిం త్రిన్వావింశత్య
కృచ్ఛాణైః శ్వగర్భభ చండాల స్మర్యే క్రమాదాచరత్, సూకరాదిస్మర్యే
కృచ్ఛిత్రయమితి వివేకః ॥

పూర్వాహ్లా ఏవాస్థి సంచయన్నాచరాహ్లా, గాశస్మరణాత్ =

శ్రీధరీయేచ

అస్థి సంచయనం కార్యం పూర్వాహ్లాతు శుభావహమ్ । మధ్యా
హ్నే మధ్యమం ప్రోక్తమపరాహ్లా వినాశనమితి ॥ (౫) అప్రకృష్ట
యః-అస్థాముపరి జలబుద్బదసముదాయాత్ క్వధనమజనయః-యథైవం
క్వధనం నస్యాత్తథాఽగ్నిద ఇతి భాష్యమ్, అవోక్షశేకాఖామగ్నావద
హన్నితి పితృమేధసారకృత్ ॥ (౬) అయుజస్త్రీయ ఇత్యుక్తత్వాత్పు
రుషనిశ్చత్వాప్రత్నాః, యస్యాః పురిత్యుక్తత్వాదన్యస్యా ఏకస్యా అపి
కర్తృత్వమస్త్యేన ॥ అత ఏకాఽపిధనశ్చ, “యాస్యముఖ్యాస్త్రీణామితి
స్మరణాత్ ॥ సర్వత్ర)రాశ్చ: చ శబ్దాధాః ॥ ప్రథమేత్యాది కథనం
బహు స్త్రీ సంచయన విషయమ్ ॥ అనస్విత్తమాణేత్యస్య నేత్రే)నిమిల్లే
త్యధాః, నిధానేతు వికల్పః ॥ నిధునే కుంభఏవసవ్యేన సాణి నేత్యాస
స్తంబః ॥ యన్యనేకాః స్త్రీ యస్యవిషయః ఫలబుధావి ప్రత్యేకం

సర్వాసాం సమానమేక్షితేన మంత్రేణైకైకాస్థిద్వయం సంచినుయాత్ ||
 (౭) నిరవశేషమితి దస్తాద్యస్థిభ్యోఽవశిష్టం శేషమస్థిచాదాయ మంభే నిద
 ధ్యాదిత్యర్థః || (౮) భస్మాభిసమూహ్యేత్యభిధానాత్ - భస్మాభి
 సమూహ్య సంహత్య శరీరాకృతిం కృత్వేతి ప్రతిపత్తి కర్మాక్తమ్ ||
 సంహత్య - హస్తాభ్యాం దృఢీకృత్య, భస్మశరీరాకృతేః ప్రేతస్య
 తున్నివృత్త్యర్థమాచారాదపూపాది పంచభక్ష్యాణి దద్యాత్, ప్రేతార్గ
 త్వేన “అపూపవాంచ్చుతవాః క్షీరవాన్దధివాన్దధుమాన్ శ్చురచేహ
 సీదతు” ఇతి ప్రకరణోక్తస్యాప్యతాప్య విరోధాత్ ||

అథాచారస్య మూలస్తు యల్లాజీయే - సంసర్తః

(౯) ఏకశృంగశానవాసిభ్యః ప్రేతాయాన్యస్తు మన్యమః । తత్సభి
 భ్యోఽపరః పిండః క్రమాదప్యవకాంజలీః || యద్యేవం యస్తస్యసర్వాణి
 శ్చిత్వాప్రేతబలిం నరః । ప్రేతాస్తం పిండమిష్యన్తి సపుత్రపశుబాంధవ
 మితి స్మరణాదిదం కర్తవ్యమేవేత్యుక్తమ్ ||

అత్ర కాత్యాయనః - అస్థీనిపుతేనాభ్యజ్ఞేతి

(౧౦) శమిపలాశశాఖాభ్యాముద్భృత్యాస్థీనిభస్మతః । ఆజ్యేనాభ్యజ్య
 గజ్యేన సేచయేగ్గంధనారిణా || మృతౌత్రసంపుటే కృత్వా వస్త్రేణ
 పరిచ్ఛేద్యనా । దేశేవా మశదర్భాధ్యే నిఖనేన్దక్షిణాముఖ ఇతి || నవమంభ
 మాదాయ శ్మశానంగత్వా పలాశ శంఖాన్వానిహత్యైంగుష్ఠేనోపమన్యమ
 యాచ సర్వాణ్సులిఖిర్వాఽస్థి సముచ్చిత్యేతి బోధాయనః ||

మహాతీర్థేనస్త్రాదినాబద్ధ్యాఽస్థిని నిక్షిపేదితిమాత్రేస్య

(౧౧) గృహీత్వాఽస్థీనిగంగాయాం నిక్షిపేన్నునివాక్షిపేత్ । తీర్థా
 న్తరమహతీర్థే దేశేవా సమశేషుచా || నారదీయే-కేశోవాఽస్థినభోదన్తో

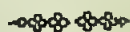

భస్మవాఽపి నరేశ్వర । గంగాయాస్పర్శమాత్రేణ తం నయత్యచ్యుతం
పదమితి ॥ బ్రాహ్మచ = అస్థీన్యాదాయ కుంభేవా స్థాశ్య గర్తేచ నిత్య
పేత్ । అవికాజిన వస్త్రైర్వాతైమకాశేయశర్మకైః ॥ కుశరబ్యావృథం
బధ్వా గంగాంభసి వినిత్యపేత్ ॥ అభుమషణ నూక్తమ్ తానన్మజ్జ
తజ్జపేత్ ॥ యావదస్థి మనుస్యజాం గంగాలోయేషు తిష్ఠతి । తావ
ద్వషణ సహస్రాణి స్వగళాశ్చ మహాయత ఇతి ॥ (౧౨) కుంభమి
త్యుపలక్షణమ్ । తీర్థేఽస్థి ప్రక్షేపేణకస్వాదికార్యమ్, ఏనమ్ “అస్థి
దాహే తదైవాస్థాం సద్యస్సంచయనంభవేత్ । సద్యః ప్రతికృతే
గ్దాహే మంత్రబాహో విధీయతే ॥ ఇత్యుక్త మంత్రబాహోఽపి “శివాకావయ
మభివాజానుత్తరేషు, ప్రజయాస్మాన్ప్రయ్యావచాసాగ్ం స్మృతాథ”
ఇత్యాది లింగేశ్వరీయః ప్రాప్త హేతుత్వావగమాత్సంచయాంకత్వాచ్చ ॥

॥ ఇత్యస్థి గంచయన ప్రకరణమ్ ॥

దశమదిన ప్రయోగః

(౧) కర్తా దశమేహని ప్రాతఃకాలే మృతదేశాద్దీపా
దీనుద్వాస్య గృహాన్లోమయేనోపలిప్య శుద్ధిం సంపాద్య జ్ఞాతిభి
స్సహనవం వాసస్తిలాక్ దర్భాక్ కుంభమిత్యాది నిత్య విధి
పదాధాన్ (తీరకుంభ ఏవ బలిప్రదానవత్తే) ప్రభూత
బల్యధణం కదభ్యాది పత్రాణి నవం నస్త్రం వా లాజాపూప

వ్యంజన గుడ నారికేళ ఫలోదక ప్రభూతాన్న ఘట తంశుల
 క్షీరదధ్యాజ్య దక్షిణాతాంబూల ఫలాదీని గోదాన షడ్జాన
 దశదాసపదాధానిచ శాంతిహోమాధాని దర్భాగ్న్యక్షత
 దోణిమూలతోబిల వారుణ స్రుక్సువావాజ్య సంపాతపాత్ర
 లోహిత చర్మానడుహవేతసపుష్పమాలా లోహితానడు
 ద్వేతసశాఖావకాశ్మంజనాషధి స్తంబేత్యేతాని అనుభోమ
 కృతవారుణ స్రుక్సువా యవవీర్యదీనీచ గోమయ శుష్క
 మాచారాద్దీపపాత్రం పుణ్యాహవాచన పదాధాంశ్చ సమా
 దాయ జలాశయం గత్వా స్నాత్వాఽఽచమ్య సంధ్యావందనం
 కృత్వా జ్ఞాతయస్తు ప్రతిదిన ముదకదానం కర్తుమశక్తాశ్చే
 దద్యవా మృతస్య కనిష్ఠాస్సర్వేఽపి సర్వాజ్ఞం వాపయిత్వా
 స్నాత్వా సంధ్యావందనానంతరం బ్రహ్మదండద్రవ్యం (అనుజ్ఞాం)
 నిధాయ గోత్రస్యేత్యాది నామాకీనుక్త్యా ప్రేతత్వవ్యర్థం
 హసోదక తిలోదకం కరిష్యామితి సజ్కల్ప్య యోగ్యతా
 సిద్ధ్యర్థం కృచ్ఛం చరిత్వా పునస్సాన్నిత్యా త్రింశద్వాసోద
 కాని పంచసప్తతి తిలోదకాని దద్యుః । ఏవం కర్తుర్నిత్యోదక
 దానాత్పూర్వం పరం వా కుర్యుః ॥ (3) తతః కర్తా నిత్యనవ

ఘటోదకేన నిత్యోదకదానాని పిండప్రదానాని కుర్యాత్ ॥
 (శిలాద్వయపక్షేఽపి నిత్యవత్సర్వజ్ఞత్వా ప్రభుత బలి
 ప్రదానం గృహద్వార కుండసమీపవవకుర్యాత్ ॥) శిలాద్వయా
 భావే బలిదానాంతం తీరకుండ సమీపవస సర్వం కుర్యాత్ ॥

—ॐ॥—

ప్రభుతబలి ప్రయోగః

—ॐ॥—

(౮) అదౌ బల్యర్థ మన్నాపూసాదీని నిష్పాద్య బ్రహ్మ
 దండం (అనుజ్ఞాం) గోత్రస్య ... ప్రేతస్యాద్య దశమేఽహని మహా
 త్సున్నివారణార్థం ఫలాపూపవ్యంజనై స్సహప్రభుతబలిప్రదానం
 కర్తుం యోగ్యతాసిద్ధిమనుగృహేణ-యోగ్యతాసిద్ధిరస్తు! ప్రా...
 మ్య - శ్రీ గోవిందేత్యాదినా దేశకాలా సంకీర్త్య పుణ్యతిథౌ
 ప్రా... తీ = గోత్రస్య ... ప్రేతస్య మరణదినాదారభ్యాద్య
 దశమేఽహని మహాత్సున్నివారణార్థం ఫలాపూపవ్యంజనై
 స్సహితం ప్రభుతబలిప్రదానంకరిష్యామి | తత్కాలే తిథివారాది
 దోషపరిహారార్థం కృచ్ఛ్రం హిరణ్యరూపేణ చరిత్వా -
 కుండస్య దక్షిణతశ్చుచౌ దేశే ప్రోక్ష్య దక్షిణాగ్రా దర్భాన్

సంస్తీర్య - తేషు 'మాజయతాం (మమపితా) ప్రేతః' ఇతి తిలోదకం నిసీయ తత్ర కదళీ పాలాశపత్రాణి వా నవం వస్త్రం వాఽస్తీర్యాద్భిః ప్రోక్ష్య తత్రాపూపవ్యంజనఫలాదీని లాజగుడోదక ఫలోదకాదీనిచ సమంతాత్ప్రక్షిప్య దక్షిణా తాంబూలాని నిధాయ మధ్యే ప్రభూతమన్నం నిక్షిప్య తదు పర్యాజ్య క్షీరదధిభిస్సంసిచ్య దక్షిణాముఖస్సవ్యంజాన్వాచ్య గాయత్ర్యాప్రోక్ష్యతప్రదక్షిణం పరిషిచ్య గోత్రస్య...ప్రేతస్య మరణదినాదారభ్యాద్య దశమేహని మహాక్షున్నివారణార్థం గోత్రాయ...ప్రేతాయ ఏతం ప్రభూతబలిం దదామి - ఏతాన్య పూపలడ్డుకమోదకాని దధ్యాజ్యక్షీరలాజాదీని కదళ్యాది ఫలాని కృసరగుడోదక ఫలోదకాని దక్షిణాతాంబూల పుష్పాదీనీచ దదామి - ఇత్యుక్త్వా తదుపరి 'మాజయతాం (మమపితా) ప్రేతః' ఇతి తిలోదక ముత్సృజ్యోత్థాయ - గోత్ర ... ప్రేత మహాక్షున్నివారణార్థం ఏతం ప్రభూతబలి ముపతిష్ఠ-ఏతాన్య పూప వ్యంజనాదీన్యపతిష్ఠ (స్త్రీయాః గోత్రే ఇత్యాద్యాహః) "నారాయణ నమస్తేఽస్తు శంఖచక్రగదాఽసిభృత్ । లక్ష్మయం బలిదానేన ప్రేతతృప్తి కరోభవ ॥" ఇత్యుపస్థాయోపవిశ్య చరు

స్థాలీం పృథ్విశ్చ సతిహోదకేన సపరికరం బల్యన్నం పరిషీచ్య చరు
పాత్రం న్యుజ్జీకృత్య ప్రోక్ష్యోత్తానం కుర్యాత్ || (అథ బలిప్రదాన
సాధుణ్యాథం ప్రేతత్వవ్యర్థం గోదానం ఛత్రపాదుకా వ్యజన
శయ్యాదీహోద కుంభాది, దశదానానిచ కుర్యాత్ ||) తత ఆతుర
వ్యంజనాది కులధర్మానుసారేణ యత్నిన్రియ ఆహుస్తత్తుర్వన్తితి
విజ్ఞాయతే || ప్రభూత బల్యసంతరం నిత్యోదక పిండదానకరణవక్షే
తత్కృత్వా శిలాముత్థాపయేత్ ||

అథ పాపాణోత్థాపనమ్

+ ❦ +

(౫) బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాం) నిధాయ గోత్రస్య ...
ప్రేతస్యాద్య దశమేఽహనిగృహద్వారకుండాత్పాపాణోత్థాపనం
కర్తుం యోగ్యతాసిద్ధి మనుగృహ్లాణ | ప్రా...మ్య = సజ్జల్ప్య
ప్రా...తీ = పాపాణోత్థాపనం కరిష్యామి-ఇతి సంకల్ప్య - తస్మి
న్కాలే కృచ్ఛాచ్ఛిచరణం హిరణ్యరూపేణ కృత్వా । తిలానా
దాయ ' పరేహి ప్రేత సోమ్య...అథాపితౄణా...అపీహి...
మదన్తి' గోత్రేత్యాది ... అస్మాత్ గృహద్వారకుండాపాపాణా

దుత్తిష్ఠ- (యథాస్థానం గచ్ఛ) ఇతి తిలాన్వికీర్య (నేత్రేనిమిల్య)
 శిలామాదాయ వస్త్రేనిధాయ - ఉపవీతీ = హస్తం ప్రక్షాళ్య
 'అస్మత్కులమభివధత్వామ్' ఇతి కుండే యవానోష్య మృద్ధిర
 వటమాపూర్వోదకమాసిచ్య - బలి పిండాదీనాదాయ నదీతీరం
 గత్వా తీరకుండేఽప్యేవమేవ బ్రహ్మదండాది - పాషాణోత్థాప
 నాస్తం కృత్వా అస్మాత్తీరకుండపాషాణాదుత్తిష్ఠేతి విశేషః ॥
 పిండాదీనాదాయ నద్యాదౌ విస్సజేత్ ॥

అశ్మద్వ్యయమేకం వాఽపున ప్రక్షిప్య స్నాత్వాసర్వాజం
 వాపయేత్ ॥

ఆంధ్రాచార దశాహ ప్రయోగః కర్తృవపనాంతః

+ ❦ +

(౧) కర్తాదశమేఽహని ప్రాతఃకాలే మృతదేశాద్దీపా
 దీనుద్వాప్య గృహం సంశోధ్య లోహితం చర్మానదుహమశ్మా
 నందర్భాన్వేతన శాఖామామలకం వేతనమాలికై ఆంజనంజల
 ఘటమోషధిస్తంబం సంపాతావనయనపాత్రం పాషాణంవారుణ

(సుకున్)నావగ్నిమామలకచూర్ణం గంధాక్షతాంశ్చానాయజ్ఞాతి
 భిస్సహజలాశయంగత్వా స్నాత్వాఽఽచమ్య బ్రాహ్మణాన్ప్రద
 షీణీకృత్య యథాశక్తిదక్షిణాందత్వా (౨) పితుర్గోత్రస్యశర్మణః
 ప్రేతస్య దహనజనిత తాపోపశమనాథః తృష్ణోపశమనాథః
 మిష్టైర్బాంధవైశ్చ ధర్మోపకందీయతామితీప్రార్థయేత్ . తేఽపి
 దాస్యామ ఇత్యుక్త్వా సర్వాంగంవాపయిత్వా స్నాత్వా యజ
 మానస్యపితే గోత్రాయ శర్మణాప్రేతాయ “సతద్ధర్మోద్ధకం
 దదామి” ఇతి ప్రత్యేకం త్రింస్త్రీనుదకాంజన్త్ శివోపరిదమ్యః ।
 తేషాం శిలాది నియమోనాస్తీ తిక్కేచిత్ ॥ (౩) కర్తా నవఘటోద
 కేన నిత్యకర్తవ్యశిలాస్నాన మృదాస్నాన వాసోదకతిలోదక
 పిండప్రదానాని కుర్యాత్ ॥ (౪) తతః కర్తాప్రేత శిలామాదాయ
 గర్తమ్మద్భిః పూరయిత్వా తదుపరివేదికాం కృత్వా తస్యాఽ
 ప్రేతపాషాణం మధ్యే స్థాపయిత్వా తస్యోత్తరతో దక్షిణతశ్చ
 పాషాణద్వయం స్థాపయిత్వా పూజాఙ్కుర్యాత్ । పితుర్గోత్రస్య
 శర్మణః ప్రేతస్య మరణాదినారభ్య దశమేఽహని వేదికాయాం
 ప్రేత శిలాదిపూజాఙ్కురిష్యామి ఇతి సఙ్కల్ప్య । ఉత్తరేరుద్రం -
 దక్షిణే యమమిత్యానాహ్య పాషాణద్వయమభ్యజ్య స్నాప్త్యా

భ్యచ్ఛ్య, మధ్యేప్రేతరాజాయ । ఉత్తరతోరుద్రాయ । దక్షి
ణతో యమాయ । ఆసనముపతిష్ఠతు ॥ గంధాః - అక్షతాః -
పుష్పాణి - ఉపతిష్ఠన్తు ॥ కంటకాది నివారణార్థం పామకే
ఉపతిష్ఠేత్తామ్ । వహాతపనివారణార్థం ఛత్రముపతిష్ఠతు ।
అన్నాపూపసూపాద్యైః పిండత్రయం కృత్వా తేభ్యోఽగ్రత
ఏకైకం పిండముత్సృజ్య - మధ్యేప్రేతరాజాయ ఏవపిండ ఉప
తిష్ఠతు । ఉత్తరతోరుద్రాయైష పిండ ఉపతిష్ఠతు । దక్షిణతో
యమాయైషపిండ ఉపతిష్ఠతు । ఇతి పిండత్రయందత్వా -
సర్వేభ్యో భూతేభ్యః ప్రేతాయచ మహాక్షున్నివారణార్థం
ఇమం బలిం దదామీతి బలిందత్వా-ఉదకుంభం స్థాపయిత్వా-
(ఆతురవ్యంజనాని కృత్వా కంఠసూత్రాది విసర్జనం కులభ
ర్మానుసారాత్) అథ బలిసాద్గుణ్యార్థం ప్రేత తృప్త్యర్థం
గోదానవద్దాన దశదానాని కుర్యాత్ ॥ (౫) తతో బ్రాహ్మణై
రనుజ్ఞాతః ప్రేతశిలోద్వాసనం కరిష్యామీతి సుకల్ప్య - ప్రేత
శిలాసహితం శిలాత్రయమాదాయజలాశయంగత్వా జలమధ్యే
క్షిపేత్ ॥ (తతస్సర్వే ధర్మోదకదాతారస్సామాత్యం కర్తార

మాలింగనేనాశ్వాస్య- తిలామలకకల్కానాదాయలేపయిత్యాఽ
మాత్యైస్సహకర్తాస్సాత్వా సర్వాంగం వాపయేత్ ॥

❦❦❦❦❦

అథ వపనమ్

+❦❦❦+

(౬) వపనానుజ్ఞా-శృచ్ఛం । మేరుమందర...వసామ్య
హమ్ ॥ ఇత్యుక్త్వా కనిష్ఠపూర్వం సర్వే కర్తారస్సర్వాజ్ఞం వాప
యిత్యా స్సాత్వా శుద్ధ్యర్థం పునస్సాన్యాయేత్ ॥

❦❦❦❦❦

అథ శాంతి హామః

+❦❦❦+

(౭) సూ=సవమ్యాం పృష్ఠాయాం యజ్ఞోపవీత్యన్తరాగ్రామం
శ్మశానం చాగ్నిముపసమాధాయ సంవరిస్తీర్యావరేణాగ్నిం
లోహితం చర్మానడుహం ప్రాచీనగ్రీవముత్తర లోమాస్తీర్య
తద్వేతసమాలినోజ్ఞాతీనారోపయత్యారోహతాయురితి ॥

అథ దశమేఽహని (అధ్వర్యుః) కర్తానా యజ్ఞోపవీతీ
గ్రామశ్మశానయోర్మధ్యే మహాపథే యత్రకుత్వాపి పృక్షమూ

లేవాశాన్తి హోమార్థం దర్శద్యయపవిత్రం ధృత్వా శాన్తి హోమం
 కర్తుమితి బ్రాహ్మణానుజ్ఞాం స్వీకృత్య ప్రా... మ్యు=చేశకాలా
 సంక్షీర్త్య - (యజమానస్య) మమ సర్వేషాం జ్ఞాతీనాంచ
 (అశునిహారణార్థం అఘాపనుత్తి హోమం) శాన్తి హోమం
 కరిష్యే - ఇతి సంకల్ప్య - స్థండిలం కల్పయిత్వా యత్ర క్వచేతి
 విధినా తాకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ప్రాగుదగగైర్దక్షభైః పరి
 స్తీర్యోత్తరేణాగ్నిం దర్శంతస్సంస్తీర్య ద్వంద్వం న్యంచ పాత్రాణి
 ప్రయునక్తి । మూలతోబిలవారు (ర) ణసుగిగాజ్యస్థాత్యా -
 ప్రోక్షణ పాత్రమూలతోబిలవారు (ర) ణసుగివౌచ - లోహితం
 చర్మానడుహం వేతసపుష్పమాలాస్సంపాతపాత్రం ణోహిత
 మనడ్వాహం వేతసశాఖామనకా అశ్మానమాంజనమోషధి
 స్తంబమిత్యేతాని సాదయిత్వా-పవిత్రేకృత్వా ప్రోక్షణీస్సంస్కృ
 త్యోత్తానానిపాత్రాణి త్రిః ప్రోక్ష్య-అగ్నేః పశ్చాత్ లోహిత
 మానడుహంచర్మ (ర) తదభావే తద్రూపం మృగచర్మవా యథా
 సూత్రమాస్తీర్య తస్మిన్ వేతసమాలినోజ్ఞాతీ కనిష్ఠపూర్వా
 నారోపయత్యారోహతాయురితి ॥

ఆరోహతాయుజ్జ్వరసం గృణానా అనుపూర్వం యత

మానాయత్తిప్త | ఇహత్వష్టా సుజనిమా సురత్నీద్వీర్షమాయుః
కరతు జీవసే వః ||

(౯) అథైనాననుపూర్వాస్కల్పయతియథాహానీతి ||

యథాజ్యేష్ఠంస్త్రీరగ్రయథావృద్ధంజ్ఞాతీపరికల్పయతి||

యథాహానీన్యనుపూర్వం భవంతి యథర్తవ ఋతు
భిర్యనిక్తాః | యథానపూర్వమపరోజహత్యేవా ధాతరా
యూగంషికల్పయైషామ్ ||

సూ=ప్రతిలోమకృతయా వారుణ్యా సుచా ద్వే చతుర్గ్రహీతే
జుహోతి నహితే అగ్నేతనువా ఇతి ||

అథాజ్యసంస్కారకృత్వా సాదితౌ స్రుక్సువౌ ప్రతి
తవ్య సంమృజ్య ప్రోక్ష్య నిధాయాగ్నిం తూష్ణీం సమంతం ప్రద
క్షీణం పరిషిచ్య || మూలతోబిలవన్త్యాం వారుణస్రుచి తాదృశ
స్రువేణైవ చతుర్గ్రహీత్వా నహితే అగ్నే ఇతి హుత్వా పూర్వ
వద్ధృహీత్వా అపన ఇతి జుహోతి ||

“నహితే అగ్నే తనువైక్రూరం చకారమర్త్యః |
కపిబంభ స్తి తెజనం పునజ్జరాయుగౌరివస్వాహ - అగ్నేయ

ఇదం || అపనశ్శోశుచదఘమగ్నై శుశుద్ధ్యారయిమ్ | అపనశ్శోశుచదఘం న్యుత్యవైస్వాహ - అగ్నిమృత్యుభ్యామిదమ్ ||

సూ=దశచస్రవాహుతీ రపనశ్శోశుచదఘమితి హుత్వా పాత్ర్యం సంపాతమవనయతి ||

(౧౦) అథ సకృత్సకృత్సుప్రవేణ గృహీత్వా “అపనశ్శోశుచదఘమ్” ఇత్యనువాకేన ద్వాభ్యాం ద్వాభ్యాం వాక్యాభ్యాం దశాహుతీస్సుప్రవేణ జుహుయాత్ - ప్రతిహోమం స్వాహేతి హోమాస్తే దర్శిష్ఠం హుతశేషమాజ్యం సంపాతపాత్రేనినయేత్ ||

“అపనశ్శోశుచదఘమగ్నై శుశుద్ధ్యారయిమ్ | అపనశ్శోశుచదఘగ్ంస్వాహ - అగ్నయఇదం || నుత్యేత్రియాసుగాతుయావసూయాచయజామహే | అపనః ... దఘగ్ం స్వాహ - అగ్నయ ఇదమ్ || ప్రయచ్ఛందిష్ఠవీషాం ప్రాస్మాకాసశ్చసూరయః | అపనః ... ఇదమ్ || ప్రయదగ్నై స్సహస్వతో విశ్వతోయన్తిసూరయః | అపనః ... ఇదమ్ || ప్రయత్రై అగ్నై సూరయోజాయే మహిప్రతేవయమ్ | అపనః ... ఇదమ్ || త్వగ్ంహి విశ్వతోముఖ విశ్వతః పరభూరసి | అపనః ... ఇదమ్ || ద్విహి

నో విశ్వతోముఖాతినావేవపారయ । అపనః ... ఇదమ్ ॥
 సస్సస్సింధుమివనావయాతి పరుషా స్వస్త్వయే । అపనః... ఇదమ్ ॥
 ఆపః ప్రవణాదివ యతీరప్తాస్మత్స్వస్త్వతామఘమ్ । అపనః ...
 ఇదమ్ ॥ ఉద్వనాదుదకానీవాప్తాస్మత్స్వస్త్వందతామఘమ్ । అపనః
 ... ఇదమ్ ॥

సూ = అత్యోభయం ప్రహరతి యేనజుహోతి ॥

సుక్కు) వాదర్యావా ప్రహృత్య - పూర్వవత్పరిషిచ్య॥
 అత్ర కేదిదనాజ్ఞాతత్రయం భూరాదిచతుష్టయం సర్వ
 ప్రాయశ్చిత్తం చ కుర్వన్తి ॥

సూ = ఉత్తరేణాగ్నిం లోహితోఽనడాన్వాప్తిజ్మభోఽవస్థితో
 భవతితంజ్ఞాతయోఽన్వారభన్తేఽనడామన్వారభామహాశ్రితి॥

(౧౧) అగ్నిరుత్తరతో లోహితమనడాహం ప్రాజ్ఞ
 ఖమవస్థాప్య (తదభావే దర్శనాన్విదధాతి) తమనడాహం
 జ్ఞాతయః (కనిష్ఠప్రథమాః) అన్వారభన్తే ॥

అనడాహమన్వారభామహే స్వస్త్వయే । సస్ ఇంద్ర
 ఇవదేవేభ్యోవహ్నిస్సంపారణోభవ ॥

సూ = ప్రాం. చోగచ్ఛస్తీ మే జీవాశ్రితి ॥

అనడుత్పదమాజ్ఞాతయః ప్రాచీదిశం గచ్ఛన్తి ॥

ఇమేజీవా విమృతైరావవత్రిన్నభూద్భద్రాదేవహూ
తిం నో అద్య । ప్రాంజోఽగామాన్మతయై హసాయదాఘ్నియ
ఆయుః ప్రతరాండధానాః ॥

సూ=జఘన్యోవేతసశాఖయావకాభిశ్చ పదానిసంలోపయన్నే
తిమృత్యోః పదమితి ॥

(౧౨) పశ్చాద్గచ్ఛన్నధ్వర్యః (జఘన్యః కర్తా, అమా
త్యోవా) వేతసశాఖామవకాశ్చ సహగృహీత్వా తాభ్యామ
నడుత్పదాని (స్వస్యపరేహంచపదాని) మాజయన్లచ్ఛేత్ ॥

మృత్యోః ప్రదంయోపయన్తోయదైమదాఘ్నియఆయుః
ప్రతరాండధానాః । ఆప్యాయమానాః ప్రజయాధనేన శుద్ధాః
పూతాభవథయజ్ఞయాసః ॥

సూ=అథైభ్యోఽధ్వర్యదక్షిణతోఽశ్మానం పరిధిం దధాతీ
మంజీవేభ్యః పరిధిం దధామితి ॥

(౧౩) అథ జ్ఞాతీస్పృశ్వాప్య (పురస్థానపయిత్వా) కర్తా
జ్ఞాతిభ్యోదక్షిణతోభూమాఖాత్వా జీవతాం మృతానామన్తరం
భవేదితిధ్యాత్వా తస్మిన్నవశేఽశ్మానం పరిధితయాస్థాపయేత్ ॥

ఇమం జీవేభ్యః పరిధిందధామిమానోఽనుగ్రాదపరో
అధఃమైతమ్ । శతం జీవన్తు శరదః పురుషాస్తీరో మృత్యుం
దద్మహేపర్వతేన ॥

సూ=స్త్రీణామంజలీషు సంపాతానవనయతీమానారీరితి, తైర్ము
ఖాని విమృజన్తే ॥

(౧౪) హుతశేషం పాత్రస్థం సంపాతాజ్యం జీవభర్తృ
కాణామమాత్యస్త్రీణామంజలీష్వవనయేదిమానారీరితి, మంత్రా
వృత్త్యా, నవా తైస్సంపాతాంజలిభిస్తానాఽ్య స్తూష్ణీం ముఖాని
విమృజన్తే (స్వస్యవాముఖమాచారాత్) ॥

ఇమానారీరివిధవాస్సుపత్నీ రాంజనేన సప్తహిమ సంమృ
శన్తామ్ । అనశ్రవో అనమీవాస్సుశేవా ఆరోహన్తుజనయో
యోనిమగే ॥

సూ=యదాంజనం తైర్కకుదమితి తైర్కకుదేనాంజనేనాఽజై - యది
తైర్కకుదంనాధిగచ్ఛేయ్యైర్వై వకేనచాంజనేనాంజీరణ్ ॥

(౧౫) యదాంజనమితి సర్వేమాత్యాః స్వేస్వేచక్షుషీ
అంజీరణ్ ॥

యదాంజనం త్రైకకుదంజాతం హిమవతస్పరి । తేనా
మృతస్త్వమూలైనారాతీజంభయామసి ॥

సూ=పృథివ్యామోషధిస్తంబం ప్రతిష్ఠాపయతి యథాత్వముద్భి
నత్యోషధ ఇతి ॥

యఃపధిస్తంబః ప్రతిరోపితోవధత్తే, తాదృశముత్థా
యైతయచా, యజమానవధత్తానుగుణం పృథివ్యాం ప్రతి
రోపయేదధ్వర్యుః కర్తావా ॥

యథాత్వముద్భినత్యోషధే పృథివ్యా అధి । ప్రవమిమ
ఉద్భింజన్తు క్షిర్యాయశనాబ్రహ్మవచన్తేన ॥

అత్రేవా ఆనందహోమంకృత్వా, అలంకృత్య దీపహస్తాః
స్త్రీరగ్రతః ప్రస్థాప్య గృహస్పృత్యేత్య, గృహేవా, ఆనంద
హోమం కుర్యాత్ ॥

అథానందహేళుమః

+~+~+

సూ=ప్రత్యేత్యగృహంనుత్తరపూర్వదేశేఽగారస్యాగ్నిముపసమా
 ధాయనంపరిస్తీర్యానులోమకృతయా వారుణ్యానుచాద్యే
 చతుర్గ్రహీతే జుహోత్యానందాయ న వైతత్రేతి ॥

పూర్వవద్దివసవిత్రధారణః-శాన్తిహోమస్థలే, గృహస్యా
 త్తర పూర్వదేశేవా, అనుజ్ఞా-అశేషే ... స్వీకృత్య-సవేషాం
 జ్ఞాతీనాం మమ చ ఆనందావాప్త్యథాం ఆనందహోమం కర్తుం
 యోగ్యతాసిద్ధిమనుగృహణ! ప్రాణా...మ్య - సర్వేషాం ...
 ఆనందహోమం కరిష్యే-ఇతి సంకల్ప్య - పూర్వవదగ్నిప్రతిష్ఠాప
 నాది చతుష్పాతప్రయోగః పవిత్రీకరణాద్యాజ్యదర్శి సంస్కా
 రాంతంకృత్వా సమంతం పరిషీచ్య - 'ఆనందాయ - నవైతత్రే,
 ఇతి (౧౬) వారుణ దర్శ్యగ్రేణ ద్వేచతుర్గ్రహీతే జుహోతి ॥

ఆనందాయ ప్రమోదాయ పునరాగాం స్వాన్త్ర
 హాం । అపనశ్శోశుచ ద్దఘ్గ్ం స్వాహా - అగ్నయ ఇదం ॥
 నవైతత్రేప్రమీయతే గారశ్వః పురుషః ప్రశుః । యత్రేదం
 బ్రహ్మక్రీయతే పరిధిజ్జేవనాయకమపనః ... ఇదమ్ ॥

అనాజ్ఞాతత్రయం సర్వప్రాయశ్చిత్తం చేతికేచిత్ ||

సూ=అత్రాభయం ప్రహరతియేన జుహోతి ||

(౧౭) దర్శ్యో ప్రహృత్యపూర్వవత్పరిషిచ్య పుణ్యాహం
వాచయిత్వా తేనజలేన గృహంపోక్ష్య ||

సూ=అజమేతదహః పచన్తియవౌదనంచ | అజోఽసీత్యజస్య
ప్రాశ్నన్తి యవోసీతియవౌదనస్య ||

(౧౮) యవౌదనంప్రహ్యోదనం వా జ్ఞాతిభిస్సహ
'యవోఽసి' ఇతి భుంజీత ||

'యవోఽసియవయాస్మద్దఘాద్వేషాగ్'ంసి'

గ్రామాద్భహిరానందహోమశ్చేత్త దనంతరమేవ దీపా
నయనపూర్వకం గృహప్రవేశ ఇత్యాచారః ||

(౧౯) సూ=అత్రానందీస్తల్పానధిరోహన్తి ||

(౨౦) నాపితకర్మాణి చ కారయన్తే, ఏషప్రథమోఽ-
లంకారః ||

|| దశాహప్రయోగ స్సమాప్తః ||

—ॐ:०:ॐ—

అథ దశాహ పకరణమ్

+~+~+

జననె మరణె వా భూశుద్ధిమంజులిదానవిధిం చాహ

(౧) వాచనాద్దహనాద్భూమేన్లేపనాత్ తాశనాచ్ఛుచిః । గోవి
ప్రపాదస్పృశాచ్ఛుకః(ఘ)షణాదోజనాదపీతి ॥ (౨) “ఏనమహారహ-
రంజలీనేకోత్తర వృద్ధ్యా” ఇతిసూత్రే౭విశేషస్మరణాత్సర్వేజ్ఞాతయశ్చ
ప్రత్యహమాదశాహోత్తత్తద్దివస సంఖ్యయా ద్వయాధికయా౭ంజలీన్
దమ్యః । దశాహేవా, కర్తుర్నిత్యోదకదానాత్పూర్వం పరంవా దమ్యః,
సంకటేష్వయుగ్మాహేషు దశాహేవా దమ్యరిత్యుక్తత్వాత్ ॥

అంధ్రాచారేతు - సూత్రోక్త విధ్యతిరేకేణ ధర్మోదక దానమితి
త్రివారం దశాహేజ్ఞాతీభిః కర్తవ్యమితి యల్లాజీయేవర్తతే, తత్రప్రమాణ-
వచనమనుక్తమ్ । ఆశ్వలాయనాపరప్రయోగే వాక్యమాత్రం వర్తతే ॥ తత్తు
నత్వాపస్తంబమతమితి ప్రతిభాతి ॥ (౩) అత్రవాసుః ఓడనేచ నవేన ఘటేన
జలం దేయమ్, ఆచారాత్, ఘటాంతర పరిగ్రహే పూర్వదత్తోదకం పునః
కార్యమితి జ్ఞాపనాచ్ఛ ॥

తపణప్రసంగాదిదమాహ దశాహే అతిక్రాంతే జ్ఞాతివిషయే

త్యోహ తపణాది విధిః

అద్యదివసె ద్వాదశ, ద్వితీయే త్రింశత్, తృతీయే౭హి త్రయ-
స్త్రింశదుదకాంజలీన్ దద్యాత్ । ఆద్యే౭హి త్రిన్ పిండాద్ద్వితీయే-
చతురస్తృతీయేత్రిన్ ॥ నవత్రాద్ధస్త = ప్రథమే౭హని ద్వే, ద్వితీయే-
౭హనిచ ద్వే నవత్రాద్ధ, తృతీయే౭హి త్రిన్, మేకోద్దిష్టాహేచైక
మితిషణ్వవత్రాద్ధానిచ దద్యాత్ ॥

ప్రభూతబలినిత్యోదకపిండదానయోః పౌర్వాపర్యవ్యవస్థామామా

(౪) అత్రకేచిత్-దశమేఽహ్ని ప్రేతస్య మహతీక్షుద్భవతి, తన్ని
వృత్తిః ప్రభూతబలినా భవతి, సచ దశమదినసింధోదకదానాత్పూర్వం
కార్యః । తిలోదకేచ పిండేచ ప్రదత్తే దశమేఽహని । అశ్మినోత్థాపనం
కృత్వా తతఃప్రేతం విసజయేత్ ॥ ఇతి । పిండదానానంతరమేవాశ్మో
త్థాపనస్మరణాత్ ॥ దశమే క్షుత్పరిక్షయః, “దశమేనతు పిండేన తృప్తిః
ప్రేతస్యజాయతే” ఇతి స్మరణాచ్చ, భుక్తభోజనవత్ప్రప్తస్య ప్రేతస్య
బలిప్రదానాయోగాదిత్యాహుః ॥ * అఖండాదశేతు—॥ అత్యోదక
పిండ బలిప్రదానాత్ప్రేత తృప్తిః, ప్రేతతృప్త్యా సంతతి వృద్ధిర్భవతీతి ॥
ప్రత్యహం యత్పిండోదకదానం, దశాహే యచ్చ ప్రభూతబలి ప్రదానం,
తాభ్యాంప్రేతస్య తృప్తిర్భవతీత్యర్థః ॥ ఏవంచ ప్రభూతబలిప్రదానేనాపి
ప్రేతస్య తృప్తేః పిండోదకదాన ప్రభూతబలిదానయోః పౌర్వాపర్య
అనియమే, ఇత్యపరే ॥

మృతేఽహని దశమేఽహని వా కంఠసూత్ర కర్ణపత్రాణి విసృజే
దితి సంగ్రహకారః

కంఠసూత్రం కర్ణపత్రే త్యక్త్వాఽత్ర ప్రేతసన్నిధౌ । పశ్చా
త్సంగాహయేన్నారీ యదాభిర్తృమృతిస్తదా ॥ తథాచ స్మృతిః = మృతే
భర్తరితస్య స్త్రీకంఠసూత్రం పరిత్యజేత్ । పశ్చాత్సంగాహనాదర్వాగధవా
దశమేఽహనితి ॥

సామాణోత్థాపనం దశాహ ఏవ కుర్యాదిత్యాహ - శంఖః

(౫) అదామధ్యే తథాఽంతే య ఉదకాదిసమాపయేత్ । సఏవ
దశమేకుర్యాత్సామాణోత్థాపనాదికమ్ ॥ దశాది నిమిత్తేనోదకం పిండ

దానంచాపకృష్యకరణేఽపి పాషాణోత్థాపనాదికం దశమఏవ కుర్యా
దిత్యాహ షష్ఠింశస్మతే - ప్రేతకార్యాణి సర్వాణిమధ్యేయది సమాప
యేత్ | శ్లోకేఽపి దశమేఽహ్నిన పాషాణోత్థాపనం స్మృతమితి ||

దశాహాత్పూర్వముత్థాపనే ప్రభూతబలిదానేచ దోషమప్యాహ-
ప్రచేతాః

ఉదకం పిండదానంచాపకృష్య సమాపయేత్ | ఉత్థాపనం
దశాహాస్యాదన్యథా కులనాశనమితి || ఉత్థాపనం—ప్రభూతబలి ప్రదాన
స్యాత్పుషలక్షణమ్ || * యదాహ సంక్రమకారః = దశాహమధ్యేత్యథ
దశకాలతే సమాపితే కర్మణిపారలౌకికే | ఉత్థాపనం భూతబలిర్దశాహా
మధ్యేకృతంచే త్కులనాశహేతురితి ||

అవకషణే శాన్తిహోమమపి దశమేఽహనీతి స్మృత్యన్తరే

అస్తదశాహే దశశేష్పిండశేషం సమాపయేత్ | ఉత్థాపనం
శాన్తిహోమం దశమేఽహ్ని సమాచరేతి ||

అన ర్దశాహే సంక్రమేవా దశేవత్సమాప్య దశమదినే నియ
మేన వపనమపి కల్యాణమిత్యాహ జానాలిః

(౬) అస్తదశ శాహే దశేవా సంక్రమేవా సమాప్యతు | వపనం
శాన్తిహోమంచ దశాహాంతే సమాచరేత్ | తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనదశాహే
వపనం విచరితి ||

సప్తమపురుషాదర్వాగ్భూతానాం జ్ఞాతీనామపి కనిష్ఠానాం

దశమేఽహని వపనమాహ ప్రచేతాః

జ్ఞాతయస్సప్తమాదర్వాక్కునిష్ఠా దశమేఽహని | వాపయేయు

శ్చైతే సర్వే కర్తృభిస్సహసర్వదేతి ॥ వపనస్య శుద్ధ్యర్థత్వాచ్చుద్ధవైశ్చ
శాన్తికర్మణ్యధికారః ॥

శాన్తిహోమే వపనమాహవస్తంబోఽపి

నాపితకర్మాణిచ కారయన్తే, ఏష ప్రథమాలంకార ఇతి ॥
శాన్తికర్మణః ప్రాగేవ వపనం కార్యమిత్యధః ॥

అన్త రశాహసమావనెజ్జాతిభిః కేశవపనపూర్వక మేవోదకందేయమ్

ప్రదమ్యజ్ఞాతయస్సర్వే ఔరంకృత్వా తిలోదకమితి స్మరణాత్ ॥
వపనం కృత్వా స్నాత్వా ఏకవస్త్రాః జలాంజలీక్ దమ్యతి ప్రచేత
స్మరణాత్ ॥ అకృత్వా వపనం మూఢః ప్రేతకర్మప్రవృత్తతే । ఉదకం
పిండదానంచ శ్రాద్ధంచైవ చ నిష్ఫలమితి స్మరణాచ్చ ॥

గ్రంథకర్తృర్నిగమనమ్

ఏవం చాస్తదేశాహ సమాపనె జ్ఞాతీనాం ప్రథమదిసె కంతామపరి
వపనాకరణే తర్పణాత్పూర్వం కర్తవ్యమేవ, దశమదిసేఽపి శాన్తిహోమా
త్పూర్వం కేశవపనం, సర్వాంగవపనం వా కార్యమేవే ॥

బోధాయనీయ వృత్తౌచ వపనానంతరం శాన్తికర్మేత్ముక్తమ్

దశమ్యాం వికృతబలిం దత్వా పిండాన్తే శిలాః కాంస్యే నిధా
యాశ్చ విసజయేదతస్సంస్కర్తుర్వపనవిధిరతఃకార్యం శాన్తిహోమ
కర్మ ప్రతిపద్యతే ఇతి ॥ వపనాకరణే దోషమాహ వసిష్ఠః - వైధే కర్మణి
తు ప్రాప్తై కాలదోషం నచిన్దయేత్ । సద్యః ఔరం ప్రకుర్వీత మాతా
పిత్రోర్మృతౌ తథా ॥ జాతేసామే తథాతీధేః వ్రతచాన్ద్రాయణేషుచ ।
యస్య కేశాశ్శిరోజాతాః దళమేవ హన్యవాపితాః ॥ ఆశౌచం తస్య
కేశేషు లీయతే నాత్రసంశయఇతి ॥

కేచిన్మందధియః “నవమ్యాం పుష్టాయామ్” ఇత్యాదినా శాన్తి
హోమముక్త్వా “నాపితకర్మాణిచ కారయన్తే” ఇతిసూత్ర
క్రమమచుస్మత్స శాన్తి హోమానంతరం వపన్తి” తన్న
యుక్తమిత్యాహ పితృమేధ సారకృత్

వపనస్య శుద్ధ్యర్థత్వాచ్చుద్ధవైవ శాన్తికర్మణ్యధికారాత్తద
నంతరం భోజనఖట్వాశయనోపదేశాచ్ఛుక్తస్య వపననిషేధాచ్చశాన్తికర్మణః
ప్రాగేవ వపనం కార్యమ్ “మృతానా విషత్వగమేధాయతే-శశ్మశు
... మేధముపైతి” “శుద్ధిం కుర్యాత్తథా విద్వాన్ మలానాం దేహజన్మ
నామ్ । కృత్తకేశనఖశ్మశు) త్రిపక్షేషు గృహీభవేత్, ఇతి శ్రుతిస్మృ
తిభ్యాం వపనస్య శుద్ధ్యర్థత్వావగమాత్ “శుచినాకర్మకర్తవ్యమ్”
ఇతి శుద్ధైః కర్తాజ్ఞత్వ విధానాచ్చానుప్త కేశస్యశాన్తికర్మానధికారః । అథ -
వపనానంతరమేవ శాన్తికర్మావసర ఇత్యర్థః ॥ (౧) నవమ్యాం పుష్టయా
మిత్యస్య - పృథాతాయామితిభాష్యమ్, అతఃప్రాతరేవ శాన్తికర్మకార్య
మితిచేత్ - న ప్రాతశ్శాన్తికర్మ-పుష్టిశబ్దస్య దివసపరత్వాత్ “రాత్రిర్వా
ఉషాః, అహర్వ్యష్టిః” ఇతిహిశ్మయతే । అతోదశమదివస ఏవ తస్యకా
ర్యత్వం ప్రతీయతే, న ప్రాతరేవ । అన్యథా “అనశ్రవో అనమివాః”
ఇత్యనశ్రుత్వ శ్రుతివిరోధాత్, తతశ్చనైతాంబనాద్యలంకారః స్మర్యతే ।
క్రియతేహితదాబలికాలే ఆతురవ్యంజనం స్మర్యే । తచ్చాతురవ్యంజనం
విరుద్ధతే । కించ “అసమాప్తైవతే తస్మిన్ నైవకుర్యాద్వృతాంతరమ్”
ఇతివత్ ప్రారబ్ధకర్మమధ్యే శాన్తికర్మకరణం చాత్మన్తవిరుద్ధమ్ । అపి చ
గృహ్యస్తరె పిండోదకదాన (ప్రభూతబలిప్రదాన) సమాప్త్యనంతరమేవ
శాన్తికర్మవిధిద్వ్యుత్పత్తే । తద్దైవబోధాయనాశ్వలాయనయోశ్చ ఉదా
హృత విధిగ్రంథప్రకారః ॥ అతః షడ్భిర్వైతభిః ప్రాతస్తద్విధానం కాస్త్ర
విసృతిషిద్ధమితిసిద్ధమ్ ॥ అయమేవార్థః “నాపితకర్మాణిచ” ఇత్యేతత్సూత్ర
భాష్యేఽపీతి ॥

(౮) అనడుహాలాభే “విశిష్టభావే సామాన్యాప్రతినిధి స్తద్ధర్మావాస్యాత్” ఇతి వచనాత్తదాకారం మృగచర్మ గ్రాహ్యమ్ । వేతసః (నిర్వంజీ) (౯) కనిష్ఠః ప్రథమమితరేయధావృద్ధంకర్తా పశ్చాదిత్యుక్తప్రకారేణ, “యథాజ్యేష్ఠం స్త్రీః” ఇతి పురుషవత్ స్త్రీణామపి న్యాయతౌల్యాత్, “యథాహాన్యసుపూర్వం” ఇతి మంత్రలింగాత్, బోధాయనే తథా దర్శనాచ్చ, యథాజ్యేష్ఠకల్పనేత్యర్థః ॥

(౧౦) పాత్యం సంపాతః - పాత్రేహుతశేషాజ్యసావః । ఇహ హుతస్యద్రవద్రవ్యస్య శేషఉచ్యతే-సతుసర్వాస్వాహుతిమగ్రాహ్యః ॥ సకృత్సకృత్, నద్విస్త్రీర్వా - దశాహుతీనాం ప్రత్యేకం సకృదవదానమితి వీహ్నార్థః ॥ (౧౧) తదభావేదర్భాన్వేతియల్లాజీయే ॥ (౧౨) వేతసః (నిర్వంజీ) అవకా - శైవాలవిశేషః । సంలోపయన్నేతి - సమూహనద్వారానాశయన్ననుగచ్ఛేదిత్యర్థః ॥ (౧౩) ఏభ్యః - ఏషాం జీవనార్థం । పరిధితయా - వ్యవధానతయా । సతుమృత్యుమాగ్ననిరోధత్వాత్పరిధిభేవతి ॥

(౧౪) స్త్రీణామితి- అమాత్యానాం పతివతోభార్యాగృహ్యంతే । అత్రప్రతిస్త్రీ(యం) మంత్రావృత్తిః, తత్సంసాగరత్వాత్ । సకృదేవేతి శేచిత్, బహువచనాంత్యాదితిభాష్యమ్ ॥ (౧౫) త్రైకకుడేన - త్రికమత్-త్రికూటపర్వతః, తత్ర భవం అంజనం త్రైకకుడమ్ । తేన ॥ ‘పృథివ్యామోషస్తంబమితి, దహనదేశే ఓషధినిరోహణం వాజసనేయి హిరణ్యకేశి సూత్రయోగ్యస్పృష్టమ్ । అస్మాకంత్వ పచనాద్వికల్ప ఏవేత్యుపదేశ ఇతి భాష్యమ్ ॥ (౧౬) వారణీ-వారణ మృక్షమయీ । తదభావే పలాశపత్రంవేతి, సుధీవిలోచనైః ।

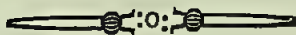
(౧౭) అజభక్షణం యుగాంతరవిషయమ్ । “వరాతిధిపితృభ్యశ్చ పశూసాకరణక్రియా” ఇతి కలానిషేధాత్ । అత ఏవ శిష్టావజ్జయంతి

హింసామస్త రేణ మాంసానుపలభ్యేః । “అగ్ని హమీయం పశుమాలభేత్”
ఇతి విశేషవిధానాన్న తత్ప్రచోద్యావకాశః ॥ (౧౮) ఏతస్మిన్నహని-
యవోఽనీతి యవోదనం సర్వేజ్ఞతయ స్సహ భుంజీరత్ । యవసాదృశ్యా
త్తత్స్థానే పీహిర్గ్రాహ్యః, సోమాభావే పూతీకవత్ । (౧౯) అత్య-
సందీరితి-శాన్తికర్మణి సమాప్తైః । (యవోదన ప్రాశనేకృతే) ఆసంద్యః -
ఆసనాధాన్ ఖట్వాః । తల్పః-శయ్యాధాన్ । ఇతః స్రాక్ “స్వపే-
యుస్తే పృథక్ ఓతే” ఇత్యధశ్యయనవిధానాత్తన్నివర్త్యతే ॥ ఏతేనాతుర-
వ్యంజనానాం సర్వేషాం నివృత్తిస్సూచితాభవతి ॥

(౨౦) నాపిత కర్మాణీతి బహువచనం కేశశ్మశ్రులోమనఖాత్మక
విషయబహుత్వేన కర్మబహుత్వాత్ బోధ్యమ్ ॥ యథాఽఽహుః
“దశమేఽహనిచ ప్రాప్తైస్సానం గ్రామాద్బహిర్భవేత్ । తత్ప్ర-
త్యాజ్యాని వాసాంసి కేశశ్మశ్రు నఖానిచేతి ॥ ఏషః ఆనస్తరోక్తః అంజ-
నాది వాపనాస్తోఽలంకారః పేతకార్య వినిర్ముక్త్యుత్తరకాలికానాం
మండనానాం ప్రథమో వేదితవ్యః । తతశ్చ అస్మిన్నహనికర్తవ్యం
కేశాన్ ప్రక్రీర్యపాంసూనోప్య, ఇత్యాదికర్మ, ప్రాగేవశాన్తికర్మణః
కార్యమ్ । నతు తతఃసాధ్యమితి ఖ్యాపితం భవతీతి భాష్యమ్ ॥

॥ దశాహప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥

ఏకాదశేఽహ్ని వృషోత్సర్జనాత్పూర్వం కర్తవ్య ప్రయోగః

+ ❦ +

(౧) ఏకాదశేఽహ్ని ప్రాతః గృహాది శుద్ధ్యనంతరం
సంగవకాలే గ్రామాద్భహిష్కద్యాది పుణ్యతీర్థేషు సచేలం
స్నాత్వా శుద్ధం శుష్కవస్త్రం ధృత్వా ధృతత్రిపుంశోధ్వం
పుంశోవా యజ్ఞోపవీతం ధారయిత్వా సంధ్యోపాసనానంతరం
గృహాంత్యా కృతప్రాతర్హోమో ద్వి పవిత్రపాణిః బ్రాహ్మణానా
మూయ గణపతిం నిర్విఘ్నేన పరిసమాప్త్యర్థమితి పూజయిత్వా
బ్రాహ్మణస్థానధపుష్పద్వైస్సంపూజ్య హిరణ్యేన తోషయిత్వా
పుణ్యాహం నాచయిత్వాఽల్లింగైః పావమానికై రభిషేచ
యిత్వా గృహాదీన్ప్రీత్య (ఏకపవిత్రేణ నవశ్రాద్ధంకుర్యాత్)
(వృషోత్సర్జనానంతరం వేతి కేచిత్)

ఆపస్తంబినాం వృషోత్సర్గ ప్రయోగః

(౨) ప్రా ... మ్య అముకగోత్రస్యాముకశర్మణః ప్రేత
స్యాద్య వృషోత్సర్జనం కరిష్యామితి సంకల్ప్య- వృషం స్నాప్య

లంకృత్య “యస్య దేవస్య యోభ క్తస్తస్య చిహ్నం సమాలిఖేత్”
 ఇతి హేమాద్రా నియమాత్ స్వేష్టదేవతా చిహ్నం పశ్చిమే
 దక్షిణపాదమూలె అగ్నితప్తేనాయనేన నిలిఖ్య “పిశజ్జరూపః—
 తన్నస్తురీపమ్” ఇతిద్వామగతౌ దక్షిణాకర్ణై జపిత్వా ‘ఏతా
 యువాసమ్’ ఇతిగోషు విస్మజేత్ ॥ ఏతావదేవాపస్తంబినాముక్త
 మితి పితృమేధసారకృదాహ ॥

యల్లాజీయోక్తనైమిత్తికవృషోత్సర్గ

ప్రయోగః

— ❦ —

అనుజ్ఞా-అశేషే... స్వీకృత్య గోత్రస్య శర్మణః ప్రేతస్య
 అద్యవృషోత్సవః సకర్మ కర్తుయోగ్యతాసిద్ధిమనుగృహణ -
 దక్షిణాందత్వా - యోగ్యతాసిద్ధిస్తు ॥ దర్భేష్వాసీన ఇత్యాది
 దర్భదవ్యయపవిత్రీపాణిః - ప్రా ... మ్యు=దేశకాలా సూక్త్య -
 ప్రా... తీ=గోత్రస్య, శర్మణః, ప్రేతస్య మరణదినాదారభ్యైకా
 దశేహని ప్రేతత్వవిముక్త్యర్థం పీశాచత్వ నివృత్తిద్యౌరా రుద్ర
 లోకావాప్యర్థం ఉ ... తీ = మహారుద్రప్రీత్యర్థం వృషో

త్సజ్జనాఖ్యం కర్మకరిష్యామి ఉత్తరతో దర్భాన్నిరస్యావ ఉప
 స్పృశ్య । (౪) అయంగృహేనకార్యః- (౫) న్వయమేవ సర్వం
 కుర్యాత్, సచాచార్యః కుర్యాత్ । గవాంమధ్యే-గోష్ఠేవాయత్ర
 క్వచేతివిధినా లాకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య పరిస్తీర్య చర్వభామగ్నా
 వధిశ్రిత్య “శివస్తవప్రః=పిశంగరూపః” ఇతిదావాభ్యాం గోమిశున
 మభిమన్త్య - అగ్నేరుత్తరత స్తండులోపరి రుద్రకలశం ప్రతి
 ష్ఠాప్యశుద్ధోదకైః పూరయిత్వా తత్రకుంభరత్న చూతపల్లవ
 ఫలవస్త్రాణి నిధాయ “కద్రుద్రాయ ... హృదే” ఇతి మహా
 రుద్రమావాహ్య షోడశోపచారపూజాఙ్కుర్యాత్ ॥ రుద్రజపార్థ
 మేకాదశబ్రాహ్మణాం యథాలాభంవా ‘రుద్రపారాయణం
 భవన్తః కుర్వన్తు’ ఇతి వృణుయాత్ । శ్రవయిత్వేత్యాది ప్రతిష్ఠిత
 మభిఘోర్యేత్యంతంకృత్వా - ఉత్తరేణాగ్నిం దర్భానిత్యాది
 వత్పత్రే ప్రయోగః - పవిత్రకణిణాద్యగ్నిముఖాన్తే - స్రుచ్యుప
 స్తీర్య - అవదానభర్మేణావదాయావదాయ “మయోభూర్వా
 తో అభివాతు” ఇత్యనువాకస్థ మన్త్రదశకై దేశాన్నాహుతీ
 జాహోతి ॥ మయోభూర్వాతో అభి ... రుద్రమృడస్వాహా
 రుద్రాయేదం ॥ అవ ... శ్య । యాస్సరూపాః ... శర్మయచ్ఛ

స్వాహా - పంచాన్యాయేదం || యాదేవేషు ... రిరీహిస్వాహా-
 ఇంద్రాయేదం || ప్రజాపతిర్మహ్యం ... సదేమస్వాహా - ప్రజా
 పతయ ఇదమ్ || ఇహధృతిస్సాస్వాహా - ధృత్యాఇదమ్ || ఇహ
 విధృతిస్సాస్వాహా - విధృత్యా ఇదమ్ || ఇహరన్తిస్సాస్వాహా - రన్త్యా
 ఇదమ్ || ఇహరమన్తిస్సాస్వాహా - రమన్త్యా ఇదమ్ || మహీమూషు
 మాతరం ... సుప్రణీతిగ్ంస్వాహా - అదిత్యా ఇదమ్ || అవ
 దాయక్షతమభిఘోర్య || సుత్రామాణం ... స్వస్తయేస్వాహా-
 అదిత్యా ఇదమ్ || స్విష్టకృజ్జయాదీత్యాది పూర్ణపాత్రస్థోదకేన
 గోమిథునమభిషిచ్య వస్త్రాదిభిరలంకృత్య సంపూజ్య 'అథ
 వాయోరేకాదశ, ఇత్యనువాకేన గో మిథునముపస్థాయ 'ఏతం
 యువానం పరివోదదామి ... తతో న ఉగ్రోవిభజావసూని'
 ఇత్యంతం జపిత్వా (౬) సవ్యేనపాణినా వృషభస్య పుచ్చమా
 దాయ దక్షిణేన సహేమకుశం తిలోదకమాదాయ గోత్రస్య
 శర్మణః ప్రేతస్య మరణదినాదారభ్యాద్యైకాదశేహని
 ప్రేతత్వ పిశాచత్వ నివృత్తిద్వారా రుద్రలోక ప్రాప్త్యథం
 మహారుద్ర ప్రీత్యథం ఏవవృషోమయా ఉత్సృష్టః - ఇతి
 సహేమజలంభూమానుత్సృజేత్ || అథ చతస్రముదిత్సు విసజ్జ

నాథం ప్రాథమ్యతే = హే వృషభరాజ పూర్వదేశం గత్వా
 దేవబ్రాహ్మణక్షేత్రం పరిహృత్య తత్రస్థితృణానిజగ్ధ్వా స్యాదూ
 దకం పీత్వా గవాం పతిభూత్వా యథేష్టం విహర । ఏవమేష,
 హే వృషభరాజదక్షిణదేశంగత్వేత్యాది విహరేత్యంతంచతుర్దిక్షు
 ప్రార్థయిత్వా (౨) హుతావశిష్టేనాజ్యేన లింగముద్ధాంచ
 క్రముద్ధాం వా స్వేష్టదేవతాచిహ్నం కాయైత్వా పశ్చిమే
 దక్షిణపాదమూలె అగ్నితస్తేనాయసేన విలిఖ్య 'వ్రత్యక్షయోధి
 మౌభ్య ప్రాగభ్యేగోఽధిపోభవ తథైవ దక్షిణాంభోధిసౌమ్యా
 భ్యేరధిపోభవ ॥ హిత్వాదేవద్విజక్షేత్రం యథేష్టం చరగోఽధవ ।
 గవామధిపతిర్భూత్వాహ్యశీప్తఫలదోభవ ॥ ఇతి వా ప్రార్థ్య
 గోష్వపిసృజేత్ ॥ బహిర్వా ఉత్సృజేత్ ॥ (౮) తతోవృషోత్సర్గ
 సాంగతార్థం (వృషభస్యలోమత్వగస్థిమజ్జా దహనదోష పరి
 హారార్థం) తిలపాతోదకుంభవస్త్రు హిరణ్యదానాని గవాది
 దశదానానిచ యథాసంభవం కరిష్యామితి సంకల్ప్య । అస్మి
 న్బ్రాహ్మణే మహారుద్రమావాహయామి - ఇదమాసనమ్ ।
 సకలారాధనై స్స్వచింతమ్ । 'తిలః పాపహరానిత్యం విష్ణో
 దేహసముద్భవాః । తిలదానాదసహ్యం మే పాపంనాశయ

కేశవ ” వృషభస్య లోమదహన జన్యవోష పరిహారాథం
 ఇదం తిలపాత్రం దక్షిణాతాంబూలసహితం తుభ్యమహం సంప్ర
 దదే (నమమ) (ఉదకుంభదానం) అస్మిన్నాహ్వాన ఇత్యాది
 ‘వారిణాపూరితం కుంభంఘర్మకాలే సుఖావహమ్ । యస్మా
 త్తస్మాచ్ఛివం మే స్యాద్రుద్రప్రీత్యై దదామ్యహమ్ ॥ వృష
 భస్యత్వగ్దహన ... థం ఇదముదకుంభం ... ప్రదదే (నమమ)
 (వస్త్రదానం) అస్మిన్నిత్యాది - ‘శీతవాతోష్ణసంత్రాణం లజ్జా
 యా లక్షణంశరమ్ । దేహాలంకరణం వస్త్రమతశ్శాన్తిం ప్రయ
 చ్ఛమే ’ వృషభస్య అస్థిదహన ... ధం ఇదం వస్త్రం ...
 సంప్రదదే (నమమ) (హిరణ్యదానం) అస్మిన్నిత్యాది-‘హిరణ్య
 గర్భ ... ప్రయచ్ఛమే ’ వృషభస్యమజ్జాదహన ... ధం ఇదం
 హిరణ్యం ... సంప్రదదే (నమమ) (కేచిత్ దుర్గంధవివృత్తిర్థం
 చందనకాష్ఠదానం కుర్వన్తి) (దశదానం) గో భూ తిల హిర
 ణ్యాజ్య వాసోధాన్య గుడానిచ । ఛావ్యంలవణ మిత్యాహుర్దశ
 దానాని పండితాః ॥ యథాసంభవం కుర్యాత్ ॥ అథ శిష్టచరు
 ణాః గ్నేః ప్రాగాద్యప్పదిక్షుబలేదత్వా తదుపరి సహిరణ్య
 మక్షతోదకందత్వాఽగ్ని మలంకృత్య ‘అథాగ్నేరప్తపురుషస్య ।

అగ్నేః పూర్వాదిశ్యస్యేత్యాది ... దిశో వో మిథునంమానో
మిథునగ్ం కీధ్వమ్ ' ఇత్యగ్నిముపస్థాయ, ఆచార్యాయ కలశే
వస్త్రాదీనిదత్వా రుద్రజప కర్తృభ్యః దక్షిణాం దత్వా, హూ
మాంత ఇత్యగ్నిం సంపూజ్య, యస్యస్మృత్యేత్యాది కర్మసమాప
యేత్ || (౯) ఇమంచ వృషోత్సర్గం పూర్వాశ్చై మధ్యాహ్న
వా కుర్యాత్ || నవశ్రాద్ధానంతరం వృషోత్సర్గశ్చ ||

వృషోత్సర్గమంత్రాః

త్రివ స్త్వప్తరిహగహివిభుః పోషఉతత్మనా | యజ్ఞేయజ్ఞేన
ఉదవ || పిశజ్గరూపస్సుభరో వయోధాశ్శుష్టివీరోజాయతె
దేవకామః | ప్రజాంత్యష్టావిష్యతునాభిమస్మే అథాదేవానామ
ప్యేతుపాథః || మయోభూర్వాతో అభివాతూసా ఊర్జన్వతీ
రోషధీరారశన్తామ్ | వీవస్వతీర్జీవధన్యాః పిబన్తవ్రసాయ
వద్వతే రుద్రమృడ || యాస్సరూపావిరూపా ఏకరూపాయా నా
మగ్నిరిష్ట్యానామానివేద | యా అగ్నిరస్తస్మై హవక్రస్తాభ్యః
పజన్త్యమహిశర్మయచ్ఛ || యా దైవేషుతనువమైరయన్తయ

సాగ్ంసోమో విశ్వరూపాణివేద | తా అస్మభ్యం పయసాపిన్వ
 మానాః ప్రజావతీరింద్రగోష్ఠేఠీహి || ప్రజాసత్విరమ్యమేతార
 రాణోవిశ్వేదేవైః పితృభిస్సంవిదానః | శివాస్సతీరుపనో గోష్ఠ
 మాకస్తానాం వయం ప్రజయాసగ్ంసదేమ || మహీమూఘ
 మాతరగ్ం సువ్రతానామృతస్యపత్నీమవసేహువేమ | తువి
 త్తతామజగన్తీ మురూచీగ్ం సుశర్మాణమదితిగ్ం సుప్రణీతిమ్ ||
 సుతామూణం పృథివీంద్యామనైహసగ్ం సుశర్మాణమదితిగ్ం
 సుప్రణీతిమ్ | దైన్తీం నావగ్ం స్వరితామనాగస్తమస్తవస్తీ
 మారుహేమాస్వస్తయే ||

అభవాయోరేకాదశ పురుషస్యైకాదశస్త్రీకస్య | ప్ర
 భౌజమానానాగ్ం రుద్రాణాగ్ం స్థానేస్వతేజసాభాని | వ్యవ
 దాతానాగ్ం రుద్రా ... భాని | వాసుకి వైద్యుతానాగ్ం
 రుద్రా...భాని రజతానాగ్ం రుద్రా...భాని | పరుషాణాగ్ం
 రుద్రా...భాని | శ్యామానాగ్ం రుద్రా...భాని | కపిలానాగ్ం
 రుద్రా ... భాని | అతిలోహితానాగ్ం రుద్రా ... భాని |
 ఊర్ధ్వానాగ్ం రుద్రా...భాని | అవపతంతానాగ్ం రుద్రా...

భాని । వైద్యుతానాగ్ం... భాని ॥ ప్రభ్రాజమానీనాగ్ం రు
 ద్రాణీనాగ్ం స్థానె ... భాని । వ్యవదాతీనాగ్ం రుద్రాణీ ...
 భాని । వాసుకి వైద్యుతీనాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । రజతా
 నాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । పరుమాణాగ్ం రుద్రాణీ ...
 భాని । శ్యామానాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । కపిలానాగ్ం
 రుద్రాణీ ... భాని । అతిహాతీనాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని ।
 ఊర్ధ్వనాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । అవపతంతీనాగ్ం రుద్రాణీ
 ... భాని । వైద్యుతీనాగ్ం రుద్రాణీనాగ్ం స్థానేస్వతేజసా
 భాని । ఓం భూభువస్వః । రూపాణివో మిథునం మానో
 మిథునగ్ం రీధ్యమ్ ॥ ఏతంయువానం పరివోదదామితేన క్షీడిన్తి
 శ్చరతప్రియేణ । మానశ్శాస్త్రజనుషా సుభాగారాయస్పృషేణ
 నమోమదేమ ॥ నమోమహిమ్న ఉతచక్షుషేతై మరుతాం
 పితృనద్రహం గృణామి । అనుమన్యస్వ సుయజాయజామజష్టం
 దేవానామిదమస్తుపూవ్యమ్ ॥ దేవానామేష ఉవనాహ ఆసీద్రహం
 గభా ఓషధీషుస్యక్తః । సోమస్యద్రప్సమవృణోత పూషాబ్రహ్మ
 న్నదీరభవతదేమామ్ ॥ పితృవత్సానాం పతిరమ్నియానామథో

పితామహతాం గగరాణామ్ । వత్సోజరాయు ప్రతిధుక్ష్వి
 యూష ఆమితైమసు ఘృతమస్యరేతిః । త్వంగావోఽవృణత
 రాజ్యాయత్వాగ్ం హవన్తమరుతస్త్విరాః । వష్మన్తతస్య
 కకుభి శిశియాణస్తతోన ఉగో విభజావసూని । అథాగ్నే
 రప్తపురుషస్య । అగ్నేఃపూర్వ దిశ్యస్య స్థానే స్వ తేజసాభాని ।
 జాతవేదన ఉపదిశ్యస్య స్థానే ... భాని । సహజాజసో దక్షిణ
 దిశ్యస్య స్థానే ... భాని । అజరాప్రభవ ఉప దిశ్యస్య స్థానే ...
 భాని । వైశ్వానరస్యాపర దిశ్యస్య స్థానే ... భాని । నయాపస
 ఉపదిశ్యస్య స్థానే ... భాని । పక్షిరాధన ఉద్దిశ్యస్య స్థానే ...
 భాని । వినర్పిణ ఉప దిశ్యస్య స్థానే ... భాని । ఓం భూభువ
 స్స్వః । దిశోవో మిథునం మానో మిథునం రీధ్యమ్ ॥

॥ ఇతి వృషోత్సర్గ ప్రయోగః ॥

+❧+

నైమిత్తిక వృషోత్సర్గ ప్రకరణమ్

(౧) తత్రసంవర్తం = ఆశాచెనిగ్గతెకుర్యాన్యహమాజనలేపనః ।
 వాససా జలమాప్లుత్య శుద్ధ్యత్పుజ్యాహవాచనైః ॥ అప్లుతీశ్చవీకాదశాహే
 సంగవేకార్యా “ఆఘాస్తైసంగవేన్నాయత్” ఇతి వసిష్ఠ స్మరణాత్ ॥

కించ, సవన = అశౌచానైతు కర్తవ్యం బ్రాహ్మణైరభిషేచనమ్ । ఋగ్వి
ర్యజుర్భిశ్శుద్ధోభిరద్భింగైః పావమానికైః ॥ అశిషంచ గృహీత్యాఽఘ
శ్రాద్ధకర్మసమాచరేదితి ॥ వ్యాసోఽపి = సంపూజ్య గంధపుష్పద్వై
రాప్సిహృణాం తస్యస్తివాచయేత్ । శుద్ధికామస్తుష్టికామశ్చైయస్మా
మశ్చ నిత్యశిషతి ॥

ఏకాదశేఽహ్ని కర్తవ్య కర్మక్రమమాహ స్మృతిరత్నై

ఏకాదశే ఽహ్ని సంప్రాప్తే స్నాత్వా పుణ్యాహవాచనమ్ ।
శృత్వాచరేద్వృషాత్సర్గం కుర్యాచ్ఛాన్ధం తతఃపరమితి ॥

వృషాత్సర్గః అవశ్యమనుష్ఠేయ ఇత్యాహశంఖః

ప్రేతస్యై కాదశాహేతుయస్యతూత్సృజ్యతేపుషః । పికాచత్వా
ద్విమంచ్యాశుస్వర్గలోకం సగచ్ఛతీతి ॥ సచ వృషాత్సర్గః నిత్యః కామ్యశ్చ
నకరోతి వృషాత్సర్గం సుతీర్థేవాజహంజలిమ్ । నదదాతి సుతోయస్తు
పితురుచ్చారివస ఇతి ॥ ఉచ్చారః పురీషమ్ ॥

తదకరణే పిశాచత్వం ప్రేతత్వం చ సుస్థిమితివిజ్ఞానేశ్వరః

ఏకాదశేఽహ్ని సంప్రాప్తేయస్యనోత్సృజ్యతేపుషః । పికాచత్వం
స్థిరంతస్య ప్రేతత్వాన్న విమంచ్యతే (దత్తైశ్చాన్ధ శచైరపీతి) ॥

వృషాత్సర్గేణ రుద్రలోకం యాతీతి స్మృత్యస్తరమ్

పుషహినోమృతోయాతి శాశంతమసాపుతమ్ । ఉత్సర్గమాత్రే
రుద్రస్యలోకం యాత్యత్రమానవ ఇతి ॥ అత ఏకాదశాహే, కథం
చిత్తత్రాసంభవే, సపిండికరణాత్ప్రాగేవ త్రిపక్షాదేవా కుర్యత్ ॥

పతిపుత్రవత్సా వృషోత్సర్గ నిషేధ ఇతి యత్

పతిపుత్రవతీనారీ మ్రియతేచోభయాగ్రతః । వృషం వైవోత్సృజే
త్పత్రః యావత్స్వపితృజీవనమితి ॥ తత్కేవల వృషోత్సర్గ నిషేధపరమ్ ॥

అతఏవ సాహిత్యేన వృషోత్సర్గమామాజాబాలః

పతివ్రతాసుశీలాచ పుత్రిణీసుభగామృతా । నోత్సృజేద్వృష మేకస్తు
సహగామత్సృజేద్వృషమితి ॥

పుత్రాదన్యశ్చేచ్ఛాచ్ఛాద్ధకర్తా వృషమాత్రముత్సృజేత్

పుత్రాదన్యోయదాతస్యాః శ్రాద్ధకర్తాభవేద్యది । తచైవ (సచచై)
వృషముత్సృజ్యపశ్చాచ్ఛాచ్ఛాద్ధం సమాచరేదితి ॥ అతఏవ స్మృత్యంతరమ్ ।
యా నారీ భర్తృసుతయోరగ్రతుప్రమితింగతా । తస్యాఅపి వృషోత్సర్గః
కర్తవ్యస్తు యథావిధి ॥ అపుత్రాతు యదానారీ మ్రియతే భర్తరగ్రతః ।
వృషోత్సర్గోనకర్తవ్యః ఏకాగౌడీయతేతదేతి ॥

మృతాయాః పతిపుత్రీనత్యా అపి వృషోత్సర్గాకరణే న

రుద్రలోక ఇత్యన్యత్రాహ

పతిపుత్రవతీనారీ మృతాచేజ్జీవభక్తుకా । పాతివ్రత్యేనతల్లాకం
వృషహీనా న గచ్ఛతీతి ॥ ఏవంచ పతిపుత్రవత్సామరణే పుత్రేణాపి కథం
చిద్వృషోత్సర్గకార్యవేతి నిశ్చింతంభవతి ॥

అపుత్రాయా జీవభర్త్రాః పార్వణ శ్రాద్ధం వృషోత్సర్గం చ
న కుర్యాత్పతిరితి తత్రైవ

జీవభర్త్రాస్త్యు కర్తవ్యం సంకల్ప శ్రాద్ధమేవహి । పార్వణంచ
వృషోత్సర్గః కుర్యాదాయుః ఔయోభవేదితి ॥ జీవభర్త్రాస్త్య అపుత్రాయా

ఇతి శేషః ॥ పతిపుత్రయోరన్యతరాభావేతు స్త్రీణామపి వృషోత్సర్గః
కార్యఇతి ధర్మసింధుః ॥ లోకాక్షిస్తు = న స్త్రీయాశ్చ వృషోత్సర్గః
భర్తా కుర్యాత్కరదాచన । వృషం రుద్రావస్సూంస్త్యక్త్వా సపిండికరణావ
ధీతి ॥ వృషం, రుద్రాథః బ్రాహ్మణభోజనం, వస్వథః బ్రాహ్మణభోజనం
చ త్యక్త్వా అన్యత్సర్వం సపిండికరణావధి కుర్యాదిత్యర్థః ॥

అత్ర ప్రేత వృషోత్సర్గే న వృద్ధిశ్రాద్ధం కిన్తు ఏకోద్దిష్ట విధినా
సదక్షిణం యథాశక్తివిహితం భోజయేదిత్యాహ గార్గ్యః

న ప్రేతాథ వృషోత్సర్గే వృద్ధిశ్రాద్ధం విధీయతే । ఏకోద్దిష్ట
విధానేన స్వశక్త్యాభోజయేద్విజాత్ ॥ కామధేనా = వత్సరాభ్యంతరే
పిత్రోర్వృషోత్సర్గఃకర్మణి । వృద్ధిశ్రాద్ధం న కుర్వీతతదన్యత్ర సమా
రభేదితి ॥ శంఖశ్చ = ప్రేతార్థేతు వృషోత్సర్గే ఏకోద్దిష్ట విధానతః ।
బ్రాహ్మణా భోజయిత్వాతు శక్త్యాదద్యాచ్ఛదక్షిణామితి ॥

అథ నీలవృషోత్సర్గో విశిష్టతే పితృగాఢాయామ్

ఏష్టవ్యా బహవఃపుత్రా యద్యేకోఽపిగయాఽవజేత్ । యజేతవా
ఽశ్వమేధేన (గౌరీం వాఽరయేత్కన్యాం) నీలంవా వృషమత్సృజేదితి ॥

నీలవృషలక్షణముక్తం హేమాదౌ

లోహితోయస్తు వర్ణన ముఖేపృష్ఠేచ పాండురః । శ్వేతః ఖుర
విషణాభ్యాం సవృషో నీల ఉచ్యత ఇతి ॥ బోధాయనస్తు = లోహితో
యస్తు వర్ణన శ్వేతలాంగూల లక్షణః । ఖురే కకుచిచశ్వేతస్సవై నీలవృష
స్సృత ఇతి ॥ అథవా శ్వేతవర్ణస్య ముఖపుచ్చాది శ్యామత్వే నీల
వృషత్వమ్ । యద్వా, సర్వశ్యామస్య ముఖాదిశ్వేతత్వే నీలవృషత్వమ్ ।
యథోక్తాలాభే యథాలాభో ద్వివషః ఏకవర్షోవా వృషః, వషాఽధికా
శ్చుతస్ర, ఏకావా, వత్సరంస్యాత్ ॥

వృషయజ్ఞో నానాఫలక ఇతి కాశ్యపః

నీలంవాప్యథవాకృష్టం మృతస్యైకాదశేఽహని । వృషం పాప
విశుద్ధ్యథాం రుద్రాణామనుశాసనాత్ ॥ హోమకర్మ సమాయుక్తం
రుద్రప్రీతి కరంత్యజేత్ ॥ అపిచ = సస్తజన్మకృతంపాపం యద్భాత్యే
యచ్ఛవాధాకః । తస్మిన్మాదేవనశ్యేస్తు వృషోత్సర్గ పితుఃకృతే ॥ పితౄ
నుద్దిశ్య రుద్రాయ హోమకర్మ సమన్వితః । ఉత్సర్గమాత్రే రుద్రస్య
లోకం యాత్యత్రమానవ ఇతి ॥

వృషభావే ధర్మసింధౌ

కేచిత్ వృషభావే మృద్భిః క్షిప్త్విదాక్షైర్వావృషం కృత్వా
హోమాదివిధినా వృషోత్సర్గ ఇత్యామరితి యత్తన్నిర్మూలమితి నిర్ణయ
సింధౌ ॥ ప్రచేతాశ్చ = అశక్తశ్చేద్యవృషభావే సువశ్చేదనతుకారయేత్ ।
అమేనవా ప్రమత్వీత హోమకర్మసమాచరేత్ ॥ విహితేచ వృషోత్సర్గా
అలాభే శక్త్యసంభవే ! ప్రేతత్వస్య విమోకాభాం రుద్రానేకాదశా
శయేదితి ॥ వ్యాసోఽపి = ఏకాదశభ్యో విప్రేభ్యో దద్యాదేకాదశేఽ
హని । రుద్రముద్దిశ్య కథావ్యం రుద్రప్రీతికరం హితదితి ॥ శాతాతపశ్చ =
ఏకాదశసు విప్రేసు రుద్రానుద్దిశ్య భోజయేత్ । ప్రేతత్వస్య విమో
క్షాభాం మధుక్షీర ఘృతాశనైరితి ॥ స్మృత్యస్తర = ప్రేతత్వస్య విమో
క్షాభే రుద్రాన్వావిధిరూపతః । బ్రాహ్మణానోభయేదష్టై హిరణ్యే
సౌదనేనవేతి ॥

ఏతదుపవీత్యాక్షతైశ్చ కర్తవ్యమిత్యాహ

ఉపవీత్యాక్షతైః పుణ్యసుద్రాదికరం భవేదితి ॥

ఆపస్తంబినాం వృషోత్సర్గవిధిః

(౧) అశ్రమాత్సర్గమ్ = వృషభే గోషు జీర్ణేయమానః కణః మా

జపేత్ “షిశంగరూపః—తన్నస్తురీషమ్” ఇతేతాభ్యామ్ ॥ అత్యైవం
గోమవిస్మజేత్ “ఏతం యువానమ్” ఇతి ॥

స్వసూతోక్తం స్వల్పమపి సంపూర్ణాఫలకమిత్యాహ
కాత్యాయనః

యస్యయావత్స్వసూతోక్తం స్వల్పం వాయదివాబహు । తస్య
తావతి కాస్త్రాథే కృతే సర్వం కృతం భవేదితి ॥

యల్లాజ్యే వృషోత్సర్గ కల్పకారికా

(౩) శూలం చక్రమథాన్యద్వాలాంఛనం కారయేత్తతః ॥ యస్య
ధేవస్య యో భక్తస్తస్య చిహ్నం సమాలిఖేదితి ॥ తత్ర)వ్యాసః = ఉపో
షితః పాణామాస్యామాజ్య భాగాంతకేచరుమ్ । మయోధూఃతి హుత్వా
చ జయాది ప్రతిపద్యతే ॥ పూర్ణాపాతోదకం గృహ్యమాజయే
ద్వృషభం తతః । పృథ్వాజమానానామితి జపేద్వృష సమీపతః ॥
తతోచితే గో మిథునే ప్రాచ్యాం వృషభముత్సృజేత్ । హుతావశిష్టే
నాజ్యేనలింగముద్రాం లిఖేచ్ఛభామ్ ॥ ఏతం యువాన మిత్యేతైర్మంత్రైః
పంచభిరంతతః । అగ్నేః పూర్వదిశ్యస్యేతి చానువాకం సకృజ్జపేదితి ॥
(౪) నగృహేమోచయేన్నలం కామయన్పుష్కలం ఫలమితి కాలికా
పురాణాత్ ॥ (౫) ఆత్ర) స్వయమేవ సర్వజ్గుర్యాత్, సతు కామ్య
వృషోత్సర్గవదాచార్యవరణమితి సింధుః ॥ (౬) సవ్యేన పాణినా
పుచ్ఛం సమాలంబ్య వృషస్యతు । దక్షిణే అప అదాయ సతిలాః సకుశా
స్తతః ॥ ప్రేతగోత్రం సముచ్చార్య అముకస్మై ఇతిబ్రువత్ । వృష
ఏష మయాదత్తస్తంతారయతు సర్వదా ॥ సహేమ సతిలం భూమావిత్యు
చ్చార్యవినిక్షిజేత్ ॥ తథా—“విధారయేన్నతం కశ్చిన్నచకశ్చనవాహ
యేత్ । నదోహయేచ్ఛతా ధేనుర్నచకశ్చనబంధయేత్ ॥ ఇతి పారస్కరః ॥

(౭) హేమాదా = స్వేష్టదేవతాచిహ్నం పశ్చిమదక్షిణపాదమూలే తప్తే నాయసేన విలిఖేదితి || (౮) వృషోత్సర్గసాంగతాథం తిలోదకుంభ ధేనువస్త్రహిరిణ్యేతి పంచదానాని సింధుః || లోమత్వగస్థిమజ్జానాం దాహదోషశాస్త్యథం తిలోదకుంభవాసో హిరణ్యదానాని, దశదానానిచ, యథాసంభవం కుర్యాత్ || (౯) కాలస్తు పద్ధతావుక్తః = పూర్వ భాగేఽథవామధ్యేదినస్య వృషముత్సృజేదితి |

సవశ్రాద్ధాసన్నగం వృషోత్సర్గముక్తమ్

ఏకాదశేఽహ్ని సంస్పృశ్తే త్రీణికర్మాణి కారయేత్ || సవ శ్రాద్ధస్తు పూర్వాహ్నే హేమ్నావాఽఽమేనవా భవేత్ || ప్రేతత్వస్య విమోకాథం వృషభం విస్ఫుజేత్తతః | స్నాత్వా మధ్యాహ్నవేశాయాం విస్పృశేకాదశావరాత్ || ఆశక్తశ్చైచ్ఛిక విప్రం వా శ్రోత్రియం గుణ శాలినమితి ||

దైవికాదీనాం కర్మణాం కాలవిధానమ్

పూర్వాహ్నే దైవికం కార్యమపాహ్నేతు పైతృకమ్ | ఏకోద్దిష్టంతు మధాహ్న ప్రాతరప్యర్థి నిమిత్తకమితి ||

వృషోత్సర్జనా శక్తౌ

ఏకాదశ బ్రాహ్మణాన్భోజయేత్ | తస్యాశక్తౌ అష్టబ్రాహ్మణ భోజనం, తావన్మాత్రమామం వా, హిరణ్యం వా దద్యాత్ ||

|| ఇతి నైమిత్తిక వృషోత్సర్గ ప్రకరణమ్ ||

అథ కామ్యవృషోత్సర్గ ప్రయోగః

అనుజ్ఞా గణపతిపూజా అభ్యుదయం పుణ్యాహవాచ
 సమ్ । సంకల్పః - దేవషిః పితృత్వప్రదావరా శ్రీమహారుద్ర
 ప్రీత్యర్థం విశేషేణ సప్తజన్మకృతానాం అస్మిన్ జన్మని బాల్య
 యశావన వాధాకేషు కృతానాం చ సాపానాం పరిహారదావరా
 స్వర్గాది పుణ్యలోకావాప్త్యర్థం తిర్యగ్యో నిగతాః జ్ఞాతీః
 జాత్యంతరే వతఃమానాః దుష్కులై (దుష్కులై) రప
 రుద్ధాః దశపూర్వాః దశాపరాః ఆత్మానంచ ఏకవింశతిం
 పక్షిం చ పవిత్రీకరణార్థం వృషోత్సజనాఖ్యం కర్మకరిష్యే ॥
 అస్మిన్మర్మణిమదధం సకల కర్మకర్తుమాచార్యం త్వం వృషే
 మహే - ఇత్యాచార్యం వృత్వా - నైమిత్తిక వృషోత్సజన
 వత్ప్రయోగస్సర్వోప్యవవీతినాదభావ్యయపవిత్రేణ కార్యః ॥
 లాంగూలోత్సజనంచైవమ్ । పూర్వోక్తాః జ్ఞాతీః ఆత్మా
 నంచ పవిత్రీకరణదావరా రుద్రాది పుణ్యలోకావాప్త్యర్థం
 దేవషిః పితృత్వస్వర్గం శ్రీమహారుద్రప్రీత్యర్థం ఏషవృషో
 మయా ఉత్సృష్టః ॥ ఇతి ॥

॥ ఇతి కామ్యవృషోత్సర్గః ॥

అథ కామ్యవృషోత్సర్జన ప్రకరణమ్

+చికిత్సా+

అథ వృషోత్సర్జనమ్, తచ్ఛద్వివిగమ్, కామ్యమ్, నైమిత్తికమితి, నైమిత్తికమైకాదశాహ్నికమ్ । కామ్యస్తు, కౌటికాశ్వాం వైశాఖ్యాం గ్రహణే సంక్రమేవా, ఇతిబోధాయనః ॥ అశ్వలాయన పరిశిష్టేఽపి=అథ వృషోత్సర్జనః కౌటికాశ్వాం పౌణమాస్యాం వైశాఖ్యాం వా జీవవత్సయాః పయస్విన్యాః పుత్రం ద్విహాయనమేకహాయనం వా నీలం బభ్రుం పింగళంవేతి ॥ స్మృత్యంతరేఽపి = ఉత్సృజేద్వృషభం నీలం పౌణమాస్యాస్తువత్సకమ్ । కౌటికాశ్వా మాశ్వయుజ్యాం వా వైశాఖ్యాం ప్రాతరేవతు ॥ ఇతి ॥

అత్ర నాందీవిధిః

స్వగ్గౌఢామృషోత్సర్జనం నాందీముఖ విధానతః । క్రాద్ధం కుర్యాత్తదన్యస్తు న కుర్యాత్ప్రేతమౌచక ఇతి ॥ శంఖశ్చ = స్వగౌర్ధతు వృషోత్సర్జనే నాందీముఖ విధానతః ॥ ప్రేతార్ధతు వృషోత్సర్జనే ఏకోద్దిష్టవిధానతః ॥ బ్రాహ్మణానోభజయిత్వాతు శక్త్యాదద్యాచ్చ దక్షిణామితి ॥ సంకల్పిత స్తిర్యగ్యోని గతానిత్యాది ఫలవిశేషః బోధాయనోక్తః ॥ అన్యత్సర్వం నైమిత్తిక ప్రకరణే ఉక్తమ్ ॥

కామ్య వృషోత్సర్జన మలమాసే న కుర్యాదిత్యాహ గగ్గః

స్వగ్గౌఢామృషోత్సర్జనం మలమాసే పరిత్యజేత్ । ఏకాదశాహికంయత్తు మలమాసేఽపి తత్కృతమ్ ॥ ఇతి ॥

॥ ఇతి కామ్య వృషోత్సర్జన ప్రకరణమ్ ॥

అథ బోధాయనోక్త వృషోత్సగః

+***+

కార్తిక్యాంపౌర్ణమాస్యాం క్రియేత, అపివా ఆశ్వయుజ్యాం
 వైశాఖ్యాం వా గోష్ఠేగవాంమధ్యే ॥ అథదేవయజనోల్లేఖన
 ప్రభృత్యాగ్నిముఖాత్కృత్వా పశ్చాద్భువనాతి = “పూషాగా
 అన్వేతునః” ఇతి పురోఽనువాక్యామనూచ్య ‘శుక్రన్తేఅన్యత్’
 ఇతియాజ్యయా జహాతి ॥ అథాజ్యాహుతీరుపజహాతి -
 ‘ఇహధృతిస్సాన్విహః । ఇహవిధృతిస్సాన్విహః । ఇహరన్తిస్సాన్విహః ।
 ఇహరమతిస్సాన్విహః’ ఇతి ఉపసృజన్మాత్రే వత్సంధారయన్
 ధరుణోధయన్మాయస్సోషమిషమూజమ్స్తాసుదీధరత్సాన్విహః’
 అగ్నయ ఇదం ॥ ఇతి । ‘ఆగావో అగ్మన్నుతభద్రీమక్రీ’
 ఇత్యేతేనసూక్తేన ‘నమస్తేరుద్రమన్యవే’ ఇత్యాన్తాదనువాకస్యచ
 హుత్వా ॥ స్విష్టకృత్ప్రభృతి సిద్ధమాధేనువరప్రదానాత్ ॥ అథ
 రుద్రం జపిత్యా గోమిథునమధ్వర్యవేదదాతి ॥ లాజమన్త్రేణ
 త్రిః ప్రదక్షిణం పరిక్రమయేదేకవర్ణోద్వివర్ణో (ఏకవర్ణోద్వివర్ణో)
 వాయూధంఛాదయతి । యూధస్య ముఖ్యాశ్చతస్సోవత్సతర్యః
 సన్నిప్యాచ్ఛాద్య తిరోదకం గృహ్లాతి - ‘ఋచాంప్రాచీ’ ఇతి ॥

అవధూనుయుజ్జలబిందూ - వీత్వా - 'తృప్తాయాస్తుపితరః' ఇతి || అథై నం మధ్యేగోష్ఠపిసృజతి - 'ఏతం యువానం పరివోదదామి' ఇతి || అపియన్త మనుమన్త్రయతే - "త్వాం గావః" ఇతి || మధ్యస్థమనుమన్త్రయతే - 'మయోభూర్వాతో అభివాతూస్రాః' ఇతి || సర్వాసాంపయసి పాయసం శ్రవయిత్వా బ్రాహ్మణాం సంపూజ్యాశిషోవాచయిత్వా యథాశక్తిదక్షిణాం దదాతి || తిర్యగ్యో నిగతా జ్ఞాతీ జాత్యంతరే వర్తమానా దుష్కులై (దుష్కులై) రసరుద్ధా దశపూర్వా దశా పరానాత్మానంచై కవింశతిం పక్షిం చ పునాతి నచ పునరావతేతే నచ పునరావతేత ఇతి ||

|| ఇతి బోధాయనోక్త వృషోత్సర్గః ||

బోధాయన వృషోత్సర్గ మంత్రాః

+❧❧❧+

పూషాగా అన్వేతునః పూషారక్షతవ్యవతః । పూషా
వాజగ్ం సనోతునోంకశుక్రన్తే అన్యద్యజతంతే అన్యద్విషురూపై
అహన్తీద్యారివాసి । విశ్వాహిమూయా అవసన్వధావో భద్రాతే

పూషన్నిహారాతిరస్తుస్వాహః - పూష్ణఇదమ్ || ఉపసృజంతాత్ర
 ... దీధరత్వాహః - అగ్నయ ఇదమ్ (పుష్టిపతయ ఇదమ్)
 (౧౮౪) ఆగావో అగ్నిన్నిత్యాన్తాదనువాకస్య చతుర్భిర్వాక్యైః
 స్వాహాకారానైః ప్రతిమన్త్రమాష్యాహుతీజ్ఞాహుయాత్ =
 సర్వత్రగోభ్య ఇదమితిత్యాగః || తథా నమస్తే రుద్రమన్యవ
 ఇత్యనువాకస్థ పంచదశమన్త్రైః ప్రతిమన్త్రంస్వాహాకారానైః
 హోమః = సర్వత్రరుద్రాయేదమ్ || అస్తేఽపాముపస్వశానమ్ ||
 (౨౪౯) ఋచాం ప్రాచీమహతీదిగుచ్యతే - ఇత్యనువాకమ్ ||

అగ్నా వేకోద్దిష్ట శ్రాద్ధప్రయోగః

సూ = అథైకోద్దిష్టేప్రాప్తే విప్రాభావే ద్రవ్యాభావే వా కథ
 మత్ర) కుర్యాదితి? ద్వాత్రింశత్కబలేన సమృతపాయసేన
 అగ్నా వేవ కుర్యాదితి విజ్ఞాయతే ||

(౧) ఏకాదశేఽహనిప్రాతః కృతవృషోత్సర్గః కర్తా
 మధ్యాహ్నే నద్యాదిజలాశయం గత్వా స్నాత్వా మధ్యా
 హ్నికానంతరం శుచౌదేశే బ్రాహ్మణానాహుయానుజ్ఞాప్య -

ఏకపవిత్రేణ అగ్నా వేదోద్దిష్ట శ్రాద్ధం కుర్యాత్ ॥ అశేషే ...
 (పితృః) గోత్రస్య ... అముష్య తృప్త్యర్థం మరణదినాదారభ్య
 ఏకాదశేహని స్వతంత్రం మహేదోద్దిష్ట శ్రాద్ధం యోగ్యవిప్ర
 ద్రవ్యాభ్యామభావాత్ సమృతపాయసేన (చరుణా) ద్వ్యతిశ
 త్కబలేన అగ్నా నేవ కర్తుమనుగృహణ - ఇతి ప్రాశ్న
 (అనుజ్ఞా) బ్రహ్మదండద్రవ్యం సమర్ప్య, ప్రా ... మ్య =
 దేశకాలా సంకీర్త్య, ప్రా ... తీ = (పితృః) గోత్రస్య ...
 అముష్య (౨) మరణదినాదారభ్యైకాదశేహని ఆద్యం
 స్వతంత్రం మహేదోద్దిష్టశ్రాద్ధం అగ్నౌ సమృత పాయస చరు
 ద్రవ్యేణ కరిష్యామి, ఇతి సంకల్ప్య ॥ తత్కాలే యోగ్యతా
 సిద్ధ్యర్థం ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నాయం హిరణ్యందత్వా-
 ఆదితపవ ప్రాచీనాపీతం కృత్వా శుచౌదేశే గోమయేనోపలిప్య
 తస్మిన్ సికతాభిః, దక్షిణా వ్రత్యకృపణం స్థండిలం హస్త
 మాత్రం కుండంవా కృత్వా, సకృదుల్లిఖ్య అద్భిరభ్యుక్ష్య
 భూర్భువస్సువరోమితి తాకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ప్రజ్వాల్య పరి
 స్తృణాతి, పురస్తాద్దక్షిణాగ్రాన్, ఉత్తరతః ప్రాగగ్రాన్, పశ్చా
 ద్దక్షిణాగ్రాన్, దక్షిణతః ప్రాగగ్రాన్ ॥ ఉత్తరానుత్తరాన్,

దక్షిణానధరాస్కృత్వా॥ దక్షిణేనాగ్నిం దక్షిణాగ్రాదర్భాన్
 సంస్తీర్య తేష్వేకైకశః న్యంచ పాత్రాణిసాదయతి, ఉదుంబర
 దర్విమాజ్య స్థాలీం ప్రోక్షణీపాత్రం పునదక్షిం సవవిత్రిమర్ఘ్య
 పాత్రం హవిరుద్ధరణీయంపాత్రం తిలాన్ సికతాః మధుగన్ధ
 పుష్పాణిచ ప్రయుజ్య ॥ ఏకపవిత్రేణ ప్రోక్షణీ సంస్కృత్య
 ఉత్తానాని పాత్రాణి ప్రోక్ష్య ఘృతాప్లుతం పాయసం (చరుం)
 పాత్రేకృత్వా శ్రవయిత్వాఽభిఘూర్య దక్షిణత ఉద్వాప్య స్రతి
 స్థితమభిఘూర్య అపరేణాగ్నిమిత్యాజ్యం నిరుప్య దక్షిణతోఽంగా
 రాన్నిరూహ్య, యథాపూర్వమాజ్య సంస్కారే హవిషాసహః
 ప్రదక్షిణం త్రిః పర్యగ్నికృత్వా దర్భ్యైచ సంస్కృత్య (3)
 ఏక పవిత్రాంతహితే అఘ్యపాత్రే అపఽనయన్నాహ ॥
 ‘ఆమ ఆగచ్ఛతు ప్రేతోదేవయానాన్ నముద్రాన్ సలిలాన్
 నవర్ణానస్మిన్వజ్ఞై సర్వకామం (మాన్), లభతేఽక్షీయమాణా
 (ణ) ముపదుహ్యతోమిమాః (మాం) ॥ ప్రేతాయతే (వో)
 గృహ్ణామి’ ఇతిపుంసామ్ । ప్రేతాదేవయానాన్ ... ప్రేతా
 యైతే (వో) గృహ్ణామి ఇతి స్త్రీణామ్, పవిత్రముద్ధృత్య తిలా
 నావపతి । “తిగోఽఽసిసోమదేవత్యోగోనవో దేవనిర్మితః ।

ప్రత్నవద్భిః ప్రత్తవహి ” వేతమిమాన్ లోకాన్ వీణయా
హినః - ఇతిపుంసామ్ । వేతామితిస్త్రీణామ్ ॥ తిరఃపవిత్రం
నిధాయ మధ్వానయతి ‘ మధువాతా ఋతాయతే ’ ఇతితిస్మభి
రనుచ్ఛందనం(ప్రతిమంత్రం) గుడంవాప్రక్షిప్య । అథై నత్సర్వా
భిరజ్ఞుభీభిస్సముదాయుత్య సోమస్యత్విషిర సీత్యభిమృశతి ॥

“ సోమస్యత్విషిరసితవేనమేత్విషిర్భూయా దమృతమసి
మృత్యోర్మాపాహి దిద్యోన్మాపాహి ”

తత్రయత్కించదాపతితమంగుష్ఠేనానామికయాచాదాయ

“అవేష్టాదందశూక్తా నిరస్తంనముచ్ఛేత్సిరః ”

నైర్ ఋత్యాందిశి నిరస్యాప ఉపస్పృశ్య - పునరేవాభి
మృశతి శంనోదేవీరితి ॥ అథై నద్గంధపుష్పైరభ్యర్చ్య దక్షిణా
గ్రైదక్షై ర్భిః (దర్వావ్యచ) ప్రచ్ఛాద్య (ర) భోజనస్థానే ఆస
నేచ అపహతా అసురా ఇతి తిలాన్ సికతాశ్చ సంప్రకిరతి

“ అపహతా అసురారక్షాగ్ంసి విశాచాయేక్షి (క్షు)
యన్తి పృథివీమను । అన్యత్రోత్తోగచ్ఛన్తు యత్రాస్యగతంమనః”
ఇతిపుంసామ్ “యత్రాస్యగతం మనః” ఇతి స్త్రీణామ్ ॥

‘ఉదీర్తామవర ఉత్పరఉస్మధ్యమః ప్రేతసాన్(స్తో)మ్యః |
అనుంయ ఇయాయావృక ఋతజ్ఞస్సనోఽవతు ప్రేతాహవేషు’ ||
ఇతి పుంసామ్ ||

“ఉదీర్తామవరోత్పరోస్మధ్యమా ప్రేతాస్తోమ్యాః | అనుం
యేయాయావృక ర్జ్ఞాసానోఽవతుప్రేతాహవేషు’ ఇతి స్త్రీణామ్ ||

(అపవిత్రః పాకాదీన్వోక్త్య) (౫) అథ ప్రేతమగ్నా
దక్షిణాముఖసిష్ఠన్నావాహయతి

“ఆయాహి ప్రేతసామ్యగంభీరైః పథిభిః పూర్తైః |
ప్రజామస్మభ్యం దదద్రీయిం చ దీర్ఘాయుత్వంచ శతశారదంచ”

(పితుః) గోత్రస్య అముకశ్రాద్ధే (పితరం) గోత్రం ...
ఆముం అస్మిన్నగ్నో ఆవాహయామి - ఇత్యావాహ్యా, ఇతి
పుంసామ్ ||

‘ఆయాహి ప్రేతేసామ్యే...దదతీ’ ... ఇతి స్త్రీణామ్ ||

అథాగ్నిం ప్రేతాకారం ధ్యాత్వా - అగ్నికారప్రేత
(తే) ఆసనం దదామి, ఇత్యేవం పాద్యమాచమనీయం చాగ్ని
సమీపే దక్షిణతోదత్వా, తత్రైవ శుద్ధోదకం దత్వాఽఘ్య-

పవిత్రం దక్షిణతో నిధాయ, పాత్రాన్తరేణాఘోర్యదకమా
దాయ తూర్ణం (పిత్రే) గోత్రాయ ... అముకశర్మణ అము
మైత్తప్తిరస్తు' ఇతిదదాతి - (మాత్రే) గోత్రాయై ...
అముష్యే - ఇతిస్త్రియాః ॥ పునశ్శుద్ధోదకం దత్వా తిలగస్థ
పుష్పమాల్య వస్త్ర శయ్యాఽఽసనోదకుంభకాంస్యపాత్రాణి
గోభూహిరణ్యాలంకారాద్యైశ్చక్తితోఽగ్నిమభ్యర్చ్య సర్వం
పస్తాదికమన్త బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ ॥ పునః పూర్వవదఘోర్
దకం దత్వా - పవిత్రమాదాయాఘ్యు పాత్రేనిధాయ, అగ్నా
కరిష్యామి - కురుష్వేతి బ్రాహ్మణైరనుజ్ఞాతః - అగ్నిం సమ
న్తమప్రదక్షిణం పరిషీచ్య - భూస్వాహేతి చతస్పభిః వ్యా
హృతీభిరవత్యా, దర్వామ్యముపస్తీర్యమేక్షణేన సహ హవిషో
మధ్యాల్సకృదవదాయాభిఘోర్య (పిత్రే) అముకగోత్రాయా
ముకశర్మణ పిత్రే ప్రేతాయ యమాయచస్వాహ - అగ్నేర్దక్షి
ణతో భస్మమిశ్రాంగారేషు జూహోతి - పిత్రే ప్రేతాయ
యమాయేదమ్ ॥ తద్ధృతమహుతంభవతి ॥ మేక్షణం ప్రహృత్య
(అభివలత్య) 'అముకగోత్రాయై నామైష్య ప్రేతాయై యమా
యాయచ స్వాహేతిస్త్రియాః ॥ అథాగ్నేర్దక్షిణతః ఉదకుంభం

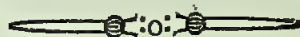
దక్షిణాతాంబూలం చ నిధాయ (౬) దక్షిణాముఖః యమాయ
సోమమిత్యుచాఘృతమిశ్రేణ పాయసేన (చరుణా) గ్రాస
సంమితాః ద్వాత్రింశదాహుతీః పితృతీర్థేన హస్తేన జహు
యాత్ ||

యమాయసోమగ్ంసునుతయమాయ జహుతాహువిః |
యమగ్ం హ యజ్ఞగచ్ఛత్యగ్నిదూతో అంకృతస్వాహా -
యమాయేదం ||

సర్వాహుత్యనంతరం నిహితముదకుంభం ‘(పితుః) గో
త్రస్య ... అముష్య ‘దాహోపశమనాథమయముదకుంభః’
ఇతి బ్రాహ్మణాయదత్వా | పూర్వనదఘోయదకమగ్నేదక్షి
ణతోదత్వా | దక్షిణాతాంబూలం చ బ్రాహ్మణాయదత్వా
(౭) చరుశేషేణ తిలమిశ్రం పిండంకృత్వా - (బ్రహ్మదండం
నిధాయ) ప్రా...మ్య(పితుః) గోత్రస్య ... అముకశ్రాద్ధీయ
పిండప్రదానం కరిష్యామి (కృచ్ఛం) పిండస్యాథ ఇత్యాది ...
(పితౄ) గోత్రాయాముష్మై తృప్త్యర్థం ‘ఏవపిండ ఉప
తిష్ఠతు’ ఇతిదత్వా - తద్గుపరి తిలోదకం అంజనాభ్యంజనెదక్షి
ణాంచ దత్వోపస్థాయోపవిశ్య-అఘృతపాత్రీమానీయ (పితుః)

గోత్రస్య... అముష్య 'తృప్తిరస్తు' ఇత్యచదక్షిణః పరిషేచ్య -
 పాత్రంస్యగ్నిలక్ష్మత్యాప్రోక్ష్యోత్తానం కుర్యాత్ ॥ పత్రపుటంచే
 దక్షిణతో నిరస్యాప ఉపస్సృశ్య । బ్రాహ్మణానగ్నించ ప్రేద
 ష్ఠీణీకృత్య యథాశక్తి దక్షిణాదత్వా "మయాకృతేనాద్యైకొ
 ద్దిప్తశ్రాద్ధేనవేతత్తృప్తిరస్తి నతి భవన్తోబువన్తు" ఇతివాచయిత్వా
 ౭౭శిషోవాచయిత్వా యథాపూర్వం వ్యాహృతీభిహుతత్వా
 దర్వాన్ శ్రాద్ధశేషదర్భంశ్చ ప్రహృత్యాగ్నిమప్రదక్షిణం పరి
 షేచ్య పిండమపున ప్రక్షేప్య స్నాత్వా పుణ్యాహం వాచయిత్వా
 ౭౭త్మానం గృహం చ ప్రోక్షేదిత్యాహ భగవానోభేదాయనః ॥

॥ ఇతి మహాకోద్దిప్త శ్రాద్ధప్రయోగః ॥

ఆమరూపేణావృత్తాద్య మాసికశ్రాద్ధ ప్రయోగః

+ ❧ +

(౮) ఏకాదశే౭హని మహాకోద్దిప్తశ్రాద్ధానన్తరంకర్తా
 స్నాత్వా శాస్త్రోక్తాశ్చాచాది కారణాభావే ఆవృత్తాద్య మాసిక
 కుర్యాత్ ॥ యోగ్యద్రవ్యబ్రాహ్మణాద్యభావే ఆమూదిరూపే

కావృత్తాద్య మాసికశ్రాద్ధం కర్తవ్యమ్ | అన్నశ్రాద్ధపక్షేఽపి
 బ్రాహ్మణమేవ భోజయేన్నాత్మాగ్నా ద్వాత్రింశద్ధోమః | ఏక
 పవిత్రేణ అనుజ్ఞా (బ్రహ్మదండద్రవ్యం) దత్వా ప్రా ... మ్య =
 దేశకాలా సంకీర్త్య ప్రా ... తీ (పితృః) గోత్రస్య ... ఏకా
 దశేఽహని ఆవృత్తాద్యమాసికై కొద్దిష్టశ్రాద్ధం ఆమాది ద్రవ్యే
 కాద్య కరిష్యామితిసంకల్ప్య (బ్రాహ్మణే, కూర్చేవాఽ
 ఽవాహ్య) అన్నాచ్చతుర్గుణం తండులాద్యామద్రవ్యం వస్త్ర
 సాత్ర దక్షిణాతాంబూలానిచ గృహీత్వా బ్రాహ్మణాయదత్వా
 సర్వం సవశ్రాద్ధవత్కుర్యాత్-తతః స్నాత్వా పుణ్యాహంవాచ
 యిత్యా శ్వసాపిండ్యపక్షే అద్యవా శోవా ఊనాది పంచదశ
 మాసికాని కృత్వా సాపిండ్యం కుర్యాత్ |

ఊనాది పంచదశ మాసికామ శ్రాద్ధ

ప్రయోగః

+~+~+

(౯) అశేషే అనుజ్ఞా (బ్రహ్మదండం) గోత్రస్య ...
 అముష్య మరణాదినాత్ ద్వాదశేఽహని సపిండికరణ శ్రాద్ధం

కర్తుకామః సాపిండ్యాత్పూర్వమావత్సరం స్వకాల విహితాని
 ఊనాద్యానాబ్దికపర్యంతాని పంచదశమాసికాన్యపకృష్యతంత్రేణ
 కర్తుమనుగృహాణ । తథా కురు, ఇతిప్రతివచనమ్ ॥ దర్శేష్యా
 సీనః ... ఏకపవిత్రేణ - ప్రా... మ్య=శ్రీగోవిందేత్యాది దేశ
 కాలా సంకీర్త్య పుణ్యతిథౌ ప్రా... తీ గోత్రస్య... అముష్య...
 ద్వాదశేహని సపిండికరణ శ్రాద్ధం కర్తుకామః సాపిండ్యా
 త్పూర్వమావత్సరం స్వకాల విహితాని ఊన మాసిక ద్వితీయ
 మాసిక త్రైపక్షికమాసిక తృతీయమాసిక చతుర్థమాసిక
 పంచమమాసిక షాష్ఠాసిక ఊన షాష్ఠాసిక సప్తమమాసిక
 అష్టమమాసిక నవమమాసిక దశమమాసిక ఏకాదశమాసిక
 ద్వాదశమాసిక ఊనాబ్దికమాసికాని అపకృష్యతంత్రేణ ఆమాది
 ద్రవ్యేణాద్య కరిష్యామి । దక్షిణతో దర్శాన్నిరస్యాప... శ్య ।
 తత్కర్మయోగ్యతా సిద్ధ్యర్థం కృచ్ఛి ప్రత్యామ్నాయం
 హిరణ్యదానం కరిష్యే - తత్కృత్వా ॥ 'అస్మి ఊనమాసి
 కైకోద్దిష్టశ్రాద్ధే భవతాక్షణః కర్తవ్యః' ఇతి ప్రత్యేకం పంచ
 దశ బ్రాహ్మణాన్వృత్వా (గోత్రం ... అముం అముకశ్రాద్ధే
 ఆవాహయామి - ఇదమాసనం - గంధాది సకలారాధనైస్సర్వర్చిత

మితి ప్రత్యేకముక్త్యా) అన్నా చ్చతుర్గుణమామద్రవ్యం సపరికరం
 వస్త్రపాత్రదక్షిణాతాంబూలసహితం గృహీత్వా “తండులూ
 వైశ్వదేవత్యాః” “హిరణ్యగర్భగర్భస్థం” ఇదమామద్రవ్యం
 సపరికరం దక్షిణాతాంబూలసహితం గోత్రస్య ... అముష్య
 తృప్త్యర్థం క్రియమాణే ఊసమాసికైకోద్దిప్తశ్చాద్ధే గోత్రాయ
 ... అముష్మే తృప్త్యర్థం తుభ్యమహం సంప్రదదే (నమమ)
 ఇతి ప్రత్యేకం తత్తన్మాసికమనూద్య పంచదశ బ్రాహ్మణేభ్యో
 దద్యాత్ || యద్వా యథాశక్తి యథాసంభవం వా బ్రాహ్మ
 ణా వృత్వాఽఽమాది ద్రవ్యం దద్యాత్ || అనేనామరూప
 పంచదశైకోద్దిప్తశ్చాద్ధేన ప్రేతతృప్తిరస్తి ఏతిభవన్తో బ్రువన్తు -
 ఇతి ప్రార్థనం - ప్రేతతృప్తిరన్తు - ఇతిప్రతిపచనమ్ ||

|| ఇత్యామరూప పంచదశ మాసికశ్రాద్ధ ప్రయోగః ||

ఆవృత్తాద్య మాసికాన్నశ్రాద్ధప్రయోగః

సర్వంమహైకోద్దిప్తవత్ కుర్యాత్ (అనుజ్ఞా) బ్రహ్మ
 దండం గోత్రస్య ... ఏకాదశేఽహని - ఆవృత్తాద్య మాసిక

ఆవృత్తాద్య మాసికాన్న శ్రాద్ధ ప్రయోగః ౨౨౩

శ్రాద్ధమన్నాదిద్రవ్యేణాద్యకరిష్యామి ఇతి సంకల్ప్య - తదధికార
సిద్ధ్యర్థం కృచ్ఛాచరణం కృత్వా అస్మిన్నావృత్తాద్య మాసిక
శ్రాద్ధక్షణః కర్తవ్యః । యత్రక్షేపేతి విధినా తాకికాగ్నిం ప్రతి
ష్ఠాప్య పరిస్తీర్య పాత్రాసాదనాది ఉత్తానాని ప్రోక్ష్య సిద్ధ
మోదనం సవిశేషమానీయ దక్షిణతో నిధాయాజ్య నిర్వాపాది
సిద్ధమోదనం సహపసలైః పర్యగ్ని కృత్వా స్రుష్సు)వా సం
మృజ్య సవిశేషమోదనం ప్రతిష్ఠిత మభిఘార్య యథాపూర్వ
మఘృణగ్రహణమ్ । స్థశశుద్ధిః । అథవేతం బ్రాహ్మణేఆవాహ్య-
వృత్తేకుండే అర్చనపూర్వకం పాదప్రక్షాళనం - సదభోజన
క్లృప్తైష్వాసనేషు పశ్చిమాభిముఖముపవేశ్య తస్య సపవిత్ర)పాణౌ
(పితౄ) గోత్ర)య ... 'అముష్మై తృప్తిరస్తు' ఇత్యఘృణం
దత్వా - అస్తు తృప్తిరితి ప్రతివచనమ్ । అథైతం వస్త్ర గంధ
పుష్పమాల్యైః సంపూజ్య (సధూపదీపౌ) - పునశ్చాఘృణం
దత్వా - అథైతం పృచ్ఛతి (అన్నమగ్నౌ) 'కరిష్యామి'
కురుష్వేత్యనుజ్ఞాతోఽగ్నిం సమంత మప్రదక్షిణంపరిషేచ్యదర్వా
ముపస్తీర్య సంస్పృతసకృతసకృదవదాయాభిఘార్య దక్షిణతో
భస్మమిశ్రానంగరాన్నిరూహ్య తేషు జహయూత్ ॥ (పితౄ)

గోత్రాయ... అముష్మేయమాయచన్వాహ - పిత్రేప్రతాయ
యమాయేదమ్ పూర్వవత్పరిషిచ్య - భుక్తిపాత్ర ఉపస్తీర్య
హుతశేషమన్నం కించిద్దత్వా వివిధవ్యంజనమన్నంచ, పరివిష్య
అభిఘోర్య సవ్యంజాన్వాచ్య 'వృథివితేసాత్రమ్' ఇత్యన్న
మభిమృశ్య "ఇదంవిష్ణుః" ఇత్యన్నేద్విజాఙ్ముష్ణం నివేశ్య తిలో
దకమాదాయ గోత్రస్య ... అముష్య తృప్త్యర్థం మరణాదినా
దేకాదశేహని ఇదమన్నం సపరికరం గోత్రాయ... అముష్మే
ఉపతిష్ఠతు - ఇతిపాత్రసమీపే ఉత్సృజేత్ | పరిషేచనకాలే
మంత్రముచ్ఛార్య "అమృతోపస్తరణమసి" తీర్థం ప్రాశ
యిత్వా 'ప్రాణనివిష్టోఽమృతం జహామిశివోమావిశ' అపానే
నివిష్ట ఇత్యాది పంచభిర్భుంజానం ద్వీజం ప్రసమీక్ష్య 'బ్రహ్మణే
మ ఆత్మాఽమృతత్వాయ' ఇత్యాత్మానం 'యథాసుఖం
జషస్వ' ఇతివదేత్ | నచాత ఉధ్వంసీరీక్షేత్ || భుక్త విప్రే
అపేక్షితం పృష్ట్యా సంపన్నం సుసంపన్నమిత్యుక్త 'అమృతా
పిధానమసి' ఇత్యాచమయ్యాచానైశుద్ధే 'స్వదితమ్' ఇత్యుక్త్వా
'అస్తుస్వదితమ్' ఇత్యుక్త పూర్వవత్తిలోదకందత్వా అస్తు
తృప్తిరిత్యుక్త భుక్తిదక్షిణానహితం తాంబూలందత్వా ప్రా...

[౨౫] ఆవృత్తాద్య మాసికాన్న శ్రాద్ధ ప్రయోగః ౨౨౫

మ్య ఆవృత్తాద్య మాసికశ్రాద్ధీయ పిండప్రదానం కరిష్యామి ఇతి
 సుకల్ప్య కృచ్ఛించదత్వా దక్షిణేనాగ్నిముచ్చిష్టసన్నిధౌ
 దక్షిణాగ్రాఽదర్భాఽసంస్తీర్య తేషు మార్జయతాం మమ
 పితావ్రేతః (ప్రేతే) ఇతివా అపోమార్జయిత్వా హుత భుక్త
 శ్చేషైస్తిలమిశ్రం పిండం కృత్వా అముక గోత్రాముకశర్మణ
 ప్రేత 'ఏతం పిండముపతిష్ఠ' ఇత్యేకం పిండం దత్వా (అముక
 గోత్రే) ఇత్యాదిస్త్రియాః) పూర్వవదపో మార్జయిత్వా పాత్ర
 సంక్షాళనతోయేనాపసవ్యం 'తృప్త్యస్య' ఇతి త్రిః పిండం పరి
 షిచ్యన్యజ్జ్య పాత్రముత్తానం కృత్వా ప్రోక్ష్య "అక్షయమ్"
 ఇత్సుక్త్వా యజ్ఞోపవీతీ విప్రం ప్రణమ్య ప్రసాద్య ప్రదక్షిణీ
 కృత్యోపచారానుక్త్వా తం విసృజేత్ ॥ భుక్తశిష్టమన్నం పిండం
 సర్వాణి దర్భహోమపాత్రాణి చాపునక్షిప్య స్నాత్వాగృహం
 సమేత్య పుణ్యాహం వాచయేత్తతస్సంస్కర్తా శుద్ధోభవతీతి
 బోధాయనః ॥

॥ ఇత్యన్నరూపా వృత్తాద్య మాసికశ్రాద్ధ ప్రయోగః ॥

ఊనాది పంచదశ మాసికాన్న

శ్రాద్ధప్రయోగః

+ ❦ +

ద్వాదశాహుదిసాపిండ్యే పూర్వేద్యుస్సాయం హోమం
వృత్యానశ్చన్నశితేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః శ్వేః అముష్య
విష్ణుశర్మణ సపిండికరణం భవితా తత్ర భవద్భిః ప్రసాదః
కరణీయ ఇతి విజ్ఞాప్య । శ్వేభూతే నిత్యకర్మానై మాసిక
బ్రాహ్మణా నిమంత్ర్యహూయ పరిషద్దక్షిణాం నిధాయ
ప్రణమ్య తైరనుజ్ఞాతః వ్రాణానాయమ్య శ్రీ గోవిందేత్యాది
దేశకాలా సంకీర్త్య వ్రా ... తీ అముష్య సపిండికరణం కరి
ష్యన్నద్య ద్వాదశేహని ఊనమాసికాదీన్యూనాబ్దికపర్యంతాని
పంచదశ ప్రేతశ్రాద్ధాని తస్మిన్మాసేన కరిష్యామి ఇతి నంకల్ప్య
ఊనమాసికార్థే ద్వితీయ మాసికార్థే త్రైవక్షిక మాసికార్థే
క్షణః కర్తవ్య ఇతి క్రమేణ పంచదశ బ్రాహ్మణా వృత్వా
పాదప్రక్షాళన కృతరాభ్యంగ తాంబూలదానస్నాననాది కృత్వా
స్వయం స్నాత్వా ఏకోద్దిష్టనదగ్న్యూపసమాధానాది పూర్వవ
త్సంకల్ప్య, అఘ్యుగ్రహణ స్థశశుద్ధి ప్రేతావాహనాఘ్యుదాన

గంధాద్యర్చన హిరణ్యాలంకరణాచీని శక్తితో దత్వా పూర్వవత్
త్రిలోదకం దత్వా హోమార్థమన్నమాదాయ శ్రవయిత్వాఽభి
ఘూర్య దక్షిణతః ప్రతిష్ఠితమభిఘూర్యాగ్ని మప్రదక్షిణం పరి
షిచ్య పక్షహోమవత్పంచదశధాఽవదానాన్యవదాయాభిఘూర్య
దక్షిణాయాం జిహ్వాయాం గోత్రాయేత్యాద్యుక్తాః సకృదేవ
జుహుయాత్ । గోత్రాయే ఇతి స్త్రియాః । అహవిష్యంచ
హుత్వామేక్షణమగ్నోప్రహృత్యపూర్వవత్పరిషిచ్య భుక్తిపాత్ర
ఉపస్తీర్య హుతశేషమన్నం పంచదశ పాత్రేష్యపి కించిత్కించి
న్నిధాయవివిధవ్యంజనాన్యన్నంచదత్వాఽభిఘూర్యేత్యాద్యజ్ఞుష్ఠ
నివేశనాంతం ప్రత్యేకం కృత్వాఽఽహోశనతీర్థం ప్రాశయిత్వా
“ప్రాణేనివిష్టోఽమృతం జుహోమి శివోమావిశ” ఇత్యాది భుక్తి
దక్షిణాం చ దత్వేత్వంతం కృత్వా దక్షిణేనాగ్నిముచ్ఛిష్టనంని
ధావిత్వాది పంచదశధాఽహోమాజయిత్వా హుతశేషాద్భుక్త
శేషాచ్చ పంచదశ పిండాన్కృత్వా గోత్ర శర్కూ ప్రేత ఊన
మాసిక శ్రాద్ధీయమేతం పిండమువత్పిష్ట - ఏవం గోత్రేత్యాది -
ద్వితీయమాసిక శ్రాద్ధీయమేతమిత్వాది క్రమేణ దక్షిణాపవర్గా
న్పంచదశపిండాన్ దత్వా (గోత్రే) ఇత్యాదిస్త్రియాః) పూర్వ

వస్త్రానాద్యుపచారానుక్త్యా విస్మజేదిత్యన్తంకృత్వాభుక్తావశిష్టా
స్యపునఃప్రక్షిప్యస్వాత్వా సాపిండ్యం కుర్యాత్ ॥

॥ ఇత్యునాది పంచదశ మాసికశ్రాద్ధ ప్రయోగః ॥

ద్వాదశాహే సపిండీకరణే పంచదశ మాసి కాన్యపి సమానతంత్రేణామాది
ద్రవ్యేణ కరణమేవసుప్త్యు ॥ ఇతి శివమ్ ॥

అథైకాదశాహే రుద్రగణాది శ్రాద్ధం సంప్రదాయానుసారతః

తచ్చైకాదశ రుద్రోద్దేశేన రుద్రరూప ప్రేతోద్దేశేనవా,
రుద్రోద్దేశపక్షేనవ్యేన, రుద్రరూప ప్రేతోద్దేశపక్షే అపసవ్యేన,
వీరభద్రః ౧ శమ్భుః ౨ గిరీశః ౩ అజైకపాత్ ౪ అహి
ర్బుధ్న్యః ౫ వినాకీ ౬ అపరాజితః ౭ భువనాధీశ్వరః ౮
కపాలీ ౯ స్థాణుః ౧౦ భగః ౧౧ ఇత్యేకాదశరుద్రాః । అత్ర
శక్తైశ్చైక రుద్రనామ్నా ఏకైకోవిప్ర ఇత్యేకాదశ విప్రా
భోజ్యః । అశక్తైశ్చ సర్వోద్దేశేనైకవేద విప్రోభోజ్యః ।
ఆమాన్యాన్యేకాదశ, ఏకం వాఽఽమాన్మందేయమ్ । అత్ర
శ్రాద్ధే పిండదానాఘ్న్యాగ్నౌ కరణవికిరాణామభావః ॥

ఏవమేవాష్టవసుశ్శాద్ధమ్ ఏతచ్ఛ కృతాకృతమ్

వసునామాన్యన్యన్యత్రజ్ఞేయమ్ । ఏతత్కరణవక్షే,
రుద్రగణం వసుగణం చ ఊడశ మాసికానాం పురస్తాదుపరిష్టా
ద్వా కర్తవ్యమ్ । రుద్రోద్దేశేన ప్రేతోద్దేశేనవేతి వికల్పస్య
దేశాచారతో వ్యవస్థాజ్ఞేయా ॥

— ❦ —

పదాదిదానాని

అత్రైకాదశాహే ద్వాదశాహేవా పదదానానికార్యా
ణి, తేన ప్రేతస్య మాగేసుఖగతిర్భవతి ॥ ‘ఆసనోపానహ
చ్ఛత్రం ముద్రికాచకమండలుః । యజ్ఞోపవీతాజ్యవస్త్రం
భోజనం చాన్నభాజనమ్ ॥ అగ్నిష్టికాం తథాయష్టిం లోహ
దండం ప్రదాపయేత్ । చందనం పుష్పమాలాంచ తాంబూలం
చ తిలాంస్తథా ॥’ ప్రదీపం వెతరణీ ధేనూత్కాన్ని ధేను
మోక్షధేన్వాది దానాని గో భూమ్యాది దశదానాని తిలపాత్ర

దానాదీని మరణకాలే, నకృతాని చేదేకాదశాహదా పుత్రా
 దిభిః ప్రేతోద్దేశేన కార్యాణి ' అశ్వం రథం గజం ధేనుం
 మహిషీం శిబికాదికమ్ ॥ శాలగ్రామం పుస్తకంచ కస్తూరీ
 కుంకుమాదికమ్ ॥ దాసీరత్నం భూషణాది శయ్యాం ఛత్రంచ
 చామరమ్ । దద్యాద్విత్తానుసారేణ ప్రేతస్తత్తుస్థుం లభేదితి
 ధర్మసింధుసారేభిహితమ్ ॥

— ❦ —

ఏకోద్దిష్ట ప్రకరణమ్

— ❦ —

ఏకోద్దిష్ట స్వరూపమాహ యాజ్ఞ వల్క్యః

(౧) ఏకోద్దిష్టం చైవహీనం ఏకాప్యైక పవిత్రకమ్ । అనాహ
 నాగ్నోక్తరణరహితం హ్యపసవ్యవత్ ॥ ఉత్తిష్ఠతామిత్యక్షయ్యస్థానే విప్ర
 విసజానై । అభిరమ్యతామితి వక్షేద్ధూప్రియుస్తేభిరతాస్మై ॥ ఇతి ॥
 ఏక ఉద్దిష్టో యస్మిన్ శ్రాద్ధే తదేకోద్దిష్టమితి కర్మనామధేయమ్ ॥ ఏకా
 దశేహి మధ్యాహ్నా తత్కర్తవ్యం విధాయచ । ఇతి ॥

అశౌచాంతరంచేదేకాదశాహే ప్రాప్నోతి

తదా వృషోత్పన్నాదికమాద్యమాసికం శయ్యాది దానాదిచ
 కుర్యాదేవేతి ధర్మసింధుః । అథైకాదశాహే మహైకోద్దిష్టమ్ । ఇదం చ
 మహైకోద్దిష్టం పాదశ శ్రాద్ధభ్యోభిన్నమేవ, అత ఏవేదం కరిష్యమాణ

సర్వైకోద్దిష్ట ప్రకృతి భూతమిత్యుచ్యతే । ఇదంచ సాక్షేనైవ - అత్ర సతి సంభవే విప్రో భోజయితవ్యః - అసంభవే అగ్నౌ హోమః । బ్రాహ్మణం భోజయేదాద్యే హోతవ్య మనలేఽపివా । ఇత్యుక్తః ॥

అథైకాదశాహే ప్రాతరుత్తాయః

గృహేనులేపనాదికం కృత్వా స్పృష్టే సర్వ వస్త్రాదికైశనపూర్వకం సచేలం స్నాత్వా సపిండానాం సంధ్యా పంచమహాయజ్ఞాది కర్మణి శుద్ధిః । ఏకాదశాహే సంగవకాలే స్నానాచ్యుద్ధితి కేచిత్ (ఏకాదశాహే పుత్రాదేః కర్తురపి పంచమహాయజ్ఞాద్యధికారః) సపిండానాం దశవాషిణిక శ్రాద్ధేష్యప్యధికారః । ఇత్యాది ధర్మసింధుసారే ॥

విప్రాభావేత్వగ్నౌ వేకోద్దిష్టం యథా

(౨) అగ్నౌ పాయసం శ్రవయిత్వాఽఽజ్యభాగాన్తై అగ్నే రగ్రే శ్రాద్ధప్రయోగం కృత్వాఽగ్నౌ ప్రేతమావాహ్య గంధాద్యై స్సంపూజ్య పృథవీతే సాత్రముత్పాది ధర్మసింధుసారే । బోధాయనస్తు - అగ్నౌ ప్రేతమావాహ్య అగ్నిం ప్రేతాకారంధ్వాత్వాఽఽసనంపాద్య మాచమనీయం తిలోదకంచాగ్నిసమీపే దక్షిణతోదత్వాఽథ తిలగంధ పుష్పమాల్యైరభ్యర్చ్య తథా తిలోదకమితి ॥ (౩) అఘ్యై గ్రహణాదికం బోధాయనోక్తం కర్తవ్యమ్ ॥

భోజన స్థశుద్ధిః

(౪) నాత్ర “అపేతవీత” ఇతి భుక్తిదేశ సంమాజనం, శ్మశానే తనుక్తః । అపహతా ఇత్యనైవ ప్రేత పితృచామ్యత్యురణ సిద్ధేః ॥

బోధాయనమతే మంత్రేణైవా వాహనాది కార్యమితి

(౫) పరితోఽగ్నిం గంధాద్యైరభ్యర్చ్య దక్షిణాముదకుంభం

చాగ్ని సమీపే నిధాయ తానిచ బ్రాహ్మణేభ్యో దద్యాదిత్యత్ర కాశ్యపః ।
 ఏకోద్దిష్టేతు సంప్రాప్తై విప్రాభావే కథంభవేత్ । అవాహ్య సుసమిద్ధే
 ౭ గ్నా పాయసం జాహుయాద్ధవిః ॥ పారుషేణతు నూక్తేనత్వా పృత్యై
 గ్రాససంమితమ్ । అభ్యుచ్య గంధవస్త్రాచ్యైరుదకుంభం చ దక్షిణామ్ ॥
 తతస్సన్నిత్వా పునశ్చాద్యం కుర్యాత్తు బ్రాహ్మణైర్బుధైః ॥ చంద్రి
 కాయాస్తు - ఏకోద్దిష్టేతు సంప్రాప్తై విప్రాభావే కథంభవేత్ । ఉదీరతా
 మితి మంత్రేణ జాహుయాద్భుతపాయసమ్ ॥ స్వగృహ్యోక్తవిధానేన
 నూక్తేన పురుషస్యచేతి ॥ “ఉదీరతామవర ఉత్పరాసః” ఇత్యాదీనా
 మష్టానామృచాం చతురాపృత్యై ద్వాత్రింశదాహుతయోభవన్తి ॥ పురుష
 నూక్తస్య ద్వీరాపృత్యై తథాభవన్తి ॥ యథాస్వకులాచారమిహ మన్త
 వ్యవస్థా ॥ ఇతి ॥ (౬) అత్ర బ్రాహ్మణాలాభే లాకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య
 దక్షిణాముఖ ఇత్యాది స్మృతి ముక్తాఫలే ॥

తత్తాగ్ని వేకోద్దిష్టశ్రాద్ధే స్మృత్యన్తరవచనమ్

ఏకాదశే౭హ్ని సంప్రాప్తై విప్రాభావే కథంభవేత్ । పాయసం
 ఘృతసంమిశ్రం హస్తేన గ్రాససంమితమ్ ॥ యమాయ సోమమిత్యేవ
 ద్వాత్రింశ జ్ఞాహుయాచ్ఛరమ్ । అధ్వర్యుర్వాగ్యతోభూత్వా ప్రసవ్యం
 దక్షిణాముఖః ॥ శ్రాద్ధసిద్ధిమవాప్నోతి నాత్రకార్యావిచారణేతి ॥

ఏకోద్దిష్టప్రయోగే ఆవస్తంబాదిభిరనుక్తే బోధాయనోక్త

ఆశ్రయణీయ ఇతి ముక్తాఫలే

స్వసూత్రే౭విద్యమానేతు పరసూత్రేణవర్తతే । బోధాయనమతం
 కృత్వా స్వసూత్రఫలభాగ్యవేదితి నియమాత్ ॥ ఏవం స్థితే “యత్తై కృష్ణ
 శ్మశునః” ఇతి ద్వాత్రింశదాహుతీజ్ఞాహుయాదిత్యాది యల్లాజీయోక్తైః
 ప్రమాణంకిమితిచింతయమ్ ॥ కించ అగ్ని వేకోద్దిష్టే భోజనాభావేన

తద్ధమాణాం పరిషేచనాదీనాం “పృథివీతేపాత్రం” ఇతిమంత్రస్య.
తత్రాగ్ని శబ్దోహస్య చ కథం ప్రాప్తిరితిచ ||

తత్ర పిండప్రదానమాహ శ్రీధరీయే

(౩) ఏకోద్దిష్టేతు సంప్రాప్తై విప్రాభావే హుతేసతి | పిండమేకం
ప్రదాతస్య మాశౌచం చాప్సృదానత ఇతి || బోధాయనీయ పితృమేధ.
నూత్రే = అథాప్యదాహరన్తి—అద్యత్రాద్ధేతు సంప్రాప్తై విప్రాభావే
కథంభవేత్ | ద్రవ్యాభావేతుకుర్వీత చరుణాపాయసేనతు || అగ్నా హు-
త్వాయమాయేతిద్వాభ్యాం ద్వాత్రింశదాహుతీః | ప్రేతతృప్తిమవాహ్నీతి
పుణ్యలోక మహీయత ఇతి || యమాయ సోమమిత్యుచేతిముక్తాఫలే ||

అథ నవశ్రాద్ధం విచ్ఛిద్యేతైకాదశేఽహ్ని కుర్యాత్

ఏకోద్దిష్టేనవశ్రాద్ధేయదివిఘ్నః ప్రవర్తతే | తిథివారాదిభిః కుర్యా-
త్సృప్తమేకాదశేఽహనీతి ||

అద్యస్యావృత్తి సిద్ధ్యర్థం పునశ్చ బ్రాహ్మణా భోజయేదిత్యాహ

(౮) గౌతమః | బ్రాహ్మణం భోజయేదాద్యేహోమఃకార్యోఽథవా
ఽనలే | పునశ్చ భోజయేద్విప్రం ద్వీరావృత్తిర్భవేదిహేతి || వ్యాసోఽపి=
నూతకాస్తేనరః కుర్యాదేకోద్దిష్టద్వయం బుధః | బ్రాహ్మణం భోజయే-
దాద్యే హోతవ్యమనలేఽపివా || (పునశ్చభోజయేద్విప్రం ద్వీరావృత్తి-
ర్భవేదితి) పునశ్చ భోజయేద్విప్ర మావృత్తిద్వయసిద్ధయే || ఇతి || కాలా-
దర్శేఽపి = అద్యత్రాద్ధం ద్విజేఽగ్నావా కుర్యాత్పునరపి ద్విజ ఇతి ||
ద్వాదశాహమారభ్య సప్తదశాన్యతమేషు షట్సుదినేషు త్రయోవింశదినేషా-
సాపిండ్యే అద్యమావృత్తాద్యమితిద్వయముక్తేకాదశాహ ఏవకార్యమ్ ||

అద్వైతకోద్దిష్టసైక్యకల్పమ్.

(౯) త్రిపతాదా సాపిండ్యే అద్వైతకోద్దిష్టమేకమేవ, నతుద్వయమ్ ||
అపిచ స్వకాలే కృతస్య ఊన మాసికాదర్శన పునఃకరణమ్ || సాపిండ్యా
త్ప్రజ్ఞాసికాని స్వస్వకాలే కృతానితు । నపునస్తాని వైకుర్యాద
కృతాని పునశ్చరేదితి గగన్సమరణాత్ || అర్వాగబద్ధ్యత్రయత్ర సపిండీ
కరణం కృతమ్ । తదూర్ధ్వ మాసికానాస్తు యథాకాల మనుష్ఠితిరితి
కాస్యాజనిస్మరణాత్ || వత్సరాన్తేతు సాపిండ్యం యశ్చిక్షేషణతి సద్విజః ।
మాసికాని యథాకాలం కుర్యాదేవ యథావిధి || త్రిపతాద్యేషు కాలేషు
సాపిండ్యం యశ్చిక్షేషణతి । అద్వైతకోద్దిష్టమాసానా మపకషణస్తదాభవేత్ ||
అపకృత్యకృతానాంచ యథాకాలం పునఃకృతీరితి స్మృతిరత్నేభి
థానాచ్చ || యత్తు—ద్వాదశాహే కృతానామూనమాసికాదీనాం
పునఃకృతీరితి, తస్మాథే - ద్వాదశాహే సాపిండ్యే అద్యత్రాద్ధాది
షోడశ మాసికానామప్యావృత్తిః అద్యస్యతు ఏకాదశాహ ఏవావృత్తిః
ఇతరేషాం ఏకాదశాహే ద్వాదశాహేవా కృతానామూన మాసికా
దీనాం స్వస్వకాలే పునఃకరణమ్, త్రిపతేతు సాపిండ్యే ఊనద్వితీయయో
స్వకాలే కృతయోర్నపునఃకరణమ్ । తదుత్తరభావీనితు మాసికాన్యప
కృత్య కృత్యా సపిండీకరణాత్పరమపి స్వస్వకాలే పునః కుర్యాత్ ।
ఏవం త్రిమాసాదాసా పిండ్యేభి తత్సూర్యం కృతానాం నావృత్తిః,
తదుత్తరభావినామేవ పునఃకరణమ్ । ఏవం సంవత్సరాన్తే సపిండీకరణే
అద్యత్రాద్ధాదీనాం షోడశానామపి మాసికానాం స్వస్వకాలే కృతానాం
చపునఃకృతిః || ఏతదేవాభిప్రేత్య గాలవః = త్రిపతాద్యేషు కాలేషు సాపిండ్యం
యశ్చిక్షేషణతి । శిష్టానాం మాసికానాం చ యథాకాలం పునఃక్రియేతి ||

వత్సరాన్తే అత్యబ్ధసాపిండ్యేచ మాసిక విచారః

సంవత్సరాంత సాపిండ్యే అత్యబ్ధ సాపిండ్యేచ మాసికానామా

వృత్తిరాన్ని కిస్తు సపిండికరణాత్పర్వం సకృదేవతాని కుర్యాత్
 “యస్య సంవత్సరాదర్వా కృపిండికరణకృతే । మాసికం సోద
 కుంభం చ దేయం తస్మాప్సివత్సరమ్” ॥ ఇత్యాదిభిర్వత్సరాత్ప్రగేవ
 సపిండికరణే తదూర్ధ్వమాసికా నాంపునఃకరణవిధానాత్ ॥

సంగృహ్య షోడశ శ్రాద్ధాన్యాహ స్మృత్యంతరే

ఏకాదశే భవేదాద్యం మాసూనై హ్యూనమాసికమ్ । త్రై
 పక్షికం త్రిపక్షే స్యాదూన పాణ్మాసికం తథా ॥ ప్రతిమాసం మృతా
 హేషు ఊనాద్ధా చేతిషోడశ ॥ మాసికం ప్రతిమాసం మృతాహే విహి
 తమ్ ॥ ఊనపణ్మాసే విహితం ఊనపాణ్మాసికమ్ ॥

ద్వాదశాహ సాపిండ్యే మాసికాపకర్షణ విచారః

ద్వాదశాహ సాపిండ్యే తత్రైవ మధ్యాహ్న సర్వమప కృష్యే
 కోద్దిష్టేన కుర్యాదితి తత్రైవ । ద్వాదశాహే యదా కుర్యాత్సపిండికరణం
 సుతః । మధ్యాహ్నవైవ సర్వాణి కుర్యాచ్చాద్ధాని షోడశ ॥ సపిండి
 కరణాత్పర్వం మాసికేషు కృతేషున । అపకృష్యేకోద్దిష్టేన పిండమేకం
 విధీయత ఇతి ॥ ఏకమితి ప్రతిమాసమేకమిత్యర్థః ॥ ద్వాదశాహ అప
 కృష్యకృతేఽపి ప్రత్యేకం పిండదానం, పంచదశాపదానం కృత్వా సకృ
 త్ప్రేతాహుతిశ్చకార్యా, త్రిపక్షాద సాపిండ్యేష్యవశిష్టానామేవప్రత్యేకం
 పిండదానం, తథాశిష్టానాం ప్రేతాహుతీరవదానసంఖ్యాచక్షేయా । తథాచ
 స్మృత్యంతరే = మాసికానాస్తు సాపిండాత్పర్వస్తు యుగపతక్రాంతౌ
 ప్రత్యేకం పిండదానం స్యాదగ్నా ప్రేతాహుతిస్సకృత్ ॥ పంచదశాప
 దానంకృత్వా ఏకాం ప్రేతాహుతిం కుర్యాత్ ॥

వత్సరమధ్యే సపిండికరణార్థం మాసికాపకర్షణ కాలమాహ
 మాసికానిమృతాహేన్యుద్ధివసే ద్వాదశేఽపివా । త్రిపక్షాదాతు

సాపిండ్యే మాసికానిమృతేఽహనితి || త్రిపక్షాదాసాపిండ్యేతత్పూర్వం
మృతతిథౌ తనుత్తరమాసికాన్యపకృష్య కృత్వా సాపిండ్యం కుర్యాత్,
నత్యేకాదశాహే ద్వాదశాహేవా | ద్వాదశాహే సాపిండ్యే తస్మిన్నేవ
దినే మధ్యాహ్న పంచదశ శ్రాద్ధాని కృత్వా ఽనంతరం సపిండి
కరణం కుర్యాత్ || వత్సరాస్త సాపిండ్యే తత్తన్మౌస మృతతిథౌ
తత్తన్మౌసికాని కుర్యాత్, ఊనమాసికాదీని చ మృతతిథేః పూర్వం
యథోక్తకాలే కుర్యాదిత్యధః ||

వత్సరాస్తసాపిండ్యే ప్రాగకృత మౌసికానాం కాలనిర్ణయః

వత్సరాస్తసాపిండ్యే ఉపాధివశాత్ప్రాగకృతా న్యూనమాసికాదీని
సర్వాణి మాసికాని ద్వాదశ మాసికాహేవా ఊనాబ్దికాహేవా ఆబ్దికా
త్పూర్వదినే సపిండికరణాహేవా కుర్యాత్ ||

అత్యబ్దసాపిండ్యేషు విశేషః

కృతాన్యకృతాని చ మాసికాదీని కృష్ణైకాదశ్యాం దశేణ మృతా
హేవా సపిండికరణాహేవా కుర్యాత్ “శ్రాద్ధాని ఛోడశాపాద్య విద
ధీత సపిండతామ్” ఇతి లోకాక్షి వచనాత్ || కృతేషు మాసికేష్వేషు
సపిండికరణం వినా | సంవత్సరే వ్యతీతేషు పునస్తాని సమాచరేదితి
శంఖ స్మరణాచ్చ || మాసికానాం సపిండికరణాజ్ఞత్వాత్, స్వకాలే
సపిండికరణాకరణే కాలాంతరే తత్కరణే కృతైరప్యజ్ఞభూతైర్మాసికై
స్సహ సాపిండ్యం కుర్యాత్ తథాచి కాత్యాయనః ప్రధానస్యా క్రియా
యాస్తు సాజ్ఞం తత్క్రియతే పునః | తదంగస్యా క్రియాయాస్తు నామృ
త్తిరైవ తత్క్రియేతి || నమతహి, ప్రధానభూత సాపిండ్యమాత్రాను
ష్ఠానేనకృతం మాసికానుష్ఠానమితిచేన్నైవమ్ | యస్యైతాని నదత్తాని ప్రేత
శ్రాద్ధాని పాడస | పికాచత్వం స్థిరం తస్యదస్తే శ్చార్ధ శతైరపి || ఇతి తద
కరణే ప్రత్యవాయ స్మరణాత్ ||

ఊనమాసికానాం కాలమాహ - పద్ధశౌ

సప్తవింశదినాదూర్ధ్వం త్రియమాస్మానమాసికమ్ । చత్వారింశద్దినాదూర్ధ్వం పంచమాస్మత్రిపక్షికమ్ ॥ తథా దశసుషాణ్ణాసం సప్తత్యతిశతాత్పరమ్ । ఊర్ధ్వం పంచదశామాస్సు చత్వారింశచ్ఛతత్రయాత్ ॥ ఊనాబ్దికం ప్రకుర్వీత తథావాబ్దికమాచరేత్ ॥ ఇతి ॥

మాసికావీనాం స్వకాలాకరణే కాలం విదధాతిగగణః

కృష్ణపక్షేతు పంచమ్యామృతమ్యాం దశఏవవా । ఏకాదశ్యాస్తు కతేవ్యం స్వకాలాకరణేనతీతి ॥

మలమాసమృతానాం సపిండనాది విచారః

మలమాసమృతానాం సపిండనం ద్వాదశాహ, ఆద్య మాసికస్తు పునర్నిజమాసేపి కతేవ్యమాహ దక్షిణమలమాసమృతాస్తు ద్వాదశాహస్సపిండనే ॥ ఆవృత్తిశ్చావ్యమాసానాం ద్వాదశాహ సపిండనే । తథానావతేయేదాద్యం మలేత్వావృత్తిరిష్యతఇతి ॥ అస్యాయమగణః = ద్వాదశాహసాపిండ్యే, అన్యమాస్యానాం పూనమాసికాది పంచదశ మాసికానాం పునః సపిండ్యనంతరం స్వేస్వేకాలే యథా ఆవృత్తిః క్రియతే, తథా ఆద్యం, ఏకోద్దిష్టం సపిండ్యనంతరం నావతేయేత్ కిన్తు మలమాసే మృతిశ్చేద్ద్వాదశాహసాపిండ్యానంతరం శుద్ధమాసే మృతతిథౌ తదావతేయేదితి ॥ తచ్చాగ్రవక్ష్యతే, ఇతి మాసికావృత్తి ప్రకరణే ఉక్తమ్ ॥ మలమాస ప్రకరణేతు - ఏవం చేత్సుపక్రమ్య = సూతకాన్తే నరః కుర్యాదేకోద్దిష్టద్వయంబుధః । సూతకే పతితేచాపిస్వతంత్రినాతి లంఘయేత్ ॥ ఇతి వ్యాసస్మరణాన్మధ్యే సూతకాన్తరాపాతే స్వతంత్రం - మహైకోద్దిష్టం ఏకాదశాహ కృత్వా ఆశౌచాపగమానంతరం ఆవృత్తాద్యం యథాక్రియతే తద్వన్మలమాసేప్యేకాదశాహ ఆద్యశ్చాద్యం

కృత్వా శుద్ధమానేత్వాపృథ్వాద్యం ఊనమాసికాత్పూర్వం కుర్యాత్ ||
తథాస్మృత్యథాసారే || అద్యక్రాద్ధస్యవిఘ్నతు భాగవవారనందాచ
చతుదశః త్రిజన్మానిత్యక్త్వా పూనమాసికాత్పూర్వ మనుష్ఠేయమితి ||
తథాచపరాశరః || ఆధిమాసమృతానాస్తు అద్యమేకం సమాచరేత్ | శుద్ధ
మానే తదన్వాద్యం శుద్ధచైవోన మాసికమితి || ఏవంచ షష్టిదినాత్మక
మృతమాసస్థ ద్వితీయతిథౌ ద్వితీయమాసికం కతఃప్యమ్, తదామృత
మాసాత్పూర్వమానే ప్రథమాద్వికం భవిష్యతి || బుధశ్చాండ్రమససైవ
మామలెదవసేసతి | అద్యాద్వికంప్రకుర్వీత ఇతిస్మరణాత్ ||

త్రైపక్షికొనమాసవిషయే పితృమేధ సారేభిహితమ్

తత్త్వాసమృద్ధౌ త్రైపక్షిక మూనానిచ పూర్వత్రైవ, నపరత్ర
పునః కుర్యాత్ | ద్వితీయాది. మాసికానితు మలేశుద్ధైశ్చైకనామ్నా
ద్వివారం కుర్యాత్ || సుధినిలోచనే వ్యాఖ్యాతమేతత్ = ద్వితీయమాస
మృద్ధౌమృతాహస్తిప్రతు ఏవత్రైపక్షికం కుర్యాత్ నచ పరత్రమానే తస్య
సప్తమత్యాత్, ఏవం ద్వాదశమాసమృద్ధౌ పూనాద్వికం ద్వాదశమాస
ఏవకుర్యాత్ నత్రయోదశమానే || అన్యేతు “ షష్టిభిదివసైః ” ఇతి
షష్టిదినానామేకమాసత్వస్మరణేన ఉత్తరమాసానామపి అద్యషష్టద్వాదశ
మాసత్వాద్విత్రిదినిరూపేషు తేషానానాం కరణసంభవాత్ అనేకవచన
సద్భావేనాపి అద్యక్రాద్ధాదీని షాడశ మాసికాని మలమానే తదుత్తరమానే
చావృత్త్యాకార్యాణీత్యాహుః ||

యల్లాజీయేస్మృత్యన్తరై = మలమాసమృతస్య మధ్యాధికై

ఽన్త్యాధికేనా, ప్రథమాద్విక వ్యవస్థామాహ

మలిష్టుచేమాసిమృతస్య పుంసస్త్రయోదశేమాసి ప్రథమాద్వికం
స్యాత్ | మధ్యాధికమానేచ పునస్తత్తై అన్త్యైఽధిక ద్వాదశమాసఏవ ||

మధ్యేఽధిమాసే సంసౌప్తికే కథమానాబ్దికం భవేతి । మామలేనైవ
కుర్వీత మాదలేతు సమాచరేదితి ॥ ఏవంచ ఆద్యాధికే మధ్యాధికేచ
త్రయోదశే మాసిప్రథమాబ్దికం కార్యమితి వదతా త్రయోదశే మాసేవ
పూనాబ్దికం కతఃవ్యమిత్యుక్తంభవతి । మామణే = ౩౫౫ ॥ మాదలే =
౩౮౫ ॥ మామల మాదల శబ్దయోరేవంవిధ సంఖ్యాప్రదర్శనాత్ ॥

తదేవం నిగమయతి

మలమాసే కార్యాకార్య వివేకః పంచథా సంపన్నః । తత్ప్ర
కించిస్మలమాస ఏవ కతఃవ్యమ్, తద్యథా - మలమాసమృతానాం యదా
కదాచిత్ప్ర్యాబ్దికమ్, అన్యమాస మృతానాం ప్రథమాబ్దికంచ । కించిత్తు
శుద్ధమాస ఏవ కతఃవ్యమ్, తద్యథా - ఉపాకర్తాది । కించిదుభయత్రాపి
కతఃవ్యమ్, తద్యథా - అబ్దోదకుంభాది । కించిదుభయోరన్యతరస్మి
న్నిమిత్తవశాత్కతఃవ్యమ్, తద్యథా - ద్వాదశాహ సపిండ్యాది । కించి
స్మలమాసే కతఃవ్యమ్, తద్యథా అనిత్యమనిమిత్తంచేత్యాది ॥

ఊనాది పంచదశ మాసిక ప్రకరణమ్ అత్ర స్మృత్యన్తరమ్

మాసికానాస్తు సాపిండ్యాత్పూర్వస్తు యుగపత్కృతౌ । ప్రత్యేకం
పిండదానం స్యాదగ్నౌ ప్రేతాహుతిస్సకృత్ ॥ అత్రపక్షహోమవత్పంచ
దశథాఽవదాయముష్ణి యమాయ చ స్వాహేతి కృష్ణాయామేకదా
హుత్వేతి పితృమేధ సారకృదాహ ॥

అన్నేనామేన వా మాసికాని కుర్యాదిత్యత్ర విజ్ఞానేశ్వరః

యద్యద్దదాతి విప్రేభ్యశ్శృతంవా యదివాఽశృతమ్ । లేనాగ్నౌ
కరణం కుర్యాత్పిండాంస్తేనైవ నిర్వపేదితి ॥ ఏవం హోమపిండయోస్సన్ని
యోగశిష్టత్వాద్ధోమాభావే సంకల్పక్రాద్ధే పిండదానం నాస్త్యేవ । *తథా

చ స్మృత్యుత్తరాసాచే = అవాహనాగ్నౌ కరణం స్వధానినయనంతథా ।
వికిరం పిండదానంచ సంకల్పే పంచవజ్రయేదిత్యుక్తత్వా దత్తామ
శ్రాద్ధే హోమాకరణే పిండదానం చిన్త్యమేవ ॥

(ప్రాయేణాత్మామేనైవ హోడశ శ్రాద్ధాదికముక్తమ్

అనుక్తకాలేష్య పితృయ్యుత్తరామేణ మృతావపి । ఆమేనవాఽపి
సాపిండ్యం హేమానవాఽపి ప్రకల్పయేదితి గోభిలవచనాత్ ॥ అత్ర
సపిండీకరణమాత్రస్యామ విధానేఽపి తన్నాంతరీయకతయా శ్రాద్ధాంతం
స్థిరమ్ । ఏకోద్దిష్టాస్త కృత్యాకరణే సపిండీకరణాసంభవాత్ । కించ ద్వాద
శాహాదా సాపిండ్యేచ మాసికాన్యపకృప్య తద్విధానమామేనైవ కార్య
మితియుక్తమ్, అనుక్తకాలత్వాత్ ॥ ప్రతిమాసం మృతాహోహ్యుక్త కాలో
మాసికస్య । “మాససంవత్సరాదృతే” ఇత్యామశ్రాద్ధ నిషేధో యథా
కాలానుష్ఠానాభిప్రాయః । అత ఏవహ్యన్నేనైవ తత్తన్మృతాహే మాసి
కాని ఘనఃక్రియంతే । అతో నవశ్రాద్ధైకోత్తర వృద్ధ్యేకోద్దిష్ట సోదకుంభ
మాసిక సపిండీకరణాంత మామేనకుర్యాత్ ॥ సహి మాసికానాం ద్వాద
శాహాదిరుక్తకాలః । “మృతేఽహనితుకర్తవ్యమ్”, ఇతిస్మృతేః । తథాపి
“శ్రాద్ధాని హడశాపాద్య విదధీత సపిండతామ్” “హడశానాం ద్విరా
వృత్తిం కుర్యాత్” ఇత్యాది వచనాత్తత్పూర్వం తత్కరణమ్ । ఏషామ
కాలే కృతత్వేన అకృతత్వ బుధ్యాహి స్వస్వకాలే ఘనఃకరణంస్మర్యతే ।
అత ఏవ విజ్ఞానేశ్వరేణోక్తమ్ - సపిండీకరణం కృత్వా స్వస్వకాల ఏవ
మాసికాని కర్తవ్యానితి ప్రథమఃకల్పః, అప్రాప్త కాలత్వేన ప్రాగనధి
కారాదితి ॥ అతో ద్వాదశాహాదా సపిండీకరణమాపత్కల్పః ॥ “కుర్యా
దేకోహియస్సుతః” “సాగ్నికస్తు యదాకర్తా” ఇత్యాది వచనైరేక
పుత్రాగ్నిమద్యామేవ ద్వాదశేఽహన్యవశ్యం కార్యమ్ ॥

యత్తు ఆమశ్రాద్ధ ప్రకారమాహ చతుర్వింశతిమతే

ఆమశ్రాద్ధం యదాశుర్యాత్పిండదానం కథంభవేత్ । గృహా-
దాహృత్య పక్వాన్నం పిండం దద్యాత్తిలైస్సహేతి ॥ తత్తు శూద్రవిషయ
మిత్యన్యేషున్యైః, తస్యైవామశ్రాద్ధస్యాత్పత్తిశిష్టత్వాత్ । “శూద్రః
కుర్యాన్నైవహి” ఇతి ॥ వికల్ప ఇత్యపరః । “యద్యద్దదాతి విశేభ్యః”
ఇతి వచనాద్యదా ఆమశ్రాద్ధం ద్విజః కుర్యాత్తదా తేనైవామేన హోమః
పిండదానంచేతి యుక్తతరమిత్యులమ్ ॥

ఆమశ్రాద్ధ ప్రసంగాత్తత్క్రమ ఉచ్యతే నియమ్యతేచ
పితృమేధ సారకృతా

యద్యద్విశేభ్యో దద్యాత్తేనైవ హోమః - తేన వా గృహదా-
హృతాన్నేనవా పిండాక్ దద్యాత్, యదాహోమస్తదా పిండదానమ్,
హోమాభావే పిండదానాభావః । ఆమశ్రాద్ధే చరోరభావాత్తద్ధర్మాణామఽపి
శ్రవణాభిఘాతానాం పస్తరణావదానానామభావః, భోజనాభావాత్తత్సంబం-
ధినాం పాత్రాభిమంత్రణ ద్విజాబ్జుష్ఠనివేశన ప్రాణేవిష్ట జపాదీనాంచా-
భావః, సంకల్పో, వరణం, పాదప్రక్షాలనం, గంధపుష్పదిదానం, తండు
లాదిప్రదానం, ఇదం సవ్యంజనం ఇయత్తండులపరిమితం పిత్రాదిభ్యస్సం-
ప్రదదే నమమేతి, దక్షిణాతాంబూలమిత్యామశ్రాద్ధంకార్యమ్ ॥

జీవపితృకోదర్శాది శ్రాద్ధం తర్పణం చ న కుర్యాదితిలోకాక్షిః

ఆమశ్రాద్ధం గయాశ్రాద్ధం శ్రాద్ధంచాపరపక్షికమ్, నజీవపితృకః
కుర్యాత్తిలైః కృష్ణైశ్చతర్పణమితి ॥ *క్రతుశ్చ=అష్టకాశ్చ చ సంక్రాంతా
మన్వాదిషు యుగాదిషు । చంద్రసూర్యగ్రహే సా తే స్వేచ్ఛయా పూజ్య
యోగతః ॥ జీవత్పితృనైవ కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధం కామ్యంతథాఽఖిలమితి ॥

అస్యాపవాద ముద్దేశ్యంచాహ

“అన్యత్ర వివాహాదిభ్యః” ఉద్వాహే శుత్రజననే శుత్రేష్ట్యం సామికే మఖే । తీర్థే బ్రాహ్మణ ఆయాతే షడేతే జీవితః పితురితి ॥ జీవపితృకస్య షడేతే శ్రాద్ధకాలా ఇత్యర్థః ॥ పితుర్యాదేవతాస్తా ఏవ జీవపితృకస్య శ్రాద్ధదేవతాః పితుర్విద్యమానత్వాత్పితృః పిత్రాదయో జీవపితృక శ్రాద్ధోద్దేశ్యా ఇత్యర్థః ॥

॥ ఇత్యేకోద్దిష్ట శ్రాద్ధ ప్రకరణమ్ ॥

సపిండికరణ శ్రాద్ధప్రయోగః

+❧+❧+

సచ ప్రాయేణ మాసిశ్రాద్ధపదనుష్ఠేయః । విశేషమాత్ర మత్రసూచ్యతే । (౧) ద్వాదశాహుదా సపిండికరణశ్రాద్ధక్రియ మాణేశ్చర్తా పూర్వేద్వ్యశ్శ్రాద్ధదేశ పరికల్పనాదికృత్వా సాయం హోమాన్తే శ్రాద్ధయోగ్య బ్రాహ్మణ గృహం గత్వాశ్వా విష్ణు శర్మణ సపిండికరణ శ్శ్రాద్ధం భవితా తత్ర భవద్భిః (౨) కాలకామక సంజ్ఞక విశ్వదేవాధేక్షా త్మణః కర్తవ్యః - ఇతి ద్వావేకంవా వృత్వా - ప్రా ... తీ=పితుః పిత్రధేక్షా - పితుః పితామహధేక్షా - పితుః ప్రపితామహధేక్షా

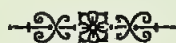
క్షణ ఇతి త్రీవిప్రాః । ద్రవ్యాద్యభావే - పితుః పితృపితా
మహా ప్రపితామహాధేః క్షణ ఇత్యేకం వా ప్రార్థయేత్ ॥ తతః
శ్చైకం విప్రప్రేతార్థే క్షణః కతవ్య ఇతి వృత్వా (ఉ...తీ
విష్ణ్వర్థమేకం వృణుయాత్) అథ శ్రాద్ధదినే ప్రాతఃకాలేనా
నస్తరంతా బ్రాహ్మణానాహూయ అద్యశ్రాద్ధమితి ద్వితీయ
మామంత్రణమ్ । తతః కృసరదానంతేషామభ్యంగస్నానం-పాక
క్రియా - కర్మోపయోగికుశాది పరికల్పనం

(౩) విద్ధిన్నాగ్ని శ్చేత్పునస్సంధానం - మధ్యాహ్నే
శీతోదకే స్నాత్వా మధ్యాహ్నికానస్తరంవా । (౪) తతః
పవిత్రం ధృత్వా నుజ్ఞా (బ్రహ్మదండమిత్యాది) సకల్యే
విశేషః (౫) గోత్రస్యశర్మణః ప్రేతస్య మరణదినమారభ్య
(అముకేహని) ప్రేతత్వ విముక్తిద్వారా పితృత్వప్రాప్త్యర్థం
- అస్మత్పితృః - పితృపితామహా ప్రపితామహైస్సహ సాపిండ్య
సమానోదకత్వ సిద్ధ్యర్థం - పితుఃపిత్రాదీనుద్దిశ్య పార్వణవిధా
నేన - ప్రేతముద్దిశ్య ఏకోద్దిష్ట విధానేన చ కతవ్యత్వాత్
ఏవం పార్వణైకోద్దిష్టోభయాత్మకం సపిండికరణశ్రాద్ధం (సంభ
వద్ధిః ద్రవ్యనియమాదిభిః) మాసిశ్రాద్ధ విధినా అన్నాదిద్రవ్యే

కాద్యకరిష్యామి (గోత్రస్యాముకశర్మణః ప్రేతస్యాద్య సపిండి
 కరణ శ్రాద్ధంకరిష్యామి - ఇతివా సంకల్పః ।) తతస్సర్వేషా
 మప్ప్రదానాసనక్షణాః । (౬) ప్రా...తీ=అపరేణాగ్నిం దక్షిణా
 ముఖస్సవ్యం జాన్వాచ్య సవ్యస్యపాణేరంగుష్ఠానామికాభ్యాం
 దక్షిణతో భూమిం స్పృష్ట్యా 'యే పార్థివాసః' ఇతి పితౄణా
 ప్రాధ్యే= । అగ్నేరుపసమాధానాది ప్రాచీనావీతినా దక్షిణాగ్రైః
 ప్రాగగైశ్చదత్తైః ప్రాగారభ్యా ప్రదక్షిణమగ్నిం పరిస్తీర్య -
 ఉత్తరత ఉత్తరైర్దక్షిణతోఽధరైః కృత్వా ఉత్తరేణాగ్నిం ప్రాగ
 గ్రాణ్ దర్భాన్ సంస్తీర్య (ఉ) అగ్నేదక్షిణతః పశ్చాదుద
 గగ్రాన్ (ప్రా) తత్పురస్తాద్వైధా దక్షిణాగ్రాన్, ఏవం చతుర్థా
 దర్భాన్ సంస్తీర్య, ఉత్తరతః ప్రాగగ్రైషు దర్భేషు దర్వాదీని
 షట్పాత్రాణ్యేకైకశః ప్రయుజ్య (ఉ) దక్షిణత ఉదగగ్రైషు
 వై శ్వదేవికాఘ్న్యపాత్రం ప్రయుజ్య (ప్రా) మధ్యమయోః
 పశ్చాద్దక్షిణాగ్రైషు పితుః పిత్రాద్యఘ్న్యపాత్రాణి త్రీణి
 దక్షిణాపవర్గాణి, ఏకంవా, సపవిత్రాణి, హవిః పాత్రద్వయం,
 తిలాన్, సికతాః, మధుచ, ఏకైకశః ప్రయుజ్య, తత్పురస్తాద్దక్షి
 ణాగ్రైషు ప్రేతాఘ్న్యపాత్రం ప్రయుజ్య, (ఉ) పశ్చాదుద

గ్రహేషు వైశ్వదేవాఘ్యుపాత్రోత్తరతో విష్ణ్వఘ్యుపాత్రం
చ ప్రయుజ్య (ప్రా) పవిత్రకరణాద్యభయతః పాత్రాణిప్రోక్ష్య
దర్శనంసా-రాంతం కృత్వా ॥

అఘ్యుగ్రహణమ్

(౭) సర్వాఘ్యఘ్యుపాత్రాణ్యేకజాతీయా నిభవేయుః
(ఉ) ప్రాగగ్రదర్శద్యయచ్చర్షి తేవిశ్వేదేవాఘ్యుపాత్రే 'శంనో
దేవీః' గో...ద్ధే, కాల...దేవేభ్యః అఘ్యుంగృహ్ణామి, ఇత్యు
దకం నిసీయ, పవిత్రముద్ధృత్య "యవోఽసిధాన్యరాజోఽసివారు
ణో మధుసంయుతః । నిర్ణోదస్సర్వపాపానాం పవిత్రమృషిభి
స్మృతః(తమ్)" యవాన్ప్రక్షిప్యపవిత్రం నిధాయ గంధపుష్పై
రభ్యచ్య ఉత్తరాగ్రైదక్షిణైరైవప్రచ్ఛాద్యశంనోదేవీ
రిత్యభిమంత్య (ప్రా) ఏకార్ఘ్యపాత్రపక్షే-దక్షిణాగ్రదర్శత్రయా
న్తహి-తే పితుః పిత్రాద్యఘ్యుపాత్రే "ఆమ ఆగచ్ఛన్తు
పితుఃపితరో దేవయానాన్సముద్రాన్ సలిఖాన్ సవర్ణాన్సస్మిన్యజ్ఞే
సర్వకామం (మాన్) లభన్తే ఽక్షీయమాణముపదుహ్యతా
మిమాఃపితుః పితృభ్యోవోగృహ్ణామి " ఇత్యేకదై వాఘ్యుం గృ

హీత్వా-పవిత్రముద్భృత్య 'తిలోఽసి సోమదేవత్యో గోసహా
దేవనిర్మితః । ప్రత్నవద్భిః ప్రత్తస్వధయేహి పితుఃపితౄనిమాన్
లోకాన్ ప్రీణయాహినస్సప్సధానమః' ఇతి సకృదేవ తిలా
న్నిక్షిప్య పవిత్రం నిధాయ "మధువాతాః" ఇతి ప్రతిమంత్రం
మధు గుడం వా ప్రక్షిప్య "సోమస్యత్విషిరసితవేవమేత్విషిః"
ఇతి సర్వాంగులీభిరభిమృశ్య "అవేష్టాదందశూకాః" ఇతి ॥
తత్ర పతితం తృణాదికమాదాయ 'నిరస్తంనముచేశ్శిరః'
ఇతి నైర్ఋత్యాం నిఃస్యాపడపస్పృశ్య 'శంనోదేవీః'
ఇత్యర్ఘ్యమభిమన్త్య గంధాదిభిరభ్యర్చ్య దక్షిణాగ్రేర్దైర్భిః
(దర్వాచ) ప్రచ్ఛాద్య । ప్రేతార్ఘ్య గ్రహణమోద్దిప్తవత్ -
అత్ర విశేషస్తు - 'తిలోఽసి...ప్రత్తస్వధవహి' ప్రేతమిమాన్
లోకాన్ ప్రీణయాహిన స్సప్సధానమః' మధ్వానయన ప్రభృతి
సమానమాప్రేతావాహనాత్ ॥ విశ్వేదేవవద్విష్ణ్వర్ఘ్యగ్రహణమ్ ॥

ప్రా...తీ=భుక్తిస్థానేషు 'అపహతా అసురాః' ఇతి
తిలాన్సికతాశ్చ ప్రకీర్య 'ఉదీరతామవరె' ఇత్యుద్భిరహోక్ష్య ।
ప్రేతభుక్తిస్థానే ఏకోద్దిప్తవత్కృత్యా-పాకాదీన్ ప్రోక్ష్యహోమ
స్థానం గత్వా పార్వణవత్.విశ్వాదేవాన్, పితుఃపిత్రాదీన్,

ప్రేతమేకొద్దిప్తవచ్చావాహ్య 'సహస్రశీర్షాపురుషః' ఇత్యు
చావిష్ణుమావాహ్య ॥

పాదప్రత్యుత్తరము

+***+

(౧) ఉత్తరస్మిన్ హస్తమాత్రవిస్తారే తదర్థభాతే చతు
రశ్రే ఆయసభిన్నేన శంకునా నిఖాతే కుండే విశ్వేషాం దేవానామ్
తతోమధ్యమే త్రికోణే పితౄణాం చ | పాదప్రత్యుత్తరం మాసిశ్రాద్ధ
వత్ | తతో దక్షిణే వర్తుశైలేరిస్యాదిత్యాభిముఖవోద్దిప్తవత్ |
తత ఉత్తరస్మిన్ వైశ్వదేవిక విష్ణోరిత్యేవం క్రమేణ పాదప్రత్యు
త్తరంకుర్యాత్ ॥ (౨) తతః స్వయం పాదప్రత్యుత్తరం మాసిశ్రాద్ధ
వదాచమ్యాచాంతానాసనేషూపవేశయేత్ | దక్షిణతోవిష్టరార్థే
షు ప్రాగగ్రదగ్ధేషు వైశ్వదేవార్థాన్ ప్రాజ్ఞుభానుపవేశయేత్ |
తత ఉదజ్ఞుభాన్ పైతామహాదీన్ ద్విగుణభుగ్నేషు వామతో
దత్తేషు విష్టరార్థేషూపవేశయేత్ | తతః ప్రేతార్థప్రత్యజ్ఞుభం
పితృవదుపవేశ్య-తతోవిష్ణుం యథావకాశముపవేశయేత్ |

(౧౦) విశ్వదేవహస్తేశుద్ధోదకం దత్వా పవిత్రం దత్వా
యాదివ్యా ఇత్యాది మాసిశ్శాద్ధవదర్ఘ్యదానం ప్రచ్ఛాదనా
న్తమ్॥ తతః పితృర్ఘ్యం పితృహస్తేషు - ప్రేతార్ఘ్యం ప్రేతహస్తే
యాదివ్యా ఇతి । తతో విష్ణ్వర్ఘ్యదానమ్ ।

(౧౧) అథ క్రమాద్బ్రాహ్మణేభ్యః గంధపుష్పవస్త్ర
భూషణ ధూపదీప గోహిరణ్యాదిదానమ్ । వ్రేతాయ చ విశేషేణ
దద్యాత్ ।

(౧౨) ప్రా...తీ = పరిధినిధాన ప్రభృత్యుపవీత్యాఘార
సమిధానిధాయ ప్రాచీనావీత్యగ్నిమప్రదక్షిణం పరిషిచ్య ఆజ్యాక్తం
తూష్ణీ మిధృమాధాయోపవీత్యాఘార హోమాజ్యభాగముఖా
హుతీహుత్యా ప్రాచీనావీతీ సాదితేపాతే హవిరానీయాది
శ్రిత్యోత్తరేణాగ్నిం నిధాయ ప్రోక్ష్య అన్యస్మిన్నహవిష్యం
చోత్తరేణాగ్నిం నిధాయ । ప్రతిష్ఠితం హవిరభిఘారయతి ।
ఆదాయోద్ధ్రియతా మిత్యాద్యవదాన ధర్మేణార్ద్రామలక
మాత్రం హవిద్వికరవదాయ, జమదగ్ని వత్సయోస్త్రి
రవదాయ సకృదభిఘార్య యన్మే పితృర్మాతేత్యాది సప్తా
న్నాహుతీహుత్యా 'స్వాహా (పితుః) పితే' ఇత్యాది షడా

జ్ఞానమతీశ్చమలత్వా । దర్శ్యం సకృదుపస్తీర్య సకృదవదా
 యాభిఘోర్య ఉపవీతీ హవిఃప్రత్యభిఘోర్య ప్రాచీనావీతీ దక్షి
 ణతోభస్మమిశ్రానంగారాన్నిరూహ్యవకొద్దిష్టవత్ప్రేతావలతిం
 మలత్వా ఉపవీతీ దర్శ్యం సకృదుపస్తీర్య కిందిదధికమంగుష్ఠ
 పర్వమాత్రం హవిస్సకృదవదాయ (తయోర్ద్విరవదాయ) ద్వీరభి
 ఘోర్య 'అగ్నేయేస్విష్టకృతేస్వాహ' ప్రాగృదీచ్యాం మలత్వా
 ప్రాచీనావీతీ ఉత్తరతోష్ణభస్మన్య హవిష్యంచ 'స్వాహ' ఇతిమల
 త్వాపరిధ్యంజనం లేపకార్యంపరిధిప్రహరణాసంసారహోమంచ
 కృత్వా (ఉ) ప్రాయశ్చిత్తావలతీహలత్వా (ప్రా) పూర్వవ
 దగ్నిం పరిషిచ్య ప్రణీతావిమోక్ష్య (ఉ) బ్రాహ్మణం సంపూ
 జ్యోత్థాయ ("పితృపితృమహశ్చైవ తథైవ ప్రపితృమహః ।
 మమ తృప్తిం ప్రయాన్తృద్య హోమాప్యాయిత మూర్తయః")
 ఇత్యగ్నిముపస్థాయ ।

సర్వత్ర చతురశ్రమండలేషు భుక్తిపాత్రాణి నిధాయ
 పోక్ష్యహోమశిష్టాదన్యేనాజ్యేనదేవాదిపాత్రేషూపస్తీర్య(ప్రా)
 పితృదిపాత్రేషు వేతపాత్రేచ హుతశేషమన్నం దేవతీర్థైః కించి
 త్ప్రదాయ (ఉ) సర్వపాత్రేషు పాయసాపూపఫలాదీని హవిష్యా

న్నాని పాజ్యమాజ్యం చ ప్రదాయ, (అచారాత్ 'సహవై'
 ఇత్యనువాక ద్వయంపఠిత్యా) దక్షిణం జాన్వాచ్యాన్నం గాయ
 త్యాప్రోక్ష్య హస్తోదకం దత్వా విశ్వదేవదక్షిణహస్తం
 గృహీత్వా 'పృథివీతే పాత్రమ్' ఇతి పాత్రస్థమన్నమభి
 మన్త్యోఽప స్పర్శయిత్వా 'ఇదం విష్ణుః—విష్ణోహవ్యం రక్షస్వ'
 ఇత్యన్నే అనఖం ద్విజాజుష్ఠం నివేశ్య - దక్షిణహస్తేన యవో
 దకమాదాయ సవ్యహస్తేన పాత్రమాలభ్య-కాలకామకసంజ్ఞక
 విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః ఇదమిదమన్నం పరివిష్టం ఆతుష్టైః పరి
 వేక్ష్యమాణం చ స్వాహః నమోనమః ఇతిపాత్ర సమీపే
 యవోదకముత్సృజేత్ ॥

ప్రా...తీ=పితుః పిత్రాదిపాత్రేషు పరివిష్టా పదార్థా
 “ఏక్షతే పితుస్తత-ఏషతే పితుః పితామహ” ఇత్యాది మన్తైః
 క్రమేణాభిమృశ్యగాయత్ర్యా ౭న్నం ప్రోక్ష్య సవ్యం జాన్వాచ్య
 హస్తోదకం దత్వా “పృథివీతే పాత్రం-ఇదం విష్ణుః-విష్ణోకవ్యం
 రక్షస్వ” ఇత్యన్నై ఇత్యాది - తిలోదకమాదాయ -అముష్మై
 పితుః పిత్రే ఇదమిదమన్నమిత్యాద్యుక్త్వా తిలోదకముత్సృ
 జేత్ | ఏవం 'ఏషతే పితుః పితామహ - పితుఃపితామహాయ |

ఏషతే పితుః ప్రపితామహ - పితుః ప్రపితామహాయ - ఇత్యా
 ద్యుత్సర్గాంతం ప్రత్యేకం కుర్యాత్ ॥ ఏకబ్రాహ్మణవక్షే-ఏషతే
 పితుస్తత - ఏషతే పితుఃపితామహ - ఇత్యాదిభిః పాత్రస్థాన్న
 మభిమృశ్యాన్నం ప్రోక్ష్య ' పృథివీతే పాత్రమిత్యాది ' పితుః
 పితృపితామహ ప్రపితామహేభ్యః ఇదమిద మిత్యాద్యుత్సర్గాంతే
 దిత్వన్తజ్కుర్యాత్ ॥

ఏవం ప్రేతపాత్రస్థమన్నం . ప్రోక్ష్య ' పృథివీతేపాత్రం
 ద్యౌరపిధానం బ్రహ్మణస్తాప్తముఖే జుహోమి బ్రాహ్మణా
 నాంత్య ... మైషాం ' ఇత్యనూ హేనాభిమన్త్యోపస్పర్శ
 యిత్వా అన్నే ద్విజాజ్ఞుపం నివేశ్యవత్సగోత్రాయ విష్ణుశర్మణే
 ప్రేతాయ ఇదమిదమన్నమిత్యాద్యుత్సర్గాంతజ్కుర్యాత్ ॥ ఉ...
 తీ=దేవనద్దక్షిణ జాన్వాచనాభిమంత్రణాద్యుత్సర్గాంతం విష్ణవే
 కుర్యాత్ ॥ ' ఏవోవిష్ణుః ' శ్రీ జనాదనః ప్రీయతామితి యహో
 దకముత్సృజ్య ॥ 'ఓం భూర్భువస్సువః' - 'సత్యంత్యేతేన పరి
 పించామి' - ఇతి విప్రైః ద్విః పరిషేచనేకృతే " ఈశానవిష్ణు
 ... హేతూన్ " ఇతీశానాదీన్ సమస్కృత్య ' అమృతోపస్తర
 ణమసి ' ఆపోశనందత్వా-ప్రాణావంతీకుర్వాణా శృద్ధాయాం

‘ప్రాణేనివిష్టః’ ఇత్యాదిభిః పంచభిః ప్రసమీక్ష్య “బ్రహ్మణిమ
ఆత్మా” ఇత్యాత్మానం నియోజ్య హస్తోదకందత్వా - సవ్యా
హృతికాం గాయత్రీం మధుత్రయం చ జపిత్వా ‘మధుమధు
మధు - యథాసుఖం జపధ్వమ్” అపేక్షితం యాచితవ్యం
శ్రాద్ధాథముపకల్పితమ్ | ఉపవిశ్య సుఖేనైవభోక్తవ్యంసుఖ
మానసైః || ఇత్యుపచారానుక్త్యా అన్నవ్యంజనాదిభిర్యథేష్టం
భోజయేత్ ||

(౧౩) భోజనకాలే భుంజానాననవేక్షమాణః అన్యత్కోరి
పవిశ్య ఉ...తీ = పితృసూక్తవజం పురుషసూక్తం పవమాన
రక్షోఘ్న ప్రభృతీంశ్చ పఠ శ్రావయేత్ | తేచ వాగ్యతాభుం
జీర్ణ-న హవిగుణాణాం బ్రూయుః || భుక్తేషు తృప్తిం పృష్ట్యా
‘మధువాతాః’ ఇతి తృచముక్త్యా - ‘అక్షన్నమదంత’ -
మధుమధు సంపన్నం - సుసంపన్నం - తృప్తాఃస్థ - తృప్తాఃస్మః
ఇతి ప్రశ్నప్రతివచనానంతరం వికిరాన్నం (పిండం) నిధాయ -
ద్విరాచమ్య అపోశనాథముదకం సకృత్సకృద్దత్వా హస్తాది
శుద్ధ్యస్తరమాచాన్తేషు హస్తోదకం దత్వా ‘రోచయతే’ ఇతి
దేవా, ‘స్వదితమ్’ ఇతిపితౄణాం, వాచయిత్వా తాంబూలం

దక్షిణాంచదత్వా విభవేనతి గో భూహిరణ్యాదిభిః సర్వాన్,
 పితరంవాప్రేతం విశేషేణ పూజయిత్వా । సర్వేభ్యోఽన్న
 శేషేభ్యః పిండాథణం పాశనాథణం చాన్నం సముద్భృత్య
 వశిష్టమన్నం అన్నశేషైః - 'దాతారః' ఓం స్వధా - (౧౪)
 ఉ...తీ= పృణమోఽథ్యత్థాయ 'ధన్యావయం భవత్పాద రజః
 పూతమిదం గృహమ్ । అనుగ్రహశ్చ యుష్మాభిః కృతోఽ
 స్మానుదయాశుభిః ॥ ఇత్యుపచారానుక్త్యా పా) ... తీ =
 'వాజేవాజే' ఇతి జపిత్వా - ఉత్తిష్ఠత పితరః - ఉత్తిష్ఠప్రేత -
 ఉ ... తీ=ఉత్తిష్ఠత విశ్వేదేవాః - ఉత్తిష్ఠవిష్ణో - ఇతి క్రమేణ
 బ్రాహ్మణానుత్థాప్య ద్వాపరమనువృజ్యదేవతాభ్య ఇతితిరుక్త్యా
 - 'పత్రశాకాది దానేన' ఇత్యాదికముక్త్యా ప్రదక్షిణీకృత్య
 నత్వాఽగత్య, ప్రా ... తీ=

(౧౫) హుతశేష మిశ్రైః పూర్వోద్భృతైరన్నైస్తిలయుక్తై
 ససవ్యంజనైః షట్పిండా-ద్వాదశాంశుశ పరిమితమశ్వఖురస్థూల
 మేకం ప్రేతపిండం చ కృత్వా పిండపరీక్షానాథముచ్చిష్ట సన్ని
 ధావగ్నే దక్షిణతస్త్రిధా దక్షిణాగ్రా ద్భాగ్ సన్తీర్థ
 దక్షిణాముఖససవ్యంజాన్వాచ్య సంస్తృతేషు మశ్యమదర్శేషు

“మాజయంతాం మమ పితుఃపితరః” ఇత్యాదిభిః త్రిభిః -
 పశ్చిమదర్శేషు “మాజయంతాం మమపితుర్మాతరః” ఇత్యా
 దిభిశ్చ దక్షిణాపవగం మాజయేత్! (ప్రమీత మాతృకస్తు
 ‘మాజయంతాం మమమాతరః’ ఇత్యేవం మాజయిత్వా)
 మాజనక్రమేణ ‘ఏతత్తై పితుస్తత’ ఇత్యాదిభిః ‘ఏవతైపితు
 ర్మాతః’ (మాతః) ఇత్యాదిభిశ్చ వట్టిండాదత్వా ‘యేచత్వా
 మను-యాశ్చత్వామను’ ఇతి ప్రతిపిండం దర్శములేషు లేపం
 నిమృజ్య । పూర్వదర్శేషు ‘మాజయతాం మమపితః ప్రేత
 - (ప్రేతే)’ ఇతివా-తిలోదకం దత్వా - అముకగోత్ర - అముక
 శర్మ - ప్రేత - ఏతం పిండం దదామి (అముకగోత్రే...ప్రేతే
 - ఇతిస్త్రియాః) ఇతిప్రేత పిండం దత్వా తదుపరి పూర్వవ
 త్తిలోదకం అంజనందక్షిణాంచ దత్వా - ఉత్థాయ - అముక
 గోత్ర...ప్రేత ఏతం పిండముపత్తిష్ఠ-ఇతి ప్రేతపిండముసస్థాయ ॥

అఘ్యం సంయోజనమ్

(౧౬) (అనుజ్ఞా) బ్రహ్మదండం నిధాయ అర్ఘ్యసం
 యోజనం కర్తుం ... గృహణ ॥ పా...మ్య=దేశకాలా సం

కీర్త్య గోత్రస్యేత్యాదిశ్రాద్ధే పితుః పితృపితామహ పృషితా
మహైస్సహ సమానోదకత్వ సిద్ధ్యర్థం ఆర్ఘ్యసంయోజనజ్ఞురి
ష్యామీతి సజ్కల్ప్య । కృచ్ఛం చరిత్వా ప్రేతార్ఘ్యపాత్ర
మాదాయ । సమానోమంత్రః - సమాసీవ ఆకూతిః” ఇతి
ద్వాభ్యాం ప్రేతార్ఘ్య జలం పితుః పితృద్యర్ఘ్యపాత్రేషు,
పాత్రేవా, నినీయ ప్రేతార్ఘ్యపాత్రం విస్మజేత్ ॥

‘సమానో మస్త్రస్సమితిస్సమాసీ । సమానం మన
స్సహచిత్త మేషామ్ ! సమానం కేశో అభినగ్ం రభధ్వమ్ ।
సంజ్ఞానేనవో హవిషాయజామః ॥ సమాసీవ ఆకూతిః । సమా
నాహృదయానివః । సమానమస్తువోమనః । యథావస్సుసహసతి॥

(తతః ప్రేతపిండం త్రేణావిభక్తుం అనుజ్ఞాం, కృచ్ఛం చ,
చరిత్వా) తూష్ణిం ప్రేతపిండం మధ్వజ్యైశ్చ పయిత్యా సువర్ణ
శలాకయా, దర్భరజ్జ్వదినా వా, త్రేణావిభజ్యదాయ యథా
కృమం పితుఃపితృది పిండానాం పురస్తాన్నిధాయ (స్త్రీయాః
పిండంచేత్ మాతృది పిండానాం పురస్తాన్నిధాయ ॥)

వైతరణీ గోదానమ్

(౧౭) (అనుజ్ఞా) బ్రహ్మదండం నిధాయ వైతరణీనద్యు
త్తరణాథం బ్రహ్మలోకస్యాప్తస్థం మహావిష్ణు ప్రీత్యథాం
గోదానజ్జరిష్యామితి సజ్కుల్ప్య | గాం ఆభరణై రవస్తాదినా
ఽలంబ్యత్య బ్రాహ్మణే మహావిష్ణుమావాహన్యసనవస్త్ర కుసు
మాదినా పూజయిత్వా దక్షిణాతాంబూల సహితాం సవ
త్సాంగం పుచ్ఛేగృహీత్వా “యమద్వారే (పురే) మహా
ఘోర తప్తావై తరణీనదీ తాంతర్దుంగాం ప్రదాస్యామి బ్రహ్మ
లోకజగీషయా || (తాం తారయితుమిచ్ఛామి కృష్ణాంగాంప్రద
దామ్యహమ్) ఇమాం (వైతరణీ) ధేనుం తుభ్యమహం సంప్ర
దదే (నమమ) ఇత్యుదక ధారాపూర్వం దోహనపాత్రించ
బ్రాహ్మణహస్తై దద్యాత్ || అత్రైవనోదాన సుదర్శనదాన
షడ్దాన దశదాన శయ్యాదాన పదదానాదీని యథాసంభవ
ఙ్కుర్యాత్ ||

(౧౮) తతః పిండ సంయోజనాథ మనుజ్ఞాం లభ్యై
పా...మ్య= గోత్రస్యేత్యాది ప్రీతస్య పితుఃపిత్రాదిభిః సహ

సాపిండ్యసిద్ధ్యథాం పిండసంయోజనజ్జురిప్యామితి సజ్జల్ప్య-
 కృచ్ఛ్చించరిత్వా-దక్షిణాముఖస్సవ్యం జాన్వాచ్య 'మధుమతీభిః
 సంగచ్ఛధ్వమ్ - సమానోమన్త్రైః - సమానీవ ఆకూతిః' ఇతి
 చతుర్భిర్మన్త్రైః పితుఃపితౄది పిండై స్సహ (పితౄర్మాతౄది
 పిండై స్సహవా) ప్రేతపిండభాగ త్రయం హస్తాభ్యాం యుగవ-
 త్సంస్పృజ్య తతః ప్రత్యేకం పితుః పితౄదిపిండేషు యథాక్రమం
 ప్రేతపిండభాగ త్రయం సంయోజ్యదృఢీకృత్య సమ్యక్ పిండం
 కృత్వా । మధువాతాః ॥

సంగచ్ఛధ్వగ్ం సంపదధ్వమ్ । సంవోమనాగ్ంసి జాన
 తామ్ । దేవాభాగం యథాపూర్వే । సంజానానా ఉపాసత ॥

'సమానోమన్త్రైః - సమానీవ ఆకూతిః' ఉత్థాయ
 'యేనమానాః-యేనజాతాః' ఇతిద్వాభ్యాం పిండానువత్తిష్ఠతే॥

యేనమానాస్సమనసః । పితరోయమరాజ్యే । తేషాం
 లోకస్సస్వధానమః । యజ్ఞోదేవేషు కల్పతామ్ । యేనజాతా
 స్సమనసః । జీవాజీవేషుమామకాః తేషాగ్ం శ్రీర్మయికల్ప
 తామ్ । అస్మిన్లోకేశ్వరగ్ంసమాః ॥ ఏకదర్శి పవిత్రా విప్రస్య
 విస్పృజ్య తతః ప్రేతశబ్దం న వదేత్ ॥

స్వర్గపాథేయదానమ్

(౧౯) ప్రా...మ్య - పితుః ప్రపితామహస్య పితృ
 లోకంగంతు మామాదిద్రవ్యేణ స్వర్గపాథేయదానం కరిష్యా
 మీతి సజ్కుల్ప్య- బ్రాహ్మణే మహావిష్ణుమావాహ్య సపరికరం
 ద్రోణపరిమితమామద్రవ్యం వస్త్రపాత్రసహితం దక్షిణాం
 తాంబూలంచాదాయ 'తండుల వైశ్వదేవార్థం' ఇత్సుక్త్వా
 ఇదం పితుఃప్రపితామహస్య పితృలోక ప్రాప్త్యర్థం మహా
 విష్ణుప్రీతిం కామయమానస్తుభ్యమహం సంప్రదదే (నమమ)
 ఇతిదద్యాత్ ॥ అథ సంసృష్టేనార్హ్యోదకేన మంత్రానూహేన
 'మాజాయంతాం మమశితః' ఇత్యాదిభిః పూర్వవన్మాజా
 యిత్యా 'యేచవోఽత్ర' ఇత్యాదిభిర్యథాలింగ ముభయ పిండా
 నుపస్థాయ "పుత్రాన్పౌత్రానభి" ఇత్యాదిగ్రాస ప్రాశనాంతం
 మాసిశ్రాద్ధవత్కృత్వా ఉపవీత్యాచమ్య (పిండపూజాకృత్వా)
 (౨౦) పిండానప్పేవ విసృజేత్ | స్నాత్వాగృహమాగత్యయజ్ఞో
 పవీతం సంధార్య (గృహాది సర్వోపకరణ శుద్ధ్యర్థం పుణ్యాహం
 కుర్యాత్ | అత్ర వా స్వర్గపాథేయదానం, నిరీక్షణాజ్యదానం
 చ కుర్యాదితికేచిత్ ॥)

॥ ఇతి సపిండికరణ శ్రాద్ధ ప్రయోగః ॥

సపిండికరణ శ్వాద్ధ కారికా

అనుజ్ఞా కల్పవరణం యేపాఽగ్నిమపసవ్యకమ్ । పరిస్తీర్య చ
 షట్పత్రాణ్యఘ్నః పాత్రాణి సాదయేత్ ॥ పవిత్రాద్యాజ్య దర్వాదీకా
 సంస్కృత్యాఘ్నః గ్రహోభవేత్ । శుద్ధిరావాహనం ఔశవేశనేవరణం
 తతః ॥ ఆఘ్నదానమలంకారో గంగవస్త్రాదిరేవచ । ఇథ్మాది ముఖ
 హోమాన్తై పితృహోమోయమాహుతిః ॥ స్విప్త్యకృదహవిష్యాది హ్యుత్త
 రంగసమాపనమ్ । భుక్తిపాత్రాణ్యపస్తీర్య శేషం పితృనిమిత్తయోః ॥
 నిక్షిప్య పరివిష్యాన్నమభిమృశ్యాన్న నూక్తకమ్ । సంహృత్యాన్నస్తు సం
 స్పర్శ్య విపాక్లుప్తం నివేశ్యచ ॥ దత్తం కృత్వాతు విపాక్లంభ భోజ
 యేదధవాగ్యతః । రక్షోఘ్నైశ్చానయేన్మంత్రైశ్చ వైష్ణవానైవతృకా
 న్వివా ॥ తృప్తిప్రశ్నాది తాంబూలముపచారమనువ్రజః । పిండప్రదానం
 కృత్వాధప్రేతస్య తమపస్థితిః ॥ సంయోజ్యాఘ్నః ప్రేతపిండశ్రేధా
 విభజనం తతః । పిండానాం పురతస్థాప్య దద్యాద్వైతరణీంక్రమాత్ ॥
 వృద్ధాన దశదానాది యథాశక్తిసమాచరేత్ । ప్రేతభాగాంశ్చ యుగపక్షి
 తృపిండేషు యోజయేత్ ॥ ఉపస్థాయచ వృద్ధస్య పాథేయం దానమాచ
 రేత్ । సంస్మృష్టేన మాజకనాదీననూహేనాథ పూజయేత్ ॥ ఉద్వాసనం
 తతః కృత్వా పిండానస్సేవ నిక్షిపేత్ । స్నాతోష్ణపవిత్రం సంధాడ్య
 నిరీత్యాజ్యస్తుదాపయేత్ ॥ పుణ్యాహంవాచయిత్వాతు సోదకుంభం తత
 పరమ్ । తదారభ్యత తచ్ఛాద్ధమాబ్దం నిత్యం సమాచరేత్ ॥

॥ ఇతి సపిండికరణ శ్వాద్ధ కారికా ॥

ఆపస్తంబినాం

మాతుస్సపిండికరణే విశేషః

(౨౧) అముకగోత్రాయాః అముకదాయాః (నామ్న్యైః)
అముష్యాః మరణదినాదముకైహని పితామహీ ప్రపితామహీ
ప్రప్రపితామహీభిస్సహసాపిండ్య సిద్ధ్యర్థం పితౄదిభిస్సహ (జీవ
పితృకస్తు) పితామహాదిభిస్సహ సమానోదకత్వ సిద్ధ్యర్థం పితా
మహాదీనుద్దిశ్య పార్వణవిధానేన మాతరం ప్రేతాముద్దిశ్య ఏకో
ద్దిప్త విధానేన ఏవమిత్యాది పితృసాపిండ్యవత్సంకల్పః ॥ పితృ
వర్గస్యైవవరణార్హ్య గ్రహణావాహన హోమార్ఘ్యదానాఘృణ
సంయోగాశ్చ । పితామహ్యది పిండేష్వేవ ప్రేతమాతృ పింశ
సంయోగః ॥ అన్యత్సర్వం పితృ సాపిండ్యవత్ ॥

—❧—

సోదకుంభ శ్రాద్ధమ్

(౨౨) సపిండికరణానంతరం కైశ్చిత్ సోదకుంభ శ్రాద్ధ
మన్నరూపేణానుష్ఠీయతే=తదర్థం పూర్వేద్యురద్యవా బ్రాహ్మ

ణం నిమంత్రయేత్ ॥ తచ్చ సంకల్పవిధానేన త్రిపురుషోద్దేశేన
ఉదకుంభసహిత మ్మదైవమధర్మం కార్యమ్ ॥ సంకల్పశ్రాద్ధ
విధానస్తు = ఆవాహనాగ్నౌ కరణాఘృతాన వికిర పిండదాన
రూపకర్మ పంచకరిహితమ్ ॥ తత్క్రిమస్తు=(అనుజ్ఞా) బ్రహ్మ
దండం నిధాయ నత్వా యోగ్యతాంసమ్పాద్య దధేష్వాసీన
ఇత్యాది దర్భత్రయ పవిత్రంధృత్వా ప్రా...మ్య - శ్రీ గోవిం
దేత్యాది దేశకాలానంకీత్య, ప్రా...తీ-గోత్రస్య... (పితృత్వం
ప్రాప్తస్య మమ పితుః) ప్రేతలోక వాసాభిమాన (సజ్జాన)
జన్య త్సుత్తృష్టాశాంతర్థ్యం సంకల్ప విధానేనాన్నాదిద్రవ్యేణ
సోదకుంభశ్రాద్ధం కరిష్యామితి సజ్కల్ప్య ॥ గోత్రస్య... పితుః
అద్యాస్మిక్ సోదకుంభశ్రాద్ధేఽస్మత్పితృ పితామహ ప్రపితా
మహానామిదమాసనమ్ । త్మణం ... ప్రాప్నవాసీత్యంతమ్ ॥
పాదప్రక్షాళనమ్ వర్తుశమండల - భుక్తిస్థానే ఆసనం దత్వోప
వేశ్య - భుక్తిదేశ సమ్మూజనాది । గన్ధవస్త్రాద్యలంకారః -
భుక్తిస్థానే చతురశ్రమండల భోజనపాత్ర నిక్షేప పరివేషణాన్న
సూక్తపఠనాన్నప్రోక్షణాది, తిలోదకపూర్వకమన్నత్యాగం కృ
త్వోపచారాంతంకుర్యాత్ । తృప్తింజ్ఞాత్వా పృష్టౌ తృప్తాస్థేత్యనే

ఉత్తరాపోశనం, కరశుద్ధ్యనస్తరం దక్షిణా తాంబూలం దత్వా
దాతారఇతి ప్రార్థ్య ఆశీర్వాచనం స్వీకృత్య పత్ర శాకాదీత్యుప
చారానుక్త్యా పవిత్రం పిస్రస్యాచామేత్ ॥

 స్వాశక్త్యాదినా పితృకర్తృకశ్రాద్ధం పుత్రః కుర్యాదితి
అథ పితుర్వాప్షి-కాధాపుచ్చార్ ఇత్యత్ర పితృ కర్తృక
శ్రాద్ధం నియోజితః పుత్రః కుర్యాదిత్యాహ, యదాచ పితౄ
దిభిః స్వా శక్త్యాదినా నియోజితః, పితౄదికరణీయం శ్రాద్ధం
స్వయం పితౄదేః ప్రతినిధీభూయ పుత్రాదిః కరోతి, తదా
పితృముక శర్మణః యజమానస్య పితృ పితామహ ప్రపితా
మహానామ్, ఇత్యేవం యథాశ్రాద్ధముద్దేశః ॥ ఇతిధర్మసింధుః॥
అతో జీవపితృకస్యాపి పితృకర్తృక శ్రాద్ధే అధికారాత్కిముత
స్వకర్తృక శ్రాద్ధకరణే ఇతిభావః ॥

సపిండికరణ శ్రాద్ధప్రకరణమ్

॥౧౧౧॥

సపిండికరణం ద్వాదశాహేఽపి ప్రశస్త మిత్యాహ

(౧) పత్సరానై సపిండికరణమనాహితాగ్నయ్యుమితి బోధాయ
నాదిభిరుక్తమ్ । ద్వాదశాహ సాపిండ్యమపి ప్రశస్త మితి శ్రుత్యాది ప్రమా

జ్ఞేర్నిశ్చయతే = ద్వాదశాహ సపిండికరణం షోడశ శ్రాద్ధపూర్వకం
కతశఃప్యం, తదపి ప్రశస్తమ్ || “సంవత్సర ప్రతిమాసై ద్వాదశరాత్రయః ”
ఇతిశ్రుతేః । అనన్త్యాతు-లగర్మాణాం పుంసాంచైవాయుషః క్షియాత్ ।
అస్థిరత్వాచ్ఛరీరస్య ద్వాదశాహః ప్రశస్యతే || ఇతి స్మరణాచ్చ || అపి
చ ఏకపుత్రస్య ద్వాదశాహ ఏకముఖ్యః “కస్యసంవత్సరం జీవిష్యతి” ఇతి
శ్రుతేః । ఏకపుత్రోఽగ్ని మాంశైవ కురీత ద్వాదశేఽహని । సపిండి
కరణశ్రాద్ధం తయోచేష ఇతి స్థితిః || సపిండికరణం పితౄః పుర్యాదేహి-
యస్సుతః । అస్థిరత్వాచ్ఛరీరస్య ద్వాదశాహః ప్రశస్యత ఇతిస్మరణాత్ ||

సపిండికరణ కాలాది వ్యవస్థా

ఏకాదశాహమారభ్య సప్తదశదినపర్యస్తేషు సప్తదినేషు, త్రయో-
వింశదినేనా సపిండికరణే తిథివారాది దోషచింతానకార్యా । త్రిపక్షాదిషు
తు వారాదికం పరీక్ష్య కుర్యాత్ । శుక్రవారదోషస్తు మాతాపితౄ వ్యతి-
రిక్త విషయః । ఏకాదశేఽహ్ని- సపిండికరణ మాహితాగ్ని విషయమ్ ।
తదప్యేకాదశాహే దర్శనద్భావే పిండపితౄ యజ్ఞకర్మానుష్ఠానార్థం
ఏకాదశేఽహ్ని సాపిండ్యకరణమ్, నోచేత్త స్యాపిద్ద్వాదశాహ ఏవేతిస్థమ్ ||

సపిండికరణే పూర్వేద్యుర్నిమన్త్రణ ముక్తమ్

ఏకోద్దిష్టేషు సర్వేషు నచ పూర్వం నిమన్త్రణమ్ । సపిండికరణా-
థేతు పూర్వేద్యుస్సాన్య నిమన్త్రణమితి ||

నియోజనే పౌర్వాపర్య వ్యవస్థామాహ స్మృత్యంతరే

శ్రాద్ధద్వయముపక్రమ్య సపిండికరణంభవేత్ । పార్వణం తత్ర
పూర్వం స్యాదేకోద్దిష్టమథాచరేత్ । తథా-సపిండికరణశ్రాద్ధే దైవపూర్వం
నియోజయేత్ । పితౄన్నియోజయేత్పూర్వతః ప్రేతం వినిర్దిశేదితి ||

ప్రేతపూర్వమితి స్మృతిరత్నై

ప్రేతమాదౌ సమభ్యర్చ్య తతః పైతామహాదికానితి ॥

పితృపూర్వమేవేతి సహేతుకం నిగమయతి బృహద్విష్ణుః

సపిండికరణశ్రాద్ధం పితృపూర్వముదీరితమ్ । ప్రేతపూర్వంపదస్త్యైక తద సాంప్రత మిరితమ్ ॥ వైశ్వదేవార్చనం కృత్వాఽనంతరం ప్రేత భాజనైః । పార్వణస్యహి తంత్రస్య మధ్యే తంత్రాంతరం భవేదిదోషః ॥ అపిచ-పార్వణైకోద్దిష్టయోశ్చ పార్వణం పూర్వభాగభవేదితి ॥

కించ ప్రేతపూర్వత్వ వచనానామథకమాహ స్మృతిరత్నై

ఇతి బోధాయనః ప్రాహ సపిండికరణంబుగన్ ॥ తస్యోపస్థాన మాత్రిస్తు ప్రేతపూర్వంమహామునిః ॥ ఆవాహనాదౌత్వన్యత్ర పితృపూర్వ త్వమూచివాన్ ॥ ప్రేతపూర్వత్వ శాస్త్రాణామయమథోక్త వ్యవస్థితఇతి ॥

వైశ్వదేవ ద్వైవిధ్య ముక్తమ్

(౨) క్రతుదక్షాభ్యా విశ్వదేవాదితి పితృమేధ సారకృదాహ ॥ చంద్రికాయాస్తు = కామకాలౌ వైశ్వదేవే నిర్దిష్టేతు సపిండనే । పితా మహాదీన్నిదిశ్య పితురుచ్చారణం తతఇతి ॥ కామకాలౌవేవాచరసిద్ధౌ ॥

బ్రాహ్మణ సంఖ్యామాహ

ద్వా నిమంత్రయతే విప్రా వైశ్వదేవాథకమాదితః । కామకాలౌ వైశ్వదేవే దేవతేహి ప్రకీర్తితే ॥ పితామహాది సంబంధాత్ త్యోవరాత్ శ్రోత్రియాత్ ద్విజాత్ ॥ ప్రేతస్థానేత్వేకవిప్రిం యద్వాపైతా మహాదిషు ॥ ఏకంవాప్రేతమేకంవా దైవేప్యేకం నిమంత్రయేత్ ॥ పితామహాదీనభ్యర్చ్య తతః ప్రేతం సమర్చయేదితి ॥ స్మృతిసారముచ్చయే = పూర్వంనిమంత్ర్య

పైవే ద్వై త్రీన్విపాక్రీక పితృకర్మణి । పైవే పిత్రేన్విపై పైకైకం సపిండి
కరణంవినేతి ॥ అతశ్చ “ద్వై పైవే పితృకార్యే త్రీనేకైకముభయత్రవా”
ఇత్యాదినా ఏకైకమితివచనం సాపిండ్య కృతిరిక్త పార్వణవిషయమ్ ।
అపద్విషయంనా ॥

అత్ర విష్ణు నరణమానశ్యకమితి సాయణీయే

సపిండికరణేనవశ్యం విష్ణుమభ్యర్చయేద్విజే । సప్తకస్తుతదాఖ్యాతం
వినా విష్ణుం కథం తథేతి ॥ విష్ణువరణాభావే సాపిండ్యస్య సప్తకత్వఖ్యాతి
భేదేత్యేత్యధః ॥

విష్ణు నరణాభావే దోషమప్యాహ మనుః

దైవాద్యంతం భవేచ్ఛాద్ధం పితృద్యంతం న తద్భవత్ । పితృ

ద్యంతం తదీహానః శ్రాద్ధమాప్నోతి నిష్ఫలమితి ॥ అతః “విష్ణోకశ్యం
రక్షస్య” ఇతి ప్రాథానాయామర్వచత్వాచ్ఛాద్ధ నిష్ఫల ప్రసంగాచ్చ
విష్ణోవాహనం వరణం కర్తవ్యమితిభావః ॥

సమృద్ధాదికముక్త్యా కృత్యాది దద్యాదిత్యాహ విష్ణుః

సంబంధ గోత్రినామాని వస్వాదీంశ్చ ప్రకీర్తయేత్ । దద్యాత్కృ
సరతాంబూలం గన్ధమభ్యంజనాదికమితి ॥

సపిండికరణే పితృదీనామగ్ని నిణాయస్సాయశీయే

(5) సపిండికరణం కుర్యాత్ప్రత్యోకాపాసనేననరే । తథామాతా
సుహస్యాపి సుహామహ్యశ్చ నిణాయః ॥ తథా సీమంత జాతస్య జ్యేష్ఠ
స్యాపి సపిండ్యమ్ । ఔపాసనాగ్నౌ కర్తవ్యం జనకశ్య సమోహిసః ॥
పితామహస్య తత్పుత్రాభ్యః కార్యమాపాసనేననరే ॥ ఇతి ॥

మాతామహాదీనాం తత్తత్సూత్రేణ సపిండికరణ శ్రాద్ధాంతం
కుర్యాదితి స్మృత్యంతరే

మాతుః పితోర్మృతృభావేర్మరణేతు స్వవహ్నినా । సాపిండికం
మాసికాదీంశ్చ తత్తత్సూత్రేణ కారయేత్ ॥ అపుత్రస్య పితృవ్యస్య జ్యేష్ఠ
స్యాప్యనుతస్య చ । సపిండికరణజుగ్రాహ్య త్వస్యాపాసన వహ్నినేతి ॥
కారికారత్నైః = మాతుఃపితోర్మృతృసికాదీన్ దాహిత్యఃస్వీయవహ్నినా ।
తథామహాలయాదీంశ్చ కుర్యాత్సర్వణతశ్చచిరితి ॥

వత్సరాంత సాపిండిక తత్సమాప్తి పర్యంతం మాతామహ
సూత్రేణ కర్తవ్య మాహ

సపిండికస్య పశ్చాత్తు దాహిత్యస్వీయ వహ్నినా । తత్సూత్రా
ద్వత్సరాదర్వాకుగ్రాహ్యత్వశ్చాత్వన్వనూత్రత ఇతి ॥ సంగ్రహేఽపి =
మాతుఃపితోర్మృతృసికాని దాహిత్యస్వీయ వహ్నినా । తత్సూత్రాద్వత్స
రాదర్వాకుగ్రాహ్యత్వశ్చాత్వన్వనూత్రత ఇతి ॥

సపిండిక పూర్తిపర్యంతం తత్సూత్రేణాకరణే దోషమాహ

యత్తు-మాతామహస్య సూత్రేణ సపిండికరణాత్పురా । సూత్రా
న్తరేణ యఃకుర్యాచ్ఛనాం యోనిం సంగచ్ఛతీతి ॥ తద్వత్సరాంత సపిండి
కరణాభిప్రాయమ్ ॥

ప్రసంగాత్సగోత్రాదీన్న నిమంత్రయేదితి సంగ్రహే

కర్తుః సగోత్రీణశ్చైవ భోక్తృజాంచ సగోత్రీణః । స నిమన్త్ర్యః
కిలశ్చాద్ధై సోదకుంభంవినైవతు ॥ ఇతి ॥ ఆత్ర భోక్తృపదం భోక్తృదేవ
తాపరమ్ । శ్రాద్ధై నిమంత్రయేద్విద్యాన్ పితృజామసగోత్రీణః । కర్తుః
సగోత్రీణశ్చైవ విశేషేణవివర్జయేదితి స్మరణాత్ ॥

అయమత్రాగ్ని నిణాయే పిండితోఽథణః

తదేవం మాతా పితోర్భ్రాతృమహ మాతామహ్యోర్భ్రాతృమహ్యో
పుత్రస్య జ్యేష్ఠభ్రాతృః పితృవ్యస్యాచార్యస్య చస్వసాసన సాపిండియాది
పార్యణశ్రాద్ధం కుర్యాదితి స్థితమ్ ॥ విధుర బ్రహ్మచారిణౌ పిత్రాదీనాం
సపిండనాదికం లాకికాగ్నౌ కుర్యాత్తామితి విష్ణుది వచనైస్సిద్ధమ్ ॥ తతః
స్నాతాః సమాహూయ స్నాతస్తాసుపవేశ్యచ ॥

పిత్రోస్సపిండికరణం జ్యేష్ఠనైవ కార్యమ్

సర్వైరనుమతింకృత్వా జ్యేష్ఠేనైవచ యత్కృతమ్ । ద్రవ్యేణచావి
భక్తేనసర్వైరేవకృతంభవేత్ ॥ సపిండికరణంపిత్రోర్నకార్యమభిరస్తుతైః ।
ఏకేనాపి కృతే సమ్యక్పుత్రత్వ గుణసంభవాత్ ॥ జ్యేష్ఠపుత్రస్య సద్భావే
కనిష్ఠః కురుతేక్రియామ్ । ప్రేతత్వాన్న విముచ్యేత పితృత్వం చ న గచ్ఛతి ॥
నవశ్రాద్ధం సపిండత్వం శ్రాద్ధాన్యపిచ షాడశ । ఏకేనైవతు కార్యాణి సం
విభక్త భవేన్యపి ॥ ఇత్యాదివచనాన్యత్రావగంతవ్యాని ॥

జ్యేష్ఠస్యావత్సీకత్వే సవత్సీకః కనిష్ఠః కుర్యాత్

కనిష్ఠఏవ సపిండనం కుర్యాత్సర్వైవ సాగ్నికత్వాదిత్యాహ పైతీ
నసిః=సపిండికరణంపుత్రః పితుః కుర్వీత యోఽగ్నిమాణ్ । అనగ్నిస్తు
క్రియానాన్యాహ్యోకోద్దిష్టదృతేక్యచిదితి ॥ యద్యగ్నిదూరగో విప్రస్సా
పిండ్యే సముపస్థితే । భ్రాతృభిః కారయేచ్ఛార్ధం సాగ్నికైర్విధిపత్రతః ॥
జ్యేష్ఠపుత్రోఽగ్నిమాన్న స్యాత్కన్తిస్త్యగ్నిమాన్యది । కన్తిస్త్య ఏవకుర్వీత
సపిండికరణం పితురితి ॥

కనిష్ఠ కృత సపిండనానంతరం జ్యేష్ఠోఽగ్నిమాన్యది ఉద్వాహా
నంతరం పునస్సపిండనం కర్తవ్యమ్

జ్ఞాయస్యనగ్నావన్యస్తు సాగ్నిః పిత్రోస్సపిండనమ్ । కుర్యాత్కన్తిస్త్య

ప్రేతశబ్దం సత్యగ్నావగజః పునరితి || చంద్రికాయాంగౌతమవచనం -
పునస్సపిండీకరణం ప్రేతశబ్దం విహాయాఘ్నం సంయోజనం పిండసంయో-
జనంచ కృత్వా పార్వణవత్కృతవ్యమితి । హేమాదౌ) కాతాతపస్తు =
పునస్సపిండనం పితృశబ్దేన పార్వణ ధర్మవత్కృతవ్యమ్ । అఘ్నం సం-
యోజనం పిండసంయోజనంచ కృతంచద్విధిఘ్నో భవతీతి || ఏవంచార్ఘ్య-
పిండసంయోగ తదభావయోగ్యకల్ప ఇతి || అత్ర కేచిదాచమః=పునఃపిండ-
సంయోగ నిషేధ శ్రవణాత్, పార్వణ ధర్మమాత్రస్మరణాచ్చ పునస్స-
పిండీకరణం పార్వణవిధానేన కర్తవ్యమితి సిగ్ధతీతి ||

పవిత్రస్య దుష్ట సంఖ్యామాహ

(౪) ప్రేతేహ్యేక పవిత్ర)స్తు ద్వా దర్భా వైవకర్మణి । పితే)స్య
తత్త్రిభిరీతమిత్యాది మాసిశ్రాద్ధప్రకరణేఽభిహితమ్ ||

సాపిండ్యస్య ప్రయోజనం యావద్వయంచాహ బృహద్విష్ణుః

(౫) పితృర్మరణమారభ్య ద్వాదశే దినసేచరేత్ । ప్రేతభావ విని-
ర్మోకద్వారా ప్రేతస్యవై పితుః || పితామహాదిభిస్సాధం సాపిండ్యస్య
ప్రసిద్ధయే । సమానోదకభావస్య సిద్ధ్యర్థంచ పితుస్సుతః || ఏహం పితా-
మహాదీనాం విధినా పార్వణేనతు । స్వపితుః ప్రేత భూతస్య త్వేకోద్దిష్ట-
విధానతః || ఇథంచ సార్వణాత్తైకోద్దిష్టాత్మోభయ రోపకమ్ । పితా-
మహాదీన్నిదిశ్య పితురుచ్చారణం తత ఇతి || (౬) అగ్ని ప్రతిష్ఠామపి
ప్రాచీనావీతనేతి పితృమేధసారకృదాహ । ద్వే స్థండిలే కరోతి దక్షిణత
శోచిత్రతశ్చ, దక్షిణతో మాసిశ్రాద్ధవత్, ఉత్తరత ఏకోద్దిష్టవనీతి బో...
సూత్రే || స్యపాణేరంగుస్తానామికాభ్యాం దక్షిణతో భువం స్పృష్ట్యా
“ యేపాధి వాసః ” ఇతిజపిత్యేతి పితృమేధసారే ||

అఘ్యుగ్రహణయోగ్యపాత్యాణి తేషాం సంఖ్యా
మప్యాహ స్మృత్యథాసారే

(2) అఘ్య యోగ్యపాత్యాణ్యేకజాతీయాని భవేయుః । తైజసేషు పాతేష్యేకద్రవ్యేషు పణపుటేషు మృణ్మయేషువా పవిత్రాస్తర్మి తేష్యితి ॥ ద్రవ్యాభావే ద్విజాభావే యద్యో బ్రాహ్మణోభవత్ । పాత్యాణి సాదయేత్త్రిణి నతు బ్రాహ్మణ సంఖ్యయేతి ॥ బోధాయనీయేతు = త్రిణి పితౄణామేకంవేతి ॥ ప్రేతాఘ్యగ్రహణమేకోద్దిష్టవత్, విశేషస్తు-నాత్ర స్వధానమశృబ్దా వజయేత్సాపిండ్యే ప్రేతాఘ్యగ్రహణే, బోధాయనా శ్వలాయనాభ్యాం తథామస్త్రామన్నాదితి పితౄమేధసారే । “స్వధాశబ్దో నమస్కారశబ్దో నమస్కాగాభిధేయత్వాత్” ఇతి బో ... ముత్రే ॥ తథా “యత్రాస్యగతమ్, యత్రాస్యాగతమ్, ఆయాహి ప్రేతసోమ్య, ఆయాహి ప్రేతే సోమ్య” ఇతి మస్త్రోహః ప్రేతార్ఘ్యాదిషు సమాన ఇత్యథః ॥

అఘ్యపాతే పవిత్రమితి సాగ్రదర్శ నిధానమేవేతి ధర్మశాస్త్రై
భాష్యే అఘ్యపాత్రేషు దర్శనిధానమపినోక్తమ్ । ధర్మశాస్త్రేషు సాగ్రదర్శస్తర్మి తేషు “శంనోదేవీ” ఇత్యఘ్య గ్రహణమిత్యుక్తమ్ ॥ ఏతచ్చ విస్తరతో మాసిక్తాన్ధప్రకరణేఽభిహితమస్తాభిః ॥ తథా భాష్యే అశ్యేత్విత్యాదినా శాస్త్రాంతరానుసారాస్మంత్రవన్నియమవదోభజన దేశ సంస్కారం విశ్వేషాండేవానాం పిత్రాదీనాంచానాహనం భోజయిత్వో ద్వాసనంచేచ్ఛంతీత్యాదిక మప్యుక్తమ్ ॥ ఆతోఽత్రక్రమ విరోధ శంకా నాస్తీత్యభిప్రాయః ॥

ఏకవాత్రేషు పితుః పితృభ్యోవో గృహ్మీత్యేక దైవాఘ్యం గృహ్మీయాత్పితుః పితౄనిమానిత్యేవ బ్రూయాదుపపత్తి దేవవద్విష్ట్యఘ్యం

గ్రహణం శంసోదేవీరితి || తథా “అద్యయా౭౭వాహయేద్దేవమృచాతు
పురుషాత్తమమ్” ఇతి శాసకస్మరణాత్ || “సహస్రశీర్షమ్” ఇత్యుచా
విష్ణుమావాహయేదితి పితృమేధసార సుధివిలోచనయోః ||

పాదప్రక్షాళనక్రమమాహ బృహద్విష్ణుః

(౮) పాదాస్పృశ్యక్షాళయేద్దర్భాంస్తిలాసోప్యా వటత్రయే । దేవా
ధానాముత్తరేతు పిత్రధానాస్తు మధ్యమే || దక్షిణేతు నిమిత్తస్య
పాదస్పృశ్యక్షాళనక్రమః । కుండాని నిఖనేచ్ఛార్ధైర్ధేయేచకేవాపి శంకునా ||
అయసేన ఖనేద్యస్తు నిరాశాఃపితరోగతాః । శ్రాద్ధస్యచైక కుండంస్యాగ్గజ
పాద సుసంమితమ్ || సాపిండ్యకం త్రికుండంస్యాద్వృత్తాకారస్తుదక్షిణే ।
త్రికోణం మధ్యమం కుండముత్తరం చతురశ్రకమ్ || ఆయామస్తస్య విస్తా
రస్తదగ్రాంఖననంభవేత్ । న్యూనాతిరిక్తం యః కుర్యాత్సభవేత్పితృ
ఘాతుకః || పాదావాజానువా౭౭జంఘమపి వా చరణద్వయమ్ । కూర్ప
రాస్తం కరౌసమ్యక్క్షాళయేత్ప్రథమం బుధఇతి || గజపాదపరిమితమేక
కుండం వర్తశమేకోద్దిష్టే । ఆయామః - హస్తమాత్రమ్ । దైఘ్యమా
యామః - ప్రకోష్ఠే విస్తృతకరేహస్త ఇతి చామరః (మోశప్రమాణ
మితిభాషాయామ్ ||)

ఉపవేశనక్రమాదికమాహ నవన

(౯) ఆచాస్తాన్వైశ్వదేవార్థాన్ ప్రాజ్ఞుభానుపవేశయేత్ । ఆస
నేషు చ క్షౌప్తేషు తతః పైతామహాన్ ద్విజాన్ || ఉదజ్ఞుభాన్నివేత్త్యేవ
తతఃప్రేతాగ్ధముత్తమమ్ । ప్రత్యజ్ఞుఖంనివేత్త్యేనం సర్వంపితృవదాచరేత్ ||

ఏకోద్దిష్టే నిషిద్ధమప్యత్రాచరే త్పితృవదిత్యాహ నవన

ఏకోద్దిష్ట నిషిద్ధస్తు యద్యదావాహ నాదికమ్ । తత్సపిండికృతప్రేత
సర్వం పితృవదాచరేదితి ||

అఘ్యుదానమ్

(౧౦) ప్రథమం సాదయేత్పితృం తతః పేతార్థముత్తమమ్ ।
పాతేషు త్రివర్ణా కూర్చానస్తథా య తిలోదకమ్ ॥ శంస ఇత్యా
దిభిర్మంత్రై ర్వినియేత్తేషు చ కృమాత్ । ప్రేతశబ్దం పితృస్థానే యథా
లింగం స్త్రీయా అపి ॥ పితృఘృణం పితృహస్తేషు దత్వా పేతాఘ్యు
మన్తిమమ్ । పేతవిప్రకరే దత్వా యా దివ్యా ఇతి మన్త్రిత ఇతి ॥

ప్రేతోద్దిష్టస్యాచ్చాదనాదికం విశేషేణ దద్యాత్

(౧౧) దేవపూర్వస్తు గంధాద్యైర్విపాణాం పూజనం భవేత్ ।
ప్రేతోద్దిష్టే విశేషేణ దద్యాదాచ్చాదనాదికమితి ॥

అత్ర శ్రాద్ధ ప్రక్రియా యాం బోధాయనోక్త క్రమస్సూచ్యతే

అత్ర దర్శ్య సంస్కారాస్తే అఘ్యుగ్రహణమ్ భుక్తి దేశ సంస్కారః
అవాహనమ్ పాద ప్రక్షాళనమ్ దర్భాసనోపవేశనమ్ వరణమ్ అఘ్యు
దానమ్ గంధాది దక్షిణాదానమ్ పునరఘ్యుదానమ్ తతః పరిధ్యాధానా
దీత్యయం క్రమోబోధాయనోక్తః, అతః అయమేవ క్రమశ్చాస్త్ర సిద్ధః,
అపస్తంబానుక్తే రాపస్తంభిరోబోధాయనక్రమ ఏవానుస్థాయః, బోధాయన
మతం కృత్యేతి స్మృతేః ॥

అఘ్యుదానే విశేషః

అఘ్యుదానమేకదైవేతి బోధాయనపక్షః । అథైనా తిలమిశ్ర
అపః ప్రతిగ్రాహయతి.. “అముష్మై స్వధానమౌముష్మై స్వధానమః”
ఇతి ॥ ఏకేపక్షే అఘ్యుదానక్రమస్తు ప్రథమమఘ్యుమితి, తతో గంధాద్య
లింకారానంతరం స్వధా ఇతి, భుక్త్యానంతరం తృప్తి రితి అఘ్యుదానవివేకః ॥
త్రిన్తిలోదకమేకే సమామనంతి పురోఽన్నం ద్విన్తిలోదకం సద్యాత్
భుక్తవత్సుచ తృప్తీయమితి ॥

ఉక్తక్రమం వినానుష్ఠానం దోషాయేత్యాహ

అథ బహుషుస్థలేషు దర్శ్య సంస్కారాస్తే అఘ్యుగ్రహణాదీనాం పరిధ్యాధానాంతానాం దశపదాధానాం బద్ధక్రమత్వేన మధ్యే అన్యస్య అనప్రవేశానవకాశాత్ప్రణీతా నన్తరం అఘ్యుగ్రహణమ్ తతో భుక్తిదేశ సంస్కారః అథ వ్రాహ్మణాసనాదికం తతో ముఖాహుతిః తతః పితౄణామావాహనంచ కథమితి చిన్త్యతాం విద్యద్భిః । అస్మిన్క్రమేన కించిదపి వచనమున్నది । ఆస్తాం ప్రయోగశతమ్, కారకాసహస్రంవా, గతానుగతకత్వాల్లాకస్య మానుషత్వాత్ సంవాద వచనాభావాచ్చ॥ యద్యపి విజ్ఞానేశ్వరాదౌ క్రమాన్తరముక్తమ్, తథాప్యాపస్తంబినాం స్వగృహ్యేనుక్తా “స్వనూతే” విద్యమానేతు ” ఇత్యుక్తబోధాయనమతస్త్వైవ గ్రాహ్యత్వ నిర్భృతైర్న ప్రకారాన్తరం వచనసిద్ధమపి గ్రాహ్య మిత్యలమ్॥ ఏవం బోధాయనమయేచతైజసాశ్మమయ మృణ్మయ పాత్రవిధానాత్ “మృణ్మయస్తు పరిత్యజేత్” ఇతి నిషేధాచ్చ మృణ్మయపాత్రస్య వికల్పః పాత్రాస్తరాలాభ విషయోద్రష్టవ్యః । అతో యత్రకాండానుసమయః పదాధానుసమయోవా తత్ర తదైవ కర్తవ్యమ్, న్యత్యాసేన, క్రమప్రమాణ భజ్నప్రసక్తాత్॥ ఇతి సుధీవిలోచనే ॥

అధిశృణాదేః కుత్రోపసక్తిరిత్యాహ

(౧౨) అధిశ్రిత్యనిధాయేతి । నాత్ర ఔపాసనాగ్నౌ పాకః “అన్నస్యాత్తరాభిజాహోతి” ఇత్యేవోక్తః । యత్రోపా “పత్న్యవహన్తి శ్రవయిత్వా” “ఈశానాయ స్థాలీపాకం శ్రవయిత్వా” “కాలాగ్నౌతు పచేదన్నం” ఇత్యధిభిరౌపాసనాగ్నౌ పాకవిధిః తత్ర పచనాగ్నౌ హవిషః పాకేనతి “పరోక్షమన్నం సంస్కృతమగ్నౌరధిశ్రిత్యాద్భిః ప్రోక్షేత్తద్దేవపితృమిత్యాచక్షుతే” ఇతి. స్మృతాంతాకికైగ్నౌ పక్వస్య

హవిషాఽధిశ్రవణం కథావ్యమ్-నాన్యత్రేతి సుధీవిలోచన ఉక్తత్వా
దత్తాధి శ్రవణాదికర్తవ్యమేవేతి ॥

ప్రేతోద్దేశేన పృథక్పాకవిచారః

పాత్రాసాదనకాలే హవిః పాత్రద్వయమిత్యుక్త్వా హవిరానయన
కాలే ఏకస్మిన్ హవిరానయ అన్యస్మిన్నహవిష్యం చేతి పాత్రద్వయస్య
వినియోగముక్త్వా హోమకాలేచ షడాజ్యాహుతీహుత్యా దర్వాం
సకృదుపస్తీర్య సకృదవదాయాభిఘోర్య హవిః ప్రత్యభిఘోర్యత్యాదినా
ప్రేతాహుతేరుక్తత్వాత్ ॥ పితృమేధసారసుధీవిలోచన గ్రంథస్వాకార్యార్థ
పర్యాలోచనయా ప్రేతోద్దేశేన హోమభోజనాద్యధాం పృథక్పాకో
నాభిమత ఇతి జ్ఞాయతే । ప్రయోగదర్పణేతు పాత్రాసాదనకాలే, హవిః
పాత్రద్వయమహవిః పాత్రద్వయమిత్యుక్త్వా హోమకాలే ప్రేతాధాం
పక్వమన్నం వ్యంజనంచ పాత్రద్వయేనాదాయ ఏకోద్దిష్టవస్థత్వా స్విప్త
కృదాదీత్యుక్తమ్ । యల్లాజీయగ్రంథేఽపి పృథక్పాకో నాభిహితః । అతో
యథాఽఽచారం వ్యవస్థా ॥

భోజనపాత్రే హుతశేషప్రదానాభిమంత్రిణాది యాజ్ఞవల్క్యః

హుతశేషం ప్రదద్యాత్తు భాజనేషు సమాహితః । యథాలాభోప
పన్నేషురాప్యేణు విశేషతః ॥ దత్వాఽన్నం పృథివీపాత్రమితిపాత్రాభి
మంత్రిణమ్ । కృత్యేదం విఘ్నరిత్యన్నే ద్విజాన్లుప్తం నివేశయేత్ ॥ అత్ర హుత
శేషప్రదానం న దేవపాత్రే, కిన్తు, పితృదిపాత్రేష్వేవ । అత్ర యాజ్ఞ
వల్క్యేన పాత్రాభిమంత్రిణముక్తమ్ । ఆపస్తంబేనోపస్పర్శనముక్తమ్ ।
ఏతదుభయమవిరోధాదస్మాభిరుక్తమ్ । ఏవం పృథివీతే పాత్రమిత్యభి
మంత్రియ ఉపస్పృశయిత్వేత్త్యధాః ॥

మౌతశేషాన్నాభిమశనే విశేషవిచారః

మౌతశేషాన్నాభిమశనే పదార్థాభిమశనాభావస్సృష్టౌ ।
 భాండస్థపదార్థాభిమర్శనే “ఏష తేతత” ఇతిపితృభాముద్విషస్య పదా
 భాస్య విశ్వేభ్యాదేవేభ్యః ప్రదానం నోపపద్యతే, అత ఏవారుచ్యా
 “క్లప్తాన్వా ప్రతిపూరుషమ్” ఇతిపక్షాంతరపరిగ్రహః । తతశ్చ ఏకైకాన
 మంత్రేణ యథాలింగం ప్రతిపూరుషం పాత్రదత్తా పదార్థానభిమృశేత్ ।
 ఏకబ్రాహ్మణపక్షేఽపి త్రిభిర్మంత్రైరభిమృశేత్ ॥ అగ్నోకరణ హోమంచ
 యథాశాస్త్రం సమాచరేత్ । యథేష్టం భోజయేద్విప్రానన్నం వ్యంజన
 సంయుతమ్ ॥ రేఖోల్లేఖనాజ్యసంస్కార పరిధ్యాధానం దైవవతు-
 ర్భూత్ ॥ తిస్మజాం రేఖానాముల్లేఖనే దక్షిణాపవర్గత్వభ్రాంతిర్న
 కార్యా । తథా ఆజ్యసంస్కారేచ పర్యగ్నికరణోద్వాసనయోశ్చ అప్ర
 దక్షిణోద్వాసనత్వ భ్రమోనకార్యః । తథా పవిత్రయోః పశ్చిమ పరిధేశ్చ
 దక్షిణాగ్రత్వమోహశ్చ న కార్యః, ఏకైకశః పితృసంయుక్తాని, దక్షి
 ణాగ్రైః పిత్రేషు, పైతృకేషు సమస్తమేవ తూష్ణీమ్, ఇత్యాది పరిస్తరణ
 పాత్రసాదన పరిషేచనాదావన ఉల్లేఖన పరిధ్యాధానాదిషు విశేషానుక్త
 స్తత్ర ప్రాచీరుదీచీశ్చ ఉదగగ్రం మధ్యమం ప్రాగగ్రావితరౌ ఉదగగ్రా
 భ్యాం పవిత్రాభ్యామితి స్వకర్మ సాధారణ్యేన ఉక్తప్రకార ఏవాత్రాపి
 దైవే పిత్రేషుఽపి భవతీత్యర్థః ॥

పితృసూక్తం వినాఽభిశ్రవణమన్తాః పఠనీయా ఇతిస్మృత్యన్తరమ్

(౧౩) రక్షోఘ్నాంఛావయే స్మంత్రాః వైష్ణవాః, పైతృకా
 న్వి నా । భుంజానానాభిముఖ్యేన పుణ్యసూక్తాని కీర్తయేత్ ॥ తదభిశ్రవణం
 నామ తదప్యత్రోచివాన్మనిరితి ॥ పుణ్యసూక్తాని .. పురుషసూక్తాదీని ॥
 స్మృత్యర్థసారేఽపి = నాందీముఖేగయాత్రాద్ధ నిత్యత్రాద్ధచ మాసికా
 సపిండికరణత్రాద్ధ నజపేత్పితృసూక్తకమితి ॥

వికిరానంతరముత్తరాపోశనం సకృత్సకృద్దద్యాదిత్యాహ

విష్ణునేశ్వరః = అన్నమాదాయ తృప్తాస్థ శేషంచైవానుమాన్యచ |
తదన్నం వికరేద్భూమా దద్యాచ్చాపస్సకృత్సకృతు || వా || తృప్తాస్థేన్
తాః పృష్ట్యా తృప్తాస్థ ఇతి తైః ప్రత్యుక్తై తదన్నం పితృస్థానస్య
పురస్తాచుచ్ఛిష్టసన్నిధౌ దక్షిణాగ్ర దర్భాంతహితాయాం భూమా విలో
దక ప్రక్షేపపూర్వకమ్ “యే అగ్నిదగ్ధాః” ఇతినిక్షిప్య పునస్తిలో
దకం ప్రక్షిపేదనంతరం బ్రాహ్మణహస్తే గంధూషాభణం సకృత్సకృద
పోదద్యాదితి || ఏవమత్రవిష్ణునేశ్వరేణ వికిరదానానంతరముత్తరాపోశన
ముక్తమ్, తథా పరాశరేణాపి=తృప్తైః తేషు వికిరదన్నం విప్రేషుభూతలే |
దద్యాదాచమనాథాయ తేషాం వారి సకృత్సకృదితి, వికిర దానానంతర
ముత్తరాపోశనముక్తమ్ ||

బోధాయనేనతు ఆపోశనానంతరం ప్రకిరం వికిరమితి

తృప్తానప ఆచమయ్య అన్న శేషాత్ప్రీతిరేయే అగ్నిదగ్ధాః ఇతి
తదనంతరమేవ వికిరదానముక్తమ్ || అతో యథాచుచ్ఛిష్టమప్యేయం, ఏవం
సర్వత్ర స్మృతిషు యే అగ్నిదగ్ధా ఇతిమంత్రేజైవ తద్విధాత్, మస్త్రాం
తరానుక్తస్తావన్మాత్రమేవ మయోక్తమితి నదేవవికిరానుక్తిచోద్యాకాశ
ఇతి సుధీవిలోచనై ||

ఉపచారప్రకారమాహ విష్ణునేశ్వరే

(౧౪) ఇత్యుక్త్యాచ ప్రియావాచః ప్రణిపత్యవిసజ్జయేత్ | వాజే
వాజ ఇతిప్రీతః పితృపూర్వం విసజ్జయేత్ || ప్రియావాచః - ధన్యావయం
భవచ్ఛరణయుగళరజః పవిత్రీకృతమస్మన్మందిరం, కాకోద్యశన క్లేశమవి
గణయ్య భవద్భిరనుగృహీతావయం, ఇత్యేవంయూపాః || ప్రణిపత్య -
ప్రదక్షిణపూర్వకం నమస్కృత్య “వాజేవాజే” ఇత్యనయచాః పితృ

పూర్వకం విశ్వేదేవ విష్ణు ప్రేతాంతం దర్శాన్వారంభణేన “ఉత్తిష్ఠత
పితరః” ఇతి విసర్జయేత్ ||

పితృది పిండనిధానస్థానమాహ శాతాతపః

(౧౫) నిర్వపేచ్ఛతురః పిండాన్ శ్రద్ధయా పితృనామతః । పిండం
దత్వా పితౄణాంతు పశ్చాత్ప్రేతస్య పాశ్వతః || తంచ పిండం త్రిధా
కృత్వా త్వానపూర్వాత్తు సత్తమః । నిదధ్యాత్త్రిషు పిండేషు హ్యేవం
సంసర్జనే విధిరితి || సంసృజ్యమాన పిండాభిప్రాయేణ చతురః పిండాని
త్యుక్తమ్, యథాస్వసూత్రం పిండసంఖ్యా ద్రష్టవ్యా || ద్వైధం దక్షిణాగ్రా
నిత్యాదినా ఆపస్తంబేన పితృమాతృ వర్గయోరుభయోరపి పిండదాన
విధానాదాపస్తంబినః ప్రేతపిండేనసహ సప్తపిండాన్ దద్యుః || ప్రేతస్య
పితృపూర్వత్వముపస్థాన ఏవేత్యుక్తమ్ ||

అఘ్నాసంయోజనమాహ యాజ్ఞవల్క్యః

(౧౬) గంధోదక తిలైర్యుక్తం కుర్యాత్పాత్రీ చతుష్టయమ్
అఘ్నాధాన్ పితృపాత్రేషు ప్రేతపాత్రం ప్రసేచయేత్ ||

వైతరణీగోదానం కర్తవ్యమితి జమదగ్నిః

(౧౭) నదీ వైతరణీనామ దుగ్ధాంధా రుధిరావహః । కృష్ణతోయ
మహావేగిన్యస్థి కేశతరంగిణీ || దత్తా గౌర్యన సాపిండ్యే స తాం తరతి నే
తరః । అజీర్ణే తత్ప్రపచ్యంతే ప్రాయశ్చిత్తేతు పాపినః ||

పిండసంయోజనవిధిః

(౧౮) నిదధ్యాత్త్రితృ పిండేషు ప్రేతపిండం విభజ్యతు । త్ర్యుచేన
మధువాతేతి సంగచ్ఛద్వం త్ర్యుచేనచ || ప్రేతపిండం త్రేధా విభజ్య

మధువాతాశివాక్య పట్టేన సంగచ్ఛద్వమిత్యాది మంత్ర త్రయేణచ
పితృపిండేషు ప్రేతపిండం నిదధ్యాదిత్యధః ॥ శాతాతపశ్చ=తంచ
పిండం త్రిధాకృత్వేత్యాదిసోక్తవాత్ ॥

స్వగ్గపాథేయవిధిః

(౧౯) తథాచకల్పకారికా = పిండసంయోజనాదూర్వణం ప్రేత
త్వస్య నివృత్తితః । (ప్రేతత్వం వినివర్తితమ్) మాజనాదిషు సర్వేషు
చతుర్థో=వినివర్తతే ॥ తథాచస్మృతిః = చతుర్థస్యైవ పాథేయం
సపిండికరణాదను । ఏకోద్దిప్త విధానేన పునః శ్రాద్ధం నసోహతితి ॥
సంకల్ప విధానేనవా సర్వధర్మరహితేనవా కుర్యాదితి యల్లాజీయే ॥
స్మృత్యంతరమ్ = చతుర్థస్యేతు పాథేయం సపిండికరణాత్పరమ్ । ఆమే
నైవతు కర్తవ్యం పునశ్శ్రాద్ధం నసోహతితి ॥ ప్రేతస్యపిండనాదూర్ధ్వం
పితృలోకం సగచ్ఛతి । కుర్యాత్తు స్వగ్గపాథేయం ఆమేనైవ మృతా
హ వదితి ॥ ఏవంచ స్వగ్గపాథేయదానపక్షః యల్లాజీయోక్తః ॥

పిండానప్స్వేవ ప్రక్షిపేన్నవతైస్త్వి దద్యాదితి స్మృత్యధికసారే

(౨౦) సపిండికరణేష్వేతాన్నిండానస్సైవ నిక్షిపేత్ । అన్యథా
కరణేలేషాం పితృదేవారుదంతిహీతి ॥ పితరశ్చ దేవాశ్చ ఖిద్యంతి ఆతో
నపత్స్యై దద్యాదిత్యధః ॥

ఆశ్వలాయనోఽపి మధ్యమపిండ ప్రాశనం నిషేధతి

పత్న్యాం రజస్వలాయాంచ వ్యాధితాయామథాథవా । ప్రక్షి
పేన్నధ్యమంపిండం జలేగవ్యథవాఽనరే ॥ పతితాయాంచ వా
పత్న్యాం మృతాయాంచ తథాద్విజః । సపిండికరణేచైవ మధ్యపిండం
తథాచరేత్ ॥

సపిండ్యాణాం తిలతర్పణనిషేధః

వృద్ధిశ్రాద్ధే సపిండ్యాంచ ప్రేతశ్రాద్ధేనుమాసిక । సంవత్సర
విమోక్షేచ నకుర్యాత్తిల తర్పణమితి ॥

నవశ్రాద్ధాదివత్ప్రత్యాబ్ధిక శ్రాద్ధానంతరం న స్నాయాదిత్యాహ
నవశ్రాద్ధాని మిత్రాణి సపిండీకరణంతథా । కృత్వాతువిధివత్స్నాయా
న్నైవస్నాయాన్మృతేహని ॥ మిత్రాణి - సపిండీకరణాత్పూర్వభావీని
షాడశశ్రాద్ధానితి వ్యాఖ్యాతారః ॥

మాతృ సాపిండ్యవిధిః స్మృత్యంతరే

(౨౧) మాతుఃపితృశ్చసాపిండ్యే పిత్రాదీనేవ భోజయేత్ । పితా
మహ్యదిభిస్సాధణం మాతుః కుర్యాన్మృతేహనితి ॥ అన్యత్రాపి =
సాపిండ్యహ్యభయత్రాపి పితరశ్చైవ దేవతాః । స్త్రీణామఘ్నంతు
పిత్రాదౌ నయేత్పిండ్యాంస్త్రీయాదిషు ॥ ఇతి ॥ పిత్రాదీనాం భోజనవిధానా
త్తేహమేవార్హ్య సద్భావత్, స్త్రీమృతౌ ప్రేతాఘ్నం పిత్రాద్యఘ్నం
స్సంసృజేత్, పితామహ్యదేభోజనాభావేహి పిండదాన విధానాత్,
స్త్రీ పిండం పితామహ్యది పిండేష్విన యోజయేదిత్యధః ॥ అత్ర
కేహంచినృతమ్ = పితామహ్యదిభిస్సాధణం సపిండీకరణం స్మృతమితి
శంఖాదివచనాని మాతృసాపిండ్యే పితామహ్యది భోజనపరాణి నతు పిండ
సంసగమాత్రాభిప్రాయాణి, అనుయానే పిత్రాదిపిండేష్విన తత్పిండ
సంయోగ విధానాత్, భోజనమపి తేహం తత్రయుజ్యతఇతి ॥ ఆపరే
పునరాచుః = పితామహ్యదిభిస్సాధణం సపిండీకరణంస్మృతమ్, ఇత్యాదీని
పిండత్రయవతాం కాత్యాయనాశ్వలాయనాదిభిరుక్త పిండపితృయజ్ఞప్రకా
రణానుష్ఠాత్మాణాం మాతృసాపిండ్యే పితామహ్యది భోజన పిండదాన
తత్సంసగపరాణి । ‘పితౄనేవాశయేత్తత్ర’ ఇత్యాదీనితు పిండపితృ

వతాం పిత్రాదిభోజనపరాణి “పితామహ్యదిభిస్సాధం” ఇతివచనాల్పితా-
మహ్యదిభిస్సహ పిండ సంసర్గ ఇతి || యథాకులాచారమిహవ్యవస్థా
“యత్ర శాస్త్రగతిభిన్నా సర్వకర్మసు భారత । ఉదితేఽనుదితేఽచైవ
హోమభేదో యథాభవేత్ || తస్మాత్కుల క్రమాయతమాచరన్త్యా
చరేచ్ఛుధః । సగరీయాన్మహాబాహో సర్వశాస్త్రాదితాదపి || ఇతి సుమంతు
స్మరణాత్ || ఇతి స్మృతిముక్తాఫరే ఉక్తమ్ || ఏవంచ వైద్యనాథీయే
అయమత్ర నిష్కర్ష ఇతి నిష్కర్షాప్తాధా ప్రతిపాదనకారేఽపి “పుంసః
స్త్రీయవానాపిండ్యే పిత్రాదీనామేవ వరణమ్” ఇత్యుక్తం, నతు వికల్పి
తమ్, కించ “స్త్రీమృతాహే స్త్రీయోభోజ్యాః పితరః స్త్రీసపిండవే”
ఇతి స్మృత్యంతరాది వచన జాతాథా పర్యాలోచనయా, “యథాకులా
చారమిహవ్యవస్థా” ఇత్యస్య వాక్యస్య, పిండషట్కవతాం పిండత్రయ
వతామాచారః కులాచార ఇత్యర్థః । తథాచ “పిండపితృయజ్ఞప్రకా
రేణానుస్థాత్మాణాం పిండత్రయవతామేవ మాతృసాపిండ్యే పితామహ్య
దీనాం భోజనం తాభిస్సహ పిండసంసర్గశ్చ । పిండషట్కవతామాపస్తంబ
నూత్రానుయాయినాం మాతృసాపిండ్యేఽపి పిత్రాదీనామేవ భోజనం
పితామహ్యదిభిస్సహ పిండసంసర్గ ఇతి వ్యవస్థితోఽర్థః, నతు పిండ
షట్కవతామపి మాతృసాపిండ్యే పితామహ్యదీనాం భోజనం వికల్పిత
మితి || కించ అపరే పునరాహుత్యారభ్య సమాపనాచ్చైవం పిండషట్క
వతాం పిండత్రయవతామాచార ఏవ కులాచార ఇతి వ్యవస్థాక్షేయేతివమ్ ||

సోదకుంభ శ్రాద్ధ ప్రకరణమ్

సోదకుంభ శ్రాద్ధస్వరూపమాహ గౌతమః

(౨౨) అదైవం పార్వణశ్రాద్ధం సోదకుంభమధర్మకమ్ । కుర్యా

తృప్త్యాఙ్గిక శ్రాద్ధాత్సంకల్పవిధినాఽన్యహమితి || అదైవమ్ - విశ్వదేవ
విష్ణురహితమ్ । పార్వణమ్, త్రిపురుషాత్మకమ్ । సోదకుంభమ్, ఉదకుంభ
సహితమ్ । అధర్మకమ్, దస్తధావన తాంబూలాది వర్జనాపునరోభజనాది
యాప కర్తుభోక్తృధర్మరహితమ్ । సజ్క-ల్పవిధినా, “అవాహనాగ్నా
కరణే స్వధానినయనం తథా । వికిరం పిండదానంచ సజ్క-త్వై పంచ
వజయేత్ || ఇత్యుక్తప్రకారేణాఙ్గిక శ్రాద్ధాత్పూర్వం ప్రత్యహం
కుర్యాదిత్యర్థః ||

సోదకుంభ శౌద్ధకరణే వివేకమాహ

ఏతచ్ఛతస్సరమధ్యే సపిండీకరణే తత్పూర్వమేకోద్దిష్టవిధానేన ।
తతః పరం పార్వణవిధానేన, వత్సరాస్తసాపిణ్యేత్యేకోద్దిష్టవిధానేనైవ ||
మృతాహమేకాదశాహం ద్వాదశాహం వాఽఽరభ్యాబ్దముదకుమ్భాన్న
సంయుతం సోదకుమ్భశ్రాద్ధం కర్తవ్యమిత్యాహకారికారత్నాదా “కృతే
సపిణ్డీకరణే పార్వణాస్త విధీయతే । సపిణ్డీకరణాదర్వాగేకోద్దిష్టం విధీ
యతే || అద్యాహోద్వాదశాహోద్వా తత్పూర్వాహోదధాపివా । విప్రా
యాన్నం సోదకుమ్భం ద్వాదశస్వహమాబ్దికాదితి ||

అతిథిమభ్యాగతం వా భోజయేన్న నియతమిత్యాహవ్యాసః

అతిథిం భోజయేద్విద్వాన్ సోదకుమ్భే విశేషతః । అభ్యాగతం
భోజయిత్వా నియతస్తనభోజయేత్ || నియతం భోజయేద్వస్త్ర లోభా
న్మోహాద్విమూఢధీః । త్రయస్తే నరకం యన్తి కర్తాభోక్తౌతథాపితేతి ||

అతిథిలక్షణమాహ బోధాయనః

శ్రాన్తోఽదృష్టపూర్వోఽశ్రుతః కేవలమన్నాధీనాన్యత్ప్రియాజ
నోయ ఏతి సోఽతిథిర్భవతి । అపివా సర్వవర్ణానామన్యతమః కాలే
యథోపపన్న స్సర్వేషామతిథీనాం శ్రేష్ఠతమోఽతిథిర్భవతి ||

అభ్యాగత లక్షణమ్

శ్వశ్రూశ్వశురయోనిసమ్మన్దాః స్నేహబద్ధమభిభాషమాణా భూయో-
భూయోఽభ్యాగచ్ఛేరన్ తథా ప్రేషణికాశ్చ అభ్యాగతా భవన్తి ॥

ప్రతిదివసం ప్రతిమాసం వా యావత్సంవత్సరమితివిజ్ఞానేశ్వరః

సంవత్సరాదర్వాకృన్పిండికరణే కృతేఽపి ప్రతిదివసం ప్రతిమాసం
వా యావత్సంవత్సరం శక్త్యనుసారేణాన్నముదకువృన్సహితం బ్రాహ్మ-
ణాయ దద్యాదితి ॥

సోదకుంభ శ్రాద్ధాన్యపకృష్యామాదిరూపేణ నడద్యాదిత్యాది-
పితృమేధసారే

న ద్వాదశాహాదాసాపిండ్యేసోదకుంభశ్రాద్ధాన్యాహత్యదద్యాత్
విధ్యభావాత్, ప్రత్యహమాబ్దమితి విధివైయథ్యాకృతైః, మాసికవద్వి-
రనుస్థానే ప్రమాణాభావాచ్చ । అబ్దసాపిండ్యే అబ్దాత్ప్రకృతాని న
పునః కుర్యాత్, అకృతాని కృత్వా సాపిండ్యం కుర్యాత్ ॥

శక్తవిషయే ప్రత్యహమాబ్దం కుర్యాదిత్యాహతత్రైవ

శక్తవిషయే ద్వాదశాహా ప్రభృత్యా సంవత్సరాత్ప్రత్యహమేకం
త్రిపురుషోద్దేశేనాదైవమధర్మకం సదక్షిణం సజ్కల్పవిధినా సోద-
కుమ్భశ్రాద్ధం దద్యాత్ ॥

అతీత సోదకుంభ శ్రాద్ధానితు

ప్రతిమాసస్తకాదా వా మాసికాహన్యదినేవాఽతీత సోదకుమ్భ-
శ్రాద్ధాన్యాహత్యదద్యాత్ । ప్రాకృన్పిండికరణాదేకోద్దిష్టవత్, సపిండ్య-
నంతరం పార్వణవదితి ॥

అత్రావరో విశేషః ధర్మసింధుసారే

అదైవం పార్వణశ్రాద్ధం సోదకుంభమధర్మకమ్ । కుర్యాత్ప్రత్యా
 బ్ధికాచ్ఛాద్ధాత్సంకల్పవిధినాఽన్వహమ్ ॥ ఇతివచనాత్ ప్రాయశ్చిత్తాంగ
 విష్ణుశ్రాద్ధపదత్రయే శ్రాద్ధే సర్వేశాద్ధధర్మానసంతి, కిన్తు వాచనికమత్యైః,
 తేన సాంకల్పవిధినా సంకల్ప త్పాపాద్యాసన గంధాచ్ఛాదనాన్త పూజ
 నాన్న పరివేషణాంతే పృథివీతే పాత్రమిత్యామ్యక్త్వా ఏష ఉదకుంభః
 ఇదమన్నం దత్తం చ, ఇత్యాదిత్యాగవిధిః, అంతే తాంబూలదక్షిణాది -
 నాత్ర బ్రహ్మచర్యాపునరోజనాది నియమాః । వృద్ధినిమిత్తేన మాసికాప
 కషే ఉదకుంభశ్రాద్ధానామప్యపకషణః, ప్రేతశ్రాద్ధత్వాత్-ప్రత్యహం
 సోదకుంభాన్నదానాశక్తౌ నాప్యేకస్మిన్దినే తావద్విరామాన్నైరుదకుంభై
 శ్చ తావదామాన్సోదకుంభ నిష్క్రయేణవాఽపకృష్యాదకుంభశ్రాద్ధాని
 కార్యాణి । అబ్దమధ్యే ప్రత్యహముదకుంభశ్రాద్ధం కుర్వతోమధ్యేఅశౌచ
 పాప్రా, తావచ్ఛాద్ధానాంలోపవీన, దర్శాదివత్ । ఆశౌచోత్తరం పృతి
 బంధాదకరణే తదుత్తరోదకుంభేనసహ తన్వత్రయాఽతిక్రాంతోదకుంభా
 నాం ప్రియోగః, అతిక్రాంతోదకుంభశ్రాద్ధాన్యద్యశ్చనోదకుంభశ్రాద్ధం చ
 తంత్రేణకరిష్యే - ఇతి సంకల్పః ॥ ఇతి ॥

న సాంవత్సరికాహే తాని దద్యాత్

అతీతకాలత్వాత్ “అకారేచేత్కృతం కర్మకాలం ప్రాప్యపునః
 క్రియా । కాలాతీతస్తుయగుర్వాదకృతం తద్వినిదిశేదితి ॥

న సాంవత్సరికాహే ఇతి నిషేధస్య కారణమాహ

ప్రేతలోకాదు వసతీన్యణాంవషణం ప్రకీర్తితా । తుత్తృష్టే
 ప్రత్యహంతస్య భవేతాం భృగునందన ॥ ఇతి స్మరణాద్యషాన్తై నరః
 ప్రేతలోకవాసక్షుత్తృష్టేచ విహాయ స్వకర్మఫలం ప్రాప్నువన్తి -

తస్మాత్సంవత్సరికాహస్య ద్వితీయ సంవత్సరాదిత్వాత్తత్ర త్తుత్తుస్థే
కాన్త్యథాం సోదకుంభశ్రాద్ధం నిష్ఫలమిత్యథాః ॥

సాపిండ్యనంతరమన్వయ వ్యతిరేకసిద్ధస్య సోదకుంభశ్రాద్ధాదేః
కథం ప్రాప్తిరితి విచారః

నను, కృతసపిండస్య పితృత్వపాప్త్యవగమాత్కథమాబ్ధం ప్రేత
లోకవాస ఇతిచేత్, సత్యమ్, తస్య ప్రేతలోకవాసాభావేఽపి ప్రథ
మాబ్ధికదిన పూర్వదినపర్యంతం త్తుత్తుస్థే విశిష్టప్రేతభావస్యాత్మన్యహం
బ్రాహ్మణ ఇత్యాదివద్విద్యమానత్వాత్కృతేఽపి సపిండీకరణే “యస్య
సంవత్సరాదర్వాకన్సపిండీకరణంకృతమ్ । మాసికం సోదకుంభంచ దేయం
తస్యాపి వత్సరమ్” ఇత్యాదిపూర్వోక్త వచనాచ్చ సోదకుంభశ్రాద్ధం
ప్రత్యహమాబ్ధికదిన పూర్వదినావధికార్యమితిసిద్ధమ్ ॥

అంతరితముత్తరేణ సహ తంత్రితః కుర్యాదిత్యాహ

అత్ర సోదకుంభశ్రాద్ధేషు యద్యదంతరితం తత్తదుత్తరదిన సాద
కుంభశ్రాద్ధేన సహ నవశ్రాద్ధ మాసికాంతరాయన్యాయేన సమాన
తంత్రితఃకార్యమ్ ॥

వత్సరమధ్యేకతరణినష్టేవ్యే తదవశ్యం కార్యమిత్యాహ

అస్యావశ్య కతకప్యత్వాత్తన్మధ్యే కర్తరిమృతేఽపి పాత్రాదినా
ప్యవశిష్టం సోదకుంభశ్రాద్ధమవశిష్టం మాసికంచానుష్ఠేయమ్ ॥ “ప్రేత
సంస్కారకార్యాణి యానిశ్రాద్ధాని షుడత । యథాకాలేతుకార్యాణి
నాన్యథానుచ్యతే తత ఇతి స్మరణాత్ ॥

నిత్యోదక పిండదానై కోద్దిప్త శ్రాద్ధాదీనాం ఫలమాహ
పితృమేధసారకృత్

ఏకోత్తర పృథ్విశ్రాద్ధోదకదానైదాహజనితత్తుత్తుస్థే నివృత్తిః ।

పిండైరాకారావాప్తిః । ఏకోద్దిష్టేన పితౄణామప్త్యనివృత్తిః । సాదకుంభశ్రాద్ధైః
ప్రేతలోకవాసజనితక్షుత్ప్రస్థా శాన్తిః । పృథ్వీగృహనవమాడశశ్రాద్ధైః
ప్రేతత్వనివృత్తిః । సపిండికరణాత్పితౄత్వప్రాప్తిః ॥ (పిండసంయోజనం,
ప్రేతత్వనివృత్త్యా పితౄత్వప్రాప్త్యర్థం) ప్రేతశ్వంచ, క్షుత్ప్రస్థా జనితా
త్వంతదుఃఖానుభవావస్థా । పితౄత్వప్రాప్తిస్తు, వస్వాదిదేవతా శ్రాద్ధ
దేవతాసంబంధః ॥ ప్రాక్షనైకోద్దిష్ట సహితేన సపిండికరణేన ప్రేతత్వ
నివృత్త్యా పితౄత్వం ప్రాప్నోతీతి ॥ అతస్తన్ని పుత్రయై తత్ప్రాప్తయేచ
యథాకాలమవిలంబేన ప్రేతకార్యంకార్యమ్, అన్యథా మహాదోషః,
నాన్యకించిత్కర్మణ్యధికార ఇతి ॥

సాపిండ్యవర్యంతం ముఖ్యకర్తురాశౌచమాహ శతకె

ముఖ్యకర్తరఘంతావద్యానత్యేతత్వమోచనమ్ । పుత్రాణామప్య
ఘంతావన్ముఖ్యకర్తర్యవస్థిత ఇతి ॥ ప్రేతత్వమోచనమ్, సపిండికరణమ్
అత్రముఖ్యకర్తదశాహత్యేరమఘవిధానం నూతికాయాఇవ కర్మాణ
నహాత్వమాత్రాభిప్రాయమ్ । “అకృత్వా ప్రేతకార్యాణి నిత్య
నైమిత్తికాన్యపి । న కుర్యాత్తావదాశౌచం యావత్ప్రేతస్య మోక్షణమితి
స్మరణాత్ ॥

ముఖ్యకర్తృవ్యతిరిక్త జ్ఞాతీనాందశాహత్యరం

కర్మానహంతానాస్తి

పుత్రైః పితోస్తుసంస్కారః ప్రమాదాదకృత్తోయది । జ్ఞాతీనాం
దశరాత్రం స్యాత్తదూర్ధ్వం సూతకం నహి ॥ నిత్యకర్మాణి కుర్వీత
స్మృత్యుక్తాని తథైవచేతి స్మరణాత్ ॥

ప్రేతకార్యాకరణే ముఖ్యకర్తా శుభకర్మ న కుర్యాదితి సంగ్రహే

“అకృతే ప్రేతకార్యేతు న కుర్యాదాత్మనశ్శుభమ్ । కుర్యాదేవ శుభం కర్మ ముఖ్యకర్తృశ్చ సన్నిధావతి ॥

స్వసూత్రేణైవ సపిండికరణం కార్యమ్

అలభ్యాత్మీయమాత్రస్య శ్రాద్ధాంతం పరమాత్రతః । కుర్యాత్సపిండికరణం స్వసూత్రేణైవనాన్యతః ॥ ఇతి భరద్వాజవచనాత్ ॥

పత్న్యాసాపిండ్యవిధిః

అపుత్రాయాఃపత్న్యాసాపిండ్యే భర్తాస్వపిత్రాదీనోభజయిత్వా స్వమాత్రాదిపిండైస్సహ తత్పిండం సంయోజయేత్ । “స్త్రీ మృతాహే స్త్రీయోభోజ్యః పితరః స్త్రీసపిండనః । పిత్రాదేవ హోమసాన్విత్యిండదానస్తువర్గయోః ॥ అపుత్రాయాం మృతాయాస్తు పతిః కుర్యాత్సపిండతామ్ । శ్వశ్రాద్ధిభిస్సహైవాసాన్విత్యిండికరణంభవేత్ ॥ పత్న్యాః కుర్యాద పుత్రాయాః పతిర్మాత్రాదిభిస్సహ ॥ ఇత్యాదిస్మరణాత్ ॥

పత్న్యాః పితృవ్యాగ్రజయోశ్శ్రాద్ధేచ భోజ్యానాహ

పత్నీమృతాహశ్రాద్ధేతు పత్నీమాతృపితామహీః భోజయేత్ “స్త్రీ శ్రాద్ధే పృణయాద్భర్తా పత్నీ మాతృపితామహీః । ఇతివచనాత్ ॥ పితృవ్యాగ్రజయోః శ్రాద్ధే తత్తత్పితృపితామహా ॥ ఇతిస్మరణాత్ ॥ పితృవ్యతత్పితృపితామహః । శ్వేష్ఠభ్రాతృతత్పితృపితామహః । భోజ్యఇత్యర్థః ॥

భర్తృసాపిండ్య విధిమాహస్మృతిరత్నై

అభర్తృశ్శాపిండ్యః పిండం భర్తృపిండే నియోజయేత్ । యదిజీవతి భర్తాతు శ్వశ్రాద్ధిషు నియోజయేత్ ॥ పత్యజీవతి సంసగః స్త్రీపిండేషు

స్త్రీయాభవేత్ । మృతేభర్తరిపత్యాచ సర్వత్రేతి వినిణాయః ॥ అనపత్యా
యదానారీ పతిపిండసయోజయేత్ । యదాపుత్రవతీనారీ పితామహ్యాదిభి
స్సహేతి ॥ సంగ్రహేఽపి = మృతప్రియాయాశ్చ తథైవలోక పతంతిసన్తః
పతిపిండయోగమ్ ॥ జీవత్ప్రియాయాశ్చ తథైవ పిండం శ్వశ్వాద్విపిండై
స్సహ సంసృజేద్ధి ॥ ఇతి ॥

మాతుస్సపిండీకరణమాహ - శంఖః

మాతుస్సపిండీకరణం కథం కాగ్యం భవేత్సుతైః । పితామహ్యాదిభి
స్సాధ్యం సపిండీకరణం స్మృతమితి ॥ కాశ్యపః = యోజయేన్మాతు
రఘ్నాంచ ఋగ్భ్యం మాత్రాదిషుత్రిషు । ఏవంతిధాకృతం పిండం
త్రిషుపిండేషు యోజయేదితి ॥ మాత్రాదిషు-పితామహ్యాదిష్విత్వధాః ॥

ప్రమీత పితృకస్య వికల్పమాహ - యమః

జీవత్పితాపితామహ్యామాతుః కుర్యాత్సపిండతామ్ । ప్రమీత
పితృకః పిత్రాపితామహ్యాఽధవాసుతః ॥ లోకాక్షిరసి = పితామహ్యా
దిభిస్సాధ్యం మాతరస్తు సపిండయేత్ । పితరధ్రియమాణేతు తేనవో
చరతేసతీతి ॥

అన్వారోహణేతు భర్త్రైవ సాపిండ్యం నియతమితి శాతాతపః

మృతాయాఽనుగతానాథం సహ తేన సపిండతామ్ । అహాతి
స్వగ్వానాసేఽపి యవదాభూతసంప్లవమితి ॥ యమః = పత్యాచైకన
కర్తవ్యం సపిండీకరణం స్త్రీయాః । సామృతాఽపి హితేనైక్యంగతా
మంత్రాహుతివృత్తైః ॥ ఇతి ॥ ఆత్ర ఏకశబ్దః పితామహ్యాది వికల్ప వ్యా
వృత్త్యధాః ॥ షట్త్రింశన్మతేఽపి = మాతుస్సపిండీకరణం పత్యాసార్థం
విధీయతే । యస్తాత్పతివ్రతానాస్తు నైవసన్నతిరిష్యత ఇతి ॥

అన్వారోహే విశేషమాహ - శంఖః

అన్వారోహేతు భర్తృవ మాతుస్సహ స్సపిండనమితి || స్మృతి.
సార సముచ్చయే = పరేశ్వరసుయానేతు మరణాహక్రమేణతు । దహ-
నాది సపిండ్యంతం సహకుర్యాద్యథావిధి || పిండందత్వా స్వధాంతస్యాః
భర్తృపాత్రే నినియతు । మంత్రేజైవతు తత్పాత్రం పితృపాత్రేషుసేచ-
యేత్ || భగ్నపిండవసంసృజ్య పితృపిండైస్తు సంసృజేదితి || విశ్వాదశేః =
స్త్రీపిండే పతిపిండగే తదను తం పితృదిభిర్మిత్రయేదితి || గాలవశ్చ = ఏక-
చిత్వాం సమానాథౌ దంపతీనిధనంగతౌ । ఏకోద్దిష్టం హడశంచ భర్త-
రేకాదశేఽహని || ద్వాదశేఽహని సంపాప్తే పిండమేకం ద్వయోః
క్షిపేత్ । పితృపిండేన సంయోజ్య మాతృపిండం పునస్తథా || పితామహాది
పిండేషు విభజ్యవినియోజయేదితి || వసిష్ఠస్తు = అనుయానేతు పతినా-
సపిండికరణం సహ । అన్తథాఽయ తృణం మధ్యే భర్తృశ్వశురయోరపి ||
యమోఽపి = తూష్ణీ దంపతి పిండాభ్యాం కుశైరన్తరయన్ పితౄన్ ।
శ్వశురస్యాగ్రతోయస్తాచ్ఛిరః ప్రచ్ఛాదనక్రియా || పుత్రైదకర్షేణ సా-
కార్యా మాతురభ్యుదయాధిభిరితి ||

శ్రాద్ధే పుండ్రధారణాది విచారః

శ్రాద్ధే ఊర్ధ్వపుండ్రధారణముక్తం హేమాదౌ । జపేహోమే.
తథాదానే స్వాధ్యాయే పితృకర్మణి । తత్సర్వం నశ్యతి క్షిప్రం ఊర్ధ్వ-
పుండ్రం వినాకృతమితి ||

తథావర్తులాది నిషేధస్మర్యతే తత్త్రైవ

వామహస్తేతు దర్భాంశ్చ రంగవల్లిం తథాగృహే । లలాటే.
వర్తులందృష్ట్య నిరాశాః పితరోగతా ఇతి || సంగ్రహే = వజ్రయేత్తిలకం
ఫాలేశ్రాద్ధకర్మణి సర్వదా । తిర్యగ్వాప్యూర్ధ్వపుండ్రవాధాయేచ్ఛాద్ధ-

కర్మణీతి || తిలకం - వర్తులమిత్యధః || వసిష్ఠః - త్రిపుండ్రం వర్తుతా
కారమాధ్వఃపుండ్రం చ ధారయత్ | క్రాద్ధం కుర్వం తస్మాపీస్యా
ద్యౌరవం నరకవ్రజేదతి || కచిత్తు = క్రాద్ధ త్రిపుండ్రోధ్వఃపుండ్రవిధిః
శైవవైష్ణవతంత్రావలంబిద్విజవిషయః తన్నిషేధః వైదికవిషయఇత్యాహుః ||
అన్యేతు = నిషేధః ప్రేతక్రాద్ధవిషయః = త్రిపుండ్రధారిణం దృష్ట్వా
ప్రేతభూత పురస్సరాః || భీతాః ప్రకంపితాశ్చిహ్నుం గచ్ఛన్త్యేవ నసం
శయః || యే ఘోరా రాక్షసాః ప్రేతాయేచాన్యేతుద్రజంతవః | త్రిపుండ్ర
ధారిణం దృష్ట్వా పలాయంతే నసంశయ ఇతి పురాణవచనాత్ || నిరాశాః
పితరోగతా ఇతి వచనం పితృత్వం ప్రాప్తస్యాప్యబ్ధపూర్తిపర్యంతం ప్రేత
భావస్యా నివృత్తైః సాపిండ్యానంతరభావినీ మాసికక్రాద్ధపుండ్రం నధార్య
మిత్యేవంపరమ్ || సపిండీకరణాదూధ్వం ప్రేతత్వస్యా నివృత్తితః |
తావద్భస్మనధార్యం స్యాద్భ్యావదబ్ధోన పూర్వత ఇతి స్మరణాదిత్యాహుః ||
శిష్టాచారానుసారేణ యథోచితమత్రగ్రాహ్యమ్ ||

బౌద్ధ్వదైహిక కాలాతిక్రమే ప్రాయశ్చిత్తమ్

కాలాతిక్రమే ప్రాజాపత్యం చరిత్వా బౌద్ధ్వదైహికం కుర్యాత్ |
దశాహతిక్రమవిషయమిదమ్ | అతో మాసాద్యతిపత్తే ప్రాజాపత్యద్యై
గుణ్యాదికం కల్ప్యమ్ | ఆత్ర స్మృతిసంగ్రహే = నిమిత్తశ్రాద్ధహీనే
సంస్కారకాలాతిక్రమేచ ప్రాజాపత్యం కుర్యాత్ | తథా = సంస్కారా
ణాన్తు సర్వేషాం కాలోయద్యతిపద్యతే | ప్రాజాపత్యం చరేన్నాసే
తతోష్యేవం ప్రకల్పయేదతి ||

పితోరన్యేషాం సహమృతౌ దశరాత్రాత్పంచేత్త్రిహత్యేత
కృత్యం కుర్యాదితినంగ్రహే

మృతానాన్తు సపిండానాం కాలే బహుతిథేగతే తాన్ సర్వాన్

[31] పిత్రోరన్యేషాం వా దుర్మరణే విశేషః ౨౮౯

సహసంస్కూర్యాత్త్రిరాత్రేణ యథావిధి || ఏకోద్దిష్టం చతుర్థేఽహ్ని
తేషాం పిండంపుథకవృథకః | సపిండీకరణం తేషాం సహవాపుథగేవవా ||
కర్తృక్యే సహ, అన్యథా పుథగేవేతి వ్యవస్థా ||

మాతాపిత్రోదకశాహం స్యాదితిహి స్మర్యతే సంగ్రహేచ
ముఖ్యకర్తా విదేశస్థో మాతాపిత్రోర్మృతాయది | సంవత్సరే వ్యతీ
తేఽపి కుర్యాత్ప్రేత క్రియాం సుతఇతి ||

అతిక్రాంతే పిత్రోరన్యేషామేకాహతృత్యాది
అతిక్రాంతే సంవత్సరే పిత్రోరన్యేషామేకాహతః కుర్యాన్నాత్రా
స్థిసంచయో న శాంతికర్మత్యేక ||

పిత్రోరన్యేషాం వా దుర్మరణే విశేషః

దుర్మరణే, కాలాంతరే ప్రాయశ్చిత్తపూర్వకం నారాయణబలిం
కృత్వాత్యహత్యేత క్రియాంకుర్యాత్ || దేవలః = యే మృతాః పాప
మార్గేణ తేషాం సంవత్సరాత్పురమ్ | నారాయణబలిం కృత్వా కుర్యా
త్తత్రాధ్వం దైహికమ్ || అబ్ధాన్తేవాఽథ షణ్మాసే పునఃకృత్వాతు
సంస్కృతిమ్ | త్రిరాత్రమశుచిరభూత్వా క్రాద్ధం కుర్యాత్క్రియాదికమ్ ||
అత్ర కృత్వేతి నియమాదాధ్వం దైహికాత్పాగేవ నారాయణబలిః
కార్యః | “కృత్వాతు సంస్కృతిమ్” ఇతి వచనాన్న కేవలముదకం
కార్యమ్ || త్రిరాత్రవిధానాద్విత్రోరప్యత్ర న దశాహతఃక్రియాః ||
ప్రాయశ్చిత్తం ప్రాజాపత్యకృచ్ఛాది ||

ఏవం దాహమకృత్వా న కేవలముదకదానం కార్యమ్

“పురుషమలిహ్యస్య ప్రియతమా” ఇత్యాది శ్రుతివిరోధ

స్వాత్ ॥ ఉదకదానస్య దాహనిబంధనత్వాత్తదభావే తదభావశ్చ
ప్రసజ్యేత ॥

బ్రహ్మచారి కర్మక ప్రేతకృత్య విషయే

యది బ్రహ్మచారి ప్రేతకృత్యం కుర్యాత్పునరుపనేయస్వాత్,
యది పితరౌ మాతామహావనపత్యౌ మాతులమాచార్య ముపాధ్యాయంచ
సంస్కూర్యాన్నాత్ర వ్రతలోపః ॥

గర్భవద్విషయే

గర్భవానపి బ్రహ్మచారివత్ పిత్రాదీన్ సంస్కూర్యాత్, ప్రేత
కృత్యేఽపి మనునా సమానయోగక్షేమత్వ పరిగణనాత్ ॥

అనుపసీత పుత్రాదివిషయే

అనుపసీతోఽపి పుత్రః పిత్రోస్సంస్కారాధికారిభవతి, పత్న్య
శ్చానుపసీతస్య చ మంత్రోచ్ఛారణాధికారః స్మృతీసిద్ధః ॥ ఆత్రమనుః =
సహ్యస్మిన్విద్యతే కర్మ కించిదాహంజబంధనాత్ । నాభి వ్యాహరయే
ద్బ్రహ్మ స్వధానినయనాదృతే ॥ “స్వధాని నయనశబ్దేన దాహాది సపిండీ
కరణాంతం ప్రేతకర్మలక్ష్యతే, పూర్వక్రియావిరహే స్వధానినయనా
నుపపత్తైః” ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్ ॥ బ్రహ్మ-వేదః । అన్యత్ర నైవ వాచయే
త్పితృకృత్యతూచ్ఛారయేన్న తత్ర దోష ఇత్యర్థః ॥

అనుపసీతం వాచయన్ తేనైవ కారయేదితి స్మృత్యంతరే

పుత్రస్త్యనుపసీతోఽపి పిత్రోస్సంస్కారమహాతి । అన్యో
ప్యూచ్ఛారయేన్మంత్రాన్ తేన కర్మాణికారయేదితి ॥ అన్యః - ఉపా
ధ్యాయాదిః । మంత్రాననుపసీతం వాచయన్ తేనైవ కర్మాణి కారయేన్న
స్వయంకుర్యాత్ ॥ సుమన్తుశ్చ=నాభివ్యాహరయేద్బ్రహ్మ యావన్మాంజీ

నబధ్యతే । మంత్రాననుపసితోఽపి పఠదేవైక ఏవహి ॥ పిత్రాః ప్రేత
కృత్య ఇతిశేషః ॥

ఏవం పత్న్యా అపి మంత్రోచ్ఛ్వాసే అధికారో ద్రష్టవ్యః

అత్ర పత్న్యపికుర్వీత పిండదానం యథావిధీతి స్మృతేః ॥ తతః
కర్మశూద్రస్మృతౌవిప్రో యావన్నాంజీ న బధ్యతే ॥ తదాధ్వం మంత్ర
పూఠేషు కర్మస్వప్యధికార్యసా ॥ ఇతి సుమత్యు వచనం స్వధానినయన
వ్యతిరిక్త విషయమ్ ॥

మంత్రోచ్ఛ్వాసరణాశక్తౌ

సంగ్రహేచ=అసంస్కృతేన పత్న్యాచ హ్యగ్నిదానం సమంత్ర
కమ్ । కతేవ్యమితరత్సర్వం కారయేదన్యమేవతు ॥ ఏతస్మంత్రోచ్ఛ్వాసరణా
శక్త విషయమ్ । పత్నీవాఽనుపసితోవా మంత్రోచ్ఛ్వాసరణా శక్తౌవపి
సమస్త్రకమేవాగ్నిదానం కుర్యాత్, అన్యత్సర్వందర్భప్రదా సేనానుజ్ఞాయ
అన్యేనకారయేదితిభావః ॥

అత్ర వ్యవస్థామాహ

యదిత్రివర్నో యదివా కృతచౌలస్సాస్యత్స యథావిధి కుర్యాత్, నైక
వషణః కృతచౌలోఽపి పితరావపి సంస్కుర్యాత్ ॥

అకృతచౌలస్య పిత్రోస్సంసౌరే స్మృత్యంతరమ్

పుత్రస్త్వకృత చౌలోఽపి పిత్రోస్సంసౌరమహతి । చౌలం
హ్యవిధినాకుర్యాత్పృచ్ఛాచ్ఛాలం యథావిధి ॥ పశ్చాత్ - సపిండీకరణా
నంతరమ్ ॥ అనేన త్రివషణత్ప్రకృత చౌలస్యాపి క్రియా కర్తవ్యత్వం
ప్రాప్తమ్, తత్ప్రతిషేధతి నైకవషణ ఇతి । పుత్రస్యోత్పత్తి మాత్రేణ సం
స్కుర్యాద్భూతమోచనాత్ ॥ పితరం నాబ్ధికాచ్చాలాత్ప్రేతమేధికకర్తృణా ॥

ఓవనయాత్కర్మశూద్రత్వాదస్య కథమత్రాధికారః

కర్మశూద్రస్మృతోవిప్రః యావన్మౌంజీ న బధ్యతే | తదూధ్వణం
మంత్రపూతేషు కర్మస్వప్యధికార్యసా || ఇతి సమంతుచచనం పితామహ
మాతామహ మాతుల జ్యేష్ఠభ్రాతృదిప్రేతకృత్య విషయమితి నవిరోధః ||

కర్మమధ్యే వినాహదాచ పితౄశౌచ సంభవే కర్తవ్యమాహ

అత్ర కాండిన్యః = దీక్షితోఽప్యేకపుత్రశ్చేన్నాతాపిత్రోర్మృతి
ర్యది | సంస్కృత్యకాలామాగత్య యజ్ఞశేషం సమాపయేత్ || యద్యన్యః
పుత్రస్సన్యత్సవ పితరా సంస్కర్యాత్, ఏవం వినాహదావపి || పృథ
గాగ్యః = జ్యేష్ఠస్యకు క్రతౌర్మధ్యే మాతాపిత్రోర్మృతిర్యది | దీక్ష
యాపం నిధాయాత్ర సంస్కర్యాత్పితరాహిసః, ఇతి || పుత్రాభావేతు
సపిండా మాతృ సపిండాశ్చిస్యాశ్చ ద్యురిత్యవిశేషేణ సపిండానాం
కర్తృత్వప్రసక్తా ||

కర్తృణామనుక్రమం నియమయతి పితృమేధ సారకృత్

పుత్రస్సపత్నీపుత్రః పుత్రికాపుత్రోదత్తః పాత్రః ప్రపాత్రాధన
హరీదాహిత్రా దాహిత్రః పత్నీపతిద్దహితా భ్రాతా తత్పుత్రోఽసోదర
భ్రాతా తత్పుత్రః పితామాతాస్ను సాస్యసాభాగినైస్సపిండో మాతృ
సపిండసోదరస్సగోత్రశ్చిప్య ఋత్వి గాచార్యో జామాతా సఖారాజాచేతి
పూర్వపూర్వస్యా సన్నిధానై నాశేనా పరః పరఃకర్తా, ఇతి ||

సపిండత్వేన ప్రసక్త పితృ జ్యేష్ఠకర్తృత్వ వ్యవస్థామాహ

పితాఽగ్రజశ్చ క్రాధాంతం కుర్యాన్న సపిండికరణమ్ | సర్వాభావే
తచ్చకుర్యాత్ ||

పుత్రాణాం సమవాయే, కర్తృ క్రమమూహ

జన్మ జ్యేష్ఠఃపుత్రః, పితుఃకుర్యాత్, న మాతృజ్యేష్ఠః । పుత్రాణాం సమవాయే జ్యేష్ఠపుత్రవీవ పిత్రోఃక్రియాఃకుర్యాత్ ॥ “ సర్వైరనుమతిం కృత్వా జ్యేష్ఠేనైవ తు యత్కృతమ్ । ద్రవ్యేణచావిభక్తేనసర్వైరేవకృతం భవేదితివచనాత్ ॥ యద్వా భిన్నమాతృకాణాం పుత్రాణాం సమవాయే యోజన్మతో జ్యేష్ఠః సవీవ పితుఃకుర్యాత్, న మాతృతోజ్యేష్ఠః, సర్వత్ర జన్మ జ్యేష్ఠస్యైవగ్రహణాత్ ॥ తథామనుఃసదృశస్త్రీషుజాతానాంపుత్రాణాం చవిశేషతః । న మాతృతో జ్యేష్ఠమస్తి జన్మతోజ్యేష్ఠముచ్యతే ॥ జన్మ జ్యేష్ఠేన చాహ్వనం సుబ్రహ్మణ్యాస్వపి స్మృతమ్ । యమయోజ్యైకగర్భేకు జన్మతోజ్యేష్ఠతాస్మృతా, ఇతి ॥ అనేన సర్వజ్యేష్ఠాసన్నిధానేచ అవస్థితేషు పుత్రేషు జన్మజ్యేష్ఠవీవ కుర్యాదితి సిద్ధమ్ ॥

అస్యాపవాద మూహ

మాతృకాణాం తత్తత్పుత్రః కుర్యాదౌరసత్వాత్ । పత్నీంతరపుత్రః పితరేవారసః న సపత్నీమాతుః, భిన్నోదరోత్పన్నత్వాత్ ॥ అతః యాయత ఉత్పాద్యతే తదవయవాన్వయేన ప్రత్యాసన్నత్వాదౌరసత్వాచ్చ సవీవ జనన్యాః కుర్యాన్నసపత్నీ పుత్రోజ్యేష్ఠోఽపి ॥ తథా సుమంతుః= మాతుఃపితృశ్చ కుర్వీత మృతయోరౌరసస్సుత ఇతి ॥ వ్యాఘ్రపాదశ్చ= విదధ్యాదౌరసః పుత్రోజనన్యా ఔర్ధ్వదైహికమ్ । తదభావే సపత్నీజ ఇతి ॥ ఔరసః = ఉరసోజాతః “హృదయాదధిజాయసే, యామేత్సం హృదయాజ్జాతః” ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిభ్యః ॥

అనంతరోఽనుజో జ్యేష్ఠస్య

పుత్రాణాం సమవాయే జ్యేష్ఠనిషేధాత్ మృతస్య జ్యేష్ఠస్యయో

౭-నుజః సవీవాస్య కుర్యాత్, అనుజానాం సమవాయే యో౭నంతరో౭
నుజః సవీవకుర్యాన్నన్యవహితో౭నుజః॥ “అనంతరస్సపిండోయఃక్రమేణ
తనయస్తయోః” ఇతి మన్వాది స్మృతిభ్యః ॥

ఔర్ధ్వదైహిక కర్తృ నియమాః

గురుషుమృతేషు త్ర్యహం ద్వ్యహమేకాహం వోపవసేయుః అథ
శ్చయ్యాసనినో బ్రహ్మచారిణో దశాహంతం భవేయుః । బ్రహ్మచర్యమథ
శ్చయనమేకభుక్త నియమాంశ్చ యావజ్జీవం ప్రేతపత్ని కుర్యాత్ ॥ వసి
ష్ఠశ్చ = గృహత్పవ్రజత్వా అఘప్రస్తరే త్ర్యహమనశ్చంత ఆనీరణ
క్రీతోత్పన్నేనవా వతేరన్నితి ॥ ఉత్పన్నమ్ = అయాచితలబ్ధమ్ ॥ అఘ
ప్రస్తరః = ఆశౌచినాం శయనాసనాధానం కృతస్తృణమయః ॥

పితృ మృతౌ పుత్ర నియమాః

అయంనియమః పుత్రత్వావిశేషాత్సంకోచకాభావాచ్చ పితృమతౌ
సంవత్సరం సర్వపుత్రసాధారణ ఇత్యాహ । షణ్మాసాన్వజయేత్ ఔరం
తైల తాంబూలయోషితః । జ్యేష్ఠాదీనాం మృతిస్సాప్తా మాతా పిత్రోస్తు
వత్సరమ్ ॥ ఇత్యవిశేష స్మరణాత్సర్వేషామపి పుత్రాణాం పిత్రోమకరణే
సంవత్సరం కేశధారణాది వ్రతం భవతి ॥

పుత్రాదీనాం వపన నిషేధమాహ

వ్యాసఃప్రథమే౭ద్వైవివాహే౭ద్వైషాడశాబ్దై తథైవచ । పిత్రోర్మృ
తాబ్దై గర్భాబ్దై వాపయేత్తు కులక్షయఇతి ॥

అస్యాపవాద మాహ

పత్నయఃప్రసవే పపనం కృత్వా వత్సరశేషం కేశాణా ధారయేత్ ॥

పిత్రోర్మృతాబై పిత్రాదిమరణే పుత్రోఽపి న
వపేత్క్రియాః కుర్యాత్

స్మృతి సంగ్రహే = మాతుడీక్షాంతరేచైవ పితా మరణమాఘ్న
యాత్ । దహనాది క్రియాః కుర్యాద్వపనం నైవకారయేత్ ॥ పితృద్వీక్షాం
తరే నూనోర్మాతా యదివిపద్యతే । వపనం నైవకుర్వీత మాతుః కుర్యా
త్క్రియాదికమ్ ॥ మాతాపిత్రోర్మృతాబైతు యద్యన్యోహి విపద్యతే ॥
వపనం నైవకుర్వీత తస్య దాహాదికం చరేత్ ॥ “అనుభావినాంచ పరి
నాపనమ్” ఇతి సపిండానాం వపనవిధానాదపి నిషేధ విధిర్బలీయాత్ ॥
మాతాపిత్రోర్మృతాబైచ వపనంనైవకారయేత్ ॥ పిత్రంతాబై ఊరం
త్యజేత్ ॥ మాతాపిత్రోస్తు వత్సరమ్ ॥ ఇత్యాది స్మృతిభ్యః ॥

భార్యాది సఙ్కతుర్వపన నిషేధమాహ

భార్యాపుత్రయోః కనిష్ఠానాంచసంస్కర్తాః వపనం నకుర్యాత్ ।
యదిభార్యాదీక భత్యోఽది స్సంస్కరోతి తదావపనం నకుర్యాత్ ॥ అత్ర
వృద్ధమనుః = భార్యాపుత్రకనిష్ఠానాం శిష్యజ్ఞాంచయవీయసామ్ । సం
స్కర్తుర్వపనంనైవ యదికుర్యాత్కులక్షయః ॥ అత్ర కార్యాయనః =
మృతావనుపసితానాం వపనం నకదాచన । మృతావపికనిష్ఠానాం వపనం
నవిధీయత ఇతి ॥

అత్ర ప్రతిపదినవ మాహ

కనిష్ఠానామపివయోఽధిక పితృవ్యాది పత్నీనాం మరణే “పతివయసుః
స్త్రీయః” ఇతినమస్కారాజ్ఞాస్మరణాద్విహితత్వాదవిగీత శిష్టాచారాచ్చ
వపనంకుర్యజ్ఞాతయః ॥ “పతివయసుఃస్త్రీయః” ఇత్యస్య-పత్యుర్యద్యయః
తదేవ స్త్రీజ్ఞాంచయః । తేన తదనురోధేన క్షేప్తభార్యాదిష్వభివాదన విధి
వత్ పితృవ్య క్షేప్తభ్రాతృ మాతుల శ్వశురాచార్య సపిండానాం క్షేప్తా

నాం పత్నీనాం మరణే వపనం కుర్యుస్సపిండా ఇత్యధః । ఉదకదానాది
కారిణః అసన్నిధానే సకృదేవ సర్వాంగతైరమయుగ్మైహి దశా
హేవా కృత్యోదకం దమ్యః ॥ “ప్రథమేహని కథావ్యం తురకర్మ
ప్రయత్నతః । తృతీయే పంచమేవాపి సప్తమేవాపి ప్రదానత ఇతి
స్మరణాత్ ॥ విజ్ఞానేశ్వరేణ ప్రదానత ఇత్యేకోద్దిష్టత్వాగ్నితి వ్యాఖ్యాతమ్ ॥

మాతామహాది సంస్కారై గర్భవాసపి వాపయేత్

అత్రాశ్రేయ = మాతామహ పితృవ్యాజాం మాతులగ్రజయో
ర్మృతౌ । శ్వశురాచార్యయోరేషాం పత్నీనాంచ పితృష్వసుః ॥ మాతృ
ష్వసుర్భగిన్యాశ్చ గర్భవాసపి వాపయేదితి ॥ ఇదం మాతామహాది సంస్కారౌ
విషయమేవేతి సమధానియం మన్వాదివచనా విరోధాయేత్యధః ॥

అహితాగ్నేస్తదాపి వపనమాహ

పిత్రోర్బ్రతాబ్దగర్భాబ్దేసదాపర్యణిపర్యణి అహితాగ్నిర్వపేత్కేళాన్
నవపేదితరస్తయోః ॥ త్రిధరీయ = కేశాన్మాసత్రయాదూర్ధ్వం గర్భవాన్
ధారయేద్విజః । యజ్వాతు పర్యణితైరం కారయేదాహితాదృతే ॥ అహి
తాగ్నిః పార్థమాస్యాం వపేత్, అహితాగ్నిః పృథివీక్తో గర్భవాన్ పిత్రో
ర్బ్రతాబ్ద గర్భాబ్దయోర్నవపేదిత్యధః ॥

తథా అభర్తృకాదీనాం తాంబూలాది నిషేధః

తథామృతభర్తృకా తాంబూలం నిత్యం దూరతోవర్జయేత్ ॥
తాంబూలోభర్తృకస్త్రీణాం యతీనాం బ్రహ్మచారిణామ్ । ఏకైకం
మాంసతుల్యంస్యాత్సంభూయతు సురాసమమితిహి స్మరారః ॥ నిత్యం -
అదేహపాతమిత్యర్థః ॥ వసిష్ఠశ్చ = తాంబూలాభ్యంజనేచైవకాంస్యపాత్రే
తు భోజనమ్ । యతిశ్చ బ్రహ్మచారీచ విధవా చ వివర్జయేదితి ॥

పితౌః పత్నాదీనాం తద్వ్యతిరిక్తానాంచ సంఘాతమరణే
 (శ్రాద్ధే వా సంపా)పై పితృపూర్వమేవ పత్నాదీనాం
 కుర్యాదిత్యాహ

ఉభయేషాం పితృపూర్వమ్ || అత్రకాష్టాజనిః = పిత్రోశ్శ్రాద్ధే
 సమంప్రాప్తే నవే పర్యుషితేఽపివా | పితృపూర్వం సుతఃకుర్యాదన్యత్రా
 సత్తి, యోగత ఇతి ||

తథా పితృపూర్వం సర్వం మాతుఃకుర్యాత్

అయంక్రమః పితౌః పృథగ్దాహే “నవేపర్యుషితేఽపివా” ఇతి
 స్మరణాత్పితృః పూర్వం కృత్వా తతో మాతుః కుర్యాత్ || స హైవ పితృ
 మేధే స హైవ శ్రాద్ధమితి వక్ష్యతే || సంఘాతాను మృత్యో రన్యత్ర స
 పితౌస్తన్త్రతః కుర్యాన్నాన్వైస్సహవా || పిత్రాశ్చాచేమాతా, మాత్రా
 శ్చాచే పితా వా, మ్రియేత యన్మృతిః పూర్వం స్యాత్త త్సాపిండ్యం త్రిపక్ష
 ఏవ కుర్యాదితి దేవలః ||

యది దంపత్యోఃసహ మృతిస్సాన్వితస్సహైవ దాహాది క్రియాః
 కుర్యాత్

సహమృతిరిత్యత్ర సహశబ్దః ప్రాగ్దహనాదన్యతరమృతి సాహిత్య
 పరః న త్వేకక్షణ వియోగపరః ||

ప్రాగ్దహనా దన్యతరాత్యయే చైవమ్

అనేన దహనాత్పూర్వమన్యతరాత్యయే సహక్రియా | దహనా
 నంతరమన్యతరాత్యయేతు పృథక్క్రియేతిసిద్ధమ్ ||

ఏవముక్త ప్రకారేణ సహమరణే సామాన్య విలక్షణ
ధర్మ విశేషమాహ

సతు హిరణ్యశకలం నగ్నప్రచ్ఛాదనం వాసోదక తిలోదకం పిండం
ఏకోత్తరం నవత్రాద్ధం సోదకుంభ వృషోత్సర్గః షాడశక్రాద్ధానీతి పృథ
కవృథగృథవంతి, చరుకార్యం చితిః కుండం అస్థిసంచయనం శాన్తిహోమశ్చ
తంత్రమ్ || ప్రేతత్పస్తికరస్తు - ప్రేతహోమాఘ్యభోజనపిండదాన దక్షి
ణాదికం పృథక్-తత్వమ్ । తంత్రమ్ - ఉపకారకమ్ । చితికుండకాంతి
హోమపాక వైశ్వదేవవరణాదికం పృథక్కుతత్వమిత్యర్థః ॥

పూర్వోద్వాహృత వచనసిద్ధమర్థమాహ

సర్వత్రైకోద్దిష్ట సపిండికరణాదిషు నిమిత్తవరణ హోమా పృథ
గృథవతః, పాకహోమ వైశ్వదేవాది తంత్రమ్ || అత్రైకోద్దిష్టశ్చేదన మాసి
కాన్యచ్యంతే, ఆదిశ్చేదన ప్రత్యాదికమ్, వైశ్వదేవాదీత్యాదిశ్చేదన పితృ
విషువరణమ్ ॥

ఉక్తం ధర్మమన్యత్రాతి దిశతి-అనుమరణేచైవమితి

యత్తస్మంత్రోతః పాథక్యేనచ సహమరణే కతత్వముక్తం తదను
మరణేఽపి సమానమిత్యర్థః । ఏవమిత్యతిదేశాత్తతో న్యూనత్వాశంకాం
నిరస్యతి ॥ అత్రవిశేషః, స్నాత్వా శక్తిశోదత్వా బ్రాహ్మణైరభ్యను
జ్ఞాతా శ్రీతా పథస్తురీయమాసాద్య సిగ్నాతైరుపవిజ్య చితిగతం భర్తారం
ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య చితిమారుహ్య భర్తర్దక్షిణపాశ్వే శయితః,
అత్రకర్తాపత్నిముపనివాతయతి “ఇయంనారీ” ఇతి సమానమతఃసార్థమ్ ।
సద్యః పాపాని నిర్ధూయ దమ్పతీ విమానవంతౌ విహరతః ॥ అత్ర
విశేష ఇతి సహమరణోక్తాదతిదిష్టాదపి ధర్మాదనుమరణే (సహగమనే)
విలక్షణో ధర్మోఽస్తిత్యర్థః, తమేవాహ స్నాత్వైత్యాదినా । అత

పత్నినాం సంఘాతమగణేఁగ్ని విభాగకృమః ౨౯౯

ఊర్ధ్వమ్-పత్న్యపనిపాతనాత్పరమ్, హిరణ్యశకల నిధానాదిస్నానాంతం
సర్వం కర్మ సాధారణమిత్యధః ॥

అత్రోక్త సమాగమనె పతివ్రతాయా ఏవాధికారః తల్లక్షణ

ముక్తం విజ్ఞానేశ్వరేణ

అర్హారై ముదితేహృష్ట ప్రోషితే మలినాకృశా మృతేమిర్యేతయా
నారీ సాస్త్రీజ్ఞేయా పతివ్రతా ॥ ఇతి ॥ ఇదానంత నానుప్రాయేణైతాదృ
శీనామభావజ్ఞానేనరాజాజ్ఞాయా అప్యభావాచ్చ తత్సంసాగర కాస్తా
స్వేషణ శ్రమస్యాతీవ పాత్రంనాభవమ్ ॥

పత్నినాం సంఘాతమగణే సంసృష్టాగ్ని విభాగ కృమమాహ

పత్నినాం బహుత్వే యద్యేకాసంస్థితా యద్యగ్ని సంసృష్టస్యాన్యత్
తాం సంసృష్టాగ్ని నా దహేత్, యద్యనేకాః “సప్తతేఅగ్నై” ఇతి
పూర్ణాచుతిం హుత్వా “అచ్ఛగిరః” ఇతి సంసృష్టాగ్నిం విభజ్య తత్త
ద్భాగం నిడిశ్య అస్యాఅయం అస్యాఅయమితి, “అగ్నయే వివిచయే
స్వాహా” అనాజ్ఞాతత్రయం వ్యాహృతీశ్చ ప్రతిభాగం హుత్వా దక్షిణాం
శేన జ్యేష్ఠామ్, అన్యాంశైరన్యాః క్రమాద్దహేత్, అత్ర చితిశ్చ క్రియాచ
పృథక్వాన్యత్ ॥ దంపత్యోరేవ చిత్వాదేరైక్యవిధానాత్ కర్తుభేదే తా
సాం పృథక్పృథక్క్రియా ప్రవృత్తై రవివాదః । కర్తృశ్చేతు అభ్యుపే
తత్వాత్సమాతుః పూర్వం కృత్వా మృతిక్రమాజ్జ్యేష్ఠక్రమాద్వాక్రియాః
కుర్యాత్, యది పుత్ర వ్యతిరిక్తః కర్తా తదామృతిక్రమాదేవేత్యలమ్ ॥

కనిష్ఠామరణవిషయేతు స్మృత్యంతరమ్

కనిష్ఠాయాం మృతాయాస్తు విభజ్యాగ్నిం ప్రదాహయేత్ । శమ
యిత్వాన్యభాగస్తు సమాదధ్యాత్పునశ్చుచిరితి ॥

అత్ర విశేషస్సంగ్రహే నిరూపితః

జ్యేష్ఠావివాహపహ్నా చేత్కనీయస్యాః కరగ్రహః । హోమస్తయో
ర్మృతైకాచేత్సర్వేణాపాసనాగ్నినా ॥ దద్ధ్వతామన్యయా సాకం పున
స్సంధానమాచరేత్ । కనీయస్యా వివాహేతు హోమశ్చేల్లాకికానత ॥
మృతాందహేత్తదంశేన శిష్టేర్హోమం సమాచరేత్ । తత్తదంశేన దాహః
స్వాద్యుగపన్మరణేతయోః ॥ ఇతి ॥ స్మృతిరత్నకల్పకారికయాయక్తమ్ =
లోకాగ్నా వితరోద్వాహంకృత్వా సంస్పృష్టవహ్నిమా ॥ తస్యైకస్యాం
మృతాయాస్తు విభాగోఽగ్నేర్మూలతః ॥ విభజ్యవహ్నిం ప్రత్యక్షం భాగ
యోస్తు పృథక్పృథక్ । పూర్ణాహుత్యా వివిచ్యాగ్నిమిష్ట్యాభాగా వినిది-
శేత్ ॥ పూర్వస్యాం దక్షిణం భాగమితరస్యాం తథేతరమ్ । యాతు తస్య
మృతాభార్యా తద్భాగం వినియోజయేత్ ॥ పూర్వాపాసనపహ్నాతు
యస్యోద్వాహః పునఃకృతః । తస్యైకపత్నీ మరణేకృతాన్నిగ్నిర్వినియు
జ్యతే ॥ తతస్తస్యాః క్రియాంతేతు స్థితయా సహభార్యయా । ప్రధానో
ద్వాహ హోమస్తు కృత్వా పూర్వవదాచరేత్ ॥ ఏవం విజ్ఞాయయః కుర్యా
త్తరతీహ సంస్పృతిమ్ । అన్యథాత్వగ్ని సాంకర్యాత్పతత్యేవేతి నిశ్చయఇతి ॥

వివాహ

వత్సీనాంయుగపన్మరణే సంస్పృష్టస్య గృహ్యగ్నేర్విభాగమాహ
సంగ్రహకారః

ఔపాసనాగ్నా సంస్పృష్టే సమిధాద్యే ప్రతాపయేత్ । ఆయంతే
యో నిర్బుత్వియ ఇత్యేవ యుగపత్తతః ॥ సప్తతే అగ్న ఇతితు హుత్వా
పూర్ణాహుతిం తతః । అచ్చాగిరోమతయ ఇతి విభజ్యాగ్నిం తతః పునః ॥
న ప్రతిష్ఠా సమిత్తస్మిన్పుహరేదేకమేవహి । ఆజుహ్వనేతి సమిధం ప్రతి
ష్ఠాప్య తతోహునేత్ ॥ ఆయాశ్చవ్యాహృతీశ్చైవ ఘృతం హుత్వా తతః
పునః । ఏవం విభజ్యచైకేన స్మార్తకర్మ సమాచరేత్ ॥ సంస్పృష్టాగ్నా
గృహస్థస్య విధిరక్షోమసిఃఖిరితి ॥

ప్రసంగాత్సమావృత్తస్యాగ్ని నిర్ణయమాహ

కృతసమావతనస్యాకృత వివాహస్య బ్రహ్మచారిత్వాభావాద్భూతా
స్థత్వాభావాచ్చ కపాలాగ్నౌపాసనాగ్నౌః ప్రసక్త్యభాత్ “అన్య
సుత్తపనేన” ఇతి బోధాయనవచనాత్ । “ఉత్తపనేనేతరాన్” ఇత్య
పస్తంబ వచనాచ్చ ఉత్తపనాగ్ని రేవ ॥

కృతవివాహస్యమరణే కాలవిశేషాద్విధి విశేషః

కృతవివాహ స్థౌపాసనోపక్రమాత్పూర్వం మరణే తదానమేవ
శేషహోమాంతం కర్మసమాప్య జౌపాసనేన దహేత్ “వివాహ శేష
మధ్యతు దంపత్యోర్మరణంయది । కర్మశేషం సమాప్త్యైవ దహేదా
సాసనాగ్ని నా॥ ఇతిస్మరణాత్ ॥

అగ్ని ద్వయ సంసర్గాత్పూర్వం మరణే

అనాహితాగ్నే ఋగ్వేద్యయసంబంధే అగ్ని ద్వయసంసర్గా
త్పూర్వం మరణే తదైవాగ్ని ద్వయస్య సంసర్గం కృత్వా తేనైవదహేత్ ॥
సంసర్గాదనంతరం మరణే సంసృష్టాగ్ని నైవదహేత్ ॥

యతేః పూర్వాశ్రమ భార్యామరణేఽపి

ఉత్తపనాగ్ని నైవ, అన్యసుత్తపనేనేతి బోధాయన స్మరణాదితి
కేచిత్ ॥ అన్యేతు “ప్రేతాగ్ని సంధానం కృత్వా తేనైవదహాః” “ప్రమీ
తాయాస్తు భార్యాయాం సాగ్నేదూరం గతేభవే । సంధాయాగ్నిం దహే
దేనాం పుత్రో వాయుదివేతరః ॥ ఇతి స్మరణాద్యతిరూపస్య భర్తృస్సమారో
పితాగ్నేదూరతోఽవస్థానాదిత్యముః ॥ తథాచ వారిజాతే = పరి
వ్రాజక పత్నీ చేన్మృతా తస్మాత్తుపూర్వతః ॥ జౌపాసనాగ్నిం సంధా
యదహేత్తు విధివత్సుత ఇతి ॥ తస్మాత్పూర్వతః - పరివ్రాజకమరణా
త్పూర్వమిత్యర్థః ॥

పుత్ర కనిష్ఠభ్రాతృరభావే క్రియా కర్తృత్వ విచారః

పిత్రాశ్రద్ధం న కర్తవ్యం పుత్రాణాంచ కథంచన । భ్రాతృత్రాఽ
గ్రజేన కర్తవ్యం న భ్రాతృణాం యపీయసామ్ ॥ యదపి స్మృత్యంత
రమ్ = న పుత్రస్య పితామహ్యాన్నానుజస్య తథాఽగ్రజః ॥ ఇతి తత్సర్వం
ముఖ్యాధికారి పుత్ర కనిష్ఠభ్రాతృది సద్భావవిషయమ్, స్నేహవిహీన
విషయం వా ॥ తథాదేవల బోధాయనా = సంసార్యశ్చ పితాపుత్రైః
భ్రాతరశ్చ కనియసా । మాతులస్యాప్య పుత్రస్య స్వసీయా అపివా
మతాః ॥ నపుత్రస్య పితామహ్యాన్నానుజస్య తథాఽగ్రజః । యదిస్నేహేన
మర్యాతాం సపిండీకరణం వినా ॥ ఇతి ॥ కర్తృంతరాభావే తదపికార్య
మితిసంగ్రహకారః = అన్యాభావే పితామాతా జ్యేష్ఠోవాఽపిసపిండనమ్ ।
మర్యాజీవంతమాకృమ్య పిండభాగం నియోజయేదితి ॥ ఆక్రమ్య - అతి
కృమ్యేత్యర్థః ॥ స్మృత్యంతరే = సర్వాభావే పితావాఽపి మర్యా
ద్రాప్యతాఽథవాఽగ్రజః ॥ గయాంయాంచవిశేషణజ్ఞాయానపిసమాచరేదితి ॥

అకరణే ప్రత్యవాయశ్చ స్మృతిసారసముచ్చయేదర్శితః

ఉత్సన్నబాంధవంప్రేతం పితాభ్రాతృ తథాఽగ్రజః । జననీవా
ఽపి సంసుగ్రాన్మహదేనోఽన్యథాభవేదితి ॥ పితృగ్రజయోస్సమవా
యే ప్రత్యాసన్నత్వా త్పితైవ మర్యాత్ । తదభావే జ్యేష్ఠ ఇతిక్రమోఽపి
లక్ష్యతే ॥ కనిష్ఠభ్రాతృసమవాయే అనంతరవిన కనిష్ఠో జ్యేష్ఠస్యమర్యాత్
వవ్యవహితోఽనుజః । అనంతరస్య స్నేహవిహీనత్వే వ్యవహితస్సపిండోవా
మర్యాన్న కర్మలోపః, ప్రత్యవాయశ్రవణాత్ ॥

సారమాసే తిథిద్వయ సంభవే తిథిభావేచ శ్రాద్ధవిచారః

పితృమేధసారే = సారమాస్యేకస్మిన్ తిథిద్వయ సంభవే పరస్యా
మేవ శ్రాద్ధం మర్యాత్, తత్రసంక్రాంత్యపరాగదోషే పూర్వస్యామ్,
తత్రైవం చేత్పురస్యామ్, ఉభయత్రాప్యేవం చేత్పురస్యామ్, క్వచిత్సారే
తిథ్యభావేచాన్వేమాసిమర్యాదితి విశేషః స్మృతిముక్తాఫలాదాజ్ఞయః ॥

అథ ధనిష్ఠాపంచకే మరణే ప్రాయశ్చిత్తమాహ దేవలః

+~+~+

ధనిష్ఠాపంచకేయస్తు విప్రోయదివిపద్యతే । తదాకర్తృః
వినాశస్సాన్యద్ధృహేవాఽరిష్టమశ్నుతే । జాబాలిః = మరణంయది
విప్రోకామన్యేషాం వసువంచకే । తదా గృహపతేర్భీతిః గృహం
వాఽరిష్టమశ్నుతే ॥ మార్కండేయః = యస్యకస్య మృతిస్తత్ర
ధనిష్ఠాపంచకేయదా । తదాకర్తరి శంకాస్సాన్యద్ధృహం వా పాప
మశ్నుతే ॥ తద్దోషపరిహారార్థమమత్రిం దానమాచరేత్ ।
ఏకాశీతి పలంకాంస్యం తదధ్వంవాతదధ్వకమ్ ॥ నవషట్త్రిపలం
వాపి దద్యాద్విప్రాయశక్తితః । పక్షాంతరమాహ గౌతమః =
ధనిష్ఠాపంచకమృతేహిరణ్యశకలంముఖే । న్యస్యాహుతిత్రయం
తత్ర తతోవహవపామితి ॥ హుత్వా దహేత్తదాదోషః నాశ
నూప్నోతిసర్వదా । కర్తా గృహం సుఖీభూయాదన్యథా దోష
మశ్నుతే ॥ సర్వవర్ణాసమమే తద్దోషంవినా ॥ ఇతిహేమాద్రా
ధనిష్ఠాపంచకమరణే ప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥

 ప్రయోగస్తు = ప్రా...మ్య, సంకల్ప్య-గోత్ర

స్య, శర్మణః, అముష్య ధనిష్ఠా పంచక మరణేన యజమానస్య
 గృహస్యచ సంభావిత దోషపరిహారార్థం వహవపామితిమస్త్రేణ
 హోమత్రయంకరిష్యే ॥ కాంస్య పాత్రదానంచ కరిష్యే ఇతి
 సజ్కుల్ప్య ॥ శవస్య ఆస్యే సువర్ణశకలం న్యస్య సంస్కృతాజ్యం
 స్రువేణాదాయ = వహవపాంజాతవేదః పితృభ్యో యత్రైవాన్
 వేత్త నిహితాన్పరాక । మేదసః కూల్యా ఉప్రతాన్తరన్తు సత్యా
 వ్రతా ఆశిషస్సన్తు కామైస్సాన్వహః ॥ ఇతిమంత్రేణ శవస్య ఆస్యే
 హుత్వా - అగ్నయేజాతవేదస ఇదంనమమ ॥ ఏవమనేనై వ
 మంత్రేణ ద్విర్హుత్వా శవదాహం కుర్యాత్ ॥ తదావా ద్వా
 దశాహేనా పూర్వవత్సజ్కుల్ప్య, యథాశక్తి కాంస్య పాత్ర
 దానంచ కుర్యాదితి ॥

 త్రిపాది దుష్టనక్షత్రే, భృగువారే, నన్దాయాం
 భద్రాయాంవా తిథౌ మరణేప్రాయశ్చిత్తముక్తం హేమాద్రా
 త్రిపాది నక్షత్రమరణే గ్రాహారిష్టపరిహారార్థం హిరణ్య
 దానంకార్యమ్ । భృగువారయోగే వాటికాభయనివృత్త్యర్థం
 హిరణ్యంవస్త్రంచ దద్యాత్ । ఉక్త తిథియోగే చ గృహపతేః
 గృహస్యచ నాశ దోష పరిహారార్థం గోత్రయ దానంకుర్యాత్ ।